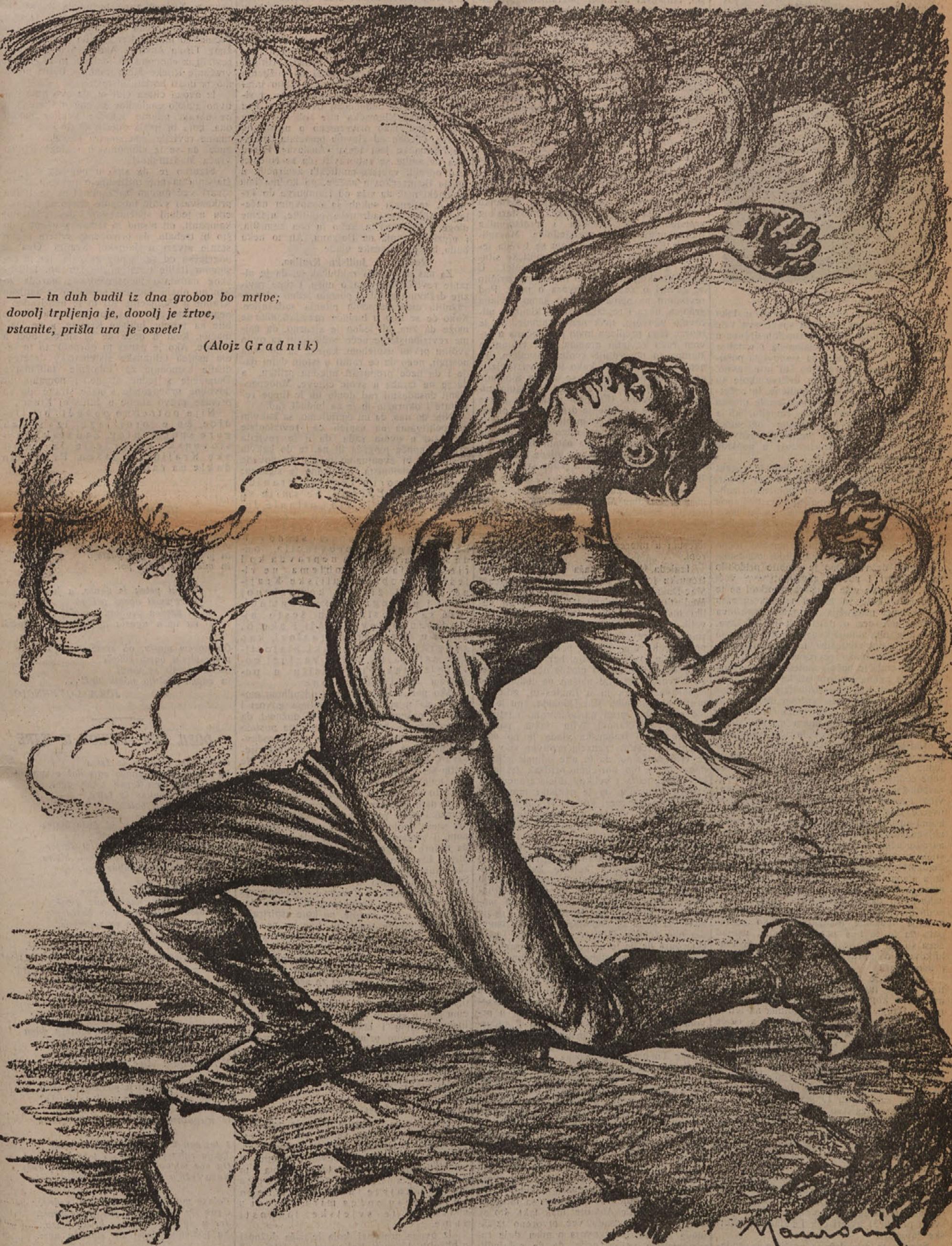

Uskrs! Dan najveće radosti! Dan, koji slave svi narodi, kao dan Hristovog uskrsnuća i kao simbol probudjenja, preporoda, slobode. Sestohiljada Jugoslavena u Julijskoj Krajini, dalje nose svoj križ uz Golgotu, bijeni krvavim bićem.

ISTRA

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

Oni će donijeti svoj križ na Golgotu i dočekati svoj Uskrs, koji mora doći. Kad trpljenje bude na vrhuncu doći će Uskrs i sloboda! Iz naših će grobova ustati svi oni, koji su pali za naš spas.

— — in duh budil iz dna grobov bo mrive;
dovolj trpljenja je, dovolj je žrtve,
ustanite, prišla ura je osvetle!

(Alojz Gradič)

Mavrović

DR. IVAN MARIJA ČOK,

prestsjednik Saveza jugoslavenskih emigranata iz Julijске Krajine

PROBLEM JULIJSKE KRAJINE

I POSLJEDNJI MEDJUNARODNI DOGADJAJI

MI I REVIZIONISTIČKI POKRET

Dr. I. M. Čok

Medjunarodni odnosi u Evropi u toku posljednjih godina razvijali su se sve više u pravcu podjele većine evropskih država u dva tabora: u tabor revizionista i u tabor onih država, koje stoe na stanovištu poštovanja ugovora o miru. Kao što je naravno, u red prvih spadaju one države, koje su bile u svjetskom ratu pobijedjene. Iz početka su bile vrlo opreznne i nisu imale mnogo kuraže, da otvoreno traže reviziju, ali s vremenom uspijelo je njihovo ogromnoj propagandi za reviziju mirovnih ugovora preorientirati svjetsku javnost u pogledu ovog pitanja.

Još prije sedam godina, kad je regent Madžarske Horthy, u Mohaču držao govor, u kojem je medju ostalim spomenuo i zahjev Madžarske za reviziju teritorijalnih klauzula Trianonskog ugovora o miru, imao je ovaj govor diplomatskih posljedica! Danas se o reviziji ne samo svuda javno raspravlja, nego je ovo pitanje postalo jedno od najvažnijih u medjunarodnim odnosima evropskih država. Ono je osobito pridobilo na važnosti i počelo zauzimati sve veći mah te biti sve više uvažavano, otkad se je državama, koje su bile u svjetskom ratu pobijedjene, pridružila u pogledu zahtjeva revizije ugovora o miru i jedna država, koja nije bila pobijedjena u ratu, nego je bila medju pobjednicama, to jest Italija, koja se je čak bloku revizionista stavila na celo. Od onda je počela sistematska, ustrajna i vrlo agilna revizionistička propaganda u svim zemljama, koje pripadaju ovom bloku. U Njemačkoj, gdje gotovo cijeli narod stoji na revizionističkom stanovištu, možemo čitati svakog dana članke u najrazličitijim novinama, koje propagiraju ideju revizije, a osim toga nastala je čitava literatura oko ovog pitanja. Madžari su izmisli upravo jednu genjalnu ideju: znali su pridobiti za sebe jednog uplivnog engleskog lorda, koji raspolaze sa velikim brojem engleskih novina, i njegovom pomoći oni su uspjeli, da uvjere cijeli svijet, da je trianonski mir, kojim su bile odredjene granice Madžarske, najveća nepravda, koja je bila ikada nekom narodu učinjena; premda njihov revizionistički program pretstavlja najveću drskost. Madžari naime traže u svom revizionističkom planu i zemlji, u kojima nema ni spomena o Madžarima. Osim toga ne smije se zaboraviti, da su prije rata Madžari sa onim mađarskim, koje su se nalazile unutar granica ondašnje Madžarske, tako postupali, da je to bila prava sramota, uslijed čega su oni u najmanju ruku posve diskvalifikovani, da upravljaju zemljama, gdje im i nemadžara.

Još drske su pretenzije Italije. Ona traži jednu jugoslovensku provinciju: Dalmaciju, u kojoj uopće nema Talijana, i to ista Italija, koja se, je ujedinila na temelju-principa narodnosti, koja uvijek ističe i ponosi se, da je nacionalno najčišća i najhomogenija zemlja. Vodje talijanskog risorgimenta tražili su ujedinjenje svih talijanskih zemalja u jednu državu, pozivajući se na to, da je to želja svih Talijana, dakle na princip samoodredjenja. Italija ne žaca se danas zahtjevati za sebe jednu provinciju, čije stanovništvo bez iznimke sa gnevom i ogorčenjem odbija i samu pomisao, da bi došlo pod Italiju! Nije li čudo, kako je mogla talijanska propaganda uspjeti, da uvjeri sve Talijane, da ima Italija pravo na Dalmaciju? Coviek se samo pita, zar zbilja nema u cijeloj Italiji pametnih ljudi, koji bi osudili ovaj najneopravdanji i ludi zahtjev talijanske gramzivosti? Sta više, talijanska propaganda uspjela je, da o tom svom pravu? uvjeri čak i jedan dio svjetske javnosti!

Sve su to ove države postigle blagodarći svojoj neumornoj, sistematskoj, agil-

noj, nepopustljivoj, drskoj propagandi za reviziju granica, ističući njemački, madžarski, talijanski karakter pograničnih provincija, koje one traže za sebe. U velikom dijelu ovi njihovi argumenti ne odgovaraju istini, ipak su uspjeli uvjeriti mnoge, da su revizioniste u pravu. Svojom revizionističkom kampanjom uspjeli su stvoriti u svjetskom javnom mišljenju jednu atmosferu, u kojoj se danas revizija granica na štetu naslijeđnih država smatra aktom pravičnosti, da, upravo, jednom potrebom i jednom nuždom u interesu političke i ekonomske stabilizacije Srednje Evrope, u interesu samog svjetskog mira!

Rimski plan

Posljedica toga jeste, da se počelo pitanje revizije ugovora o miru smatrati i sa strane najodgovornijih političkih faktora jednim od najvažnijih pitanja medjunarodne politike Evrope. Na posljednjem sastanku predstavnika engleske države, ministarskog predsjednika Mac-Donalda i predstavnika Italije, ministarskog predsjednika Mussolinića, u Rimu, kojom prilikom se tražila jedna formula za izlaz iz teške političke situacije, u kojoj se danas nalazi svijet. U predlogu, kojega je iznio Mussolinić, izričito se govorio o reviziji ugovora o miru. Pod revizijom se nema smatrati samo revizija granica, nego i revizija ostalih klauzula mirovnih ugovora, ipak neuma sumnje, da je tvorac tog predloga imao pred očima u prvom redu reviziju granica. Sva talijanska štampa to potvrđuje svojim pisanjem, jer neprestano podvlači, kako je takva revizija neophodno potrebna, da se uklone tobožne krivice, koje su učinjene kod sklapanja mirovnih ugovora. (Faktični razlog je posve drugi, naime oslabljenje država, koje pripadaju antrevizionističkom bloku, a za Italiju naročito ovaj zahtjev odgovara njezinom najvažnijem interesu, da oslabi Jugoslaviju, jer stoji na stanovištu, da joj ne konvenira na istočnoj obali Jadrana jedna jaka i konolidovana Jugoslavija).

Što je najvažnije kod toga, jest, da je na ovaj predlog Mussolinić pristao i predstavnik Engleske imperije, čime je utvrđeno, medju ostalim, da i engleska vlada smatra reviziju granica jednom potrebnom mjerom u interesu srednjenja prilika u Evropi.

Izgleda, kaž da naša javnost u ovom trenutku još nije potpuno svjesna značaja Mac-Donaldovog i Mussolinićevog plana. Međutim, ovom planu treba pridavati veliki historijski značaj. Od četiri evropske velike sile tri sile već danas priznavaju stanovište revizionista opravdanom. To je prva velika diplomatska pobeda revizionista. Zbilja, ovaj plan nije, bar do sada, tako prošao, kao što su možda očekivali njevi tvorci. On nije našao na jednodušno odobravanje čak ni u Engleskoj, gdje su protiv predsjednika Mac-Donalda, čim je iznio ovaj plan pred parlamentom, nastupili vrlo ugledni članovi dviju jakih partija parlamenta. I francuska vlada je po posljednjim vijestima zauzela protivan stav, ali je vrlo značajno, da to nije odmah učinila, nego da je bio potreban pritisak francuskog parlamenta i velikog dijela francuskog javnog mišljenja, da je ministar inostranih djela Paul Boncour, koji je iz početka nešto okljevao, pristao na stanovište, da se im pristati na ovaj plan sa rezervama, kako se kaže diplomatski, a što zapravo znači plan otklanjati. Vrlo je važno pri tome spomenuti i ulogu francuskog poslanika u Rimu De Jouvenela, koji je, kako je poznato, otišao u Rim prije kratkog vremena sa specijalnim zadatkom, da raščisti situaciju između Francuske i Italije i po mogućnosti zajedno sa Mussolinićem nadje povoljniju bazu za poboljšanje odnosa između obe zemlje. »Umjerenja politika Paula Boncoura našla je na potporu od strane rečenog francuskog ambasadora u Rimu, koji je mogao već da konstatiše, da je pojava rimskog plana dala mogućnost da se uspostavi prekinuti kontakt s Mussolinićem u nadi, da će se možda moći dokazati Mussoliniću, da interesi Italije zahtjevaju u prvom redu uspostavu saradnje sa Francuskom, »koja je sprema na, da zadovoljiti zakonite pretenzije talijanskog imperializma«.

Francuska i njezine saveznice, koje stoje na antrevizionističkom stanovištu, braniti će naravski svoje interese protiv revizionista i ne treba očekivati, da će diplomatska akcija revizionista, koja je u Mussolinićevom planu dostigla vrhunac svojih do-sadašnjih uspjeha, skoro urođiti plodom. Radi se o velikim interesima, čak donekle i o egzistenciji država Male antante i bez obzira da je francuska politika dosljedna i lojalna i da ona neće da iznevjeri svoje saveznice, ne smije se gubiti iz vida, da su tu interesi Francuske istovjetni sa interesima država Male Antante. Ipak fakt, što se Velika Britanija sada već otvoreno izjašnjava za reviziju ugovora o miru, daje revizionistima velike nade, da će pobijediti

i Mussolinić, konkretizovano u takozvanom rimskom planu, iako ne bi došlo do njegovog ostvarenja, znači jednu veliku moralnu pobedu idele revizionizma, koju možda ni revizioniste sami nisu, ili nisu još, očekivali.

Ova pobeda revizionizma je prva posljedica pobjede Hitlerovog fašizma u Njemačkoj te veze i saradnje između Hitlera i Mussolinića. Ova veza služi po mišljenju odgovornih faktora Italije talijanskim interesima. Možda, ali samo privremeno, i slijedno će se u budućnosti ovo svetišti nad Italijom. Jer Njemačka nije zaboravila na Južni Tirol, iako privremeno o njemu ne govoriti, i jedan od glavnih postulata današnje Njemačke jest ideja »Anšlusa«. Pored toga ne smije se zaboraviti, da se Njemačci nisu odrekli vanjsko-političkih aspiracija u smislu Bismarckovih načela, po kojima ima njemački mač da siže od Hamburga do Trsta. A to znači sukob sa osnovnim načelima talijanske jadranske politike, njezine uloge u Podunavlju, kako ju ona zamišlja, i njezinih težnja na Balkanu. Ali to neka budu brige talijanske vlade.

Revizija i Julijска Krajina.

Za nas najvažniji zaključak je, da je pitanje revizije ugovora o miru, i time revizije državnih granica, postalo jedno od najvažnijih medjunarodnih pitanja sadašnjice. Kako će se ono u buduću razvijati, niko ne može da zna, ali jedno je sigurno, da njezine revizioniste se neće zadovoljiti sa ovim svojim prvim uspjehom, kojega su do sada postigli, nego da će raditi u istom duhu da je i da neće propustiti nijednu priliku, a da je ne izrabe u svoje ciljeve. Mnogogodišnji dosadašnji rad donio im je ljepe rezultate i okučio ih je za budući rad.

Nije do nas, da mi ispitujemo, sa kakvim perspektivama na uspjeh će revizioniste produžiti u ovom radu, da li je revizija granica uopće moguća ili ne, te do kakvih posljedica bi eventualno mogla da dovede pobeda revizionista. Ali jedno je sigurno: kad se govorio o reviziji granica u Srednjoj Evropi, ne smije se nikad pustiti iz vida pitanje Julijiske Krajine, jer, ako bi se imale revidirati granice država po principu narodnosti stanovnička pograničnih provincija, onda bi bila najveća nepravda kod rješavanja tih problema ne rješiti i problem Julijiske Krajine, u kojoj živi u kompaktnoj masi i u geografskom kontinuitetu sa Jugoslavijom šesto hiličada Jugoslovena. Ali iako bi došli u obzir drugi razlozi, kao geografski, ekonomski, historijski, osjećajni, svi ti razlozi govore za takvu reviziju u pogledu Julijiske Krajine.

Ako pak želimo, da se u odsudnom momentu na mjerodavnim mjestima govoriti o ovom našem pitanju, naša je dužnost, da se postaramo, kako bi ovo pitanje postalo svuda poznato, i to ne samo na mjerodavnim mjestima, koja će o tim pitanjima rješavati, nego i u široj svjetskoj javnosti. Ne smije se, naime gubiti iz vida javno mišljenje, koje danas u svijetu igra vrlo važnu, a često i presudnu ulogu. Najbolji dokaz za to nam pružaju gore spomenuti primjeri revizionističke propagande. Madžari su na pr. samo svojom vještrom, upravo genijalom, i neumornom propagandom postigli, da uvjere mnoge u opravdanost svojih zahtjeva kao i to, da je restauracija Madžarske unutar granica bivših zemalja krune sv. Stjepana ne samo u interesu Madžarske, nego i konsolidacije Evrope i svjetskog mira. A nitko im ne zamjerava, što si oni dozvoljavaju u ove zemlje, na koje aspiriraju, ubrajati i čitave teritorije, kao na pr. Hrvatsku i Slavoniju, gdje uopće Madžara nema. Tako isto je slučaj, koji je već gore spomenut, sa talijanskom propagandom za Dalmaciju. Istovremeno talijanski imperializam ima kuraže, da traži za sebe Korziku, Nici, Savoju, itd. na temelju etnografskog principa, dok sasvim protivno ovom principu drži u svojim rukama Južni Tirol i Julijsku Kraljinu i tako isto diametralno uopreci sa ovim principom traži Dalmaciju. Ipak jedan veliki dio svjetske javnosti, pa čak i mjerodavni krugovi, kako smo vidjeli, daje pravo Italiji i ne pitajući za ove i suviše evidentne anomalije i protivurječnosti.

Dužnost emigracije.

Sve to nam dokazuje, kako je potrebno pripremiti na takova velika pitanja svjetsku javnost, odnosno stvoriti pogodnu atmosferu, da će široka javnost osjetiti i smatrati potrebu rješenja tog problema i to ne samo zbog pravde i onoga naroda, koji je tu u pitanju, nego i u interesu općeg mira, to jest u interesu te svjetske javnosti same.

Iz ovoga proizlazi, koja je naša dužnost u bližoj budućnosti. Kako smo još daleko od cilja, dokazuje nam londonski »Times« od

6. o. mj., koji medju ostalim piše i ovo: »Postavlja se pitanje, na kojim će se osnovama provesti revizija. Ako se usvoji etnološka osnova, Njemačka ne bi mogla dobiti nikakvo rješenje pitanja Koridora i Gornje Sleske, jednostavno zato, što su tu Poljaci u većini. To bi takoder značilo povratak Južnog Tirola Austriji. Ako bi bilo govor o reviziji iz ekonomskih razloga, to bi značilo vraćanje Rijeke Madžarskoj, i Italija ne bi mogla imati koristi od toga.«

Iz ovoga citata vidi se, da ovo autoritativno glasilo engleskog javnog mišljenja niti ne ubraja pitanje Julijiske Krajine među ona, koja bi imala doći u obzir kod eventualne revizije, dok smatra kao posve moguće, da se iz ekonomskih razloga Rijeka vratila Madžarskoj!

Sigurno je, da smo u pogledu obavještavanja javnog mišljenja o pravom stanju stvari već mnogo zaksnili. Dok je Italija prikazivala svoje tobožne pravo na Dalmaciju u jednoj sistematskoj desetogodišnjoj kampanji, mi nismo ni izdaleka učinili ono što bi trebalo, da prikažemo svijetu pravo stanje stvari u Julijiskoj Krajini. Ova je pogreška od zamašnog značaja, jer je zaslugom Italije teren borbe između talijanskog naroda i jugoslovenskog naroda za istočnu obalu Jadrana prenešen iz Julijiske Krajine u Dalmaciju. Ali to je neprirođeno i nepravedno, jer ovaj boj bi trebao da se bije na terenu Julijiske Krajine, a ne Dalmacije, koja u opće ne bi smjela doći u pitanje. Ako je danas to obrnuto, to je samo uspjeh talijanske sistematske desetogodišnje kampanje za tobožje talijanstvo Dalmacije s jedne strane, i pomanjkanje dovoljne propagande s naše strane, da se prikaže pravo stanje u Julijiskoj Krajini.

Nije potrebno povući posljedice, koje proizlaze iz svega gore spomenutog. Zadatak jugoslovenske emigracije iz Julijiske Krajine je jasan. Predimo dakle na rad!

VELIKONOČNI OCENJ

Zvonovi molčijo in z njimi molči v trpljenju bridkem naš rod in premišlja enašto postajo in misli na svojo pot.

Veliki petek je danes, a jutri, jutri sveti ogenj prižgo in pređen zvonovi zapojejo, na naša ugasla ognjišta ga prineso.

Ob novem ognju, ob svetem ognju pripravljeni bomo čakali in ob gloriјi se umili in zapeli alelujo novih dñi... JOZA LOVRENCIO

DOBIL SEM PIRUHOV IZ ISTRE

Dobil sem piruhov iz Istre in rad bi, deca, enega vam dal v spomin. Od Cepića, tam izpod Učke gore, dobil sem piruhov iz Istre, a vsak je poln bolećin.

Pozdrave slišal sem od Soče bistro in vam bi ih izročil rad. Tam izpod Krna in prav iz Gorice pozdrave slišal sem od Soče bistro in vsak me pikat kakor gad.

So v piruhih solzé zgoščene otrok in mater, naših mož gorje. Ker niso našle še nikjer besede, v pozdravih prošnje so zgoščene, pa nam iz istrskih grobov kriče: — O bratje, naša kri, pomoč, pomoč, da za trpljenjem nam vzšari — Velika noć!

IVAN ALBREHT

ISTRANIN

Teški križ on vuče kroz stoljeća diga I pod njime pada od krvavog znoja, Ali kad ga mori i najveća tuga Mirno šapče: »Oče, budi volja Tvoja!«

Kad su orli stigli u pobjednom valu Mislio je i on: eto uskršn uča! Ostadoše orli na suprotnom žalu, U njegovom srcu novi san čeznuća.

I taj san mu sada još je jače guši Tudja ruka što ga još i teže bije. On sve mirno snosi — u njegovu duši Nova čeznja živo o slobodi snije.

Polaze mu djeca na stratište, vedro, Usna im ne drže i milost ne prosi, Jer u duhu vide jedno bijelo jedro Na pobjedoši ladji što slobodu nosi.

RIKARD KATALINIC JERETOV.

CRNE PAHULJICE

(IZ ISTARSKE TUZNE KRONIKE)

Od svih crkvenih pobožnosti meni su se zagrebači u žeravicu i odnijeli kući, jer su majke htjele da imaju »blagoslovjenog ognja«.

Sjećam se, kako je nekoga dne majka jedna pred mojim očima uz drugi »blagoslov« ušla u malušnu vrećicu i komadić onog ugljena i ovjesila je o vrat dvanaest godišnjem sinu, koji je imao da ode na more...

Otada je proteklo mnogo godina. Pao u tudi ruke i moj Lovran, naša crkva i sve u njoj. Više se ne pjeva na Veliki petak »Staže mati... a i drugo se gotovo sve promijenilo. Što se još sačuvalo, to novi pop, neki Sicilijanac, pomalo ukida i zbacuje.

I uništije.

Tako je i nedavno, prije tri godine, na Veliku subotu, u sedam sati u jutro, dao iznijeti iz sakristije neke stare crkvene knjige: Misale i evandjelja, pisana u našem jeziku i naredio da ih bace u vatru, što će se malo poslije blagosloviti. Njegovi su ljudi veselo iznosili one naše drevne od starine požutje stranice, na kojima su počivale oči tolikih naših već davnog umrlih svećenika i položili ih na plame i sa smješkom gledali kako vatrica pomalo proždire one naše svetinje. Što je od njih ostalo, to se u času, kad su stali lopaticama da grabe žeravu, razletjelo uvis i u obliku tužnih crnih pahuljica opet popadalo na tlu.

Nekoliko je takvih pahuljica pala na ruke jednoga moga prijatelja i on ih danas čuva kao amanet.

V. C. E.

MATE BALOTA:

VELIKI PETAK

U luki je bilo živo svu noć, ribari su se ledili,
stare su kosti u moru močili, u starih koreli u štivi su stali.
Velika barka se zibala, oni su pripovidali,
kako su prija prid svece više menul lovili.

Mlaži i lagnji po škračah su hitali špape.
Za grunja je svaki u srcu nočas molija Boga,
grunj na špagu segutra bi dosta čoniku pomoga,
ki skase po tmici priskače od drage do drage.

U jutro, po videlu se dili konjuš, riba se mete na kupe.
Največu škrpinu u kraj, nju te skupno darovati.
Sve drugo ča je bolje po selu se nosi prodati.
Tako te dici za svece moći ča da ulkupe.

Prid večer je trata jope u moru na široko kalana,
poteže se s mukom na sriču, lipo šuri šuraju,
kako u pršišionu u redu miču se k kraju.
Vali šapetu molitvu za muku svetega dana.

U noći će biti svitlo u selu, kako nikad u litu,
na svakem balkunu male te svitce goriti.
I Bog će projti zmež hiž, svit te na vas glas moliti
za bolju sriču ljudom, ki se muče na svitu.

Ruke črne od zemlje i od matike na čvore
junački dižu propelo, Isusa prikazuju selu.
I dlani trdi od vesla, blagosloveni u trudnem delu
visoko nose duplire, kako da s nebon govore.

Puk piva; Puče moj, narod se sam opominja,
gledajući mater ka plačući je stala prid sinon na kržu.
Moja mati je i uvi put lipo rasvitila hižu,
a ja sam dvajseto lito se tega samo z daleka spominja.

I. G.

KULTURA IN ZGODOVINSKO PRAVO

I.

V božični »Istri« smo pod naslovom »Naše zgodovinsko pravo« obravnavali problem narodnih manjšin s teritorialnega pravnega vidika. Rekli smo, da zgodovinsko pravo ni dano narodu na določenem »njegovem« ozemlju samo takrat, ako lahko dokaže, da je nel na istem ozemlju nekoč svojo dižavo. Rekli smo, da za sodobno pojmovanje človeka in družbe zgodovinsko pravo ne more biti samo politično, marveč je zanj potreben širši kulturni vidik. Dolga doba nacionalnega razvoja je dala narodom novo obliko, tako zvano kulturno skupnost ali z eno besedo »kulturno«. To sta organizacija in način ljudskega življenia, ki sta vsakemu narodu naravno razvojna in edino organična.

Zgodovina zadnjih stoletij je živa priča tega razvoja. Ako jo proučujemo, spoznamo v njem predvsem eno, to je narodnostni razvoj Evrope, razvoj družbe v narodne enote, razvoj kulture v narodnostne kulture.

Vsebina tega razvoja je bil samostojen način življenia, ki ga vsakemu narodu omogoča tehnični in gospodarski napredok Evrope. V tej dobi je stari, fevdalni sistem razpadel in osvobodil se je kmēt. Vzponredno s tem je nastal nov razred industrijskega delavstva. Vladajoči razred je postal meščanstvo. Razmerje med temi razredi je popolnoma drugačno od onega v fevdalnem sistemu. Izvedena je nova delitev dela. Oblike življenga so se bistveno spremenile. Človekove posebne zahteve so postale večje. Najava je pri njem so postale njegove umske zahteve, zahteva izobražbe, ki je za moderno gospodarstvo neobhodno potrebna, zahteva zavestne socialne organizacije, zahteva ljudske telesne (fizične) higijene, zahteva duševne kulture in vobče socialne kulture.

Vse te zahteve so bivstveno spremenile tudi nalogo in pomen države. Dale, oz. priborile so tudi novim razredom in sicer kot človeku posamežniku novo zgodovinsko pravo, to je kulturno pravo. (Ker v tem oziru beseda zgodovinsko ni tako točna). Država mora priznati ta razvoj in njegove posledice, kajti tudi današnja država je v njenem vzporednem nastalu, tudi njeni temeljni načini na teh, vsaj v bistvu demokratičnih principih. In res vidimo, da se oblika države, ki ta razvoj, umetno seče imenuje diktatura, njen princip je uveden z nasiljem.

Bije se torej boj med kulturnim razvojem družbe in med reakcijo in diktaturom. Toda v tem boju je diktatura sama, v sebi nedosledna. Zakaj? Prvič, ker se opira tudi diktatura, kakor vidimo, povsod na narod. Torej na živiljensko obliko, ki ni samo politična, marveč kulturna. V kulturi pa vladajo sintetični zakoni živiljenja, v kulturi se ne more vsiliti novo načelo, novo pravo, ampak je v nji dejavno predvsem njeni in sicer pravo, ki je v vsaki dobi samo eno — organsko.

Boji, ki so rodili narodnostno kulturo, nikakor niso bili samo slučajni, ampak so bili predvsem naravna nujnost v družbenem razvoju. Ti boji pa niso samo rodili narodnosti, ampak so jo tudi utrdili. V vseh narodih se je zakoreninilo novo živiljensko pravo, ki se zrcali v teh odtenkih njihove miselnosti in rješi primerni socialni organizaciji v zgoje, prosvete, znanosti, gospodarstva, politike, umetnosti itd. Noben narod ne more voditi drugemu njegove organizacije, zato ne more zanj vsega njegovega živiljenja in ni zanj odgovoren.

Ta dejstva potrjuje tudi zgodovina našega naroda v Primorju. Zadostno je že povdarił A. Gaberšček s svojo knjigo »Goriški Slovenci«. Naš narod si je s težkim kulturnim bojem priboril ne samo politično, priboril si je tudi kulturno pravo. Nauki zgodovine so torej jasni. Vsak narod ima že zaradi razvojne nujnosti kulturno konstitucijo, je ne more vpučiti ne država, ne druga tuja organizacija — ako ne uporabi zoper svoje državljanje nasilje. Država pa, ki uporablja zoper svoje državljanje nasilje, ni več kulturna država, ne gre po poti družbenega razvoja dalje, ampak je kršiteljica normalnega razvoja družbe. To se mora prej ali sile maščevati nad njo samo in nad njenim ljudstvom. V tem smislu je fašizem zato, ker zatira nacionalne manjšine, nekulture, reakcionaren pokret. Fašizem ni samo reakcija na račun našega, ampak predvsem na račun italijskega naroda.

II.

Druga utemeljitev za priznanje našega teritorialno kulturnega prava je dana po bistvu kulture same, ki je demokratično. V nji morajo sodelovati vsi deli italijske države. Tudi italijskemu narodu ne more biti vseeno, kakršna sta njegova ljudska (socialna) struktura in konstitucija. Italijanski kulturi je vsaka slovenska ali germanška kultura tuj element. Ako vemo da je nikakor ne bo mogla popolnoma assimilirati — kajti kultura se ne asimilira tako kakor uradništvo, ki je teritorialno — ostaneta samo dve možnosti: I. Da fašizem kulturno na našem ozemlju zatre in napravi iz dežele neenakovredno sestavino države, ali pa 2. da italijski narod pusti našemu svobodno nadaljevanju svobodno kulturo in se skuša z njim mirno sporazumevati za priznanje svojih političkih interesov.

III.

Fašizem si je izbral zatiranje. A fašizem predstavlja politično vso Italijo. Za dejstvo, da fašizem predstavlja sedanjo Italijo, je podan dokaz, da si je italijski narod izbral prvo pot — pot zatiranja in asimilacije. Brez velikih razlog je to isto, kakor da smatra Italija nove pokrajine za zgodovinsko tije, priznava, da ji tu ne gre zgodovinsko, to je — organsko pravo do zemlje in naroda, nego da je njena zasedba teh pokrajin nasilje — nepravno dejanje. To dejstvo se je v zadnjih letih primereno uveljavilo. Vsa evropska javnost je poučena o njem. S tem se je za nas dopolnila prva etapa delovanja za mednarodno zaščito naših manjšin.

Italija sama, ki je izvajala svoje zasedbo pokraj in zgodovinskega prava, se je postavila zdaj zoper pravo in s tem prenehala biti tudi s svoje strani logično upravičena za vladanje teh dežel. Njen interes je tu protipravilen in se strinja z njenom državno ustavo.

Pa prepustimo ta problem pravnikom in si oglejmo še drugo ustavo, tisto, ki je v italijskemu narodu samemu in ki je državno ustava samo njen izraz.

Vse italijsko kulturno stremljenje zadnjih dveh stoletij je bilo usmerjeno v razvoj moderne organske skupnosti, v narodno kulturo. V kulturi je videl narod svoje novo živiljensko, novo zgodovinsko pravo. Ni misli samo države, ampak vso skupno socialno zgradbo, ki si sama, z lastnimi močmi trajno urejuje svoje razmerje med družbo in posameznikom, torej svoje temeljno družabno razmerje. Ako ji zdaj nekdo pride, pa čeprav je to gospod Musolini, in zanika teoretično in praktično to pravo, če zanika zgodovinsko in socialno organičnost tega prava, potem s tem zanikanjem še ni uničil pravo v svojem narodu, ampak je do sedanjih razvoj le okrenil, zavrl in ga potisnil iz zavesti v sfero podzavesti. Italijanski narod pa slej kot prej čuti, da je na celu kulturnega razvoja družbe edino pravilno, da je nasilje nad narodom nepravilno, zločinsko, škodljivo. Vidi, da izvaja njegova država dejansko nekulturno obliko oblasti nad drugim — kulturnim elementom Mogoče se v tem času očitno še ne upa upreti proti temu. Nujo pa mora čutiti in tudi občuti samega sebe kot manj vrednega v primeru z onim narodom, katerega politično, to je dejansko zatira. Čeprav je zatirani narod manjši in politično šibkejši, je vendar kulturno močnejši in zdravljši nego njegov zatiralec. Tega dejstva ne more fašizem nobenemu Italiju izbrisati iz duše niti ne iz italijske žive aktuelne miselnosti. Zatajuje si to je z zatiranjem in potvarjanjem lastnega ljudskega mnenja. Kakor vemo, je fašizem uničil ves svoboden tisk.

Kdo je živel zadnja leta v raznih pokrajini Italije, mi bo pa gotovo pritrdir, da večina italijskega naroda ne odobrava sicer veliko nezaupanje dočanaljenitrdgovca fašistične nacionalne politike, naprim Slovanov, ki je ukoreninjeno v Italijanih, načizmu tem vprašanju prav nič ne pomaga. In še celo več dokazov imamo za ta proces: Izobražena italijska mladina obsoja nacionalno kakor sploh vsako socialno nasilje. Njej pomeni nasilje dokaz nemoči, šibkosti, nesposobnosti, ničesar pa mladina tako ne zanjuje kakor živiljensko nesposobnost in nemoč ali njene paradne potvare.

IV.

Iz tega vidimo, da nismo mi sovražniki Italije, temveč je njen sovražnik fašizem. Zgodilo se je da v ljudstvu živeče zgodovinsko pravo, ki ni pravo meščanskih politikov marveč pravo organskega napredka in razvoja, zmaguje na vsej črti in v globini, kamor ne seže začasno usmerjena konservativna in reakcionarna nasilna politika.

In kdor pozna višino nekdanie visoke italijske kulture, njeno literaturo na prava, da tudi drugače ne more biti; ve, da fašizem ne predstavlja kulturne Italije, marveč le v njej vladajočo sedanjo reakcijo, nastalo zato, ker Italija ne more živjeti v kapitalističnem sistemu, ampak je pričela v njem hritati.

To pomeni, da je kulturna svoboda našega naroda v Primorju neizbrisna pravica na temelju modernega zgodovinsko teritorialnega prava; pomeni, da je ta pravica zagotovljena kljub vsemu fašizmu, dokler žive v Evropi narodi kot kulturne enote. In mi vidimo, da doslej še ni sile na svetu, ki bi s svojo kulturno močjo preprečevala tok narodnostnega razvoja. Kakor živi ta smer v samih narodih do poslednjega človeka v ljudstvu, tako se celo mednarodna kultura povsod prilagaja narodnosti in si opira nanjo kot na svojo organsko celico, ali organsko osnovo. Mi propanemo — če propane Evropa.

Naše premišljevanje in raziskovanje teh socialnih zakonitosti in z njimi določenega prava Slovanov na naši zemlji, pa naj ne propagandi in vsemu našemu delu pokaže ta pot do mednarodne rešitve manjšinskih problemov. Do neposrednih kulturnih zveznaroda z narodom, ki so za našo osvoboditev najzanesljivejše jamstvo.

DRAGOVAN ŠEPIĆ:

SMJERNICE MANJINSKOG POKRETA

NEDOSTATCI MEDJUNARODNE ZAŠTITE MANJINA

DRAGOVAN ŠEPIĆ

Veliki dio evropskog javnog mišljenja slaže se u tome da su ugovori na kojima počiva uređenje nove Evrope nepotpuni odnosno da ne odgovaraju svim onim zahtjevima za kojima teži razvoj evropskih naroda. Djelo mirovne konferencije kao i kasnijih ugovora o miru bili su odmah odpočetka predmet oštре kritike. Ciljani jedan pokret očrtava se u Evropi koji ide za revizijom mirovnih ugovora.

Manjinski pokret ne može da se jednostavno bací u isti koš sa revizionističkim pokretom, iako on postoji baš zato jer je djelo od 1919. nepotpuno, iako su njegove kritike protiv ugovora takođe ceste i oštре. Manjinski pokret, za razliku od revizionističkog pokreta, priznaje status quo, on ne postavlja u pitanje granice ustanovljene na konferenciji mira u Versaillesu. I, kasnijim ugovorima već se samo ograničuju na upotpunjivanje djela mirovne konferencije. On ide da tim da se ugovori o međunarodnoj zaštiti manjina s jedne strane protegnu na sve države a s druge strane da se materijalno upotpune.

Stvaraoci sadašnjeg manjinskog režima u Evropi znali su da je njihovo djelo nepotpuno i da ne riješava definitivno manjinski problem. Državnici koji su organizirali međunarodnu zaštitu manjina hteli su samo da u glavnim crtama riješe pitanje manjina. Oni su smatrali da će manjinsko pitanje s vremenom izgubiti od svoje važnosti i prepuštiti su interesiranim državama da one ovdje svojom politikom nadopune nedostatke manjinske zaštite, da one same udesu jedan definitivni modus vivendi, koji će omogućiti narodnim manjinama mirni i slobodni razvoj.

Taj modus vivendi pronašao se nažlost samo u nekojim državama. Svedje proganjanje manjina u Evropi iznosi jasnije na javu mane i praznine međunarodne zaštite manjina, koje su trebale da budu upotpunjene i popravljene politikom interesiranih država.

Arthur von Balogh, profesor na prijašnjem madžarskom Univerzitetu u Kolosváru (Cluj) pokazuje u svojoj odličnoj knjizi o pravu manjina *Der internationale Schutz der Minderheiten* (1929.) na tri glavne praznine manjinske zaštite.

1. Međunarodna zaštita manjina nije općenita. Ne proteže se nego na neke države.

2. Prava koja uživaju manjine su ograničena i nedovoljna.

3. Procedurom pred Savjetom Društva Naroda nije osigurana uspješnost međunarodne zaštite manjina.

Usljed ovih i drugih manja manjinskog režima kao i usljud politike koje su počele prema manjinama da vode neke vlade, manjine su se našle u većini slučajeva ako ne pravno a ono faktično nezaštićene. Zato se već od 1925. godine opaža u Evropi jedan novi pokret, pokret narodnih manjina, koji solidarno iznose pred javno mnenje Europe svoje zahtjeve i organizuju se, da bi se njihovo stanje poboljšalo i konačno riješilo pitanje njihovog slobodnog narodnog razvoja.

MANJINSKI POKRET

Gotovo u svim državama Europe gdje postoje jače manjinske grupe opažamo da su ove organizovane u stranke, da imaju svoje parlamentarne klubove, svoje vode, svoje listove i revije. To se istina ne može reći za manjine u onim državama Evrope u kojima je svaka sloboda ugušena, kao što je to slučaj sa fašističkom Italijom. Manjine iz takovih država se zato organizuju u emigraciji i njihovi emigrantski manjinski pokreti mogu se smatrati pravim reprezentantom volje dotične manjine.

Nad svim tim narodnim manjinskim organizacijama postoji neke vrsti međunarodni manjinski parlament »Con-

grès des groupes nationaux organisés dans les Etats européens». Najvažniji članovi tog međunarodnog manjinskog kongresa su dr. Wilfan (zastupnik jugoslovenskih manjina pod Italijom), Am mend (predstavnik njemačke manjine u Estoniji), Schiemann (letonski Njemac), Bonach (Sakson iz Transylvanije), Robinson (litavski Židov), Ulitz (Njemac iz poljske Slezije), Lewicky (Ukrajinac iz Poljske) i ostali.

Iza 1925. godine sastaju se redovito zastupnici manjina na manjinskim kongresima. (Congrès des groupes nationaux organisés dans les Etats européens) koji zasjedava svake godine tri dana u Genovi uči sastanka Društva Naroda, Zadnji kongres manjina 1932. g. održao je svoje sjednice u Beču u dvorani bečkog pokrajinskog sabora.

U evropskim političkim krugovima manjinski kongresi smatraju se općenito kao zastupništvo manjinskog pokreta. Ličnosti koje dolaze na kongresu kao i broj zastupanih manjina diže manjinske kongrese u rang nekog međunarodnog manjinskog parlamenta. Profesor Winkler u svojoj knjizi »Priručnik evropskih narodnosti« iznosi da narodne grupe koje sudjeluju na kongresima manjina broje ukupno 82% od sveukupnog broja manjina u Evropi. Od 40 milijuna manjina, koje postoje po njegovom računu u Evropi uključivši ovamo i Rusiju, više od 34 milijuna ih je zastupano na tim kongresima. Na VIII. kongresu, koji je održao u Beču svoja vijećanja od 29. juna — 1. jula, bile su zastupane sljedeće grupe: Ugari iz Jugoslavije i Rumunjske, Njemci iz Estonije, Letonske, Litve, Poljske, Danske, Češkoslovačke, Mađarske, Jugoslavije, Rumunjske i Italije, Grci iz Italije (Dodekanesos), Židovi iz Estonije, Letonske, Litve, Poljske, Jugoslavenski Slovenci i Hrvati iz Italije i Austrije, Litavci iz Njemačke i Poljske, Ukraineri iz Poljske i Rumunjske, Rusi iz Estonije, Letonske, Litve, Poljske, Češkoslovačke i Rumunjske, Slovaci iz Mađarske, Švedi iz Estonije, Čehoslovaci iz Austrije, Bijelorusi iz Poljske, Katalonci i Baski iz Španije.

Dugogodišnji predsjednik kongresa narodnih manjira je prijašnji slovenski poslanik u rimskom parlamentu dr. Josip Wilfan, jedan od najizrazitijih i najpriznatijih zastupnika manjinskog pokreta u Evropi; generalni sekretar je Am mend, njemački poslanik u estonskom parlamentu. Egzekutivni odbor se nalazi stalno u Beču. Najvažniji ljudi u tom odboru su Wilfan, Am mend, Kurtchinsky, Levicky, Maspens, Anglasell, Motzkin, Schiemann i Szillig.

Rad kongresa je mnogostruk. 1928. kongres je odlučio da osnuje društvo pravnika za studij manjinskog prava. 1929. izglasao se osnutak Instituta za manjinski studij. 1931. izdano je brigom Kongresa djelo »Die Nationalitätentrennung in den Staaten Europas« u kojem se iznosi potanko i objektivno stanje manjina u raznim evropskim državama, 1932. to je djelo bilo upotpunjeno. Za proučavanje položaja manjina u Evropi, to je jedno od najdokumentiranih djela. Kao organ pokreta može se smatrati mjesecišnik *Nation und Staat* (Braumüller, Wien — Leipzig) koju je osnovao poznati manjinski teoretičar P. Schiemann. Revija *Natio*, koja izlazi u Poljskoj i ostale neke revije pišu takođe u duhu manjinskog pokreta. Da se shvati razvoj manjinske ideologije potrebno je slijediti pisanje tih revija.

U Njemačkoj postoji Savez manjina Reicha (Lužički Srbi, Danci, Fizi) koji pod predsjedništvom Kaczmareka izdaje reviju *Kulturwehr*, 1927. osnovan je Savez njemačkih manjina u Evropi (Verband der deutschen Volksgruppen in Europa).

Od organizacija, koje propagiraju manjinsko pitanje najvažnije su L'Union des Ligues pour la Société des Nations, koja je osnovala stalnu komisiju za manjine. Predsjednik te komisije je Dickinson, a generalni sekretar Ruyssen. Djelovanje te komisije obuhvaća široko polje rada. Njezinom brigom izdaje se također Bulletin des Minorités Nationales. L'Union Interparlementaire organizovala je također komisiju za manjine koja studira pitanje često i na terenu. Druga Internationala ima također jednu stalnu manjinsku komisiju i bavi se manjinskim pitanjem kao i gore spomenute organizacije. Od ostalih društava koja se zauzimaju za rješenje manjinskog problema i u tom smislu rade najvažnije su International Law Association, L'Union des femmes pour la Paix, L'Union mondiale pour la Coopération amicale des Eglises et Europäischer Kulturbund. Mnogo još drugih međunarodnih organizacija,

shvaćajući svu važnost definitivnog rješenja manjinskog pitanja za smirenje Evrope, suraduju sa manjinskim pokretom i potpomažu ga u njegovom radu.

IDEOLOGIJA MANJINSKOG POKRETA

Kad govorimo o manjinskom pokretu i njegovoj ideologiji treba istaknuti prije svega ulogu koju ovdje igraju Njemci.

Njemačke manjine u Evropi su najbrojnije. Od 40 milijuna manjina otpada 12 milijuna na Njemce koji su raštrkani u 13 država Evrope. Njemačke manjine su najorganizovane i najcivilizovane. Manjinski pokret vode uglavnom Njemci i jezik koji se isključivo upotrebljava na manjinskim kongresima je njemački. Ideologija manjinskog pokreta počiva na njemačkim filozofskim i političkim doktrinama. Gotovo sve manjinske revije kao i knjige koje izlaze o manjinskom pitanju pisane su njemačkim jezikom. Ne treba k tome zaboraviti ulogu koju je igrao Reich u propagiranju manjinskog pitanja kada se za Stresemanna izdigao na zastupnika manjinskih interesa.

Što zahtjevaju manjine, za čim ide manjinski pokret, ukratko koja je ideologija manjinskog pokreta?

Jedan od voda manjinskog pokreta dr. Wilfan više je puta istaknuo na redovitim manjinskim kongresima da se granice ne mogu u nikojem slučaju da promjene tako da bi nestalo manjinsko problema. Ma kako mi prekrijuli kartu Evrope uvijek će postojati države koje će imati unutar svojih granica narodne ili vjerske manjine. Prema tome manjinski pokret dijeli oštrot pitanje granica od pitanja manjina i svu svoju pažnju posvećuje ne reviziji granica već reviziji međunarodne zaštite manjina. Manjinski kongres već na prvim svojim sjednicama isključio je iz diskusije pitanje granica.

Schiemann, Nijemac iz Rige i poslanik u letonskom parlamentu piše u reviji *Nation und Staat* (avgust 1928.) da manjinski pokret ide za tim da odvoji pojmom naroda od pojma države. On daje nacionalizmu isto mjesto koje je imala negda religija i traži da se u modernom životu tačno odredi uloga naroda i uloga države. Ta se dva pojma ne smiju miješati. Kao što se religije sve više razvija nezavisno od države tako mora to da bude i sa narodom. Manjinski pokret ide za tim da stvori jedan pravni sistem, koji će omogućiti manjinskim grupama da se prijave državi, ali da ipak radi toga ne trpe njihovi kulturni, ekonomski i politički interesi.

NAROD I DRŽAVA.

Manjinski pokret inzistira na razlici između države i naroda, na razlici između *Staatsprinzipa* i *Volksprinzipa*.

Narod ima svoje posebne interese različne od interesa države, narod ima svoj karakter, svoju individualnost i svoje ciljeve, koji se ne poklapaju uvek sa državnim. Manjinski pokret drži da narod ima pravo na svoj posebni razvoj i da ima svoja posebna prava održanja i razvoja, koja ne smije država da vrijeđa. Prema tome treba nastojati da se što više narodi organizuju nezavisno od država.

Dr. Wilfan je na manjinskim kongresima 1929. i 1930. spomenuo sa zadovoljstvom da u tom smislu i postoji Panpoljski kongres u Varšavi, mađarski u Budimpešti, kongres njemačkih manjina u Münchenu, ruskih manjina u Rigi i t. d. Prigovore koje su manjinski ideolozi formulirali protiv Paneuropske Condenhova-Kalergija i Brianda bili su temeljeni na tome da oni smatraju kako jedine faktore međunarodnog života države, a zaboravljaju na nerde i na teški problem narodnih manjina, koji toliko prijeći smirenje Evrope.

Po idejama manjinskih ideologa, narod je jedan faktor međunarodnog života, komu treba da bude kao i država garantirana nezavisnost i slobodni razvoj. Kako je dr. Wilfan rekao na zadnjem manjinskom kongresu u Beču: »Životna bujica, koja struji kroz narod neće se ugušiti niti iskorjeniti nikakvom državnim granicama. Narod osjeća svoje dijelove preko svih granica kao dijelove koji pripadaju njemu i koji su važni za cjelinu.«

PROTIV ASIMILACIJE

Ta narodna individualnost, koja postoji bez obzira na državu treba dakle da bude zaštićena. Narodna individualnost se odražuje najviše u narodnom jeziku i u narodnoj kulturi. Narod je više jedan duhovni pojam, više se tu radi o jedinstvu narodnog duha nego o krvnom srodstvu. Iz toga izlazi da su i manjine duhovne skupine i da su njihovi prvotni interesi duhovni. Radi se o tom da se sačuva narodni jezik i kultura, manifestacije narodnog života i narodne individualnosti. Manjinski pokret je prema tome odlučni protivnik svake asimilacije i to je jedna od bitnih ideja manjinske ideologije.

Manjine ističu i opetuju kao svoj glavni zahtjev, da se ima zapriječiti svaka asimilacija bila ona nasilna ili mirna. Tko dozvoljava mirnu asimilaciju, taj bodri države na asimilacionu poli-

tiku i time prouzrokuje međunarodne konflikte.

Slabost manjinskih ugovora je u tome što nisu odlučno riješili pitanje asimilacije. Charles Dupuis piše u predgovoru francuskog izdanja Baloghove knjige o manjinama: »Ako gledamo samo na tekstove, politika asimilacije nije zabranjena državama, koje vladaju manjinama. Samo izvjesne prisilne metode i nasilja, više protivne nego korisne asimilatorskoj politici, su zabranjene.«

Koliko su manjine protivne svakoj ideji asimilacije može se vidjeti iz reakcije koju je kod njih prouzrokoval jedan članak Poingcaréa, u kom prigovara zaštiti manjina da prijeći »asimilaciju koja bi mogla prije ili kasnije da uslijedi uslijedi zajedničkog života i slobode«. Stresemann je protiv Briandovih riječi u Madridu (sjednica Savjeta Društva Naroda 13. jun 1925.) kojim Briand izražuje želju Lige Naroda da se manjine stope sa većinom, odlučno izjavio da manjinski režim nije privremen nego vječan. Cilj međunarodne zaštite manjina nije u tom da nestane manjina, već da se one ušćuvaju. Briand se kasnije ispravio i rekao da nijedna država nema interesa da uništi kakav elemenat, koji ima svoj posebni genij i da se veličina države sastoji nasuprot u tome, da asimilira razne rase od kojih se sastoji, bez da ih liši njihovog narodnog karaktera.

U pogledu asimilacije počelo se s vremenom razlikovati političku i etničku asimilaciju.

Politička asimilacija ide za tim da manjine postanu lojalne prema državi i da suraduju na državnom razvoju i napredku. Etnička asimilacija pak ide za tim da manjini otme jezik, kulturu i nacionalni individualitet.

Što se tiče etničke asimilacije manjinski joj se pokret odlučno protivi. Manjinski ideolozi međutim dozvoljavaju političku asimilaciju držeci ju neopasno za narodna prava manjina. Kod otvorenja VI. kongresa manjina (3. sept. 1930.) dr. Wilfan rekao je, da manjine s veseljem prihvataju političku asimilaciju (Staatsbürgerliche Assimilierung) to jest da su one spremne suradivati bez rezerve na zaštiti i napretku države ako bude njihova narodna individualnost poštovana.

ZA SAMOSTALNOST MANJINA

Reklamiraju o manjina u međunarodnu razliku oštrot narod od države i da teži za tim kako bi se narodnost odcjepila od države.

Da se to postigne, manjinski ideolozi traže da se narodne manjine organizuju kao jedna jedinica za sebe. Balogh traži u svojoj knjizi o manjinama da se manjine shvate kao subjekti međunarodnog prava. »Ugovori o manjinama, veli Balogh, ne priznaju manjinama kao skupinama međunarodnu pravnu sposobnost. Oni ne primjenjuju niti na pojedinice, članove manjina, jedan od principa međunarodnog prava, po kojem pojedinci mogu da budu subjekti međunarodnog prava. To je baš jedna od najvećih praznina u međunarodnoj zaštiti ustanovljenoj ugovorima.«

Međunarodna pravna pravila, velje dalje Balogh, nisu odredili predstavništvo manjina. Manjine nemaju niti stranačku niti tužbenu sposobnost pred Savjetom Društva Naroda. Manjina nije priznata kao tužilac. Pravo da svrne pozornost Savjeta na kršenje ili na opasnost kršenja manjinskih ugovora rezervirano je samo članovima Savjeta Lige Naroda.«

Pokazujući prstom na ovaj nedostatak manjinskih ugovora, manjinski ideolozi ističu da manjinsko pitanje nije pitanje odnosa između pojedinca i države, već da se tu radi prije svega o odnosu između države i organizovanih skupina kao što su to manjinske grupe.

Manjine kao skupine imaju jedan život viši od pojedinaca koji ju sastavlju. Prema tome radi se prije svega o tome da se manjine priznaju sa strane države i sa strane međunarodne zajednice jurističkim osobama i subjektima međunarodnog prava. Manjinama treba priznati pravo da se organizuju u autonomne korporacije koje imaju svoje organe i jednu vrhovnu vlast, koja bi im

JAKOB SOKLIČ:

JAKOB SOKLIC

VELIKI PETEK

imeli skrajšano vojaško službo. Mladiči so že skoro privolili. Tedaj jim pa Peter pomoli polo: »Preje se morate vti vpisati v fašistovsko milico!« Najbližje Petra je stal korajžni Mučev Ivan. Dregnil je soseda in skor na glas povedal: »Veš, pa že raje služim vojake dvajset let, kot da bi en dan nosil črno srajco!« Peter je čul te besede! Skočil je k Ivanu in ga z vso močjo udaril s pestjo po glavi. Tedaj je korajžni fant zaklical: »Kaj še lščemo tu? Pojdimo!« Vsi so odšli...«

Oblast je začela mladeniče preganjati. Ravno Veliki teden so se razkropili orožniki in fašisti po vasih in zasedovali nemirne duhove. Krvice so se godile... Častitljive župana Jožeta Gobina iz Černotici so zaprli. Tega moga — poštenjaka so gnali na Veliki petek zvezanega v Koper — radi noža, ki so ga dobili pri njem na polju. Mladiči so zapirali.

Veliki teden je teden pobožnosti. Župna cerkev v Klancu si je prejšnje leto kupila lep božji grob, ki ga je krasno izvršil mojster Pengov v Ljubljani. Radi tega naročila so imeli fašisti in orožniki polno dela in potov, ker so morali ugotoviti, zakaj je župnik naročil delo iz Jugoslavije in ne iz Italije same.

Blagoslov božjega groba je bil velik dogodek za vso okolico, vse se je lepega dela radovalo. — Prišel je torej veliki teden 1927. Pevci so se učili petja, dekleta so pa mislila, kako bi najlepše okrasila božji grob. Pa se je oglasil Mali Ivanček, ministrant:

»Kako bomo okrasili božji grob? S trnjenim vendar!«

Ivančkova misel je zmagala. Sli so fantje v gozd in pripeljali poln voz tista zelena Istre, ki raste po istrskih gmajnah. Z njim smo ovili ves božji grob. Ovili smo podobo Zveličarjevo s trnjem, s trnjem ovili tudi križ... Otroci so se hoteli skupaj pokloniti Zveličarju v svetem grobu. Napravili smo malo slovesnost za otroka na Veliki petek. Deklice in dečki so deklamirali pred božjim grobom žalostinke, skupaj smo peli pobožne, postne pesmi. Mali Ivanček je med pobožnostjo dvignil roke k Zveličarju: »Zveličar, reši nas!« Iz srca je prihajala naša molitev, prav iz srca...

Sredi molitve pa pride v cerkev žena dobraga Jožeta Gobina, ki so ga isti dan odveli v zapor. Komaj pride do božjega groba, pade na obraz pred Boga in dvigne ruke. Goreč vzdih za moža, se je dvignil pred božje obliče: »Reši nas! Križani, reši nas!«

Fantje gredo. Tam jih čaka oblastni Peter in jih začne nagovarjati, naj se vpišejo v predvojaški tecaj, da bodo

Zvečerilo se je. Črno zastrita cerkev se je popolnoma potemnila, le pred bo-

žnjim grobom so migljale lučke. Par vernikov je še molilo pred Zveličarjem. pride pa razdaljeni Peter v cerkev, jeno se obrne in drugi dan je že imel župnik radi trnja in pobožnosti orožnike v hiši... Da že vedo, kaj to trnje pomeni, kaj pomeni ta jugoslovanski božji grob. Vedo še več! Župnik ima zvezo s samim Beogradom, dobiva denar za jugoslovansko propagando, deli podobne kralja Petra »srbskega« in še hujše reči veda. Naj ne skriva! — Ljudstvo je bilo oplašeno po teh obiskih, a cerkev je bila drugi dan še bolj polna. Pred božnjim grobom so bile vedno na koljenih množice, ki so vneto molile in prosile Zveličarja: »Reši nas!«

Tisti Veliki petek je bilo sklenjeno na sedežu vsemogočne stranke, da mora župnik proč... In res je moral, čeprav se je še skoro leto dni s težavo obdržal.

Veliki petek! Kako si bil žalosten! Bridko nam je bilo pri srcu in prav iz dna duše so odmevale cerkvene žalostinke: »Kot more je ogromna tvoja žalost, komu naj te primerjam...« Komu naj te primerjam, o Istra, na tvoj Veliki petek?

Veliko soboto so se razmajali zvonovi in so zapeli veselo Alelujo. Podpolne je vesela Aleluja odmevala po revni podgorski vasi in upanje budila ljudem: za vsako trpljenje pride plácilo...

Veliko noč zjutraj, ko je solnce še spalo in je komaj prvo jutranje svetlikanje osvetlilo naravo, je bila cerkev v Klancu polna prazniško oblečenega ljudstva. V zlat plašč oblečen je stopil duhovnik k božjemu grobu, dvignil monstranco in zapel velikonočno alelujo: Zveličar gre iz groba! Zyonovi so mu veselo odgovorili, pevci so radostno zapesti, veselje se je odražalo na licheni zmenčenih Istranov. Konec je smrti! Vstanjenje!

Stari Jože, ki se je ravno vrnil iz zapora, je stopil k duhovniku: »Gospod, to je naša tolažba! Za Velikim petkom pride Velika noč! Ce mi ne bomo pričakali, bodo naši otroci peli veselo vstanjenje iz teh črnih dni!«

Ti nisi dočakal, Jože, ker poješ v raju Alelujo, dočakali pa bodo naši otroci! Prav imaš, za Velikim petkom bo prišla Velika noč za ubogo, poteptano, ponizano Istro...

Dvigni glavo, Istra, prišel bo tvoj dan!

Trnje bo zacvetelo v sijajnih cvetih: stotero plácilo za vse trpljenje!

u Srednjoj Evropi, gdje su narodnosti toliko pomiješane a nacionalizmi toliko radikalni i ekskluzivni. Henry de Jouvenel je prigodom diskusije o generalizaciji manjinske zaštite pred Društrom Naroda izjavio da bi se usvojenjem generalizacije manjinske zaštite svagdje našlo grupa koje bi iznosile tužbe protiv države. Društvo Naroda ima medutim da ublažuje i rješava sukobe i neprilike a ne da ih uspiruje. Kada bi se manjinska zaštita protegla na sve države nitko ju ne bi shvatio ozbiljno. (J. O. 1925 Supplément spécial No 39).

Fašistička Italija ima prama manjinskom pokretu i manjinskom pravu svoje posebno stanovište. Italija smatra svaku manjinsku zaštitu suvišnom u svakoj nacionalnoj državi, koja ide za ciljem: Jeden narod u jednoj državi. U koliko ona pomaže zahtjeve bugarskih, madžarskih i njemačkih manjin u državama Male Antante to čini sa providnim ciljem da ove države politički oslabi.

Njen cilj je uostalom revizija graniča i rješenje manjinskog pitanja ona gleda samo sa stanovišta imperijalističkih interesa svoje politike odnosno politike svojih saveznika u Evropi. Ove političke namjere Italije kao i iznošenje ireditističkog programa u mnogočemu prieče da se u Srednjoj Evropi uz mogućnost bez bojazni učiti reforme u pogledu zaštite manjina.

Unutar svojih granica Italija se ne smatra obvezatnom da poštuje prava manjina. Prema fašističkim idejama u Italiji uopće ne postoje manjine, a u koliko ima nekih alloglotta nacionalna vlada ima za cilj da ih asimilira. Asimilacija, bila mirna bila nasilna, je put koji pokazuje Italija u pogledu rješenja manjinskog problema. Ona ne može uostalom da štiti ona prava koja se nalaze u suprotnosti sa idejnim temeljima fašističke države (Fašizam i manjine, Božični broj »Istra« 1932).

Ta ista prava medutim koja ona ne gira manjinsama u Italiji, traži ona za svoje nacionalne grupe u inozemstvu (Tunis, Malta, Korzika, Dalmacija), idući u svojim zahtjevima čak preko najsmioničnih zaključaka manjinskih kongresova.

Stav fašizma prema manjinsama je dakle dvojican i voden isključivo političkim motivima.

NOVA EVROPA I MANJINE

Ako bude u Evropi zavladao val fa-

šizma, kako se boje mnogi zreli posmatraci najnovijih dogodaja u Njemačkoj, onda se manjinsko pitanje ince drugočaže da posmarta nego kao u Italiji. Manjinsko pitanje u jednoj fašističkoj Evropi može se predvidjeti tek kao pitanje nadmočnih sila. U fašističkoj Evropi će države iznositi pitanje svojih manjina sa imperijalističkim motivima, kao što točni sada Italija. Znajući koliko ima njemačkih manjina u Srednjoj Evropi treba se bojati ponovnog Drang nach Osten Hitlerovog Trećeg Carstva. Na udaru se nalaze baš one države, koje su obvezane medunarodnom zaštitom manjina.

Ako pitanje manjina postaje pitanje ekspanzije u ime raznih civilizatorskih i kulturträgerskih misija onda se doista ne može predvidjeti izlaz nego u ratu.

Definitivno uređenje manjinskog pitanja mi ne možemo dakle predvidjeti u jednoj fašističkoj Evropi koju sprema Mussolini i Hitler. To možemo mi da predvidimo tek u jednoj preporodenoj Evropi, koja će gledati na pitanje nacionalizma kao što se sada gleda na vjersko pitanje.

Pitanje manjina postojalo je u Evropi i prije 20. stoljeća. Tada se gorivo o zaštiti vjerskih manjina. Od Augsburgskog mira dalje sve do Berlin-skog kongresa, razni ugovori garantirali su vjerskim manjinama slobodu ispunjavanja vjere pa opet se kroz sve to vrijeme znade da su postojali vjerska netrpeljivost i vjerski progoni. Trebalje je jedna temeljita preobrazba evropskog duha u Evropi da se uzmognе stvarno zaštititi vjerske manjine i garantirati im slobodu. To se postiglo tek onda kada je pitanje vjere postalo pitanjem savjesti u koju država nema da dira.

Isto je sa nacionalizmom.

Nije samo krivnja na, ugovorima što se manjine u Evropi osjećaju nezaščitene. Krivnja leži na nacionalnoj netrpeljivosti, koja mjesto da u Evropi menjava, dobiva sve više na terenu i izvrjava civilizaciju katastrofi.

Izmedu manjina i večinskog naroda postoji nepovjerenje kako je dobro po kazao na to Tibal u svom predavanju »Le régime des minorités ethniques« (9. nov. 1928). Ovo nepovjerenje proizlazi uslijed uspomena iz prošlosti. Manjine smatraju se dijelovi pobijedjenog i osakačenog naroda. »Pobijedeni nisu rezignirani a pobijednici nisu osigurani. Ta činjenica ne-

prestano utječe da se manjinsko pitanje kreće u nekom circulus vitiosus (Tibal, idem). Manjine s pravom ili s nepravom imputiraju državi denacionalizatorske namjere, a države se opet boje manjinskog ireditizma. Ono što truje manjinsko pitanje su dakle politički motivi, koji često vode i države i manjine u njihovim zahtjevima.

Pitanje manjina će u tom smislu da se još zaoštruje u eventualnoj fašističkoj Evropi. Nepovjerenje koje postoji medu državama i manjinama rada mržnju a mržnja nije dobar savjetnik u medunarodnim odnosima.

Potpuno i definitivno rješenje manjinskog pitanja možemo predvidjeti kada se provede jedna opća revizija evropskog društvenog i medunarodnog uredenja. Više od revizije granica važno je pitanje revizije mentalitet. Dok se bude gledalo na manjinsko pitanje sa krajnjim političkim namjerama motiviranim državnim ekspanzionom politikom, dotle je svaka zaštita manjina tek provizorna i djelomična. Ako se hoće tako da rješava manjinsko pitanje, tada će ono biti ujvijek rješeno tek jednostrano. Promjenom granica može samo da se manjinsko pitanje ublaži, da se broj ljudi lišenih svojih prava smanji, ali ne može se samo tom metodom da rješi konačno manjinski problem.

To se može jedino ako ga se rješava kada pitanje ljudi, koji imaju svoja prava na slobodni razvoj i kao pojedinci i kao dijelovi svog naroda.

Forma u kojoj će biti rješeno to pitanje nije bitno važno. Kulturna odnosno administrativna autonomija, etat tampon, revizija granice su samo načini da se to pitanje rješi. Radi tih forma u rješenju sudbine manjina ne treba zaboraviti, da se bitno radi ovdje o interesima onih ljudi, kojima je život gušen, kojima se oduzimaju prava. Ne smije se zaboraviti srž radi ljudske.

Što se jedna država pokazuje agresivnom prema manjinama, to su razumljivi i opravdani pokreti za određenjem, to je opravdanji ireditizam. Dok država štiti manjinska prava ekstremistički zahtjevi nam se ukazuju kao vođeni imperialističkim ciljevima bližnjih država i ne mogu se opravdati.

Lojalnosti država treba odgovarati lojalnosti manjina.

Nažalost manjine ne odlučuju o svojoj sudbini i izgleda da jedino države imaju da biraju svojom politikom lojalnost manjina ili njihov ireditizam.

MATKO ROJNIĆ:

NAŠ HISTORIZAM

MATKO ROJNIC

Kod upoznavanja povijesti ljudi nisu vodení samo pukim naučnim interesom. Osim opće težnje, koja ide za tim da se iznesu na vidjelo stvari nepoznate, postoji želja da se iziskustva nestalih generacija izvuku korisni zaključci za savremene prilike i za budućnost. Ako se uzme da se dogadaji ne zbijaju jedan zasebno od drugog, po nekoj slučajnosti, već da u svemu postoji neka ovisnost onako kako to postoji između posljedice i uzroka, vrlo je korisno upoznati zakone toga zbijanja. Nerasboritim nazivali bismo onakva čovjeka, koji se u svome životu ne bi znao okoristiti iskustvom prošlih godina. I čovječanstvo kao cjelina, koja se sastoji od pojedinaca, ima svoje iskustvo u historiji. Pa kada bismo mi sadašnjost gradili bez veze s prošlošću, bili bismo kao graditelji, koji grade kuću bez temelja.

Značenje povijesti pri rješavanju aktualnih problema — u stanovito vrijeme naročito — ne može se osporavati. U feudalno doba imala je povijest posebnu ulogu. U njoj su često za mnoge države i feudalne gospodare bili sadržani dokumenti, koji su ih uvjeravali, da je neka zemlja bila njihova i da im je od drugih bila nepravom oteta. Odatle su smatrali svojom dužnošću, da izgubljene krajeve ponovno sebi povrate. Međutim je to tzv. »historijsko pravo« najčešće bilo samo instrumenat nasilja, jer su drugi razlozi bili ionici, koji su države i vladare vadili u njihovim akcijama. Prije ratova i otimačina i nakon njih, bila je stvar dvorskih historika da za sve to pronađu »svetu pravu«.

Od onih feudalnih vremena pa do danas nije se mnogo izmjenilo. Prava, koja su si nekada svojatale države i feudalni gospodari, prešla su danas na narod uporedno s razvitkom demokracije, po kojoj je suverenost sa pojedinca prešla na kolektiv, odnosno državu koju ona sačinjava.

U najnovije vrijeme nakon svjetske rata, kada se imala začrtati karta nove Evrope, historija je zadobila naročitu ulogu. Tada se doduše u načelu ispriječalo, da se nove države imaju ustrojiti po mogućnosti kao čiste nacionalne tvorevine. U prvom momentu moglo se činiti da je stvar o kojoj se radi vrlo jednostavna; trebat će samo ustanoviti gdje jedan narod živi sam ili pak u većini, apsolutno odnosno relativno. Nema nikakve sumnje, da je taj princip nacionaliteta i općenito vrlo teško sprovoditi, a u pojedinačnim slučajevima upravo nemoguće, jer se neke narodne skupine nalaze same za sebe odasvuda okružene drugim narodom. Ali se konzervativnom provođenju ovoga principa ispriječilo na put takvo mišljenje, koje je u historiji nekoga kraja našlo za njegovu sudbinu jače razloge, nego što je plebiscitarna volja njegova stanovništva. Da govorimo stvarnije i da se približimo svojem zadataku, svrnilo svoj pogled malo na to da vidimo, kako su tada stajale stvari s Julijskom Krajinom. Da je u onim odlučnim momentima mogla doći do izražaja volja većine naroda, jasno je da bi sudbina Julijskih Krajina bila drukčije riješena. Italija je to dobro znala pa je odbijala ovakav način rješenja. Njezini argumenti iz kojih je izvodila svoje pravo na Istru, Trst i Goricu, bili su uzeti iz političke prošlosti tih krajeva. Njihova djelomična pripadnost apeninskom poluotoku u prošlosti, davalu je njoj dovoljno opravdanje da traži, da u budućnosti imaju njoj pripadati u cijelosti. Zahvaljujući tome, što su istarski Talijani bili gospodski i vladajući stalež, oni su stvorili za sebe takvo eko-

nomsko stanje, da su se na njegovoj podlozi mogli vinuti do relativno visokog kulturnog stupnja. U odlučnom casu oni su to mogli dovoljno iskoristiti za propagandne ciljeve. Zato su oni pred mirovnom konferencijom u Parizu bili u ugodnom položaju da pokažu na debele knjige i druge spomenike svoje kulture, da svijet uvjere o opravdanosti svojih političkih zahtjeva.

Naše pravo mi smo uglavnom zasnavali na faktu, da smo u Julijskoj Krajini narodna većina, pa da je već samo to dovoljno, da se odredi kamo imadu krajevi propasti. Ali ni mimo toga mi po uzoru drugih nismo mogli odoljeti da posegnemo za historijom i iznesemo što je za nas bilo povoljno. U pogledu propagande mi smo svakako zaostajali za Talijanima. Ne ulazeći zasada u potragu za svim razlozima, koji bi nam to vrlo lako razjasnili, moramo ipak ustanoviti, da nam nastojanje u tom pravcu nije pomoglo. Bezuvjetno bi se i na tom temelju moglo dati više nego što se dalo. Pri tome ipak ne treba gubiti izvida, da je rad na toj propagandi imao biti izvršen u vrlo kratko vrijeme. Na temeljitije proučavanje povijesti Istre sa našega stanovišta nije se ni prije rata kod nas nitko dao, jer su gotovo sve energije bile upotrebljavane u političkoj borbi. Ni danas ne možemo govoriti da nam je povijest našega naroda u Istri poznata u dovoljnoj mjeri. I nakon onoga što je pisano, fragmentarno, ponajviše samo prigodno pa zato i nesolidno, i nakon jedine hrvatski pisane potpune povijesti Istre, mi još nemamo povijesti samoga naroda.

Nitko od nas ne misli, da je pitanje Julijskih Krajina rješeno u korist Italije zato što je njihovo pravo bilo jače od našega. Ako se zagleda iza svih argumenta historije i iza proklamovanog principa narodnog samoodređenja, onda se nailazi na druge razloge, koji su odlučili da je stvar ispalila onako. Ona jača strana imala je u rukama veću silu, i ona je bila jači argument nego sve lijepe stranice historije i čaržučnih riječi o volji naroda. Princip nacionaliteta, ma koliko u svoje vrijeme priznavao kao teoretski ispravan, imao je tu najslabiju stranu, što se njegova provedba nalazila u rukama velesila, koje su tu i same bile zainteresirane. Teoretska opravdanost tog principa prestala je važiti, čim su i velesile mogle njime biti pogodene u svojim interesima. Zato kada se to hoće opravdati na način, kako čini tvorac rappalskog ugovora Carlo Sforza, kojemu je Zadar bio potreban, »jer mlada jugoslavenska država ne bi znala respektirati kulturu jednog talijanskog grada«, onda je to samo zvuk praznih riječi iz vrlo grubih čina.

Slično kao nama desilo se i drugima. Da ne izlazimo izvan granica današnje Italije, dovoljno je spomenuti Nijemcem u Južnom Tirolu. Za svoju obranu imali su oni razloge kao i mi. Italija je za svoje aspiracije opet navodila argumente iz historije, samo što su u tom prema Nijemcima bili možda još slabiji nego prema nama. To dakako nije moglo Njemačkoj spasiti Tirol.

To je bilo potrebno reći, da se ukloine mnoge iluzije, kada se i kod nas misli, da bismo u prvoj redu za svoju tezu trebali potražiti argumente u historiji.

Ono što se u historiji desilo gotov je fakat, na kojem se ne da ništa mijenjati. Činjenice iz prošlosti, kad ih posmatramo iz današnjega stava, nisu same za sebe od tolike važnosti. Mnogo je važniji odnos, u kojem mi stojimo prema njima. Radi se o tome, da ne utezimo u historizmu gojeći sentimentalnu ljubav za staro, što bi nam moglo mutiti jasan pogled u sadašnjost i još više u budućnost. Izbaviti se dakle treba onog mentaliteta, koji se osniva na ne-savremenom romanticu.

Točnije znanje naše povijesti ne može biti suvišno, ali nam zato nije potreban svaki njen detalj, koji se često nas uopće ne mora ticati. Bezuvjetno mora nam biti jasna linija historijskoga razvoja naših širokih masa. Sadašnje stanje našega naroda, njegov karakter nastao je kao rezultat etnografskih osobina, geografskih prilika i drugih raznih elemenata. Ali još više od toga stanje našeg naroda posljedica je povjesnih faktora, njegova političkog i socijalnog razvijanja. Kada bi nam pogledu bila zastra prošlost našega naroda, ne bismo mogli razumjeti vrlo jednostavne i na prvi pogled uočljive stvari. Tek pogled unatrag može nam objasniti činjenicu, zašto smo u Istri oduvijek bili gotovo isključivo seljački stalež bez udjela u politici sve do novijega doba, kad smo učinili veliki napor, uzmogli polako predavati. Nasuprot tome imali su Talijani političku vlast, nalazili se u daleko boljem materijalnom položaju, jednom rječju imali su sve što je falilo našem narodu. To su bila dva različita života u okviru feudalnih uredaba, koje su strogo lučile jedan sloj ljudi od drugoga. Onome, koga je sudbina udarila životom kmetstva, bile su oduzete sve mogućnosti da se popne na socijalnoj ljestvici. Tek ukinućem kmetstva dana je

širokim narodnim masama prilika, da se emancipiraju od dotadašnjega stanja. To je bio povod da se i naš narod iz zamrasti pokrene na nov život. Ali tu nije moglo ići lako. Novo doba batinilo je balast historije i njega je bilo nemoguće otresti se u jednom momenu. Tadašnje prilike stavljale su našem narodu zadatak, da nešto stekne, da si osigura budućnost, koja će biti bolja od prošlosti, dok je talijanskoj gospodskoj klasi nalagao oprez, da što manje izgube od svoje bogate baštine. Razliku u političkim pravima i u materijalnom stanju bila je pokreća borbe, koja je trajala kroz decenije i koja ni pred svjetski rat nije još bila odlučena. Borilo se uz nerazmjeru podjelu snaga. Jače oružje je bilo u rukama Talijana, ma da je bilo jasno da oni ne će moći trajno zadržati premoć u zemlji. Kmetstvo bilo je doduše prestalo, ali ono što je najvažnije: gotovo feudalni odnos — taj je ostao. Prije je bio seljak obvezan da daje gospodi različite dažbine, a od sada, kao stanovnik zemlje, koja ga je oduvijek znala obdariti gladnim godinama, zapao je u šake gradskih lihvara plaćajući za posudeni novac stostrukim kamatom. Ovakvo socijalno stanje imalo je svoj odraz i u psihološkom pogledu. U dušu istarskoga seljaka bio se uvukao fatalizam, koji ga je još sa svoje strane kočio u normalnom razvitu.

Sve to dakako nisu nepoznati stvari. No ipak kao da se tome nije kod nas pridavala dovoljna važnost. Kada se sa naše strane pisalo o povijesti Istre, uklizivalo se uz druge činjenice i na te, ali se ostajalo samo kod njih. Nije se dublje ispitivati što se iza činjenica krive, da se naide na one sile, koje su održavale onakvo stanje. Tu je bilo naročito potrebno konfrontirati naš položaj i položaj Talijana, da bude stvar jasna u temeljima. To bi značilo ne samo udovljavanje interesu, da nam stvari budu poznate, nego u isti mah i dobitak iskustava potrebitih za sadašnjost i budućnost. Dotadašnji život našega naroda bio bi u tom slučaju pravilnije shvaćen, a linija napretka određenija.

O našoj povijesti pisano je dosta malo. I ma pojedinih manjih prikaza, koji su dovoljno osvjetlili mnoge činjenice. No ipak ne može se reći da imamo svoje gledište na našu prošlost, koja, zato što je naše, ne bi moralno biti udaljenje od objektivne istine. Mi bismo zapravo kao dijelovi jednoga naroda morali biti bolji interpreti njegove prošlosti nego što su drugi. Ipak mi smo se kod toga priklonili jednom suviše običnom načinu naziranja, koje je obuhvatilo i naše šire mase. Poput drugih i mi smo za sebe tražili u prošlosti junačka djela svojih preda, i kada ih nismo mogli naći odviše, zaustavili smo se na nekim slučajevima kao na pr. kod kapetana Lazarica, koji je digao narodni ustanak protiv Napoleona. K tome smo pridodali kralja Epulona, njegovog otpora protiv Rimljana, koji su osvajali Istru, premda on ne spada k nama, jer nas onda u našoj današnjoj postojbini nije ni bilo. Ovakvom pojedinačnim momentima iz povijesti Istre, punilo se kod nas i čitanje za pučke škole i time se doprinosilo znanju djece o prošlosti Ister kao zemlje, a manje o prošlosti našega naroda u njoj. Tu smo pali pod sugestiju onih, koji u historiji gledaju samo djela pojedinaca, vide vladare, knezove, ratove što ih ovi međusobno vode, i čuju zveket oružja.

Mi koji smo u prošlosti, a i danas smo, pod vlašću tudinaca, kroz stoljeća odijeljeni od svoga narodnog zaleda, nijesmo imali u Istri ni svojih knezova, ni velikaških porodica pa dakle ni slavnih ratničkih podviga. Povijest je Istre duduše burna, ali u koliko je bila burna, nije naša. Istarski poluotok bio je teren za sukobe raznih feudalaca, koji su vodili pohvate na račun našega naroda, ali za svoju ličnu korist. Za Talijane vjerojatno je vrlo interesantno, kako se u Istri širila mletačka vlast, kako je u njoj lav sv. Marka odgrizao komad po komad posjeda akvillejskog patrijarhe, ali za nas daleko manje. Ovakve promjene nisu igrale znamenitiju ulogu u životu našega naroda. U jednom i drugom slučaju njega su jednako tiskali okovi srednjevjekovnih feudalnih uređaba. Patrijarh je bio patrijarh, ali i feudalni gospodin; a mletački činovništvo ubiralo je namete, i pljačkalno načaće pokrajinu u njenom zapadnom dijelu, baš kao što su to činili njemački grofovi kao gospodari srednje i istočne Slavenima.

Osim ove povijesti pisalo se kod nas o našoj prošlosti dosta malo, uglavnom fragmentarno. No više od onoga što je pisano i kako je pisano, važno je u ovom slučaju jedno općenito mišljenje među našim širim krugovima o povijesti i o njezinu značenju za nas u današnjim prilikama. To mišljenje mnogo polaze na to, jesu li se Slaveni doseli u Istru kasnije ili ranije, kao da nije bitno to da oni u njoj jesu i da se ni po kakvoj logici ne može opravdati oduzimanje prava na život našem tamošnjem stanovništvu. Ljudi, koji tako misle zaokupljeni su romantikom, koja je preživljena u doba kada se uvida da takvi argumenti nisu nimalo odlučni za rješavanje problema današnjice. U najmanju ruku može se to nazivati anachronizmom. U pretjeranom historizmu nailazi se čak na takva mišljenja, po kojima su Slaveni u Istri ne doseljeni već starosjediščki elementi, kao da se iz tog može izvući neki kapital s vjećnim kamatima. Argumentacija se bestemljnim filološkim doskočicama zato što forma nekoga keltskog, romanskog ili bilo kojega imena zvuči ponešto na slavensku. Tipičan je na pr. slučaj, kada se stari oblik imena grada Trsta »Tereste« hoće protumačiti slavenskom riječi »trg«. Sličnih argumenta ima više, i teško je tu nešto dokazati.

Takvi slučajevi ne bi zasluživali neku posebnu pažnju, kada se na temelju

su bili za nju svi uvjeti, dok je druga nastala iz jednog kolektiva, gotovo lisenja njegovih ljudskih prava.

Vrijedna povijest našega naroda u Istri bila bi ona, koja ne bi svu pažnju posvećivala samo pojedinačnim činjenicama, nego bi ukazala na one faktore koji dјeluju kao pokretne sile u razvoju naroda. Pojedinih datuma, vezanih uz jednu ličnost, u životu našega naroda u Istri nema, i uzalud ih je tražiti i najačom svjetiljkom. Tko suviše priča o pojedinačnim grofovima, o pojedinim vladarima i dogodajima, taj će to nužno morati prikazati kao strano, kao nešto u čemu naše narodne mase nisu igrale nikakvu ulogu ili su u najboljem slučaju bili tek bezimeni vojnik pod ovom ili onom zastavom. Ako se pod ovakom uskim kutem posmatra prošlost, onda time biva nužno isključen citav jedan kolektiv — jednostavno zato što mu njenog socijalnog položaja nije dopuštan da odlučuje od momenta do momenta. Hod našega naroda u Istri kroz historiju nije bučan — taj narod uopće nema neke historije kakva se obično misli, — pa onaj koji ne zalazi ispod površine dogadaja neće moći ništa ni čuti ni viđeti.

Za nas bi upravo očita činjenica, da u Istri nije bilo feudalaca naše krvi, trebala biti povodom da se s te strane razjasni život naših narodnih masa u prošlosti. Djelo koje bi islo s te pozlažne tačke ne bi obilovalo datumima i imenima, ali bi ono pronašlo dublje uzroke, koji su u Istri konstituirali jedan naročiti život na dva pola. Na jednoj strani bili su Talijani obdareni privilegijima bilo kao feudalci bilo kao slobodni građani, a na drugoj hrvatski i slovenski kmet. Važnije nego iznesti neko zvučno ime iz prošlosti, koje bi nas imalo naručiti narodnim ponosom, trebalo bi pokazati na životne uslove za jedan seljački stalež u Istri u raznim historijskim epochama. U vezi s time bila bi dana slika života po seljačkim općinama i njihove uredbe, a ujedno bi bili označeni i uvjeti, pod kojima se u Istri razvijala stara hrvatska kultura. Glagolske listine ne bi ostale samo stari požutjeli papiri; one bi govorile o tome, koliko je bio širok odnosno uzak životni horizont onih, koji su kulturno radili pod vrlo teškim okolnostima. Sav onaj pismeni rad, koji nije isključivo služio za crkvenu potrebu, znao bi o tome nešto reći, jednako kao što i one mršave kronike govore o tome, kako su se dogadali odrazivali u duši pisaca, koji se sami nisu mnogo izdizali iznad prosjeka naroda. Takva slika ne bi ispalila šarenom, ali bi svakako bila uokvirenja i ispravnija.

Ono ubičajeno gledanje na prošlost našega naroda u Istri, koje je nastalo po uzoru drugih, najviše — čini se — samih Talijana, došlo je naročito do izražaja u onoj jedinoj hrvatski pisanoj povijesti Istre. U tome djelu mnogo se govorilo o Veneciji, talijanskim gradovima na zapadnoj obali, govorilo se o kraljevima i grofovima; patrijarhama i biskupima, ali o samom narodu vijeti su vrlo mršave. Onoga, koji se hoće upoznati s prošlošću Hrvata u Istri ta knjiga ne će moći zadovoljiti. Doznat će doduše, tko je kada vladao u Istri, ali osim toga malo što drugo. Pa ni oni vidljiviji momenti, kao što je na pr. Seoba Slavena u Istru, ona ranija i ona kasnija u 15., 16. i 17. stoljeću, nisu prikazane ni opširno ni inače kako treba. Prikaz je čak oskudniji nego kod nekih talijanskih historičara. Zato je ta povijest u cijelini ispaljena više kao povijest talijanskih gradića i feudalaca, nego našeg naroda, pa se ona ni ne razlikuje mnogo od talijanskih pisanih povijesti. Talijanske povijesti imaju dakako posebno onu ubičajenu mržnju prema Slavenima.

Osim ove povijesti pisalo se kod nas o našoj prošlosti dosta malo, uglavnom fragmentarno. No više od onoga što je pisano, važno je u ovom slučaju jedno općenito mišljenje među našim širim kugovima o povijesti i o njezinu značenju za nas u današnjim prilikama. To mišljenje mnogo polaze na to, jesu li se Slaveni doseli u Istru kasnije ili ranije, kao da nije bitno to da oni u njoj jesu i da se ni po kakvoj logici ne može opravdati oduzimanje prava na život našem tamošnjem stanovništvu. Ljudi, koji tako misle zaokupljeni su romantikom, koja je preživljena u doba kada se uvida da takvi argumenti nisu nimalo odlučni za rješavanje problema današnjice. U najmanju ruku može se to nazivati anachronizmom. U pretjeranom historizmu nailazi se čak na takva mišljenja, po

toga ne bi gradio neki mentalitet, za koji bi otkrivanje nekoga historijskog fakta nama u prilog značilo vrlo mnogo, gotovo slamku za koju se vrijedno uhvatiti. Možda razumom i uvidaju, da ne će biti baš onako kako oni misle, ali se njihova osjećajna strana buni protiv toga. Skloniji su da poslušaju glas srca, nego glas razuma. Njima je teško pomiriti se na pr. s time, da bi »Istarski razvod« bio falsificirana diplomatska listina, koja je nastala početkom 16. stoljeća, a ne original iz vremena od par stotina godina prije. Potome što ta listina sadržava, bila bi, da je original, od prvorazredne važnosti, koju bi znali cijeniti i ljudi nauke. No oni vrijednost ovakvih dokumenata zasnivaju na valjanim razlozima, pa ako ovih nema, oni su spremni da se riješi iluzije, ma kako ona lijepa bila.

Ljubljanski sveučilišni profesor Mijo Kos, obaranjem autentičnosti »Istarskoga razvoda« učinio je nešto, što bi se donekle moglo usporediti sa dokazivanjem Masaryka, da je »Kralodvorski rukopis« kome se kod Čeha pridavala velika starost i naročita cijena, jednostavno krovitorina kasnijeg vremena. Kod nas se za to nije nikoga nazivalo narodnom izdajicom, jer se u original »Istarskoga razvoda« i prije ponešto sumnjava, i jer smo inače u položaju da se ne možemo kvačiti zbog toga. No ipak imamo veliki broj onih, koji se ne mogu pomiriti s time, da ih se na ovaj način jednostavno liši nečega što je njima bilo tako lijepo i što im je toliko godilo.

Druhih dokumenata osim »Razvoda«, originalnih imade Istra u dovoljnoj mjeri. Sa oznakama vremena i prilika u kojima su nastali, oni su dokaz za sebe o kulturnoj snazi naroda, koja je našla svoj izraz pod vrlo nepovoljnim okolnostima. Ni bez njih pravo ljudi na život ne bi bilo umanjeno. Vrlo dobro znamo, kako su naši kulturni radnici u Istri radili, pa ako su oni uradili ono što je nama ostalo kao baština prošlosti, to samo znači da nam historija i sadašnjost načelu zadatak kako bi naše tamošnje ljudstvo zadobilo potpunu mogućnost za dostojan život i kulturni razvitak u skladu s današnjim općim ljudskim težnjama. Taj naš zadatok ne bi mogao biti umanjen, da nam je kulturna baština još daleko manja.

Moramo se pomiriti s onim što imamo iz prošlosti. Pojedine historijske činjenice istraživat će se — tako morati — ali ipak ne bi se smjelo pustiti iz vida onaj seljački kolektiv, koji nam se kroz sva vremena održao do danas. Uvjete pod kojima je on živio, kročio iz jedne historijske epohe u drugu, bez obzira je li tu bilo nekih naročitih promjena ili nije, nama je dužnost upoznati. Bilo naroda nije kroz povijest prestajalo kucati, ono kuca i danas. Dužnost nam je da ga osjetimo u oba slučaja.

Socijalni, ekonomski i kulturni faktori kao pokretne sile u razvoju naroda u velikoj mjeri konstituirali su njegovo sadašnje stanje, aki i ne ovo političko. Oni predstavljaju savremenu aktualnost; u njoj treba potražiti elemente za budući rad, bez opasnosti i po dostojevanju same historijske istine. Sam narod sa svim problemima, koje mu je namrila prošlost i nameće sadašnjost, jedina je realnost, za koju i na kojoj je vrijedno graditi. Najljepša i najveća baština prošlosti nama je naš seljački kolektiv. Bez njega ne bi bilo ništa. Drugo pitanje je vremena, koje sa sobom donosi promjene i pitanja naše savjesti, koja nam nalaže da radimo za ljudstvo lišeno svega osm gole egzistencije. A svega onoga što bi nam u tom moglo mutiti jasnoču gledanja, moramo se okaniti kao stetnih iluzija.

Drago Gervais:

NONIĆI

svaku nedelju pred crekvun su stali nonići stari.

Pipi fumali,
serjo bradi česali
i povedali

storje od mora i sveta:

-Tega i tega leta
va Biskaje,
moj dragi,
sto je tančalo vragi.
Prei je jarbol razbilo
i odneslo timun,
prokjeto grdo je bilo,
a brod več vodi pun...
Tamo je Tinkin Vice nestal,
a ni ja neznam
kako san živ ustal.

«Pokojni kapitan Frane,
to r' bilo va Havane...»

svaku nedelju pred crekvun su stali nonići stari,
i povedali.

Ma ku tu nedelju ki nonići bi falil
pred crekvun,
zač su ga čera fakini nosili
i judi za njin hodili.
Molili,
milili
i pozabili.

I ni več nonići starek

BOGOMIR MAGAJNA:

KLIC

(ODLOMEK IZ NEOBJAVLJENEGA ROMANA)

Človeku, ki je daleč od doma, nekje na drugi celini zemlje, se od časa do časa vzbudi kopernenje, da bi se vrnil — čisto majhno je v začetku — komaj se dotakne duše in gre mimo tedaj, kar kar da bi tujina ne bila prav nič težka. Mine leto — mine dve — kopernenje je raslo iz meseca v mesec, pride večer, dolga noč in naenkrat je v njegovi duši tista strašna teža — vse je zopet naenkrat živo — prikazuje se skoraj v pravljičnih podobah, morda čudoviti materin nasmeh — morda neka mala sestrica, ki živi tam v silnih dajljih skozi okno v noč — okrasek iz domače izbe zažari sredi teme — naenkrat cvete nekje cešnja in jablana in je vrba ob reki polna ptic in so valovi reke kot čisto trepetajoče srebro, ki se vali skozi svetlo pokrajino — in je nekje ljubica, morda je živa — morda je mrtva — saj je že toliko časa od takrat — toda tisti človek je našel uro poprej pismo — saj je bilo pisano komaj pred šestimi, sedmimi leti, nerедno morda celo brez vejic in lastna imena z malo začetnicu, vendar završka naenkrat silna ljubezen — toliko let pokapana na dnu pozabljenja — tisti človek iztegne roko, da bi objel vse to skupaj — toda kako naj objame, ko je vendar vseh tri najst dni in noči daleč — vstane v jutru in se napoti z druge celine sveta, potuje čez more — pride domov — odloži črno težo iz svoje duše — zasmije se zopet radosten otrok, čeprav ni vse tako, kakor je sanjal, morda ostane, morda se zopet povrne, toda tedaj so njegove noči polne trdnega spanja, dokler se klic ne prične buditi z nova, mine eno leto, al dve, deset in zopet poroma človek domov.

Tako je tistemu, ki sme, čeprav je na drugi celini sveta.

Vse drugače pa je izgnancu.

Lahko je on tuk pokrajine, sredi katere je skrit njegov dom, ki ga ljubi do neizmernosti. Njemu ni dana svoboda, da bi sledil klicu rajske ptice, naj se povrne. Gre na visoke gore in strmi proti daljni pokrajini z iztegnjenimi rokami — pa mu omahnejo roke kot peruti ptice seliske, ki jo zapro jeseni v kletko.

Le sanje so, te strašno čudovite sanje, ki leti skozi noč nad temno pokrajino, do okanca, za katerim spi oče, mati, brat ali sestrica, ali kjer je spal včasih oče, mati ali brat, sestrica ali ljubica — pa še te sanje so plasne in drhte v grozji, da bi jih ne zajel kdo tik pred okencem — in stisnil in ubil te strašno lepe sanje.

Nekaterih pa ni zadržala niti groza, niti strah. Vrnili so se sredi noči. Domov?

Meja od morja do Triglava — vsakih sto korakov nova zgradba — nova solza. Onkraj so stale sence med drevesi in popotnik se je vrnil k njim moči, kakor jagnje, zakaj bi kričal, ko pa je že prej, predno se je vrnil, vedel natanko, da bo tako — ali pa krik smrti sredi gozda, kdo bi ga slišal!

Samo ena zgodbica: Poklicala je dva — saj ni dolgo od tega — lanske zime je bilo. Mož si jo je naložil na rame, dokler ni postal breg prestrm, breme pretežko. Zgrudil se je z njim v sneg — žena mu je polagoma zmrznila na tistem snegu pred njegovimi očmi in ko so ga našli ob truplu, ni potožil in ni potožil niti potem, ko je kmalu sredi mrzle ječe poginil tudi sam.

Meja od morja do Triglava — deveta ukleta dežela onkraj — pa so se te nekateri vrnuli vanjo in jo gledali. Milano groze, strahu, pa tudi mimo smrti so šli, so se prerili skozi devet gora in se nasmehnili v blaženosti, ker so še enkrat lahko pogledali umirajoči dom.

Vid Volarič se je velikokrat povzpzel na visoko goro. Nikomur ni pravil kam gre. Z vrha je strmel po cele ure proti obzoru na jug in na zapad. Včasih so bile gore na obzoru vijoličasto temne — včasih se je svit konca pokazal v oblakih nad njimi — deli so se mu ti oblaki, kakor da so pogrenjeni v nedosegljive globine daljin — drugič so bile gore mračne, skoraj črne, kakor da je sama noč med njimi.

Nekje za tistimi gorami je stal njegov dom. V njem so živelji oče, mati, šestnajstletna sestra Roža in osemletna sestrica Zora.

Oče, mati, Roža in Zora su se borili z zemljo mesec za mesecom, leto za letom. Toda zemlja je rodila vsako leto manj, kot da je prišlo prokletstvo na njih. Vid si je pritrgoval od plače in pošiljal. Oče mu je ob vsaki pošiljki odpisal: »Ne skribi — saj je dobro in morda bo tudi dobro ostalo«. Toda drugi, ki so pribrežali iz njegovega kraja, so povedali, da je moral njegov oče prodati kravo za kravo. Tam imajo davke posamezniki v zakupu in se ne more nikam pritožiti, četudi jih izterjajo po trikrat. Včasih je bilo deset glav živine v hlevu, sedaj pa samo četiri. In vedi sam Bog, koliko časa bo še. Fantov skoraj v celi vasi ni več. Nekateri proganjani so zbežali čez mejo, drugi

ne morejo živeti. Eden za drugim odhaja v Francijo, ali celo v Argentino. Posestvo Kovačevih je odslo na boben, k vragu odhaja posestvo Cerkvenikovih. Nekdaj premožni Lenki so zgorela gospodarska poslopja in nima denarja, da bi sezidalu duuga. Stari Tomaž je zaprl trgovine in postopa sedaj brez dela po okolici kakor berač. V gostilni ni več petja, tudi v cerkvi ne, kajti fara je sedaj brez župnika. Ljudje hodijo po dve in tri ure daleč k maši ob nedelj.

Kje so tisti časi, ko je bilo po vsei dolini skoraj samo petje. Dekleta ostajajo neporočena in odhajajo z doma v Trst, Milan, celo v Rim in čez more v Aleksandrijo in Kairo.

Vid Volarič je poslušal vse te besede in vsaka se je spremila v mračno težo, ki je zpet obremenila njegovo mišljene. Potem so bili spomini. Misli je na vse polno stvari — saj ni bilo najmanjšega grma v dolini, ki bi se ga ne spominjal tako živo, kakor da raste prav iz njegovega srca. Najlepši pa je bil spomin iz domače cerkve. Kolikokrat je stal med fanti in dekleti na koru in prepeval z njimi. Bilo je o Božiču, ko so slavili velikega novorojenca, ki se je redil zato, da bi sunjem oznanil svobodo in v dušah prižgal čiste luči. Bilo je o veliki noči, ko so slavili smrt in vstajenje nezmagljivega Borca resnice in pravice. Bilo je na Veliki Šmaren, ko so slavili mater Odrešenika. Takrat je živila po vsei dolini sama radost. S celega Krasa so tja romali ljudje in celo od morja samega so prihajali. Nit v strašni vojni, ko je zamrzla povsod, ni v cerkvi zamrzla pesem. Med pevkami pa je najlepše prepevala Milena, edina njegova velika ljubezen, dekleti, ki je neutrudljivo delala v prosveti in ji je prva večerna pot s polja bila k zboru pevcev in pevk, ali k zboru igralcev in igralk, ki so ljudem prikazovali domače življenje v besedi in slikci. Sedaj pa je vse uničil vrag. Polja in gozdovi žalujejo, žalujejo vinogradi, ograde, vasi in ljudje. Dežela svetih senj in velikega upanja, dežela ob morju je postala prekleta dežela. Mesto pesmi se je le strah razprostrel vseposod, kakor da je smrt stisnila lice v samo zemljo po dolini, kakor da se je oklenila s koščenimi prstji domov.

Vid Volarič je romal na goro Slivnico, ali na goro Sv. treh kraljev ali na goro Vresnik in na druge vrhove. Obzorje na jugu in zapadu je klicalo k njemu. Misli je na starega očeta, ki se bori in ne odnese kljub brezupnosti, na upadlo lice matere, ki koprni, da bi njega videla vsaj še enkrat pred smrtjo, na lepi obraz sestre Rože, ki sredi težkega dela zastrmi v daljavo, ne da bi okusila vsaj malo lepote in veselja mladimi.

MATE BALOTA:

F O Š K A

Tvoj Sipe je bija velik muškardin,
kad je na tvoru hižu hitija oko.
Ki bi se drugi bija ufa tako visoko.
A on je s tobom fameju osnova
i prvo te z dicom darova,
a pokle s čirljakom ki je u gradu kupija za fiorin.

Za svaku pljusku ča si od njega dobila
jeni si lozu u njegovih brajdah posadila.
I kad bi ti rekla da će te zajno ubiti,
ti si ga nudila, ko će ča isti i piti.
I kad si pjanog svukivala a on te tuka po glavi,
ti si mu ljubila usta i šaptala kako je pravi.

Na staroj Uliki, svojoj sekrvji, čudo si ti učinila:
ta žena ljuta ka zmija, za te je Boga molila.
Ti si njoj bliže srcu priresa i od šter i od sinti,
bisnega Sipu iz hiže je tirala, da tebi zlo ne učini.
Petnajst lit za te ni ona rekla črne beside,
a njoj za oštru besedu vajka usnice bride.

Ti si prva ustajala, zadnja si legla, po noći si dicu dojila
Po cija dan si grude na njivi tukla
i bosa za vrgnjen se vukla.
Tvooji su bili kabli i twoja luštja,
kad Sipe je piva i plesa, igra i pija.
Ma ti si svejeno mu lipu i dobru dicu gojila.

Lila su tako pasivala, ti si ostala ista,
u mukah nisi posrnula,
h materi nisi se vrnula.
Od blata i truda na licu i očih ni traga,
još si kako divoška mlada i draga
i kako divica čista.

Tvoj govor je siguran, tepe, miran i tih,
oči ti svilte kakono nebo u maju
i kako zvize sijaju.
Troja usta vajk biže na smih.

Samo ko i doli u srcu na dnu je toliko pokoja,
kako vani na čelu,
koliko prid sviton u selu.
I ko ti je još draga zakonska vitica,
koliko i maljahna dica.
Lipa Foška, pusta mlađost tvoja.

dost, na sestrice Zoro, ki je ne puste, da bi v šoli napolnila dušo z lepoto čo-mače besede. Potem je mislil na Mileno, katere telo so pripeljali iz Trsta v domači kraj. Sedaj spi ona na samotnem pokopaliscu, ki je kakor ograda med ogradami, le da je pot k njemu izpeljana čez samotno, z zidovi obzidano trato, bolj široka, od rdeče zemlje, bolj rdeča, kot druge poti. Misil je tudi na borce, ki v mračnosti zaporov čakajo svoje strašne poslednje poti.

Od meseca do meseca je bilo silnejše kopernenje. Ugrabilo mu je spanje — sanj mu ni ugrabilo. Od meseca do meseca so bile silnje sanje. Kakor žive, čarobne pravljice so bile — polne barv, dogodkov, slik, prividov. Nikdar niso bile vesele, dasi je ves živel z njimi. Odkar je srečal Miro, se je kopernenje izpremenilo v vrisk srca — ob Miri se je zopet prikazal Milenin obraz, ki ga kliče in vabi, naj vstane in gre — kakor črna podoba je stala Milena na obzorju nad silnim prepadom, ki se je vlekel kakor v neskončnost in ga vodila z belo roko po njegovih grebenih in obronkih.

In Mira?

Zakaj ga ponovno spominja na Mileno? Zakaj jo ni včasih po več dni doma in nihče, niti oče tedaj ne ve, kje se nahaja. Zakaj je v njenih očeh toliko skrivnosti, zakaj so tollkokrat prepojene z žalostjo, ki je niti ne skuša več zakriti?

Zakaj divja včasih kot blasna na Bolcu proti goram, potem, ko je prevedala, da bi jo spremiljaj kdo. Tedaj je podobna ne ženski ampak čudnemu bitju. Oči ji zro uporno, skoraj divje, ustnice ji trepetajo in desnico iztegnejo proti goram, kakor da bi jih hotela dobiti, objeti čimprej, kakor da živi na njih nekdo, ki ji kliče iz umirajočih pokrajin.

Tako je Vid Volarič živel kakor v nekem snu in včasih ni vedel, radi preutrujenih misli ali sanja ali pa je resnica vse kar živi krog njega in vjenjevi duši. Slivnica se mu je zdela kakor na zemljo povezhen mjesec, s katerega vrha gleda na neki drugi svet. Gora Sv. treh kraljev se mu je zdela kakor onemela molitev, temni Vresnik, pokrit z gozdovi je bil kot gora, kjer se lahko zgodi karkoli in je na njegovem vrhu med visoko praprotjo stal od kopernenja, domotožja in žalosti, kakor pijan, in se boril s klici, ki so udarjali v dušo. Njegov obraz je bil včasih tako utrujen, da se je kapetan s skrbjo ozrljan, vendar je dobro vedel, kaj se dočaja za tistimi očmi in ni nikdar več vpraševal, zlasti, ker je sam vedel, kaj se bo zgodilo nad morjem za sivimi skalami poleg črnih borovcev.

NIKOLA ŽIC:

SEOBA HRVATA U ITALIJU

G. L. Legiša je pod naslovom »Slavonija Apenina« u 11, 12 i 13 broju ovogodišnje »Istra« stampao vrijedan prilog za poznavanje sudsbine naših ljudi u staroj Italiji. U njemu citira Rešetarova knjigu o »Serbokroatische Kolonien Südtaliens«, koja je g. 1911 izšla u »Schriften der Balkankommission« carsko akademije nauka u Beču, ali dodaje, da nije mogel do nje, a bi bilo dobro, če bi jo kdo u Zagrebu, kjer je na raspolago (u Sveučilišnoj knjižnici pod sign. 118.136), proučil že zaradi drugih podrobnosti in predvsem zaradi raziskovanj in ugotovitev.

Kad se evo ja odlučih poslušati taj glas, moram ponajprije naglasiti, da je Rešetarova radnja i sadržajem i obujmom tako opsežna i naučna činjenica i rezultatima tako važna, da bi o njoj i po njoj trebalo napisati daleko više, negoli se može učiniti u podlistku jednoga tedinika. Stoga ču iz nje iznijeti samo nešto od onoga, čega se dotakao g. Legiša, nijet ču pregleđ hrvatskih kolonija u Italiji.

Današnje naseobine u Hrvata u nekoliko sela pokrajine Campobasso, koji bijabu glavni predmet Rešetarova lingvističkoga proučavanja, predstavljaju samo posljednji ostatak mnogo većih hrvatskih naseobina u različito vrijeme i na različitim mjestima Italije.

Poljski učenjak Baudoin je tvrdio, da znatan dio Slavena u Furlaniji govori hrvatski, ali nije tako, jer su ondje od davnine nasebljeni Slovenci. Mletački le-topisac Marin Sanudo pripovijeda, da su Mlečani početkom XVI stoljeća mnogo Crnogoraca pred turskom navalom preselili u Italiju, naročito oko Padove i Vicenze, no to je jedina vijest o kolonizaciji naših ljudi na mletačko područje u samoj Italiji. O naseljavanju po Furlaniji nema spomena, a i ovo naseljavanje oko spomenutih gradova bilo je vjerojatno dosta nezatno, tako da su se kolonisti naskoro posve izgubili medju domaćim talijanskim stanovništvom.

No u samom gradu Mlečima, koji je zavladao našim Primorjem uglavnom na početku XV stoljeća, bilo je Hrvata dakako već i prije, kad je taj grad počeo cvasti i jačati, kao nijedan na Jadransu. Ako i jesu naši ljudi selili u Mletke većinom pojedinačno, bez obitelji i privremeno, po jednom ili drugom poslu, broj im je jače porastao tek onda, kad su 24. ožujka 1451 osnovali dobrovorno društvo Scuola dalmata de SS. Giorgio e Trifone, koje je g. 1528 sagradilo svoju crkvu (Calle dei Furlani).

Ankonu kao izvoznu luku za Toskanu prema Dalmaciji i Dubrovniku bila je važno pristanište za naše pomorske trgovce pa je već 1199 zaključen prijateljski i trgovski ugovor Dubrovnika s Ankonom u kojoj je već u XIV stoljeću bilo toliko naših trgovaca, obrtnika i posjednika, da su već najkasnije u g. 1439 osnovali svoje društvo Universitas Slavorum, a g. 1487 nije grad htio poslušati zahtjev pape Inocencija VIII o izgonu svih njih (Schiavi e Morlacchi), jer bi onda opustio, nego su otjerani samo oni »Morlacci«, koji su bili nasebljem u susjednom Osimu, jer su ovi bili nemirni poput Albanaca, koji su se takodje ovdje bili zaklonili pred Turcima. I doista čini se, da poslije 1510 ne dolaze više novi koloniste a baš iz te godine potječe i molba hrvatskih posjednika i stanovnika grada Ankona o oprostu neke daće. Danas im nema traga, a ne zna se, kuda su se izgubili medju talijanskim stanovništvom.

Slavenskih i albanskih bieguncata bijaše i ranije u gradu Recanati: Albanci se spominju već g. 1437 i 1451, a Slaveni tek 1456, no jamačno ih je bilo i prije. G. 1479 osnovaše Hrvati u Recanatu svoje bratstvo (fraternita). Kasnije im više nema spomena, jer su se valjda naskoro potaličili. Više vijesti imade o seobi Slavena u nekadašnje Napuljsko kraljevstvo. Spominju ih takodje domaći lokalni povjesničari. Poznata je pripovijest Pavla Djakona, da su g. 642 došli Slaveni na mnohim ladjama u Apuliju (točnije u Sipont kod Manfredonije) i ondje ubili nekoliko Langobarda zajedno s njihovim vovodom, ali ih je vojvodin brat Radoaldus nagovorio njihovim vlastitim jezikom (propria illorum lingua), prevario, potukao i otjerao. Ako je to sve ili djelomice istina, zanimljiva je ta vijest, pa iako za trajno naseljenje ne znači ništa, pokazuje jasno, da su za ovim neuspjelim pokušajem preselejanja preko Jadrana mogli posve lako i naskoro slijediti drugi pokušaji, koji su bili uspješniji. Rus Makušev tvrdi, da se Slaveni spominju u napuljskim listinama kao činovnici, svjedoci i redovnici već na početku XII stoljeća. Neke su skupine dospijele čak na otočje s one strane Apenina, tako Bugari na otok Ishia kod Napulja.

Najstariji spomenik o slavenskim nasebljima potjeće tek iz g. 1290. U njemu se određuju daće, koje će plaćati Slavi cum casalibus u Abrucima. Oni su ovamo dospieli očito preko luke Vasto, koja je od davnine bila u vezi s Dalmacijom, pa se i u ovom gradu najkasnije već u XIV stoljeću pojavljuje hrvatska kolonija, koja je sagradila crkvu Sv. Nikole (s. Nicola degli Schiavoni), a da je g. 1522 bilo medju 800 obitelji preko pedeset hrvatskih sa vlastitim svećenicom, tvrde sami Talijani L. Marchesani i S. Razzi u svijim povijestima ovoga grada. Nedaleko Vasta postoji predaja, da je napuljski kralj Alfons I

(1442—1458) poslao u Dalmaciju 300 ladja za prevoz Hrvata u njegovu državu. Dominikanac Serafin Razzi, koji je od 1587 do 1589 živio u Dubrovniku, te je g. 1595 u gradu Luku (Lucca) štampom izdavao prvu povijest Dubrovnika, boravio je g. 1576 i 1577 u Vastu i pohodio susjedno slavensko naselje, o čemu opširno govoriti u svom rukopisnom dijelu Viaggi. To se naselje zove Cupello. No bilo ih je i drugdje po Abrucima. Tako naročito u Lancianu ustanju vlasti u drugoj polovini XV stoljeća često protiv Slavena, a g. 1488 nalaže kralj Ferdinand II izravno, da se Slaveni priteraju iz grada.

U pokrajini Chieti (prije Abruzzo citeriore) bili su Hrvati podijeljeni u tri skupine: u okružju Vasto: Cupello (3285 stanovnika), Montedorisio (2393), Schiavone d' Abruzzo (3845), u okružju Lanciano: Mozzagrogna (3430), Scorciosa (dio naseblja Fossacesia sa 368 stanovnika), S. Apollinara (s odlomkom S. Vito sa 808), Tragliano (sa 658) i mnogo drugih uništenih sela, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese, u okružju Chieti: Abbateggio (1007), Forcabolina (2235), Casacanditella (1633), Vacri (1633), k tomu S. Silvestra i Francavilla a mare kao što i Scanovo. Još danas, kada su svi ovi Hrvati potaličeni zovu talijanski starosjedoci stanovnike ovih sebi, a Stanazzo, Capanova, Lazzaro i Cottellese,

T. RADIVOJEVIĆ: TALIJANI U DALMACIJI I JUGOSLAVENI U JULIJSKOJ KRAJINI

a tek od polovine XV. stoljeća pojavljuju se ondje i na selima hrvatski bježunci poljoprivrednoga zanimanja, koje nije ovamo dovelo promišljena spekulacija nego nevolja i nužda. To su redom seljaci, koji traže zemlje, pa se naseđuju po selima, ali i u zatvorenim naseljima, gradovima, u kakvinu još i danas dobrim dijelom živi i stanuje takodjer domaće talijansko žiteljstvo. Udar u oči, da tragove ovih naših jadnih bježunaca nalazimo raspršene na mnogim mjestima, a to je očito posljedica njihova načina bjege: prevežuće se preko mora u općoj panici, iskrcaše na talijanskoj obali, gdje je god bilo moguće, i naseliše negdje nedaleko primorja, gdje im određiše. Sve je zavisilo o slučaju. Plana nema. Bježunci se zaustavise ondje, gdje nisu drugomu smetali ili ondje, gdje je gospodar smatrao, da će oni njemu dobro doći, dakle redovito na zemljistima lošijim, gdje je bilo malo radnih sela ili nimalo, a gdje je rad bio dakako najmučniji. Stoga vidimo takodjer, da svi bježunci ne ostaju u primorju, već ih pomicu i u apeninske planine i na jug, u Basilicatu na Tarentskom zalivu, pa i preko Apenina u Kalabriju, u Terra di Lavoro i u Principato ulteriore. Potučaju se baš od nemila do nedraga, dok ih negdje ne zaustave, gdje će neko vrijeđi sklonuti glavu u miru a malo zatim uteči u moru domaćeg svijeta. Ova raspršenost hrvatskih kolonista, koji su znali samo za svoje najbliže sunarodnjake, ova izoliranost u tudjem ambijentu jeste glavni uzrok njihovog skorog assimilacije. Samo u pokrajini Molise (danas Campobasso) bilo ih je više i u više sela, a kako ondje življahu apeninskim planinama ogradieni od ostaloga stanovništva talijanskog, poživješe dalje i sačuvaše svoje osobitosti donekle još do danas.

Mora se istaknuti, da se slavenski bježunci često spominju istovremeno i zajedno s Albancima, a budući da su svi ovi doseđenici došli s balkanske strane na apeninsku područja uglavnom istodobno i s istih razloga, i — barem iz sjeverne Albanije — takodjer zajedno izmješani, a svi su dakako govorili jezikom (jezicima) Talijanima nerazumljivim, lako je shvatiti, da se vrlo vjerojatno od prvog početka nije pravila ni mogla praviti jasna razlika između Slavena i Albancu u novim krajevima, pa se često pod jednim braćom kriju pripadnici obaju naroda ili se takodjer Albanci smatraju Slavenima i obratno Slaveni Albancima. To se potvrđuje već i time, što svi stariji talijanski pisci, koji su se uopće bavili slavenskim i albanskim kolonijama u Italiji, pravilno zamjenjuju oba naroda. Kada dakle pojedini stariji talijanski pisci označuju neko naselje slavenskim ili pak albanskim, ne mora se odmaši vjerovati, da je ispravno odredio narodnost i jezik, pa je moguće, da u slavenskom selu živu Albanci, a u albanskom Slaveni, djelomice ili posve. U tom pogledu kad su se kolonisti već pretočili u Talijane, jedina je još pomoć lingvistica, koja proučava preostalke jezika u onom naselju. Imena osoba i lokaliteta pa eventualno i riječi u sadašnjem talijanskom govoru mogu donijeti najsigurnije razjašnjenje. Točno razlikovanje otežano je još i time, što se pored obaju narodnih imena upotrebljava takodjer izraz Grci (Greci), koji ne označuje samo prave Grke, nego takodjer pripadnike grčkoga obreda i prema tome Grcima se kad god nazivaju i pravoslavni Slaveni i Albanci. Tako na primjer današnji Hrvati u pokrajini Campobasso, zovu Grcima uopće sve susjedne doseljenike Albance rimokatoličke vjere. Tipičan je primjer u spomenutom selu Grci, čije stanovnike susjedi još uvijek zovu Slaveni. Selo Badessa u pokrajini Chieti (Abruzzi) su po jednom svjedočanstvu osnovani Albanci, koji sada govore — »po kvarenim grčkim jezikom«, a po drugom svjedočanstvu ono je naselje hrvatsko-dalmatinsko, no u stvari nema Badessa nikakve veze ni s Grcima ni sa Slavenima, nego je to još danas naselje Albana a grčko-katoličke vjere!

Premda svemu tome ne smije se vjerovati vijestima i tvrdnjama starijih i novijih talijanskih pisaca, nego ih treba provjeriti. Oni još i danas pletu Slavene s Albancima i Albance s Grcima i obratno. U određivanju narodnosti pojedinih kolonija u Italiji, treba postupati oprezno, a najpouzdanije je vrelo jezik. Premda se danas njime više ne govoru u najvećem dijelu kolonija, bit će mu bar tragova. Pored jezika ima ovdje takodjer sigurnih historijskih izvora, a i u nesigurnima će savjestan istraživač naći koje vrzne za orientaciju u svojim zaključcima.

Ovako opreznim i sigurnim putem pošao je prof. Milan Rešetar, pa su prema njegovoj radnji napisani ovi retci, kojima je dan pregled o seljenju Hrvata u Italiju. On da tako navodi i literaturu o predmetu, a po svojim prilici navodi upravo svu literaturu, koja je postojala do njegova vremena rada. No kako medju tim prilozima, koje navodi o seobama i sudbinama naših doseljenika po staroj Italiji, imade dosta mnogo i takovih, koji su štampani u malim talijanskim gradicima i lokalnim talijanskim listovima, nije mu bilo moguće iskoristiti sve, što je o predmetu pisano, jer nije uz svoju svoju dobru volju mogao, doći do svih tih spisa. Međutim je u prošlih dvadeset godina slijedilo još bilo u Italiji ljudi, koji su obrađujući svoju domaću lokalnu povijest štošta saznali i zabilježili o našim kolonistima, tako da bi onaj, koji bi se nanovo prihvatio proučavati ovo pitanje, sigurno mogao ponudit negove rezultate rada. To pokazuje i članak g. L. Legiša, koji je spomenut na početku i koji mi je dao povodu, da upozorim na ovaj dio našega hrvatskoga naroda, koji je davno u Italiji tražio spas i naskoro

U svome članku »Jugoslavija u stranim publikacijama«, koji je objavljen u prethodnom broju ovoga časopisa (Glasnik jugoslav. prof. društva za decembar 1932. godine), iznio sam između ostalih izlaganja broj Italijana u našoj državi uopće i u doskorašnjoj oblasti Dalmacije posebice; zatim broj Jugoslovena u Italiji i u današnjem njenom oblasti Julijskoj Veneciji, koju čine zadarski, riječki, puljski, tršćanski i goriški okrug.

Prilikom izrade toga članka nisam mogao ni pomisliti da će pitanje Italijana u Dalmaciji još za vrijeme njegova štampanja zatalasati ne samo javno mišljenje talijansko i naše nego i cijele Europe.

Povod za to bila je interpellacija u talijanskom senatu o t. zv. dogodajima na Krku i u Trogiru, upravo odgovor koji je na nju dao predsjednik talijanske vlade g. Mussolini. Potstaknuta njime, talijanska štampa okomila se na Jugoslaviju kao na okupatora Dalmacije, koja je njenom tvrdjenju talijanska: po historijskom pravu i kulturnim tradicijama, po spomenicima iz davnina i, naposlijetku, po nomenklaturi geografskih objekata koja odaje etnički karakter zemlje.

Poslije odgovora našeg ministra spoljnih poslova g. B. Jevtića u našem senatu, u talijanskoj štampi počela se stišavati afera sa »trogirskim lavovima«, ali je i dalje nastavljena kampanja zbog »porobljenje« Dalmacije. U vezi s tim Italija se otvoreno stavila na čelo naših susjednih, pobjedjenih država koje traže reviziju ugovora o miru zaboravljajući da je svjetski rat završen raspadom etnički heterogenih i stvaranjem nacionalnih država u Evropi; zaboravljajući da se granice država nikad nisu mijenjale, pa ni sada se ne mogu mijenjati, revizijama ugovora nego na bojnom polju puškom i topovima.

Tako je postala i Jugoslavija, u kojoj Jugosloveni čine 85.49% od svega stanovništva, dok na sve ostale narodnosti i nacionalne manjine dolazi samo 14.51%.

Drugim riječima, od svakih sedam stanovnika naše države njih šestoro su Jugoslaveni, a sedmi pripada nekoj od narodnosti čiji pretstavnik ima i kod nas. Što se tiče Talijana, potrebno je da to i ovdje istaknem, njih je na dan našeg drugog popisa (31. marta 1931. godine) bilo 8860 od 13.934.490 stanovnika Jugoslavije. Procenzualno uzeto bilo ih je 0.636%. Kako je do 1. januara ove godine broj stanovnika naše zemlje naraštao na 14. 300.000 i kako je broj Talijana kod nas u opadanju, na njih je pomenutog datuma dolazio samo 0.619% našeg stanovništva. To pak znači da je od svakih 1614 stanovnika Jugoslavije i 1. januara ove godine bio saino po jedan Talijan.

Fiktivno historijsko pravo, kulturne tradicije, arheološka argumentacija (gradjevinski i skulpturni spomenici i zapis) i talijanska nomenklatura geografskih objekata ne samo u Dalmaciji, već duž cijelog našeg Primorja — koju su Talijani, pod zaštitom bivše Austrije, umjeli vještiti, da proture u sve važnije strane kartografske radove i razne publikacije — ne mogu osporiti važnost presudnih činjenica u pitanju tko ima stvarno pravo na Dalmaciju? Te su činjenice: etnički sastav i nacionalni duh dalmatinskog stanovništva, koji su čisto jugoslovenski. Zbog toga Dalmacija kao kompaktna jugoslovenska oblast ne može biti predmet nikakvog sporu između nas i Italije, niti ma bilo koje druge zemlje.

Kampanja talijanske štampe za Dalmaciju učinila je veliku uslugu našoj nacionalnoj stvari, jer je povodom nje u svjetskoj javnosti objelodanjeno da u doskorašnjoj oblasti Dalmaciji, koja sadrži u sastav Primorske i Zetske banovine ima ledva 4000 talijanskih državljanina i optanata na 700.000 Jugoslavena.

Kako je navedeni broj talijanskih podanika u Dalmaciji znatno uvećan, iznijet će da je pravo stvari, koje je konstatovano prilikom našeg popisa od 31. marta 1931. godine. U vezi s tim izložit će i broj Talijana u Dalmaciji, a zatim najvjerojatniji broj Jugoslovena u Julijskoj Veneciji i u dalmatinskom kraju.

Ovo činim to prije što sa faktičnim stvarem treba da budu upoznati naši srednjoškolski nastavnici, kojima je povjerenio ne samo naučno obrazovanje nego i moralno i nacionalno vaspitanje naše omiljene. A ima li čega lijepšeg, plemenitej i uzvišenijeg nego što je ljubav prema naciji i domovini, koja se stiče njihovim svestranim upoznavanjem, na čemu treba da radi svaki nastavnik bez obzira na struku koju ima i predmet koji predaje. Nastavnik treba da je u mogućnosti da uvijek svojim učenicima dade obavještenje o broju naših sunarodnika u tudjini, kao i o broju tudjincima u našoj zemlji, naročito pak onda kada se ta pitanja pokrenu u javnosti, kao što je sada bio slučaj.

Premda privremeno srednjem rezultatima pomenutoga popisa, u staroj oblasti Dalmaciji živi ukupno 2569 (a ne oko 4000, kako je pisano u našoj i stranoj štampi) talijanskih državljanina, i to: 1894. u Primorskoj i 675 u Zetskoj banovini. U Primorskoj su skoncentrisani u Splitu (1036), Šibeniku (215), splitskom srezu (169), Hvaru (161) i Korčuli (133). Osim to našao smrt.

ga ima ih (još 180) u manjim grupama na ostrvima Ulijanu i Pašmanu (srez Preko) i

Braču i u nekoliko primorskih varoši i varošica. U Zetskoj pak banovini talijanski podanici žive samo u Dubrovniku (565) i Kotoru (110).

U te brojeve ugrađujem su, pored pravih Talijana, i oni Jugosloveni koji su izbjegli iz Julijske Venecije i videmske oblasti, ali su za vrijeme popisa bili talijanski državljanii. Da se bolje razumije, naglašavam da je na talijanske podanike u Dalmaciji dolazio na dan popisa samo 0.367% od ukupnog broja njenog stanovništva; ili drugim riječima, da je od svaka 272 Dalmatinaca samo po jedan talijanski državljani.

Što se pak tiče Talijana u Dalmaciji, t. j. stanovnika čiji je materinji jezik talijanski, bez obzira na zemlju rođenja i na državljanstvo, njih je 31 marta 1931. godine bilo svega 1955.

Od toga broja dolazio je na Primorsku banovinu 1416, a na Zetsku 539 duša. U Primorskoj banovini Talijani su skoncentrisani u Splitu (825), Šibeniku (201), Hvaru (130), splitskom srezu (106) i na Korčuli (61); ostali pak (njih 103) sporadično su rasstreni u nekoliko srezova i mjesta. U Zetskoj banovini Talijana ima samo u Dubrovniku (436) i Kotoru (163).

Iz navedenih brojeva izlazi da je na dan drugog popisa dolazio na Talijane 0.279% od ukupnog broja dalmatinskog stanovništva, t. j. da je od svakih 355 Dalmatinaca samo po jedan Talijan.

Ovdje su ugrađuni naši Talijani, koji su po rođenju naši državljanii, nego i optanti, koji su rođeni u Jugoslaviji i optimi za Jugoslaviju; tako isto u renjikoli, koji su po mjestu rođenja talijanski državljanii i žive u našoj zemlji.

Kao što se vidi iz dosadašnjih izlaganja broj talijanskih podanika u Jugoslaviji veći je za 614 od broja njenog stanovništva talijanske narodnosti. To je došlo poglavito zbog renjikola i, u vrlo neznačajnoj mjeri, zbog optanata koji nisu Talijani ali su optimi za Italiju.

Izvjesni brojevi najrječitije govore da Italija nema prava ni da pomisli na našu Dalmaciju, a kamo li da je smatra kao svoju oblast koju je okupirala Jugoslavija kako talijanska Štampa neprekidno obmanjuje svoj narod i strance.

Iznio sam kako stoje brojno Talijani i talijanski državljanii u Dalmaciji, pa ču pokušati da odredim što je moguće približnji broj Jugoslovena u Julijskoj Krajini i susjednoj pojedinom videmske krajini (Talijani zovu Videm s vlastim imenom Udine).

Tačan broj nemoguće je utvrditi, jer se on brižljivo krije u knjigama talijanske državne statistike. To je razlog što je brojno stanje naših sunarodnika u Italiji i u pojmenutoj oblasti različno kod raznih pisaca i u raznim statističkim i drugim publikacijama.

U posljednje vrijeme Talijani ne daju uopće izvještaje i podatke o etničkom sastavu svoga stanovništva, već ga dije samo po vjeroispovijestima.

Takav je slučaj u najpriznatijim svjetskim statističkim publikacijama, kao što su: »Annuaire statistique international de la Société des nations« (Genève, 1932), The Statesman's Year-Book (London, 1932), »Annuaire général (Paris, 1928), »Hübner's Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde« (Wien 1932) i dr.

Međutim u našem je nacionalnom interesu da utvrdimo što približniji broj naših sunarodnika u svima susjednim i ostalim evropskim državama, pa čak i u prekoceanskim zemljama. Kad to budemo postigli, izbjegić ćemo se protivrečnosti i netačnosti u našoj štampi, pa čemo moći propagirati dobivene rezultate i u stranim publikacijama. Za ove misli da mi je povod članak »Gdje su stvarni rušioci mira?« koji je objavljen u »Politici« od 25. decembra prošle godine povodom napred pomenute kampanje talijanske štampe za Dalmaciju. U tome članku između ostaloga piše: »Kad bismo se poslužili talijanskim mjerilom za 4000 optanata u Dalmaciji, kakvim bi se sredstvima i propagandom imali prava mi da poslužimo za 400.000 naših sunarodnika u Italiji?«

Pisac toga inača vrlo uvjerljivog članka, netačno je iznio oba pomenuta broja, jer niti u doskorašnjoj pokrajini Dalmaciji ima 4000 talijanskih državljanina i optanata za Italiju niti u Italiji ima samo 400.000 Jugoslavena. Pa kako je »Politika« naš najrasprostranjeniji dnevni list, koji prodire ne samo u sve kutove naše države nego i daleko van njenih granica gdje god ima naših sunarodnika, potrebno je da nacionalne stvari budu u njoj iznesene onakve kakve su u stvari. Ovo tim prije što »Politiku« gotovo cijeli naš narod i što iz nje dopisnici stranih novinarskih agencija često šalju svojim centralama razna obavještaja o našoj zemlji i narodu.

Dobro je, međutim, što među stranim novinarima, naročito francuskim, ima i takvih kojima je tačnije poznato brojno stanje Jugoslovena u svima susjednim zemljama, pa i u Italiji. Tako je na pr. Andre Pironu iznijeo u pariskom listu »L'Echo de Paris« od 14. januara ove godine da je Italija anektirala više od 500.000 Jugoslavena. Anri d'Korab još bolje poznaje stvar. On je u pariskom »Matenu« od 30. decembra prošle godine, povodom pomenute talijanske kampanje za reviziju ugovora o miru, napisao: »Ako bi ikada imala da se pojavi potreba revizije, ona logično

ima više da se odnosi na režim jugoslovenske manjine u Italiji, gdje 600.000 duša živi bez ikakve zaštite i bez ikakvih načrovnih prava.«

Od važnijih stranih statističkih publikacija za posljednje dvije godine (1931 i 1932) broj Jugoslovena u Italiji iznesen je samo u dvjema.

U Hickmanns Geographisch-statistischer Atlas-u za 1930-31 godinu (Wien 1931) taj broj iznosi 420.000; a u Hübner's Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde (Wien 1932) stoji da Jugoslovena ima 12.1% od ukupnog broja stanovništva Italije. Pa kako je prema talijanskom popisu od 21. aprila 1931. godine Italija imala 41. 220.934 st., izlazi da je naša toga dana bila 498.768 duša (izuzev nekoliko hiljada sve ostalo u Julijskoj Veneciji i videmske oblasti). Računajući kao koeficijent godišnjeg priraštaja našeg življa pod talijanskim vlašću samo 7.1% koliko iznosi u našoj Dravskoj banovini, taj se broj na dan 1. januara 1933. godine popoči na okrug

ANTE ROJNIC:

KOLONIZACIJA ISTARSKE U HRVATSKOJ I SLAVONIJI

SVJETSKI RAT I EVAKUACIJA — GLAD U ISTRI 1917 GODINE. — AKCIJA ZAGREBA ZA SPASAVANJE NARODNOG PODMLATKA IZ BOSNE-HERCEGOVINE, DALMACIJE I KRAJEVA DANASNE JULIJSKE KRAJINE.

STANJE U NAŠIM KRAJEVIMA ZA VRIJEME RATA

Jednu epizodu iz ratnog zbijanja htjeli bi danas malo oživjeti. Jednu od mnogih koje je u Istri donio sobom rat i njegova pratičica — glad. Ne samo zato jer će nam dozvati u pamet ratna stradanja naše zemlje, nego i s razloga jer ona povezuje u odsudnim danima, kada je trebalo pomoći, naš istarski kraj, Hrvate i Slovence sa Zagrebom i ostalim dijelom našega naroda u Hrvatskoj i Slavoniji.

Godina 1917.

U Dalmaciji, Bosni-Hercegovini i Istri zavlada je glad. U Bosni i Hercegovini (prema jednom pismu od 7. aprila 1917. Dikaka Buntića, franjevca i biskupa, dobrovora i prosvjetitelja Hrvata Bosne i Hercegovine) čitave su obitelji umirale od gladi. Ljudi su izgledali kao sjene i žive slike smrti. U Dalmaciji su ljudi i nejaka djeca svaki dan umirali od gladi. Žita i kukuruze nije bilo, a uvoz je bio nemoguć. Nije bilo glavne hrane kruha, nije bilo krumpira, pasulja, mese, masla ni ničega. Stanje na dalmatinskim otocima bilo je tako da se nije dalo opisati. Najviše su trpjela nejaka djecica, kod koje je radi slabe i nedovoljne hrane bio silan pomor, da je izgledalo nevjerojatno. Što će od takvih jednih kržljavaca imati obitelj, što narod i domovina, pisao je dr. Grga Andjelinović 11. kolovoza 1917 u listu »Narodna Zastava«.

Takvo je bilo stanje sredinom 1917. godine u tim zemljama.

Bolje nije bilo utiti u Istri. I ona je bila odcijepljena za uvoz, a istarski otoci pogotovo. Književnik Viktor Car Emin, onda tajnik zasluzne Cirilo-Metodove držbe za Istru, u jednom članku iz 1924. godine (Almanah »Narodne zaštite« — Zagreb 1924) sjeća se tih prilika ovim riječima: »Stanje u Istri (1917!) bilo je upravo užasno. Osim tisuću nevolja i stradanja što ih rat sa sobom nosi, jedan je dio Istrana morao da podnese i ono gotovo najstrašnije: evakuaciju. O mukama i patnjama naših ljudi u onim grdnim varvarskim austrijskim logorima moglo bi se ispisati čitave knjige. Očajni vapaj onih nesretnika dopirao je i do nas, i mi smo s grozom na srcu moralni da čitamo kako u onim strašnim daščarama naš svijet naglo izumire, kako nam djeca na stotine pogibaju, kako ostavljena i opustjela ognjišta propadaju...«

A teško bijaše onima što ostaše kod kuće. Sto nijesu odnijele razne rekvizicije to su uništile: suša, tuča i nerodica. Još nije bila na izmaku ni prva godina rata, i već je Istri odasvud zaprijetila — glad.

Kud okom pogledaš, sama bijeda. Majke bi prodale do posljedne sitnice u kući da im je kako namaknuti koricu hleba za bljedu, oslabljenu djecu. A kako je glad majka različitim bolestima i pošastima, to su već mnogi i polijegali da se više nikada i ne podignu....

Sa sviju stranu stizavala pisma, što su govorila samo o gladi i posvemašnjoj nestaci živežnih namirnica.«

Trebalo je potražiti lijeka, toj velikoj narodnoj nevolji — i pomoći barem djeci koja su najviše stradala. trebalo je spasiti narodni pomladak.

AKCIJA OKO SPAŠAVANJA DJECE

Pomoći je došla iz Zagreba.

Tu je još od prije postojao »Središnji zemaljski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika« (preteča današnje »Narodne zaštite«) kome bijaše na čelu sadašnji senator, sveuč. prof. dr. Josip Silović. Uvidjelo se da je jedini način kako da se pomogne u toj bijedi hiljadama naše djecice, da se ona koloniziraju u krajeve u Hrvatskoj i Slavoniji, tamo gde ne bijaše gladi. Pokretači ove akcije imali su pred očima analogan slučaj da je saska vlada smjestila kod Nijemaca u Ugarskoj oko 1000 djece na bogatijim seoskim domovima na prehranu.

Kad je to bilo moguće, da se kolonizacija djece vrši iz jedne države u drugu (iz Njemačke u Austro-Ugarsku) jasno je da se sa još više opravdanja i nade u uspjeh moglo računati sa akcijom oko spašavanja djece iz Istre, Dalmacije, Bosne i Hercegovine po domovima naših seljaka u Hrvatskoj i Slavoniji.

Akcija oko spašavanja djece u svojoj biti, u prvom redu socijalna i humana, bila je takodjer od velikog značenja u našem pogledu.

* Središnji zemaljski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika pretvorio se 1919. godine u Oblasni odbor za zaštitu djece i mladeži, a 1920. godine likvidirao je kao poludržavna institucija. Od tada dijeluje pod imenom »Narodne zaštite« kao Savez dobrotvornih društava na čisto privatnoj karikativnoj bazi, posvećujući i nadalje brigu rješavanju socijalno-humanih zadataka u narodu. Predsjednik »Narodne zaštite« dr. Josip Silović, stavio nam je potrebne podatke za ovaj članak vrlo rado na raspolaganje.

Oni koji su bili u izbjeglištvu od početka maja 1915. (ulaskom Italije u rat) veleso su dočekali povratak svojim kućama u prvim mjesecima 1918. a sav naš narod na tom izloženom geografskom sektoru što se danas zove Juliska Krajina, još većom radošću u oktobru pozdravio svršetak rata, koji je značio i prekid groznog rata, i otvaraо izglede u početak boljeg života što ga donosi proklamirana, željno očekivana era mira i — nacionalna sloboda.

Do toga međutim nije došlo, odnosno sve je to ostalo i dalje neispunjeno idealom.

Središnji odbor, čim je dobio odobrenje od ondašnje banske vlasti, obratio se odmah za Bosnu vodstvu Hrvatskog društva »Napredak« u Sarajevu, za Dalmaciju Zemaljskom školskom vijeću u Zadru i za Istru obratio se na tajnika Cirilo-Metodove držbe g. Viktora Cara-Emina, pismo od 16. srpnja 1917. godine. Družbin tajnik g. Car odgovorio je odmah pismom nekoliko dana iza tog (22. srpnja) da je poduzeto sve potrebno da se okupi po prilici 150 djece i otpremi u Zagreb. U tom smislu obratila se Družba vidjenjem ljudima na Krku, Cresu, Lošinju, Pazinu, Lablinu i u voloskom kotaru da djecu što prije nadju i priskrbe potrebne putnice. Družba se također obratila na kotarske vlasti za posjećenje molba za putnice. Po zaključku Družbe trebalo bi stići u Zagreb s otoka Krka 25 djece, s otoka Cres 25, iz Lošinja 20, iz Labinštine 20, iz Pazinštine 20, iz Mošćenica i Berseča 10, iz Lovranštine i Veprinštine 15, a iz raznih mjesta Kastavštine po jedno dijete.

TOPLI PRIJEM MALIH ISTRANA U ZAGREBU

Već u najkraće vrijeme učinjeno je toliko da se moglo smjestiti na prehranu oko 350 djece a od tih je oko 150 bilo malih Istrana, između 8 i 12 godina.

Prvim transportom koji je stigao u Zagreb dne 28. srpnja, došla je malena četica istarske djece a dva dana iza toga, 30. srpnja, došla je druga skupina. U povodu toga napisao je dr. Giuro Basariček, prvi pomoćnik dra. Šilovića, kasnije poslanik Radićeve Seljačke stranke u listu »Narodna zaštita« topli članak, pozdrav i dobrodošlicu malenoj istarskoj djeci. Citirat ćemo samo nekoje pasuse iz tog članka:

* Telefonska žica donese u subotu, dne 28. srpnja glas sa zapadne strane da dolaze prvi maleni Istrani. Premda je ta vijest stigla kasno popodne, raznese se brzinom munje čitavim gradom i uveče kad je četa malenih istarskih djevojčica i dječaka stupala gradom, već ih je svako oko pozdravljalo srdačnim smileškom i iskrenom sučuti.

Prvi dodoše... kao laste u proljeće. Dodjio je iz Kastavštine, Opatije, Ježića i Lovrane... mališi svijesni i ponosni. Prvo veće ne moguće ni; jesti od veselja. Uprtiše svoje torbe i čavrlijahu. Medju svima najmanji Ivan... prozasmo ga kapetanom, da zapovijeda svima i da ga slušaju... pa Miločka i Nevenka, učiteljske sirote, bistre i otvorene kao ono široko more, što im oplakuje dom, pa Danica izgorenih crnih obraza, živa vesela... svega skupa četiri djevojčice i šest dječaka.«

Sutradan su mališi razgledali grad, a dan iza toga, na večer 30. srpnja dočekali su drugu skupinu Istrana, koja je stigla pod vodstvom prof. Rišlavija.

* Ganutljiv je bio prizor, piše dalje dr. Basariček, kad male Istrane dočekaju njihovi drugovi što su već dva dana prije bili u Zagrebu. Izljubiše se i izgrliše se... oni, što su prije došli pripovijedaju onima, što su upravo stigli o ugodnom i lijepom životu u Zagrebu... a najviše o tome, kako u Zagrebu ima hrane do volje...«

Dan iza toga su djece zajedno razgledavala grad i okolicu, a popodne odvezanje se na kolima u Sv. Ivan Zelinu. Došao je po njih u Zagreb liječnik iz Sv. Ivana dr. Mane Trbojević i učiteljica Šoštaric.

POČETAK ZAMAŠNE AKCIJE

Ta je akcija kasnije postala još djetovornjom. Prosinca 1917. ukupni je broj kolonizirane djece oko 3000, a kasnije svakim mjesecom u godini 1918. taj broj rapidno skače, da koncem kolovoza broj na prehrani smještene djece iznosi već 16.349. Krajem 1918. godine, dakle na svršetku rata računa se da je taj broj zahvaćao okruglo oko 20.000 djece.

Iz Istre je, prema »Spomenispisu na spašavanje istarske, dalmatinske i bosansko-hercegovačke djece za vrijeme svjetskog rata« (Izdala »Narodna zaštita« 1921, uredio Ljudevit Krajačić) od ovog broja, što smo ga spomenuli za kolovoza 1918., bilo 2224 djece na prehrani. Iz Dalmacije 1466. iz Bosne i Hercegovine 12.270, a iz Slovenije 389. Po vjeri 8859 rkt. 7339 srpskopravoslavnih i 151 musliman.

Prve kolonije istarske djece bile su smještene u kotaru Sv. Ivan Zelinu, u Novoj Gradiški, u kotaru Biograd, Garešnici, gradu Križevci i u kotaru Ludbreg. Istarska dječa (prve kolonije) dodjlo je iz slijedećih mjesta: Kastav, Ligui, Sv. Frančiška, Opatija, Ika, Ježić, Volosko, Cesarića, Mali Lošinj, Nerezine, Čunsko, Veliki Lošinj, Ilovik, Sv. Petar, Punat, Križ, Bussija, Mošćenica, Draga, Rubeši, Kralj, Hačlubje, Perenici, Zamet, Berseč, Gornji Rukavac, Cres, Matulji, Sv. Marini, Rogovčani, Raabc, Vlahovo, Ripenda, Preluka, Sv. Matej, Jurdani, Brčut, Trinajstici, Lovran, Klana, Spinčići, Dobrinj, Baška, Vrbnik, Omišalj i t. d. — kako se vidi djece iz krajeva istočne Istre i otočja.

DJECE

BROJ KOLONIZIRANE DJECE, HRVATSKIE I SLOVENSKIE IZ DANAŠNJE JULIJSKE KRAJINE

U Spomenispisu nalazimo tabelarni prikaz o koloniziranoj djeci. Prema tom prikazu izlazi da je iz Istre bilo 2209 djece smješteno na prehranu po mjestima Hrvatske i Slavonije. Slovenske djece bilo je prema tom prikazu 401. Kako se vidi prema onim brojkama koju su malo prije spomenute, brojke slovenske i istarske djece ne podudaraju se potpunoma, ali se sljedećih zbroj, koji u prvom slučaju iznosi 2613, a prema spomenutoj tabeli, gdje je također naznačeno koliko je koje djece bilo iz pojedinih kotareva Istre i slovenskih krajeva, iznosi taj broj 2610. Ta razlika nas ne smeta, kad si malo pobliže pogledamo odakle su ta djeца bila.

Slovenska dječa su većinom iz krajeva današnje Julijske Krajine. U tabeli je njihovo porijeklo naznačeno ovako: iz kotara Sežane bilo je 12, iz Gorice 26, iz Celia 37, Logatca 14, Sv. Petra 21, iz Grete 14, iz Barkovlja 16, iz Verdale 17, iz Trsta 244.

Istarska dječa bila su iz ovih kotara: Kopar 272, Krk 228, Pazin 273, Poreč 229; najmanje bilo je djece iz puljskog kotara: 173, a najviše iz kotara Volosko 479 i Lošinja 555.

Važnost ove akcije ne treba napose istaći. Viktor Car-Emin uazivlje tu akciju spasonosnim pokretom (Almanah »Narodne zaštite« Zagreb, 1924).

Djece su bila smještena kod naprednijih seljaka u bogatijim krajevima, kod obitelji koje su imale manji broj djece ili nijedno. Dašto da su djece bila primljena u kuću i zato, jer je bila potreba da djece pomaže u gospodarstvu, da ide na pašu, ali se otvoreno može ustvrditi, da je naš hrvatski seljak u tim za djecu iz Istre, Dalmacije, Bosne i Hercegovine najtežim danima pokazao veliku plemenitost i narodnu solidarnost u najtežim ratnim danima, i tako očuvao oko 20.000 narodnog pomladaka.

Milosrdje ono blago i srdačno milosrdje, pisao je 1924 Viktor Car-Emin u jubilarnom »Almanahu »Narodne zaštite«, razmaklo svoja krila i primalo pod svoje toplo okrilje nesretnu istarsku dječu. Istarske su majke opet digle glavu, ohrabrile se, kao da je nešto došlo, što im je povratio život. I nama se svima činilo, da to Krist opet po zemlji hoda i da je došao glavom medju nas da poruši granice, koje su nas dijelile i da nas sasvim ujedinili. I meni se, kad sam s Riječkog kolodvora gledao one naše mališe, gdje odilaze, činilo da su ono zaista maleni andjeli, od Boga poslati; naprijed, da drugima utru put u milu i dugo željenu, obećanu zemlju...«

Neka su od njih, kaže Car za istarsku dječu, zapremila u kućama mješta umrlih jedinaca ili jedinica, neka su posinjena, a gotovo sva našla su u Hrvatskoj i Slavoniji ne samo hranu i krov već i mnogo ljubavi i dobrote.«

POSLJE 15 GODINA...

Poslije prevrata trebalo je dječu poslati natrag njihovim kućama, vratiti roditeljima. Slovenske se djece vratilo do 1921. godine 280 od 401. istarske 1735 od 2209. Prema tome se dade zaključiti da nitko danas se još sva dječa nisu vratila, a vjerojatno mnogi, od njih toliko se udonio i srastao da danas nakon 15 godina što je od kuće niti ne misli više na povratak. Od onih koji su se vratili ima čestih slučajeva da i danas kad god mogu odlaže u mješta seljacima gdje su za vrijeme rata bili primljeni. Čine to veselo jer ih veže zahvalnost, lijepa uspomena na onda tešku ratnu zbilju, a seljaci ih i danas objeruče primaju u goste kao domaće.

U 15 godina što je od danas prošlo, mnogo se toga izmjenilo, u Julijskoj Krajini i ovdje. Ali jedno se ponovilo. Naša istarska dječa opet su u velikom broju, morala napustiti svoj kraj, ostavila svoje roditelje ili pak žive danas s njima u emigraciji čekajući bolju budućnost za sebe i naš domaći kraj.

—:-

Rikard Katalinić Jeretov, Split: Neka stoji mletački lav!

SKUDAJTE LAVA! Ne, neka stoji i mletački lav na drevnim i surim zidinama koje se rone. Neka stoji i neka se mrvi. Nas ga se svijet ne boji, ni njega ni rimski žive vučice.

Jaka slovenska: hrvatska i srpska pjesma, jugoslavenska pjesma, pjesma rodjena od suza i plača svih galeota i prezrenih ždavaca lebdi nad našim morem i obalom našom i vila zastavom pobjede.

Miruje drevna mirina sa mletačkim lavom što se izjeda sam pomalo od starosti i zemana, a svuda krajem kipti mlađa i nova snaga naše kraljice.

Zivi i čeka. Lav je već mrtav, a vučica neka dođe. Na hridinama kraj Jadranu čeka je vuk, hajdučki kurjak, vičan mrijeti. Vučica neka dođe vuk je čeka, koga ne obori ni mletački lav ni orao sa dvije glave.

L. LEGIŠA:

NAŠA KOROŠKA

SLOVENSKI-KOROŠKA
DAS SLOWENISCHE KARINTHIA • LA CARINTHIE SLOVÈNE
DEZELNE MIEJSCE DO 1918-FRONTIERE AUTRICHO-SLOVÈNE
FRONTE D'ITALIA - FRONTIERE ITALIANA
ZELENČEK - CHIPOIS DE PEAU - ESENDAHNS

Koroška zemlja je stara in lepa. Skoraj ne da bi hotel, čutiš, kako te ob vseh kraji gledajo skozi motno korenino spomini in lepoto življenj, ki so tod dihale, zgodovine rodbiv, ki so venomer pritakale na ta ozek kos sveta, so bili z novimi množicami, izginjali v krvi in gozdovih, da so se potem stali s tujimi ljudstvi in zapustili naslednikom na videz le nekaj imen ali razbitih kamnov, v resnici pa velik del svoje duše in kulture, ki so si jo utegnili nabrati za svoje dobe.

Neprestano gre življenje to pot in prav tako se do danes bile borba dveh narodov za posest te zemlje. Naši so se morali posasti umikati proti Vrbskemu jezeru in proti Dravi. Nemci so pritisnili za njimi po dolinah in se zajedali vanje mestih, trigli in po gradovih. Naši niso imeli nikake opore, iz zaledja ne dovoli notranje moči in zavesti v svojih vrstah, da bi utegnili kljubovati tujim oblastem, ki so bile vse proti njim. In kakor so jih tujci skorajda izrinili iz mest in zagospodarili okolici, se ozirajo po dejeli razpadajoče nemške graščine, kar trobneča votloka okostja sveta, ki se je že nagnil v svoj poslednji dan in prepriča ledino novim oračem, malemu človeku, ki se otepe z uboštvo in dolgo, ki pa se bo morda s svojo skromnostjo in trpežnostjo prebil in vzdral ko razvajeni tujci.

Zdi se, da se je naš človek tam goriše sedaj, po vojni, po plebiscitu, zavedel izgubljenih postojank, pomanjkljivega potrešnjega dela in velike dolžnosti, da obranjajo ohraniti svoje posebnosti in svojo zemljo pred tujcem, ki hoče brezobzirno in s ponizevanjem preko njegovega telesa, da bi zavladal v svetu. Vrgli so se trezno in mazlavljali na delo, da bi prihobil svoemu ljudstvu pravico, ki mu gre, in dostojanstvo svobodnega človeka, ki se mu ne bo treba stranovati svojega rodu in gorovice in bo lahko brez zapostavljanja služil kruh, odkrival zaklade svoje duše in se razmahnil v prosti tekmi z ločenimi rojaki in z drugimi narodi. Mladi Korošči so se zavedli resnove naloge, ki jih čaka, če hočejo zbrati dovecini omahujoče ljudstvo, ga podpreti, da se bo upiral samozavesti in pretnjam vsemogočnega Nemca, dasi čutijo omalo-važevanje in zaničljiv porog vladajočih oblastnikov ter osamljenost v boju, ker so bratje, ki žive onstran gora na svobodnih tleh, se zarili v svoje, večkrat malenkostne domače zadave in se v njih čisto izgubili. In vendar bi moral narod, ki hoče živeti in biti zdrav in svoboden, poganiati kri v najdaljnjejše ude telesa in jih krepiti v odpornosti. Saj bi moral biti Korošča naš ponos! Prva naša zgodovina, ki je res vredna tega imena, prvi znaki naše politične in kulturne moči, prvi početki naše pisane besede so prav tu doma. In prav iz teh obmejnih in v nemštvu se potapljaljo krajev, so bili glasniki slovenske enotnosti in zavesti ter vseslovenske vzajemnosti. Prav iz Celovca, kjer usiba naš živelj kakor voda na peščenih tleh, se je razivilo življenje naše besede v milijonih knjig, ki so potovale iz Mohorjeve tiskarne po vsej Sloveniji. Koroška je bila tedaj srce in moč, ki se je nesebično razdajala vsem.

Lepa zemlja. In včasih kakor da bi bil doma. V Baškem jezerni je na priliko voda distra in mačna kakor v morju. Pesek ob bregu proseka kakor skozi dragocene sinje kristale. Da se je dotaknem in pomočnim toku vanjo, je volna ko svali in čutim, kako vrtaja v krvi in me moti nejasna slast. Samo gledam kakor nekdaj v Seljanu, skoraj brez misli, in poslušam nemško gospodo. Ki se igra ob kraju z veliko rumeno žogo, se domika in plava za njo ter kramlia brez skrbri o Berlinu in o nadni nevijhti, ki jo koni vihar proti težkim in ogromnim skladom Dobrača. In ko stopimo v čoln in zahamnemo z vesli po temneči se gladini, ki jo koda vzhodnik v drobne valčke, je prisel moj čas, ne morem zadržati, moram se prepustiti silnemu valu radosti in ganotia, ki vrtaja iz mene in se lije vanje iz vetratih zibajoče se modrine jezera. Ko da sem doma, mi je, da sem zavesl proti Devinnu pod visoke stene, ki se dobrohotno sklanjajo in kakor sivi starci opazujejo zamolko, temno morje, ki se peni visoko dol in jim liže in razjedt podnožje. In sem bolj razigran od otrok boli bogat in svoboden od kraljev in bi sel z vriskom in razkošno pesnijo klicu sreče nasproti.

Saj smo Primorci, ki smo prišli sem go, da bi obiskali to zemljo, ki živi skoraj

mraku sije bela ajda, pod vasmi pritajeno žarijo zlata strnišča, zlate kopice. Na gorah se večkrat zabeli cerkev, tam za njimi je Slovenji križ in morda še kakšen kmet, ki pozablja našo besedo. Po poti ogovarjam kmete, le nekateri nas še malo razumejo, nekateri nas osorno zavračajo. Izpod oddaljenih gora na desni, se čez Dravo bliža večer, ves višnjev je in zlat in sladek kakor neznan skrivnost teh lepih polj, s katerimi se je spojilo neštetno življenj in kjer je cvetelo tolko prelesti in razodjeti besede, ki je bila naša, in pesmi, ki je bila naša, in ki je tu gori skoraj že umrla.

Dospemo v Tišenicu. Ko vprašamo pred cerkvijo ubožno, trudno družino, ki počiva pod zdonom, kam naj bi legli, je že trda tema. Razumejo, a se komaj zganejo. »V Jugoslaviji je slab ne? In ni več. To so jih naučili, to slišijo. Kaj so od dela tako trudni in ubiti ali jih teži tisočletna mora zavrnjenega rodu. Moj Bog, da bi prišel kdo k nam tja dol in jim povedal, od kod, bi naši zaživeli ko ženske.

V veliki hiši vprašamo za seno. Veselo, brhko dekle v veliki svetli kuhinji ne razume. Vprašamo nemško pa se nekam smej in čaka, kaj bodo stari odločili. Potem stope kognjišču, kjer se obrača stara ženica: »Mama klijč!« Čudno res, ko da je naš jezik samo še za stare. Noč je že, ko stopamo do hiš na brdu. V hiši večerjajo, jedo z roko krompir in stročnat fižol, ki je vsakim kar na mizi. Vprašamo nemško, čakamo, oni pa se pomenujajo nekam znano. Vrata, si mislim: naši! In jih odgovorim slovensko, a oni nekam čudno mešajo med sabo. Otroka klepečeta nemško o šoli, fanti odgovarjata očetu menda neenško, nekaj pa se mi zdi, a dvornim, da je slovensko. Čudno, ali vedno tako mešajo ali le pred nami? A po večerji se razgovorimo počasi, zakaj gre težko beseda, izbira in išče izrazov, da bi se razumeli, in pravi, da redki še znajo slovenski, a da jih v gostilni ne pustijo peti. Ce hočejo, pride učitelj ali kdo s palico, da bi jih udaril. Pa stari se še zmerom kdaj spozabijo in zapojejo. Župnik ni Korošec, tam nekje iz Švice je. Tudi nekaj pravih Nemcev so naselili na slovenskih kmetijah. Ce je le prilika, pokupio zemljo za tak. Njemu, pravi, da ni mar in ne misli na to. Da le dela in živi. A počasi se mu utruja spoznanje in prizna: Nemci nas hočejo iztrebiti, ker se bojijo Jugoslavije. Nemci niso dobri.

Rekel je, da mu ni mar, a vendar čuti, kako prezijo pogrebci nanj. Ni še umrl, a vendar so že vse pripravili in nestrušno čakajo.

In ko si postilliamo v sem, čujemo, da je stopil starec fant pred bišo in skuša zapeti. Čo so moje rožice.

Tako je na severni meji. Tu še prej niso imeli slovenskih šol. Ljudstvo ni bilo zbirjeno, nihče se ni zmenil zanj. O zavednosti danes ni mogoče govoriti razen v vaseh, ki se blžajo Dravi in pod Svinško planino. Spodaj je položaj veliko boljši, pretežna večina je slovenska, s pravimi Nemci skoraj nimajo opravka, gre le za borbo z nemščurji, predvsem pa za dvig zavesti med omahlijevcem, ki jih vabilo in lovijo različne stranke. Nemščurji sami so v glavnem že usmerjeni, besede o zavesti in dolžnosti in kar je podobnih, pri njih ne zaležejo. Nekateri so zagrizeno nemški in hočejo tudi otroke vzgojiti za Nemce. drugi govore slovensko in bi jim ne bilo prav, če bi hoteli na primer uvesti v cerkev nemško molitev. Pavdarijo svoje koroščo in zatrjujejo, da niso Slovenci, temveč posebno ljudstvo, ki se po svojem izvoru, jeziku in značaju bolj razlikuje od nas, ko od koroških Nemcev. Branijo nemško pravičnost in pravijo, da so gore prevelika zapreka, da bi bilo mogoče misliti na zbljazanje z nami, kaj šele s Srbi, ker bi jih to po njihovem mnenju ločilo od nemških rojakov, s katerimi jih je združila zgodovina, in s tem od nemške kulturne. To spoštovanje nemščurja je pritegnilo v njihove vrste ljudi, ki bi jih človek sodil za neoporečene Slovence, če bi ne bil opozorjen na njihovo miselnost in ne bi včasih pazil na malenkost, ki kažejo kako znajo spremenjati barvo po okolici. Tako nam je živalen kanonik razlagal, da po mnenju slovitih učenjakov nekateri znatenitost koroščega gradu in pri Gospa Sveti niso frankovskega, marveč slovenskega porekla. Naš predniki so, kakor je govoril, dali krami ime Maria v Selu in otdod nemški Marija Saal. A pristavlja je da ima tudi za Nemce razlag - Maria in Solio — na prestolu. Saj dobro ve, da bodo Nemci latinski izvor sprejeli brez upiranja, medtem ko bi slovenskega ne hoteli.

Na tak način služijo nekateri naši izobraženci potujevanju. In nemška politika je v tem vse drugačna kakor italijanska.

Delajo z neko previdnostjo in samozavestjo,

kakor, da bi bili gotovi, da se jim bo vse

do zadnjega posrečilo. Navidez imajo naši

vse pravice in Nemci zagotavljajo, da so

izvršili vse obveznosti mednarodnih dogovorov, a delstva so drugačna. Na vsem slovenskem ozemlju sta samo dva zavedna učitelji! Drugi so morali oditi, novih ne jemelje razen nemščurjev. Šola bi moralna biti dvojezična, a če se zljubi učitelju, poučuje nekaj mesecev slovensko potem je

ves pouk v nemščini in otroke vadijo v go-

tici, da jih odstoji naši abecedni. Ko so ho-

telji Slovenci odpreti narodno šolo v Veliki-

kovcu so Nemci hitro ustanovili slovensko,

kjer so poučevali brezplačno, samo da so

odtegnili otroke narodni vzgoji. Seveda se

je potem prav tako spremenila v ponemčevalnico kakor vse druge. Se kar je slovenskega pouka, je tako urejen, da ubije otroku vsako zavest in ga bliža nemštvu. V knjigah so mesto slovenskih imen le tuja. Tu se ne pogovarjata Janezek in Mibec, temveč Hanzi in Mihl, in če potujeta, ne gresta v Celovec ali Dunaj, ampak v Klagenfurt in Wien ali Niederösterreich. Tudi sicer je jezik nalašč popačen in neroden, kakor da bi se slovensko ne dalo izražati v omikanem govoru. Podobno vzgojo ugarja nemščarski list »Koroška domovina«. To su stalno vsa domača imena v nemščini. Nemščina je vedno Deutschland, Štajerska Steiermark, in je jezik tako podpotorno okoren in pokvaren, da pišejo sestavke o težjih stvareh v nemščini, češ da bi jih Slovenci drugače ne razumeli. Da vzdržujejo sovraščvo proti Jugoslaviji, poročajo stalno novice o neurejenih razmerah, korupcijah in borbah med strankami, o pomanjkanju, pisančevanju, pobojih, požigilih, prinašajo statistike o slaboumnih, o nepismenosti, govorijo o divjosti straž in o obmejnih preplljajih. Blatijo slovensko stranko na Koroškem, njene voditelje, potvarjajo zgodovinska deistva, ki pričajo vedno zanje in za nemštvu. Tako trde, da je obred ustoljčenja saškega izvora in da je prišel na Koroško obenem z nemškim pravom. Vojvoda Bernarda Sponheimskoga, ki je bil sicer Nemec, a je viteza Ulrika Lichtensteinskega, oblečenega v obliko slovenske kmetice, ob vstopu na Koroško pozdravil po slovensko, so dvignili na svetnički oltar za zaštitnika nemštvu. V tem raznarodovalnem delu jim pomagajo zagrijeni nemški listi: »Freie Stimme« in hitlerjevski »Vormarsch«.

Zato ni čuda, da večina tako vzgojenega prebivavstva voli nemške stranke. Največ ljudi pritegne »Bauernbund« (Kmečka zveza), delavstvo se druži s socialisti ali krščanskimi socialci. Kar je zavednih so zbrani v slov. stranki, ki je dosegl za deželni zbor dva poslanca. župnika Starca in odvetnika dr. Petka. Pri volitvah v parlament se je stranka izkazala preslabo, da bi dobili vsaj enega poslanca. Volilcev je okrog 9.000, rabili bi jih po 13.000. Ker so tako obsojeni, da ne bodo dosegli uspeha, se marsikateri Slovenci pridružijo drugim strankam. Nedavno pa je slov. stranka oddala glasove krščanskim socialistom, ki so jim obljubili podporo pri zadevi narodne avtonomije. V stranki delujejo namreč obe stranji (duhovnička in liberalna) skupno, a ker je večina voditeljev duhovnikov, so se potegnili za krščanske socialiste, ki so se po volitvah pokazali ravno tako zagrizeno nemške in so celo nekrščansko tajili pomoci naših. Tako so jih izdali Nemci, kar bi jih bili tudi internacionalni socialisti. Pri zadnjih volitvah v občinske zastope pa so dosegli lepe uspehe, kar govor, da ima doma lutstvo veliko zaupanje vanje.

S plebiscitem so se morali Korošči odreči misiji na združitev z Jugoslavijo in je njih najvišja zahteva kulturna avtonomija slovenskega ozemlja. Upajo, da jo bodo s časom dosegli, dasi rovarijo med njimi nemščutari, jim zavirajo delo ter jih ovajajo kot izdajalske in protidržavne elemente. Imajo društva, izvrstne zbrane, ki se morajo boriti neprestanimi zaprekami, zbirajo razkropljene delavce in pomočnike po Celovcu. Dijaki imajo o počitnicah številne sestanke, kjer razpravljajo o delu in na rodnom vprašanju in in ga hočejo osnovati na globlji podlagi. Pripadnost k narodu pojmejo kot nekaj bogohotnega, poslanstvo človeka, ki se mu ne sme izneverti in zatajiti. Tako skušajo vplivati tudi v cerkvi, da bi dvignili tudi dijake na dostojno višino zavednih in svobodnih ljudi in upajo, da bodo pritegnili tudi nemščutare. Preverjeni so, da je njih način odločilnejši nego stotine odločilne Društva Narodov. Ali nevarno je, da se ne bi začeli preveč utapljal v vdanost, ker so prepričeni sami sebi. Korošči so bolj mirnega značaja in zelo rahločutni. Vsa njihova vzgoja je samo nemška, v soli in vseokrog jim razkazujejo samo veličino nemškega duha in moči. Morali bi imeti opore in zavesti, da niso osamljeni, česar sedaj skoraj ne vidi. Slovenci so storili zanje presneto malo. Spisi o Koroški, kolikor jih je, so še vedno prevečkrat samo sentimentalni izliv, ki se končuje z raznimi molitvami in pobožnimi vdihili. Naši spomini so pogosto bolj govoriti na pogrebščini, ki porazijo nasame, še bolj Korošce. Te stvari in svojo staro slovensko pohlevnost bi morali že zdavnaj spraviti v muzeji pod steklo in začeti vse drugače odločno in samozavestno in brez velikih besed, predvsem na licu mesta.

Korošči zelo pazijo na nas in skrbno zasledujejo odgovode preko meje. Vsakršno zanimanje za ujihov položaj jih krepi in spodbuja. In če hočemo pokazati, da je naš narod žilav in da hoče živeti, in vidimo, da tam preko Karavank ne more razmahiti svojih sil in ne odkriti svetu vrednosti svojega življenja, da Nemci sistematično ubijajo njegov ponos in vse, kar je našega in naša zemlja delijo Prusom in Bavarcem, ne smemo samo stati in gledati in se spominjati s svečanimi in žalnimi govorji. Saj smo komaj stopili v svet, zato ne smo ostati pri ponizni in vdani besedi, ampak zahtevati, kar pritiče vsakomur, svedno življenje brez ovir in brez nasilja.

Hodili smo do Gospe Sveti proti Svinški planini. V solčnem zatonu, v rahlem

IVE MIHOVILOVIĆ:

SLUČAJ SCIPIA ZLATOPERA

Scipio Slataper (Zlatoper)

Kako sam kaže u svojoj knjizi »Il mio Carso« — na Krasu je imao baku (Slovenku) staru, suhu, iscrpljenu od bola i rada. Druga njegova baka (po majci) »la veciota venesiana« bila je punašna, okrugla i bezbržna. Ona mu je pričala o mletačkim ratovima i pobedama — ali to ga nije previše interesovalo. Bježao je radje u polja, da se igra po stablima. Prvi, rani djetinji sukobi u krvi...

Ali ipak njegov vanjski život, i njegov sistem mišljenja odvija se na liniji ove venecijanske bake kroz dječaštvo i mladištvo do smrti na fronti. Razbacano po stranicama njegove knjige »Moj Kras« sakupili smo ove podatke o njegovom odgoju i životu:

Kao malog dječaka majka ga je učila moliti za lijepu Italiju, koja je imala najveću krstaricu, najjaču na svijetu, a zvala se »Duilio«. Učili su ga, da je domovina »tamo preko mora«, a da će Italija sa svojim »Duililom« doći da oslobođi Trst. Slataper kaže: »Vi ne možete da zamislite, što je za mene značila riječ — bersagliere!« Tako je odrastao.

»Bio sam, kaže Slataper — kasnije član »Giovane Trieste«, ne znam više pod kojim imenom, jer je školski pravilnik zabranjivao članstvo u bilo kakvoj organizaciji, a naročito političkoj. Prisustvovao sam redovito sjednicama.«

To je bilo udruženje, u kojem se okupljala tršćanska talijanska iridentistička omladina. Prema onome, što Slataper piše, bilo je to dosta borbeno, mlado društvo. Kritikovali su nedovoljno borbeno pisanje »Patrie«, Hortisovo apatiju itd. Ironizovali su pravke talijanskog nacionalističkog pokreta u Trstu iz starije generacije. U svojoj knjizi »Moj Kras« Slataper kaže:

»Slušao sam razgovore svojih malo starijih drgova, da naučim politiku, da bih imao oružje protiv tetke, koja se protivila bavljenju iridentizmom.«

Sa svojim mlađim drugovima Slataper je izmišliao trikove, kako će varati austrijsku policiju, kako će policijsku zgradu obodjatisi crveno-bijelo-zelenom talijanskom trobojkom itd.

»Ja sam se divio — kaže on. — Osjećao sam domovinu, jednu i svetu. Drhtale su mi grudi, kad sam čitao o Oberdanku. Želio bih bio umrjeti kao on. Slijedio sam po geografskim kartama Garibaldijeve bitke i bio sam ganut nad herojstvom. Garibaldi mi je bio prijatelj i Bog. I danas još kad čujem riječ o njemu srce mi se diže...«

Slataper je — kako on sam piše — pjevao po tršćanskim ulicama, bježeći pred policijom:

»Non deporemm la spada
fin che sia chiamo un angolo
dell' itala contrada,
Non deporemm la spada,
fin che sull' Alpi Giulie
non splenda il tricolor.«

Kad je svršio srednju školu, on je neko vrijeme radio u redakciji tršćanskog lista »Il Piccolo« kao kazališni kritičar, a zatim je otisao da studira i književniku u Firenzu. Tamo je živio nekoliko godina i učestvovao je vrlo aktivno u mladom književnom pokretu »La Voce«, koji su vodili glasoviti Giovanni Papini, Prezzolini i Sofici. Tu nastaje njegova knjiga »Il mio Carso«, koja izlazi u Firenzu 1912 u izdanju »La Voce«, tu nastaju njegovi »Scritti letterari e critici« te »Scritti politici« izdani poslije rata. I njegove »Lettere« izdane nedavno, nastale su u Firenzi. Kad je bio u napunu snage i najaktivnije uslijedio je rat. Zanesen mišlu o »oslobodjenju« Trsta, odnesen dobrovoljačkim valom otisao je na frontu i pao već 1915 kao talijanski vojnik u Podgori kod Gorice... Bio je mlad: 27 godina!

* * *

Da nije pao u vilihoru ratnog kaosa, i onog zanosa, koji ga je kao tršćanina ponio na frontu, gotovo u nekom pijanom stanju, ko zna, kako bi se bila njegova životna linija razvijala i ne bi li možda na koncu Slataper bio podlegao Zlatoperu, ne bi li mala zgužvana baka s Krasa sasvim istisla okruglu i bučnu baku venecijanku. Ko zna ne bi li se oganj, koji je u njemu tijeko (unesvjesnim željama, ekstravagantnim i gotovo bolnjim snima, halucinacijama i bulažnjenjima) — bio razbuktao u plamen, koji bi bio sagorio sve ono, što mu je ostalo od bakinih priča o venecijanskim ratovima, od molitava s majkom za talijansku ratnu ladju »Duilio« i bersagliere, od patine, koju je na njemu ostavila »Giovane Trieste«.

Možda bi bio u niemu pobedio Zlatoper, koji počinje svoju knjigu »Moj Kras« ovako:

»Htio bili vam reći: rodjen sam na Krasu, u kolibi pokrivenoj slamom, počnješ od dima i kiše. Bio je tamo i jedan oguljeni i promukli pas, dvije guske blatne pod trbuhom, jedna motika, pa lopata, — a s krpe gnoja, gotovo bez stelje, cijede se poslije kiše kanalčići smedjega soka.«

»Htio bili vam reći: rodjen sam u Hrvatskoj, u nekoj hrastovoj šumi. Žimi sve je bivalo bijelo od snijega, vrata se nisu mogla otvarati nego silom, a noću se čulo zavijanje vukova. Majka mi je zamatala

u krpe otekle i crvene ruke, a ja sam se bacao na ognjište, cmizdreći se od zime.«

»Htio bili vam reći: rodjen sam u moravskoj ravničini i trčao sam kao zec dučkim brazdama, plašeći vrane, koje su se dizale grakčući. Bacao sam se potruske na zemlju, čupao sam repu i grizao sam je onako blatuš od zemlje.«

»A zatim sam došao ovamo, i pokušao sam, da se upitomim, naučio sam talijanski, izabroa sam prijatelje između najobrazovanijih mladića, — ali ubrzo moram da se vratim u domovinu, jer se ovdje loše snalazim.«

»Htio bili da vas prevarim, ali vi mi

ne bi vierovali. Vi ste lukavi i oštromi.

Vi biste odmah razumeli, da sam ipak

samo bijedni Talijan, koji bi želio, da bar-

barizuje svoje samotarsko življenje. I bo-

lige je onda, da vam povjerim, da sam vam

brat i ako vas po neki put gledam kao iz

sna i neke daljine i ako se osjećam stidan

pred vašom kulturom i pred vašim diskusijama. Ja se možda i bojam vas. Vaši pri-

gorovi zatvaraju me malo po malo u kretku,

dok vas slušam dezinteresovan i za-

dovoljan i ne opažam, da vi uživate u svojim intelligentnim bravurama. Tada postajem

crven i tih i mislim na utjehu velikih sta-

bala na slobodnom vjetru. Mislim pohlep-

no na sunce na bregovima, na bujnu slo-

bodu, na prave prijatelje moje, koji me liju-

be i koji: me prepoznavaju kroz stisak ru-

ke, kroz spokojni smijeh. Oni su zdravi i

dobri.«

»Mislim na svoje daleko porjeklo, na svoje djeđove, koji su oralji beskončno polje, ralom, koje vuku četiri konja ili koji su s velikim kožnatim pregačama sagnuti pred kotlovima rastopljenog stakla. Mislim, na svog poduzetnog djeđa, koji se spustio u Trst u doba »punto franka«, mislim na ve-

liku zelenkastu kuću, gdje sam rodjen, gdje živi, tvrda od bola, naša baka.«

Ovako je 1912 pisao onaj isti Zlatoper,

koji je 1915 pao kod Podgori kao talijanski dobrovoljac. Ovako piše onaj Zlatoper,

koji je odgojen molitvama za talijansku krstaricu »Duilio« i za bersagliere. Iz ovoga izbjiga onaj »drugi« u njemu. Ono, što se

nije ničim moglo ugušiti. On nije rodjen na

Krasu u kolibi, ali on bi želio, da je tako.

Možda ima i malo poetske patetike u toj kolibi, ali ima nešto dublje u tom njego-

vom promašenom radjanju u takvoj kolibi.

Zlatoper zapravo ne sanja samo o Krasu.

On osjeća, da je njegovo kraško porjeklo

samo etapa na putu njegovih djeđova, koji

su došli iz Hrvatske, ili možda iz Moravske,

ali svakako iz slavenskog širokog, jed-

nostavnog i zdravog svijeta. On zamišlja

svoga djeđa kako ore ralom, koje vuku čet-

tri konja, ili pak u nekoj moravskoj lje-

vaonici stakla. On vidi hrvatske hrastove

šume i hrvatsku zimu s dubokim snijegom

i vukovima. Rustikal i primitivan život — to je život, prama kojem ga vuče pra-

drijedovska zlatoperska krv.«

On pjeva doduše po tršćanskim ulica-

ma, pjesmu o italskoj slobodi i trikolori na

Julijskim Alpama, ali te su melodije — vanjske.

On, eto, osjeća, da je samo kao u po-

sjetima kod svojih znanaca i drugova Ta-

lijana i on mora da se vrati — nekamo.

On je samo naučio talijanski ali to nije

njegov jezik... Izabroa je prijatelje medju

najobrazovanijim od talijanskih mladića,

ali i drugarstvo samo je provozorno. Vra-

te se mora u »domovinu«, jer se

»ovdje loše snalazi. Na svoje dru-

gove, s kojima se zajedno s vanjskim i pri-

vidnim žarom bori za Italiju — on ipak

gleđa kao iz sna, kao iz daljine i njega se

latinska kultura, pred kojom se osjeća za-

stidjen — prima tek površno. Učestvuje

u diskusijama, u borbi, u akcijama, ali ipak

on je sve više zatvoren u svojoj samoći,

sve tiši je i misli na svoje — prave prija-

telje, na kraškog, hrvatskog, moravskog

seljaka, koji mu je bliži, koji je u svojem

barbarstvu zdrav i dobar. Misli na veliku

zelenkastu, slavensku kuću na Krasu, u

kojoj se rođio, i na baku s Krasa, koja je

tvrdva od bola...«

Možda je sve ove vizije i sve ove dile-

me doživljavao i u uniformi talijanskog

oficira, možda je sve ovo bilo najkrvavije

u njemu i u momentu, kad je na Podgori

1915 padao za — talijanstvo Krasa?«

Nije bez značenja: Knjigu »Moj Kras«

pisao je i izdao Zlatoper 1912 u Firenzu,

kad je njegovod dira s Italijom i njezinom

blistavom kulturom bio najdirektniji i naj-

dublji! U tim je danima on najiskrenije pi-

šao: »Htio bili biti drvosječa u Hrvatskoj...«

* * *

U svojoj knjizi Zlatoper pjeva pjesmu

Krasu:

Brdi Kal je kamenište. Ali ja se na

njemu osjećam dobro. Pripijam se uz taj

kamen, kao meso uz žeravicu. I ako pritis-

nem ništa ne popušta, samo moje ruke do-

bivaju udubine od bridova kamenja, koje

koje da želi da se sretne s mojim kosti-

ma. Ja sam kao i ti hladan i gol, brate.

Sam i neplodan. Brate, iznad tebe prolazi

sunce i leti pelud, ali ti ne cvateš. Led ci-

jepa u ravne brazde twoj kožu, a ti ne

kvariš. Iz tebe ne raste nijedno stablo, da

zadržiš oblake proljetne, koji prolaze do-

tičući se tebe.«

</

Krasa. U danima našeg preporodanja i mogli da čitamo samo u »Edinosti«. U ovim plamenim frazama ima i tvrdnja historijskog karaktera koje nije mogao reći Slatoper tršćanski iridentista, unuk bake venecijanske, onaj koji je molio za »Dulja« i bersaliera. To je govorio Zlatoper, poznii unuk zgužvane kraske bake »tvrde od bola«.

Manje je precizan, ali ne manje značajan u onim stranicama, gdje govori sve apstraktnijim pjesničkim jezikom.

Pošlje jedne noći teškog rada, dolaze mu prividjenja: u njemu se bore Kain i Abel. On doživljava u sebi intenzivno sukob dva biblijska lica i svladava ga umor od umutarnje borbe.

III:

Sanja o nekoliko stotina kruna pa da ide u Dalmaciju, u Kotor, da se penje i na Cetinje, a kasnije da ide u Hrvatsku, u srce Hrvatske, u njezine ogromne šume i treba mnogo da jaši do neke drvene kolibe...

III:

Noću. Hoće da čita, da studira. Ali — ne može. Usne i sanja krasku buru, kamen, sterilitet kraski. Kras! U snu krik radosti, kao kad izgubljeni sin opazi domovinu!

Na jednom mjestu u svojoj knjizi fantazira kako bi bilo lijepo živjeti samo na Krasu:

»Možda bih tamo našao svoju pravu vilu, Vilu Karsinu...«

Na drugom mjestu opet piše:

»Ja sam nemiran i nesredjen.« »Neznam da kažem riječ, koja bi uvjeravala.« »Moji drugovi znaju diskutirati. Ja sam neuverljiv i kontradiktoran.« — »Možda sam ja i znekog mladog grada, a moja je prošlost — smreka na Krasu.« — »Volim da razgovaram s jednostavnim ljudima, da propitujem za njihove brige...«

U čemu je motiv svemu ovome? Uistinu, treba isticati.

Nisu bez traga Zlatoperove unutarnje dvojnosi ni nekoje anekdot u knjizi »Moj Kras«. Evo, ovo naprimjer:

Imao je ujak, koji je bio u mladosti oduševljen garibaldinac. Ali kad se oženio, za tri mjeseca naučio je hrvatski i otisao hrvatske hrastove šume sa ženom, da radi i zaradije. U poodmaklim godinama vratio se i živio je mnogo na Krasu među seljacima. Zelio je čak, da sagradi kuću na Gropadi, da bi što dulje mogao biti na Krasu među onim ljudima. »Znaci su ga često pitali: »Zar se ne bojiš biti medju onim ščavima? A on bi im odgovarao:

— Zašto da ih se bojam, kad ne bi učili zla ni mrvu. Dobri su kao djeca. Narančavo, ako dodje medju njih neki krivog tršćanski židovčić pa im zagud: »Uši: »Nella patria di Rosetti non se parla che italiano, — oni su u svojoj kući i poslanoće ga izmaltiti, — to je razumljivo. A šta bi drugo imali da čine?«

Taj je ujak govorio o kraskim Slovenima: »I xe tropo boni, co sti farabuti di citate!«

Taj je Zlatoperov ujak (Talijan rodom) mirzio prazne i nepravedne ljude. Nije podnosiо »čakule« tršćanskog iridentističkog vodje Venezianija i njegovih drugova: »... la patria romana... i venti secoli di civiltà...« I znao bi komentirati: »Ma la panza per i fighi! Fio de cani! »Taj b' ujak želio da vidi te tršćanske patriote u pravom ratu: »I se la saria fata in braghie!« On, da je u mladosti bio garibaldinac, — nije nikada govorio o Garibaldiju!

I radi svega toga Scipio Zlatoper divi se tom svom ujaku i kaže:

»Drago mi je, da sam imao tog ujaka. Volim ga sve više i po neki put žalim, što sam bio dijete dok je on živio i da ga nisan istinski upoznao. I sad po neku većer naslonim glavu na koljena majke i tražim da mi priča o njemu.«

Treba dobro opaziti: kakav je bio ovaj njegov ujak i zbog čega ga je sve Scipio volio. Dali je moguće, da se Scipio Zlatoper čak i na Podgori 1915 svjesno odrekao tog svog ujaka kojem se u knjizi i 1912 ovako divi?

Ne nije moguće! I to je ono tragično u ovoj interesatnoj ličnosti, to je tragika svih onih sukoba i kontradikcija u njemu, svega onoga dvojnoga u njemu. Kain i Abel, iz jednog njegovog sna, živjeli su u njemu u stvarom svom značenju, ali Kain nije bio dovoljno snažan da ubije Abela.

Ne ulazeći dublje i temeljito u ovu divnu tragiku ovoga života htio sam samo da upozorim na Scipia Zlatopera i na njegov slučaj. Rekli smo već: Nije na onom našem razmedju ovo jedini slučaj ove načini. Mnogo hiljada ima Zlatopera, ali od mnogi u stapanju krvni ništa ne osjećaju. Zlatoper je to uspio. Human, supitan, moralan u duši, s talentom pravovednika, koji se ne nameće, da nije poginuo mlad, — možda bi bio značio zastavu jedno: pokreta. Jedan je kritičar za njega rekao, da je imao snagu odusevljavanja stvaranja novih forma života. Mogao je možda dati snagu poezije pravednim statistikama i ekonomskom realizmu Angelu Vivanteju (Irredentismo adriatico) i bio bi možda postao bard mira i pravde. Ovakvo je ostao slučaj za studij i pored Srećka Kosovela najveći pjesnik našega Krasa.

JOSO DEFRAНČESKI: NAŠA PRVA EMIGRACIJA

Joso Defrančeski.

Bratu Ivanu, koji počiva medju hlijadama prognanika nedaleko Gmünd-a, bez groba, križa i imena.

I.

Vriska, plač i dernjava djece umješala se sa uzdasima i naricanjem žena, sa glasnim povicima i psovskama muškaraca, koje je bjesni rat poštedio i ostavio kod kuće. Mnoštvo se kretalo, mješalo i gibalo poput slabog granja pred navalom vjetra. U toj zaglušnoj vici nije se moglo razabrati ništa, nije se čulo jedne odredjene i jasne riječi. Majke su dozivala djecu, muževi žene i djeca su tražila jedne i druge. Prolazili su u toj gužvi u tom metežu jedan kraj drugoga a da se nisu prepoznali. Nešto tama noći, nešto zaplakane i nabrekle oči, nešto uzbudjenje i srdžba, sve im je to oduzimalo jasnoću pogleda, odredjenost misli i moć raspoznavanja. U tu zaglušjivu i nesnosnu atmosferu umješa se zvuk automobilskih motora i za čas samo rasvjetili su reflektori slabim svjetлом tu gomilu, da prokrene put za dalje, u drugo selo, gdje će prouzročiti isti ovakav metež. Po koja zalutala mina, što se otrgla sa lanca u Kvarneru udari o obalu i eksplodira uz jaki prasak, da se na kućama potresu prozori. Kad se mnoštvo već razrišilo kućama, kad je nad selom zavladala ponovno noćna tišina, kad je i posljednje svijetlo ugašeno a čulo se samo odmjereno koracanje vojničke patrole po kamenim ulicama, zakukala je sa obližnje lipa kukavica i njen je glas ozvanjao priječe, bolno, parajući noćnu tamu, a njen je lijet sličio ljetu aveti, koja raširenim krilima zastire sjaj sunca, da dug, dug vremena ne zasija prvotnim sjajem nad ovom napačenom i nesretnom zemljom — našom Istrom.

II.

Blaga, vedra proljetna noći od 18 na 19 maja 1915 godine. Moglo je biti oko 10 sati na večer kad se iz Pule uputilo nekoliko automobila u sva okolna sela. Rat je već bio u punom zamahu. Jedino se čekalo na opredjeljenje Italije, koja je učijenjivala na dve strane. Centralne vlasti i Antantu. Tih je dana imala pasti konačna odluka, a Centralne su vlasti bile već na čistu, da će Italija pristati uz Antantu. Zbog toga su se užurbano svršavali posljednji radovi oko utvrđivanja južne Istre, naročito Pule i njene bliže okoline. Sve po ratnom planu trebalo je iz tog kraja odstraniti i nepočudne elemente pa je prvi udarac namijenjen inteligenciji: svećenicima, učiteljima i drugima. Kako nisu imali puno povjerenje niti u najšire slojeve naroda, trebalo je naći načina i puta, da se i on ako već ne posvje odstrani a ono u dobroj mjeri prioriteti. Sto je to učinjeno specijalno za narod iz Južnih krajeva ima više razloga: Pula je bila glavna pomorska baza A. U. Sa skladištima ratnog materijala i arsenalom; čitav taj kraj nastanjivan je isključivo našim elementom. Stanovi i kuće bile su potrebne za smještanje vojske, a hrana za njezinu uzdržavanje, dok je stoka, kola i ostala prevozna sretstva trebalo upotrebiti u vojničke svrhe.

Zbog toga je — još prije nego što je Italija stupila u rat — usvojen jedan generalni plan da se to provede. Te noći — od 18 na 19 maja — posebni izaslanici vojni i civilnih vlasti iz Pule objavili su na radu po svim selima, da u roku od tri dana moraju napustiti svoje domove i naći se u Puli odakle će biti otpremljeni dalje. Kamo? Kuda? Zašto? To nije nitko znao. Kod kuće mogu ostati oni, koji imaju hrane za pola godine unapred, a ako imaju koje dijete ispod 8 godina starosti opet moraju seliti. Već iz ova sama dva uvjeta vidi se da je glavna svrha bila: otjerati ih od kuće. Jasno, kod kuće su morali ostati svi muškarci od 18–55 godina kao vojni obveznici i radnici, koji su radili u državnom arsenalu. Prema tome, u nepoznate krajeve, ne znamo kuda odlazile su žene, nemoćni starci i nejaka djeca.

Valerijin park i prostor od Divić-grada do željezničke stanice u Puli, bio je prepun naroda, koga su unutar podignutih žica čuvali vojnici dok ne dodje red na njih, da ih ukrcaju u teretne vagone dugački.

vlakova, koji će ih odvesti daleko od kuće, sa onoliko imovine, koliko su mogli ponijeti na ledjima, da se godinama potucaju od nemila do nedraga, da obijaju tudi prave, snažaju uvrede, trpe od bolesti, glada i zime...

III.

Prva stanica bila je Leibnitz. Tu je na brzu ruku podignut grad drvenih kuća, koje su poredane jedna uz drugu. Nečistoća, smrad, studen, naigori postupak a da o hrani i ne govorim, sve je to razlogom, da su tu otvorene prve rake, u koje su spuštena tijela istarske djece i staraca. Tu se nalaze prvi, zaboravljeni grobovi, koji je kroz par idućih godina narasti na hiljadu, rasijani duž čitave ondašnje A. U. a da nitko neće o njima voditi brige, zapaliti svjeću ili postaviti križ.

Srećom, ovdje se nismo dugo zadržali. Već nakon 15 dnevog boravka počeli su odlaziti transporti, odvodeći pojedine grupe dalje. Kamo? Kuda? Još je prerano. Prvi transporti, koji su otputovali odatle, odvezli su ih jedan dio u današnju Čehoslovačku u sela oko Znojma. Oni, koji su išli tim transportom ostali su do kraja tamo i to im je bilo jedino zadovoljstvo, da nisu često mijenjali mjesto boravka i da nisu prošli kroz ljudsku klaonicu u Gmündu.

Druga, veća grupa, otpremljena je u Ugarsku. Centar oko koga su ih smjestili bio je Dombovar. Po svim selima madžarskim pustama bili su raštrkani i dodijeljeni na rad. Tu su sa nama postupali kao sa robnjem, nazivali nas ciganima, prezirali nas i izrabljivali do krajnjih granica. Sa tim nježnim osjećajima spram nas, koliko su puta bahati madžarski gazde nauškali svoje pse na sirotu istarsku majku, kad je prisiljena gladju i nevoljom obijala njihove pragove, da moli komad crna kruha za svoju nejaku djecu! Koliko su se puta objesna madžarska djeca nabacivala kamenjem i pogrdnjim riječima na iznemoglu, bolesnu i slabušnu istarsku djecu, kad su ova prosila šalicu hladnoga mlijeka, koga su oni davali psima ili ga razljili po dvorištu! Koliko je puta zamazani madžarski gonci svinja opteo svoj dugački bić oko krlikog tijela istarske žene i djevojke povrativši to samo njemu svojstvenim izrazima uz smijeh i glasno odobravanje slučajnih prolaznika!

No, i to je prestalo, i tim je patnjama bio kraj, kad smo nakon 4 mjesecnog boravka u Madžarskoj otputovali dalje. A možda bi bilo i bolje, da smo ostali...

Gmünd, gradić u Donjoj Austriji leži na maloj uzvisini oko koje se prostire široka ravnica, mjestimice obrasla borovom šumom. Ideno dio te šume bio je iskrčen, da se dobije prostor za podizanje novog, drvenog grada, sa širokim blatnim ulicama, otvorenim smrdljivim kanalima, poljskim kuhinjama i dobro čuvanim skladištima hrane. To je sve bilo ogradjeno sa tri reda bodljikave žice, koju su dobro čuvale brojne straže. Bila je tu i bolnica, kišno škola i sve ostalo što nam je ulijevalo strah, da drveni grad, ova klaonica ljudi, ostanet će krvavim slovima zabilježen u historiji Istre a dok bude živ i jedan svjedok onoga, što se tu događalo u njezinoj času: ostati bolna i krvava usponoma, na onaj moderni vandalizam na one patnje i barbarsku, koji je nadmašio sva zla očekivanja i kobne slutnje. Već kod samog ulaza kroz teška, dobro čuvana i žicom isprepletenu vrata doživjeli smo prve nasrtaje oboružanih čuvara na goloruki narod. Kod prebrojavanja, koliko se lica upućuju u koju baraku, dogodilo se, da su odjelili majku od dieteta, sestru od brata i tu nisu pomogle ni suze, ni plač ni molbe. Bez ikakog osjećaja samilosti, bez grižnje savjesti, trgali su nejako dijete od zdvojne majke i kao brojku dodjelivali ga drugoj grupi. Tek nakon nekoliko dana uzaludnog traženja saznala bi majka, da je dijete — mrtvo... Ako bi dijete ostalo na životu, bilo je potrebno ići od Poncija do Pilata, da isposlaje i dobitje odobrenje, da uzme vlastito dijete k sebi. Hrana je bila za sve zajednička i kuhalila se u velikim kotlovima po zamazanim kuhinjama, i svatko je od najmladog do najstarijeg morao lično ići na kotač da dobije svoj dio. Zbog smrda, nečistoće, slabe hrane, nikakove njege bolesnika, harale su po tom logoru razne zaražne bolesti a brojni mrtvaci zamotani u plahle bacani su u zajedničke rake, da im se više nikad ne sazna za grob.

Osim nas Istrana, tu su bili i brojni Gajicani, Poljaci i Rusi.

Na samu Novu Godinu 1916 počeli smo napuštati ovaj grad užasa, patnji, stradanja, glada, zime i svih mogućih nevolja. Već je i kao paragraf ukočenim pretstavnicima vlasti postalo jasno, da će nas sve poharati razne bolesti i da čemo našim liešinama prekriti njihovu ravnici ako nas ne maknu odavle. A toliko pokvareni valjda nisu bili da bi to dozvolili.

I opet nismo znali kamo idemo. Nekoji su — dobro upućeni — uporno tvrdili, da se vraćamo kućama. Nastalo je sveopće veselje, zaboravilo se na čas na sve patnje i boli, samo da se ide dalje, ma kuda, jedino ne ostati ovdje, gdje svaka baraka, svaka ulica, svaka stopa zemlje znači tragediju. Sa suzama u očima ostavili smo Gmünd, da se u njega više ne vratimo. — Svačko je imao nekoga, koga je ostavio na toj ravnici, pod crnom zemljom, da mi

više nikad ne vidi groba. Brojni gradiani Gmünd, koji su došli na stanicu da promatraju ovu atrakciju mahali su rukama i smijali se, dok su naše majke sa suzama u očima prokljinale čas, kad su stupile na to. Dali su oni bezbržni gradiani i sutili, koliki je lom, kolika bol i kako se strašna tragedija odvijala u dušama sviju nas, koji se u danas — nakon skoro 20 godina — sa zglašanjem u duši siećamo crnih dana, u kojima je mnogo srca ranjeno, mnogi osjećaj ubijen i mnoga neda pokopana?

V

Kako smo ranije na putu za Madžarsku bili zadržani kratko vrijeme u Budimpešti tako smo i sada u Beču. I prvi i drugi put našli su fotoreporteru dovoljno materijala, jer smo u većini putovali u živopisnim istarskim nošnjama. Nakon kratkog zadržavanja u Beču naši su transporti išli dalje. Jedan dio vagona zaustavljen je u Oberhollabrunu i od tuda pa do Retza na svakoj je stanicici otkopčano po nekoliko vagona. Iek svane zora i već nas bude. Oko vagona žandari i po koji se oskoci načelnik. Tu bi se odmah raspodijelile grupe, koje bi načelnici vodili u svoja sela. Moran priznati, da je tu bila dosta dobra organizacija. Čekali su nas spremni zatednički stanovi, čaj, kava, kolači i slično. To je trajalo 2–3 dana. Onda smo bili raspoređeni tako, da su za rad sposobni i žene i djeca nalazili uposlenja kod bogatih seljaka. Kako je bila zima, rada je bilo malo i većinom se sastojao od čišćenja snijega, štala, rada po podrumima i t. d. Čim su nastupila proljetna vremena bilo je posljednje. Mi ljudi pasli smo blago, pljevili polja ili pomagali kod kuće, a oni jači oralj su, kopali i obavljali teže rade. Djeci koja su htjele polaziti nječačke škole to je bilo dopušteno. Bilo nas je u osnovnim i gradjanskim školama a u gimnaziju — koliko se sjećam — bio je primjenjeno samo jedan.

S nama su postupali sa više takta i obzira nego ranije te nam je dana i ta pogodnost, da se pritužimo ako nam je nanesena kakva nepravda. Ako smo se pretvodno prijavili vlastima, mogli smo otići i u obližnja sela da obidjemo poznate.

No došla je i zima 1917/18. Ranih je blagostanja nestalo. Seljani su postali prema nama zatvoreni, posla se nije moglo dobiti a od 30 Kr. mjesечne potpore nije se dalo živjeti. Bili smo prisiljeni ići od kuće do kuće, od sela do sela da isprobimo barem nešto hrane. Po cijeloj zimi, dok je padao snijeg ili dnevno hladan vjetar, išli smo kilometre dale

FRAN BARBALIĆ:

PEROJ, SRPSKO SELO U ISTRI

U Zagrebu je izšla ovih dana brošura pod gornjim naslovom. U prvom dijelu nalaze se povjesne bilješke o Peroju, pa je tu najvažnija povelja, kojom se Perojcima godine 1657. podijelišu pola, šune i kuće za uvijek za njih i njihove potomke. U drugom je dijemu obradjena statistika, a u trećem škola u Peroju. Treći je dio potkrijepljen službenim i originalnim dokumentima. Ovaj je dio najsavjesnije obradien. Odnos se i na svaku drugu hrvatsku i slovensku školu u Istri, te ima svakako najveću vrijednost. Za ovom će brošurom rado posegnuti svaki onaj, komu leži na srcu sudbina našega naroda u Istri. (Brošura se naručuje kod autora: Zagreb, Zrinjevac 11/1. — Ako se unaprijed pošalje iznos od 15 (petnaest) dinara, knjižica se šalje franko.) Iz tog najnovijeg djela našeg odličnog kulturnog radnika g. Franu Barbaliću, prenosimo, negovom dovoljom, prva dva poglavlja. Ističemo, da smo izostavili ispod crte navedenu obilnu literaturu, kojom se pisac služio pri svom radu.

*

Peroj je danas jedino pravoslavno selo u Istri. Nalazi se u sredu poljskom, mjesna općina Pula, a inače je samo selo ujedno i katastralna ili porezna općina. Leži k severu od gradića Fazane, udaljeno je od mora pol morske milje. Peroj je već sam po sebi vrlo simpatičan. Divan mu je pogled na Jadransko more i na poznate Brionske otote, koji stoe pred lukom Pule i Fazane. Stanovnici su potomci doseljenih Crnogoraca. Jaki su to ljudi, čisti i radni. Bave se poljodjelstvom. Imaju pravoslavnu parohiju i svoga paroha, a imali su i pomoćnu školu, u kojoj je bio kao učitelj sam mjesni paroh.

S ovim srpsko-pravoslavnim selom želim upoznati javnost, ako i znam, da je to već mnogima poznato.

Najprije da nešto rečem o prošlosti zemlje Istre kao cjeline. O prehistorijskom žiteljstvu Istre, malo nam je što poznato. Nema sumnje, da je to prehistorijsko žiteljstvo postojalo, ali se u rimsko doba romanizovalo. Rimljani osvojile Istru, podjamiše narode, koji su tu živjeli, a po svojim kolonijama, odnarođe te narode. Ponavila se stara pripovijest. Kao što su u svoje vrijeme Rimljani romanizirali tute narode, tako su kasnije Mleci, kao i današnja Italija, potalijanci vali tute narode, a pogotovo Hrvate i Slovence, koji su živjeli unutar granica njihovih država. Vidimo i današnju Italiju, što sve čini, da odnaruđuje 650 000 Hrvata i Slovence. Oduzela im je škole, potalijancila njihova starinska prezimena, brani im njihov materinski jezik na svakom koraku, da, čak i u samoj crkvi brani im njihov jezik, ne smiju ni Boga slaviti, ni moliti ga u svom hrvatskom i slovenskom jeziku.

Seoba naroda u srednjem vijeku i kolonizacija u novom vijeku dva puta promjenile etnografsku sliku cijele Istre.

Pražitelji Istre bili su: Liguri, Histri i Liburni. Ovo sjevernog dijela Jadranskog mora stanovnici Veneti, a na sjevero-istoku Istre Karni i Japidi. Onda dodjše u Istru Kelti.

Kada su Istru zauzeli Rimljani našli su tu Kelto-Venete i Kelto-Iltre. Rimljani su kolonizirali najviše primorske krajeve, manje unutrašnjosti Istre. Seoba naroda prisilila je Rimljane, da uzmaknu u primorske krajeve. Koliko ih je ostalo u unutrašnjosti, ti se izgubile među Slavenima, koji su došli u Istru srušetkom sestoga vijeka. Prve vijesti o Slavenima u Istri sačuvane su nam od godine 599., 600., 602., 611., 641., 642., 670. itd.

Godine 807. održala se u Rijanu kod Kopra skupština, na kojoj se prosvjedovalo, što je vojvoda Ivan u Istri doselio Slavene. O Hrvatima oko rijeke Raše imamo pouzdanih vijesti iz godine 799., 820., 839. itd. Na Labinštini i Buzeštini spominju se Slaveni oko godine 1000.

Godine 1030. cesta Poreč-Pazin zove se »via-sclava«. U spomenicama od godine 1102. sačuvana su čisto hrvatska imena u Istri: Gologorica, Cernogradus i Belogradus. U mletačkom arhivu leže dva ugovora dvaju slavenskih župana iz Barbana i Gračića s pulskim vojvodom: a) 10. II. 1199. »Pribisclavus Zupanus, Zupanus Drasicha de Galegnana et Jurcogna et Bagnena de Barbana«, b) 4. III. 1199. »Pribislaus Gastaldus Barbanae. Miroslaus et Pridisius«.

Koncem srednjega i početkom novoga vijeka pao je jako romanski živalj u istarskim gradovima. Stanovništvo uništiše nevolje: ratovi, kužne bolesti, gospodarske krize itd. Pula je pala na samih 300, a Poreč na 100 žitelja. Istra bi bila opustila i propala, da nije doseobom i kolonizacijom novih žitelja, osobito Hrvata, bila spasena.

Što smo općenito rekli za Istru, to vrijedi i za Peroj. I tu se već u VII. vijeku naselile Slaveni.

Godine 1527.—1631. uništila je kuga stanovništvo Pule i njegove okolice, a prema tome i Peroja. Ovamo se ponovo naselile Slaveni, poslije ovih na vrlo kratko vrijeme Grci (1580., 1585.), pa zatim ponovo Slaveni i napokon 1657. godine negovi današnji stanovnici.

Dr. Schiavuzzi veli, da je blizu današnjeg Peroja postojalo godine 1197. investira (podjeljuje) spomenutim glavar-

njesto, koje se zvalo Petroro, Petrorion. Camillo De Franceschi nudi staro ime Pedroli. Prema tome je i današnje selo Peroj dobilo svoje ime.

Godine 1540. morali su Mlečani napustiti Moreju (današnji Peloponez). Zauzeli su je Turci. S Mlečanima odošle iz Moreje i mnogi grčki žitelji. Te godine doseljeno je u Pulu 70 porodica iz Malvasije i Napelja (Nauplia). To su bili prvi grčki bijegunci, koji su došli u Istru, ali se oni malo kasnije vratile natrag u svoju domovinu. No odlukom od 5. jula 1573. mletačka vlada dozvoli, da se na Puljštini dosele neki bijegunci iz Nauplie, a drugi iz Cipra. Godine 1578. došlo je 80 porodica. Godine 1580. dodjelo je bijegunci sa Cipra, Krete i Moreje i to 50 obitelji. Ciprani se naselile u gradu Puli, gdje osnovaše pravoslavnu crkvu. Naupljanci se neki naselile u gradu Puli, drugi u zapuštenom selu Pedrolu, a neki u okolini Pule. Pulski providur Malipiero (1580.—1583.) odredio je perojskim doseljenicima 400 njiva. Premda su tu imali vrlo dobra zemljišta, oni godine 1585. odošle iz Peroja i uopće iz Istre.

Godine 1644. imao je Peroj samo tri osobe. Napuštenu zemlju prisvojile tada Vodnjaci; no mletačka vlast taj postupak Vodnjanača zabranila. Ona je htjela Peroj ponovo naseliti, a to je i učinila.

Već i prije nego što su Grci počeli dolaziti u Istru, bilo je u Puli i okolini Hrvata i Srba, makar da nas talijanski pisci ne vole zvati tim našim imenom, nego nas zovu »Morlacchi«. Taj naziv voli upotrebljavati i mletačka vlast. Ti Morlaki ili Maurovlahi bili su rumunjsko pleme (»stirpe rumena«), ali poslanjeni. Bježali su ispred Turaka u mletačke i austrijske zemlje. Tako se neki Slaveni naselili i u Peroju. Domaći stanovnici bijahu im protivni, te oni ubiše njegovoga vodiju Nazića; zato se ti Slaveni povratili natrag u Dalmaciju.

No 27. oktobra 1645. mletačka vlada primi iz Crne Gore molbu 15 obitelji. U toj se molbi kaže, da će doći u Istru 100 osoba, koje će sa sobom dovesti oko 300 glava stoke. (Zanimljivo je, da je godine 1647. došlo na Puljštini 3450 Hrvata sa 66.500 glava sitne i velike stoke.) Bježali su u Istru da se otmu progostvima Turaka. Oni u molbi navedoše, da ne će doći svi najednom. Kapetan sa sjedištem u Rašporu mora providiti za zemljišta i kuće, gdje će se smjestiti onako, kako je propisano.

Ovo bi bila, čini se, prva vijest o današnjim stanovnicima Peroja.

Mletačka vlast obavijestila je 21. jula 1657. kapetana u Rašporu, što treba da uradi u pogledu 13 porodica, koje su poslane iz Crne Gore u Istru.

Najvažnija je stvar isprava, kojom je bila Perojima, današnjim stanovnicima, podijeljena zemlja u Peroju. Talijan iz Vodnjana, Giovanni Andrea Dalla Zonca, objelodano je u listu »L'Istria« godine 1852. dakle prije 80 godine, članak pod natpisom: »Notizie riguardo a Peroi«. Tu je Dalla Zonca objavio »Perojsku povijest«. Da se danas takva isprava, nakon 80 godine, ponovo iznesi na javu, držim da je potrebno. Dalla Zonca ju je našao kod seoskog župana u Peroju, ali ne original, već prijevod prvotnog originala i nazivljeju »Atto d' investitura«. Ja je misam dobro slavno preveo, zato i donosim talijanski original u cijelosti, kako ga je objavio Dalla Zonca. U samoj povijesti označene su i neke tačkice koje pokazuju, da tu nešto fali, ali tako ih označio i Dalla Zonca. On u uvodu svoga članka veli, da se Perojci nisu dovešli ovamo 1650. godine, kako to iznose »Fasti istriani« na str. 40. i baš ta netačnost navela ga je na to, da ovu povijest objavi i dokaže, da su se oni ovdje naselili godine 1657. Evo prijevod ove povijesti:

»Smatram svojom dužnošću prepisati prijevod, koji je prepisan iz drugoga jednog prijevoda, a koji se prijevod nalazi kod seoskog župana (glavara) u Peroju, a iz kojega se vidi, da je to investitura zemljišta onom naselju, a iz datuma proizlazi, da je 7 godina poslije 1650. godine ovo naselje bilo ovamo doseljeno.

»DNE 26. NOVEMBRA 1657.

»Presvjetlji i preuzvišen gospodin Jeronim Priuli u ime prejasne Republike Mletačke, kapetan Rašpor. Izvršujući naredbe koje ima od preuzvišenog Senata u Duždevu ukazu od 21. prošloga jula mjeseca, da nastani u Pokrajini u jednom položaju, koji bi Njegova Preuzvišenost našla zgodnim, glavara Mišu Brajkoviću s 10 albanских porodica i glavara popa Mihajla Lubosiću s pet porodica, u svemu sedamdeset i sedam duša, koje dodjše iz Crne Gore. Turške zemlje, kao vieri podanici odani Prejsnoj Republici. Ali budući je već imao tačnu obavijest, da će biti baš zgodan i udoban položaj i mjesto, koje je već od prije službeno poznato, zvano Peroj, puno i ne naseljeno mnogo godina... sa zapuštenim, neobradjenim, kamenitim trnovitim, ostavljenim, zanemarenim zemljištem i bez nikog vlasnika. Graniči sa područjem Fazane, Marane, Vodnjana i sv. Foške, sa pašnjacima i šumama sve do luke Marića. Zato Njegova Preuzvišenost sa vlaštu koju ima i s ovlaštenjem (investiturom) dobivenim od Preuzvišenog Senata ovime investira (podjeljuje) spomenutim glavar-

ma Mišu Brajkoviću i popu Mihajlu Lubosiću za gore naimenovanih četrnaest porodica, za njihove baštine i nasljednike za sve vjekove u gore rečenom mjestu Peroju i na cijelom zemljištu, kako gori rečeno, neobradjenom, koje je medju granicama gore imenovanim, ali unutar područja Peroja, ujedno sa jezerom zvanim Brusola, uz načine i uvjete, koji će niže biti navedeni, no pridržavajući si uvijek pravo, da može vlast naseliti i druge stanovnike s obzirom na veličinu podjeljenih posjeda i na broj investiranih porodica. Da rečena zemljišta tj. ona koja su podesna, moraju potpuno obraditi u roku od pet godina u smislu odredaba zakona, a neproduktivna zemljišta da se pridrže za upotrebu pašnjaka. Ova je zemljišta, kako goru rečeno podjeljena investiturom, po našem nalogu nacrtao gospodin Paskvalin Paetleo javni zemljomjer, i ovaj je nacrt bio predložen nama, da se sačuva u ovoj pisarni. Da se svi hrastovi, koji bi bili u rečenom predjelu dobrli za arsenal, moraju uščuvati zdravi i netaknuti, prema odredbi vlasti i javnog interesa, a stanovnici mogu se služiti drugim drvima prema svojoj potrebi. Da ti novi stanovnici, budu dužni i obvezani posaditi najveći broj maslina kolikog bude moguće uvezati u obzir položaj i vrsnoću zemljišta, njegujući već od prije zasadjene masline, kalameći i oplemenjujući voćnjake i divljake u roku od dvije godine, takodje u duhu zakona.

»Da u roku od 10 godina moraju platiti državne potpore, koje su im bile date, kako proizvodi njihov dug iz javnih knjiga ove pisarne, ali s obzirom na njihovo siromaštvo, za prve tri godine ne smiju biti pozivani na otplatu.

»Izjavljujući Njegova Preuzvišenost, da došavši radi investiture na lice mjesta i saslušavši razloge potraživalaca o proglašenju zajedno s uvidom u spise i pismene dokaze, on je riješio i odredio u prijedlog starim stanovnicima sva ona dobra, premda i neka nisu bila obradjivana i stajala su pusta, ali su to bili patronatski posjedi, a nalaze se u spomenutom području, i niže su navedena i registrirana, tako da bez ikakve prepiske u svakoj vrijeme svatko nesmetano i mirno uživa svoje.

»Omissis.

Antonu Biasiol-u jednu ogradu dijelom pošumljenu dijelom oraću, podno sv. Foške, koja mu je bila ostavljena oporučno od pok. Venier-a Biasiol-a.

»Omissis.

»Od gospodina Paskvinu udovca ostavština pok. Filipa iz Tržića, u području Peroja, vinograd od dvanaest dnevnika, bližu gospodinu Gašpara Moscheni-ja, jednu ogradu blizu ceste, koja graniči sa Gregorijicom i općinom Vodnjana.

»Ja Franjo Konsolić sadasnji pisar općine Peroja, prepisao sam ovo.

»Mi Melkior Balbi za Prejasnu Republiku Mletačku kapetan i providur Pule i njegove oblasti.

»Svakomu potvrđujemo i svjedočimo, da je gori označeni potpis napisan znakom gospodina Frana Konsolića, i da je on takav kako se potpisao.

»Za vjernost itd.

»L. S. S. M.

»Pula, 25. marta 1787.

»Melkior Balbi itd. itd.

»Marko Anton Marinović kancelar predstora i providur.

»Za ovu slijedi druga datirana 5. X. 1658. od Senata (in Pregadi) kapetanu Rašporu po pismu od 10. prošloga..... s molbom za opskrbu o stanovanju s obiteljima i o provedjenju u kulturu doznačenih mjesto..... Cita se u njemu, da je pisano u Kopar, da mu pošalju lira 300 po 3 novčića po liri od daće na ulje, što bi se imalo upotrebiti za kupnju toliko voćova i drugo, da se razdjeli svakoj porodici po jednoga.... i na koncu:

»Upravi za žito, da pošalje kapetanu u Rašpor 50 mjerova sijerka, a isto toliko kukuruza za potrebu novim stanovnicima. Isto tako tvrdjavama, da pošalju u Rašpor 300 letava, tri tisuće čavala za gradnju baraka novim stanovnicima i da se pribavi još 16 sekira, osam radnika i 16 rankuna za obradjivanje njihovih zemljišta.«

»Izvadeno iz Reg. Mar. No. 116 C. te 260.

»Prije negoli predjemo na pretres te povijest, treba još spomenuti, da je 29. juna 1658. godine rašporski kapetan javio u Mletke, da je 13 crnogorskih porodica dobro smješteno u Peroj. Sto se tiče pravoslavne crkve, budući se radi o malom broju duša, mogli bi oni vršiti svjeće vjerske dužnosti u crkvama bližnjih sela.

Camillo De Franceschi veli takodje, da se 1658. godine naselilo u Peroj 13 srpskih porodica, pravoslavne vjerospovjedni, koje su došle iz Crne Gore. Drugih 8 obitelji naselilo se u Vintjan. Godine 1660. trideset crnogorskih obitelji naselilo se u Kavran, a 1671. godine naselilo se iz Perasta u Pulu 600 »hajduka«, od kojih su se neki preselili u Senj, a neki »valdaci« u Peroj.

Zanimljivo je kako to iznosi dr. Schiavuzzi:

Važno selenje Slavena bilo je ono, što je dozvoljeno u julu 1657. godine. Odnosi se na 13 obitelji pravoslavne vjerospovjedni, porijetlom iz Crnice (Cernizza) u Crnoj Gori, istočno između Budve i Bara; došli su u Istru i dobili su 26. novembra 1657. godine u Peroju kuće i zemlju. Deset obitelji vodio je njihov vodja Mišo Brajković, a druge tri (ili pet) vodja Mišo Ljubotina tako da su ukupno brojile 77 osoba. Misli se, da je ova kolonija bila prvočno određena za Savudriju, ali da su oni to odbili.

nas u Perastu tih prezimena. Ima ih i u Poroj, ali ima Brajkovića po cijeloj Istri, tako na pr. u Bermu, a ima u Istri i dva sela Brajkovića, i to u Trvižu i Kanfanaru. Dakle mogli bi Brajkovići iz Perasta biti u Poroju, a mogli bi biti i u drugim selima Istre.

U samoj povelji veli se, da je Brajković iz Albanije, sa 10 porodica, a Ljubotina sa 5 porodica, u svemu 77 osoba, koje su došle iz Crne Gore, turske zemlje, ali vierni podanici mletačke republike. Ipak se ne kaže mjesto odakle dolaze. U broju porodica ima sama povelja kontradikciju. Broj je ispisani riječima »dieci famiglie«, »cinque famiglie«, dakle ukupno 15 porodica: Medjutim malo dalje čitamo u povelji, da Niegova Ekselencija, Girolamo Priuli, s ovlaštenjem koje ima, uvodi u posjed Poroja vodje Brajkovića i Ljubotinu »delle sudeute quattordicem famiglie« (»od gore rečenih četrnaest porodica«), dakle na jednom 14 porodica, a ne 15. Nije dakle sama povelja tačna: na jednom mjestu 15 porodica, a na drugom 14. Klaic uzima 15 porodica, koje dodjioše na poziv mletačke vlade, a veli i to, da je Ljubotina bio pop. Schiavuzzi kaže, da je bilo 13 pravoslavnih porodica, ali u zagradama navodi, da je Ljubotina »doveo (5) obitelji«. Onda bi ih bilo 15.

Nikolić piše, da je bilo 15 porodica, i da je Mišo Brajković vodio katolike, a pop Mihajlo Ljubotina pravoslavne, pa su prema tome bili katolici u većini. Samo povelja ne spominje, koje su vjeroispovijesti ti doseljenici bili.

Rekli smo već, da Camilo De Franceschi piše, da se u Poroj doselilo 13 srpskih

Mletačka je vlada obavijestila 21. jula 1657. godine kapetana u Rašporu, da će iz Crne Gore doći 13 porodica, a ovač je dne 29. juna 1658. godine javio u Mletke, da je 13 crnogorskih porodica dobro smješteno.

Nije dakle jasno, je li u Poroj došlo 13, 14 ili 15 porodica.

Neznamo ni odakle su došle. Nikolić veli, da je Brajković došao iz Perasta. Istina, mletačka je vlada godine 1671. naselila u Pulu »hajduke« iz Perasta, a odavlje u Poroj, ali Camillo De Franceschi to ne tvrdi odlučno nego »valjda«. Klaic piše, da su ti doseljenici bili Crnogorci, Camillo De Franceschi, da su to bile srpske porodice, pravoslavne vjeroispovijesti iz Crne Gore. Isto što i De Franceschi veli nam i Schiavuzzi, samo je on jasniji. On tvrdi, da su Perojci došli iz Crnice (Cernizza) u Crnoj Gori, istočno između Budve i Bara. »Riječnik mjeseta Kraljevine Jugoslavije« nema mjeseta Crnice. To je dr. Schiavuzzi pogrešno ispisao, ako je to gdje našao; nije to selo u Crnoj Gori, već je to kraj oko rijeke Crmnice, južno od Virpazara.

Dr. Schiavuzzija poznavao sam. Služili smo zajedno kod kotarske oblasti u Puli. Bio je Talijan, o tome nema sumnje; po njegovu se članku, koji toliko citiram, može to vrlo lako suditi. Mnogo sam ga puta gledao, gdje pravi svakojake bilješke, o čemu bi kasnije pisao. Bio je tačan čovек. Moram reći, da je bio Talijan dušom i tijelom, ipak nije nikada činio neprekilika kada se otvarala bilo javna ili zasebna hrvatska škola gdjegod bilo u puljskom kotaru. To rekoh zato, da dokažem, da, ako je on jedini napisao, da su današnji Perojci došli iz Crnice, da je on jedini bio u tome i našavjesniji i da je jamačno i najtočniji. Moguće je da je on našao u knjigama općine Peroja ili mu je to dao perojski paroh. On to sigurno nije iz prsta isisao. Na drugom mjestu pozivlje se on na katoličkog župnika u Ližnjunu, Luku Kirca, što dokazuje, da je on svaku stvar našavjesnije ispitivao.

Osim Nikolića još i Seidl, koji; Peroj nazivlje »kotorska naseobina« (Bocchese-nansiedlung).

Zašto je za dr. Schiavuzzija »važno sejlenje« Crnogoraca iz Crnice, ne bili znao. Možda je mislio, da je to važno stoga, što su ti bjegunci; bili pravoslavne vjere i da su to ostali i danas?

U jednom se svi pisci slažu. Broj osoba, koje su se naselile u Poroj, bio je 77.

Jedino Nikolić tvrdi, da je većina doseljenih Perojaca koje je vodio Brajković, bila katolička, a manjina, da je bila pravoslavna, koju je vodio njihov pop Ljubotina. Ostali pisci tvrde, da su svi bili pravoslavne vjere, ali nisu mogli vršiti vjerske obrede u Poroju, nego su morali ići u crkvu sv. Nikole u Pulu.

VRLINOV :

NOSTALGIJA

K rodom domu leti čežnja moja,
koju slatke uspomene tkaju.
Tamo sve je ljepše sunce i nebosklon
al su tužne duše, što se tamo susretaju.

Tuga legla je na bregove i polja —
Strepim za svoj rod u smrtnoj sjeni...
Al u mojoj bolnoj nostalgiji
tamo sve je ljepše sunce i nebosklon ozareni.

Leti čežnja moja k rodom kraj...
— Kako tamo rod moj živi?
Kuda ga sudbine vjetar viti
kao nehom oblak sivi?

Zar da opet broji se u robove?
Ne daj Bože, da kroz oblak sunce sine,
na poljane naše — naše grobov...

ZVANE KASTAVAC:

KAKO JE „GUBERNIJA“ ISTRA DOČEKALA RUSE

USPOMENE IZ ISTRE

Da nadovežem na božićnu Nisam ja izmislio »guberniju Istru«, nego sam za nju doznao od Mate Krbačića, vojnika slavne devedesetsedme regimete tršćanske. Sad ga po dekretu, pišu Carboccii.

Gospode, nikad nas u Istri nisu nazivali našim imenom. Ranije smo bili Vlasi, Morlaki, Čiči, Bezjaki Šavrini, u početku rata bili smo Srbi a sad smo — (rukama rimski pozdrav!) — Talijani. Jedino braći u Posavini ide od nedavna nešto bolje: oni nisu više ni »lupi« ni »porchi«, kako ih je u svoje doba okrstio božanski pjesnik i franciškan. conquistador Rieke, nego su viteški narod, koji se bori za slobodu — (intendiamoci!) ta sloboda ima da obuhvatitri četiri županije, što dalje od mora, i ako u njoj ima da bude ministar neki Servaci — omen et nomen — —!

Dakle, pričao mi je Mate Krbačić mnogo zgodu iz života i djela svoje slavne regimete. Na primjer i ovu:

— Došao je Tršćanin Francak iz Galicije. Ugleda ga drug Nane na Patoku (— sadašnja Via Giosne Carducci u Trstu, kroz koju je tekao potok, zvala se je u starome Trstu »Patok«) — prekrije oči rukom da ga bolje vidi i uvjerivši se da je on, upita ga:

— Je si li ti to, Frante?

— Jesam

— A otkuda dolaziš, junace?

— Iz Galicije, kaže Frante.

— A jesli tamo vidio kojega Rusa?

Frante ga prezrije omjeri i reče:

— Zar ti misliš, beno, da ja imam oči na stražnjici?!

Ali glavni je dogadjaj onaj, koji se je desio Mati lično.

— Vidim, priča Mate, a to sva austrijska vojska bježi, pa okrenuh bome i ja. Taman prelazim preko neke pokošene livade kad začujem za sobom vražji šum i topot. Obrnem se: Kozaci! Lete kao strijeli. Rekli su nam neka se ne damo zarobiti jer da su Rusi divljaci koji kolju sužnje. Šta će jadan, nego se bacim na zemlju i pričinjam se mrtvima. Za čas eto ti na livadi Kozaka. Sjasi, pristupi k meni i okrene me, a u meni svaka žilica zadrhala. Tada više nije bilo fajde pretvarati se nego otvoriti oči i premrili glasom izustih:

— Gospodine, u ruke božje i vaše,

A Kozak, očito razveseljen, kljukne:

— Ti živ, bratko! Pa digne pljosku da će mi, kaže, dati piti vode, a kad tamo nije to bila voda nego rakija. Onda mi pruži i približi cigaretu pa me zapita:

— Otkuda ti?

— Ja, gospodine, iz Istre.

— U katoru guberniji Istra, pita on me, a ja:

— To je, gospodine, tamo blizu Trsta, ako znate. Guveran je u Trstu.

— Ne znaju, kaže on, no doznaju.

Pridiom, kaže, mi i u guberniju Istru. Onda me je pitao, hoću li k njima u Rusiju ili ču doma. Ja, siguran da je rat svršio, rekoh da bi radije doma, a on me ljepe pusti da idem. I sad — završi Mate — neka mi netko dodje reći, da su Rusi zli ljudi!

Dva vojnika, stručna lica, bila su ubjedjena da će se kozački konji napojiti na zelenim obalašama Mirne, pa kako ne bih u to vjerovao ia, lajik i spremao Rusima doček. Covjek lako vjeruje ono što želi. Tako je, eto, postala »gubernija Istra«, koja je čekala Ruse.

I dočekala ih je!

*

Bilo je to godine 1917. Glad, nevolja, osobito za nas činovnike. Da se nisam bio okumio sa desetak seljačkih domova, napako bi mi zvonilo. To jest, ne bi mi ni zvonilo, jer su nam bili odnijeli i zvana. Nego, srećom, zna Veli Jože što je kumstvo i što je »krijanica«. I kad obere nijevi i vinograd, i kad o sv. Tomi zakolje prasaca. Ele, podjoh tada jednom u Roč, gdje se je držao »sudnji dan«, Iako to ime potječe na strašnu dolinu Lozafatu, onet su to bili danj kojima se je najviše radovala moja domaćica. Jer bi se, na povratku, redovno našlo u torbi još štošta osim službenih spisa. Tako sam i toga dana, poslije rada, obišao selu da skupim štrogod provjanta. Abel Greblo sad Grebello (vrag ih izgrebao!) prodao mi je za mali novac tri kile brašna, onda sam skunatori dvadesetak jaja, krišku slanine, litru ulja, dvije kile pasulja i najzad, od ročke aprovizacije, tri kile tjestenine i dva komada sapuna. Veselo noseći svoj teret — kako je malo potrebno da se čovjek u nevolji usreći! — krenuo sam u noć bijelom cestom i usput svratio kumu Pavletiću u Ciritežu, koji mi je dao večeru i uvalio u torbu tako da jedan pakat suhe kobasicice. Vina nam nije nikada manikalo. Ako se je Mars i razbijesnio. Dioniz nije zapustio svoju lozu. U nekoj sretroj zemlji ljudi su mjesto kulata mača uveli kult ražnja. Kamo lijepo sreće da se u svim zemljama ljudi uvjere, kako je neuopoređivo lijepi i čovjeka dostojnije gledati gdje se prelijeva vino u čaši nego gdje se lije krv dieće božje!

Slava Ti moj nezaboravni, skromni, dobrati, rađini Veli Jože. Koji obradjuješ tvrdi i mršavu istarsku zemlju od davnina i

hraniš sebe i nas i Štor Benedeta, tvoga parazita. Koji živim primjerom svjedočiš da svako dobro dolazi od naroda. Koji šutiš i tripiš, ali u potrebi dokazuješ, da se je samo preko smrti moći nadati uskršnju. Nisi Ti stvoren od ilovače, kako veli Postanje, napisano od babolinskih lončara; Ti si Deukalionov soj, stvoren od kamena od kosti Tvoje matere Geje, u koju, da dobijes snagu, zariješ noge do koljena kad je miluješ motikom od istoka do zapada sunca.

*

Na raskršcu je crkva. Pred njom je s jedne strane ceste šuma, a s druge provalija, kojom teče Draga, lomeći se o kamenje i žuboreći cvrkutom vode kao Kokit, rječica koja jeca. Sve je tu kao narоčito namješto da čovjeka plaši. Otuđa u primorskim stranama kapelice Jupitru Tonansu, Sv. Barbare, Kastoru i Poluksu ili Sv. Nikoli Putniku U daljinu, sa zvonika ročke crkve, izbjija ponovo. Možeš taj, bračko, tvrdi vjerovati u istinitost Kant-Laplaceove teorije o postanku svijeta ili u učenje o vječnom životu putem obnavljanja materije; ali, ako se nadješ o ponosu sam na takovom mjestu, osjetit ćeš nemino novu atavističku jezu. Nećeš možda, kao kršćanin, vidjeti Pana, Driade ili kozonoge Satire, ali te vile i vukodlaci, kojima su ti u djetinjstvu punili glavicu, neće mimonići. A da mjeru bude puna, eno, gdje se ceste zamakoše u šumu dvije ljudske sjeće. Stani i osluškuj. Ništa. Samo što Draža jeca a lahor povija vrškove borova. — Nazad se je i šum u ušima počeo stušavati i mozag počeo raditi.

— »Orko tić«, a što će sad biti od moga provianta?

Pred živima nestaje straha od duhova, jer je iskustvo podučilo čovjeka da mu od duhova prijeti opasnost jedino onda, kad je zao duh — živi čovjek, ili kad živi čovjek manipulira sa duhovima. A sa umom se je od prilike dogodilo kao sa onim Štrpedjaninom. Dobio Štrpedjanin za vrijeme rata nekako nove cipele i vrativši se iz crkve, skinuo ih i pošao bosonog da cipeva drva; kad je pri tome zasjekao sjećicom u svoj nožni prst, najprije je jauknuo ali odmah zatim dodata:

— Hvala Bogu da nisam imao na sebi nove cipele!

Ima časova kad lakin kobasicice ili parcipela mogu čovjeku biti preči od života!

Onda se odluči. Strah ili oduzima glas ili ga pojačava. Meni ga je pojačao. I ja zagrmih: Stoj, pucam! glasom, od koga odjeknuše sva okolna brda i doline. U treniškoče iz šume dva čovjeka, digoše ruke i stadeči vikati:

— Spasivo, spasivo! Ne nada streliat! M. Rusi vojenopljeni!

*

Katarza! Bili su to prvi Rusi koje čak i vidješ u životu. To su dakle oni koje si čekao, gospodine graditelju kula u oblacima! Gđe su ti kriješi, po istarskim brdima, pečeni volovi, hektolitri vina, mlijaci učki i sopila, s kojima si htio da proslaviš njihov dolazak u Istru? Ako je dočekano uviček slabije od očekivanog, ovo ga ti je puta zaista jadno. Zalosna ti vojna gubernija Istra

Cas kasnije stupali su Rusi uz mene, noseci, svaki za jedan remen, moju torbu, koja mi je od težine i muke bila nažuljala ramena. Bili su u zarobljeničkom logoru kod Divače: pobegli od gladi i vješti, da ih poslati pred front za kopanje rovova. Da stignu u Rusiju, uputili su se — prema Pulji Hodali su samo noću. Naši seljaci

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

BLAŽ ZUCCON:

BLAŽ ZUCCON

zaratna konfiguracija Evrope, koja je nastala raznim mirovnim ugovorima rješila je bez sumnje mnoga važna i velika narodna i državna pitanja u Evropi, ali je istodobno s druge strane izazvala mnoge nove probleme i pitanja, koja danas kao kakva rak-rana na ev-

Osnivanjem novih država i državica, koje su iza rata nastale, triumfovalo, je u mirovnim ugovorima jedno političko načelo toliko milo francuskom narodu i njegovom shvaćanju, prema kome je ideal nacionalne države stavljen na prvo mjesto. Prilike i odnosi među pojedinim narodima Evrope pokazuju očito koliko je to načelo, uslijed današnjeg faktičnog stanja u Evropi i pocijepkanosti Evrope na razne narode, koji se često i medusobno ne trpe, teško ili gotovo nikako ostvarljivo. I na Evropskom kontinentu mjesto nekoliko krupnih državnih i narodnih pitanja prijestranskih uskrslo je mnoštvo problema, dođuće barem na oko manjeg značaja, ali koji zato ne prestaju biti manje opasni za trajan i siguran mir u Evropi.

Pitanje je narodnih manjina, problem o kome hoćemo da govorimo. U poslijeratnoj Evropi to pitanje nije očito jedno od poslijednjih nego jedno koje danas već zanima sve države i oko koga muku muče mnogi i mnogi državni i vrsni pravnici, jer je ono jedno od onih pitanja koja se ne mogu zataškati, i pojavljivati će se ma kako se eventualno u dalekoj ili bližoj budućnosti bude prekrojila karta Evrope.

Narodne manjine su tu i njih će uvihek u Evropi biti dok god budu postojale pojedine evropske države. Iz ovakog stanja stvari nastaje samo pitanje hoćemo li i dalje strogo podržavati načelo čisto nacionalne države, prema kojemu ne bi preostalo, nego da narodne većine asimiliraju manjine, ali to je očito bar u današnjim prilikama i u vremenskom razmaku kojim politika mora da računa, gotovo isključivo nemoguće ni zamisliti a kamo li provesti.

A sad da promotrimo kakva bi bila korist od ovakvih asimilacija kad bi one bile moguće i da li zbilja postupak asimilacije vodi nekakvom cilju, kao što si to nekoji zamisljavaju, da li bi to uopće bilo od veće koristi ili možda od veće štete po Evropu kao takovu.

Poznato je i jasna stvar da se manjine svagdje najžilavije opiru svakoj asimilaciji.

Vode narodnih manjina svagdje i svakom zgodom najodlučnije odbijaju asimilaciju, ali i ovdje treba uzeti u obzir dvlje vrsti asimilacije. Jedna je ona koju ideolozi narodnih manjina označuju kao političku asimilaciju a drugu kao etničku.

Manjinski pokret u Evropi jasno ističe razliku između ovih dvaju pojmova. I dok se prvoj narodne manjine toliko ne opiru i ove bi je priznale, dotle drugu zabacuju kao nemoguću i štetnu ne samo za narodne manjine nego i za narodne većine koje ih asimiliraju.

Politička asimilacija, koja se svodi na lojalnost i političku saradnju, narodne manjine bi mogle prihvati bez veće opasnosti uvezvi u obzir stanje stvari u Evropi, ali etničku asimilaciju, koja napada jezik, kulturu, vjeru i narodni individualitet jedne manjine, to manjine nikako ne mogu prihvati niti će ikada to prihvati, a nije niti u interesu opće ljudske, a pogotovo ne u interesu Evrope kao takve i njezine kulture, koja je u svijetu prva.

Tu je evo preporuna tačka na kojoj se razilaze mišljenja. Jedni misle da je država ona koja pospješuje i uvjetuje kulturni razvitak jednog naroda i otuda evo vuku ono bezgranično obožavanje države pred kojom sve ostalo isčeza. Ovo mišljenje može biti i je tačno, ali gledamo li kulturni problem Evrope sa

jednog višeg stajališta, obzirom na nju kulturnu i civilizatorsku supremaciju u svijetu — ne ćemo li se onda nužno zapitati i za uzrok te supremacije i gdje on zapravo leži?

Budemo li se ovako pitali sigurno je da ćemo svake težnje asimilacije morati da a priori zabacimo.

Ideolozi narodnih manjina i branitelji protiasimilacijske teze uzimaju kao polaznu tačku svoje politike baš pitanje evropske kulture i u svojim argumentacijama polaze baš od nje.

Kultura Evrope — kažu oni — trajni je izraz duševnog života evropskih naroda i kao takva vezana nužno na narodne kao osobite za sebe postojeće zajednice.

Ideolozi narodnih manjina ne podrazumijevaju još ovdje pod izrazom kulture gotove proekte i materijalni izraz kulture, tako zvanu tehničku kulturu a niti još, što mi kao umjetnička djela, znanost, narodne običaje i uporabe u tradiciji i t. d. pred sobom imamo konkretno, već oni pod kulturom podrazumijevaju više prije svega onaj trajni izraz i manifestaciju duševnog života, koji od časa do časa i od mesta do mesta se neprestano mijenja i razvija. Taj izraz obuhvaćen u njegovoj cijelovitosti je ono što ideolozi narodnih manjina smatraju za evropsku kulturu.

Ova kultura nije dakle nešto što kao neka nevidljiva atmosfera lebdi nad nama i što bi u isto vrijeme bilo u čitavoj Evropi jednako podijeljeno, nego je evropska kultura povezana uz narode, ona živi u narodima ne preko njih ni izvan njih.

Zivot jednoga naroda to je kultura koju taj dotočni narod izživljava i čiji je nosilac.

Ako se danas može kazati da Evropa sigurno nosi u svijetu prvenstvo u kulturi i civilizaciji onda treba znati i to da ovaj primat ima da zahvali upravo ovoj mješavini i različitosti naroda. U ovaj raznolikosti i utjecaju narodnih osobujnosti upravo leži bogatstvo Evrope i samoj njemu ima se zahvaliti činjenici da evropska kultura poput mnogih prije nije ne tone i ne nestaje već se neprestano obnavlja.

Evropska kultura kao nešto apstraktno, što bi se dalo zamisliti, ili čak živi, izvan saveza sa pojedinim narodima naprsto ne postoji. Pojedini kulturni proizvodi istina postaju kasnije svojina svih naroda, ali im je podrijetlo u pojedinim narodima iz kojih su izašli kao njihovi proizvodi. U svojem procesu u životu vezana je kultura besumnje uz narode i pojedina kulturna dobra, koja se radaju u pojedinim narodima dolaze tek uslijed ove raznolikosti i medusobnih blagotornih utjecaja pojedinih narodnih kultura do sveopće vrijednosti.

Stoga razloga kažu ideolozi narodnih manjina da je potrebno, da se svaki evropski narod sačuva, da mu se omogući i dozvoli kulturni razvitak u svim njegovim dijelovima, da bi mogao sve svoje kulturne osobštosti i sposobnosti razviti. Na taj način moguća je jedino kulturna obnova Evrope. Zato je nužno da svaki narod bude u stanju slobodno iz sebe sve proizvoditi u čemu je na kulturnom polju djelatan, i da ono što producira doprinosi čitavoj evropskoj, a time čitavoj svjetskoj zajednici. U interesu je dalje evropske čovječnosti da svaki pojedini narod bude u stanju prisvojiti si i doći do svih kulturnih dobara evropskih naroda ili uopće evropske civilizacije da bi se na taj način mogao smatrati njenim pravim dionicikom i obogatiti njezinim elementima svoju vlastitu. To bi bio način da se najuspješnije pospješuje kultura i diže kulturni nivo svakog naroda bez razlike svih ljudi uopće. Da bi se ovo zbilja moglo provesti u djelu ideolozi narodnih manjina traže zaštitu narodnih manjina u svim državama bez razlike, zato jer su narodne manjine djelovi pojedinih naroda kao produktivnih kulturnih jedinica čija se snaga i kulturna produktivnost slabi ako mu se pojedine dijelove od njega oduzimaju. Zato, kad već nikako nije moguće, da se stvore takve granice među državama, da bi se državne granice bez ostatka mogle pokrivati sa narodnim etničkim granicama, ideolozi narodnih manjina polazeći sa činjenicom da su narodi jedna neoboriva stvarnost predlažu — kao pozitivnu stranu svoga programa, prema isto tako potrebnoj negativnoj strani neasimilacije — kulturnu organizaciju narodnih zajednica.

Ideolozi narodnih manjina, kako vidi, grade na svijesti zajednice jednog naroda. Ta svijest, koja usprkos sveopćem napredku čovječanstva i plodova civilizacije koje svi narodi više manje postaju dionicima, neprestaje zato u narodima da opada. Naprotiv mi danas vidimo da u svijetu nikada još, kao baš danas, nije bila razvijena nacionalna svijest pojedinih naroda i nikađa ona nije dolazila do tako jakog izražaja usprkos svih internacionalnih pokreta i gibanja, ma da se ne može poreći da internacionalni osjećaj u svjetu raste svakim danom. Samo što se očito vidi da nijedna narodna grupa ni

zajednica neće da za volju ma kakvih socijalnih pokreta i interesa internacionalnog karaktera uđe u internacionalnu zajednicu drugim putem, nego kao grupa, koju vežu zajedno izvjesni osjećaji zajedničkog načina osjećaja i mišljenja jezika, rase, historije i podrijetljeta. A taj poseban način osjećaja i reda zajedno sa apsolutnim pravom na svoj jezik, kao sretstvom izražaja kulture, hoće da si svaki narod osigura u internacionalnoj zajednici. Samo dakle preko narodnosti, t. j. preko nacionalizma ulaze narodi u internacionalnu zajednicu, ako hoće da u njoj kao grupa nešto znače.

Da bi pak omogućio svakom narodu da zadrži i razvije svoje osobujnosti do nivoa općih kulturnih vrednosti i da mu se pruži mogućnost kulturnog razvijanja sive njegove dijelove, i one koje se nalaze u nacionalnim državama i onima koji žive u državama druge nacionalne većine, ideolozi narodnih manjina predlažu izvandrvnu organizaciju narodnih zajednica, koja bi imala obuhvatiti sve pripadnike nekoga naroda ma u bilo kojoj državi i bilo kojem kraju svijeta se oni nalazili.

Ta organizacija bila bi u prvom redu jedina kulturna organizacija, koja bi imala za zadaću kulturno povezati pripadnike jednog naroda u svrhu očuvanja i razvijanja njihovog jezika i kulture. Zato oni i traže da se izgradi jedno manjinsko internacionalno pravo, kojim bi se narodnim manjinama zagratovalo izvjesna prava, koja bi im čuvala njihovu narodnu individualnost.

Dakako, da tu nastaju poteškoće, jer se svaka država priznavači izvjesna prava narodnim manjinama na svome teritoriju, vidi ugroženom u svome državnom suverenitetu i prirodno se svaka tome opire, držeći da manjine predstavljaju za nju jednu od vjećnih opasnosti, što ne mora nikako biti ispravno.

Manjinski ideolozi predlažu da na rodne manjine t. zv. kulturne autonomije koje bi valjda najbolje odgovarale cilju, ali je i sa njima vrlo velika poteškoća. Jedno možda ne baš najmanje pitanje je dokle bi imala da siže ta kulturna autonomija, koja bi sigurno morala biti gotovo u svakoj državi za svaku manjinu drukčije organizovana prema specijalnim prilikama koje tamo vladaju.

Kulturne autonomije — vodeći da kako računa i o ekonomskim uvjetima i mogućnostima organizacije kulturne autonomije jedne narodne manjine — bude bi kraj ovakvih prilikama koje danas u Evropi vladaju, jedini način da se načionalni individualitet jednog naroda sačuva. Bez kulturne autonomije nema kulturnog napretka jedne manjine u stranoj državi i manjina je prepustena bez zagarantovanih najprimitivnijih čovječjih prava da propada bilo uslijed nenasilne ili nasilne asimilacije.

Asimilacija kao takva sa nikogje gledišta uzeta ne može ni za jednu ni drugu stranu biti ikakav plus. Za narod koji gubi asimilacijom jednog svog dijela po drugom narodu minus je u prvom redu brojčani, ali taj nije tako važan, a daleko je veće važnosti i zamaštosti, kulturni gubitak koji se ničim ne može nadoknaditi. Avara se i onaj koji misli da je onaj narod išta dobio koji je manjinu asimilirao. Ni on nije osim brojčano ništa dobio. Kulturno u našim evropskim prilikama on ništa ne dobiva, ali zato baš sa ovog gledišta općenito se kulturno dobro gubi, jer se asimilacijom ruši moć stvaranja kulturnih dobara u narodu koga se asimiliralo kao skupinu.

Ako ovo primjenimo na naš posebni slučaj Julisce krajine, gdje mi pod Italijem sačinjavamo sa našim narodom u Jugoslaviji i jednu etnografsku cjelinu, onda nam se i sa ovog gledišta kao i sa gledišta općih kulturnih vrednota, nameće zapovijed, da se mi pod Italijom nikako ne damo asimilirati, jer to nije ni u interesu kulture ni u interesu nas samih da se odrekнемo svoje kulturne i nacionalne individualnosti. Tu individualnost treba uščuvati i učvrstiti, jer samo u zajednici sa našim narodom u Jugoslaviji kao njegov dio mi možemo da učestvujemo u stvaranju kulturnih dobara. Tu je naša snaga od potrebe i može da bude od velikog učinka; na talijanskoj strani mi ne bi mogli da ikada išta značimo. Na polju kulturnih vrednota talijanska politika asimilacije u nikojem slučaju ne može donesti nikavih pozitivnih rezultata, ni onda kad bi nas totalno uspjeli asimilirati, što je — opet velim — u vremenskom razmaku s kojima danas politika mora da računa, nemoguće.

Ne samo takozvana nasilna asimilacija da ne vodi k cilju, nego niti jedna mirna.

I mirna prirodna asimilacija vodi gotovo u svim slučajevima stvaranju nekih i rasnih i kulturnih bastarda, koji redovno nisu kadri da iz sebe daju pozitivne vrednote; nego gubljenjem narodnih osobina, s jedne strane, ne stiče se pravo nikada onih drugih s druge strane. Asimilacijom se uvijek razara

stvaralački genij jednog naroda, a često puta i oba, pogotovo ako su kulturno i rasno udaljeni. Samo se u vrlo blizih naroda pokazalo u nekim slučajevima kao manje stetna a rijetko i nikad krijsna.

Uočivši ovu činjenicu nepreostaje nam drugo, nego da o njoj povedemo računa, mi za sebe, a i sama Evropa, te da se svim sretstvima opre svim nasilnim asimilacijama. To čini u okviru svojih mogućnosti Kongres narodnih manjina, a svaka narodna manjina treba da sama organizuje otpor svakom pokušaju asimilacije, stojeći na stanoštvu da nigdje nijedna ni kulturna, ni socijalna, ni ekonomski vrijednost ne smije da propade.

Organizacijom otpora protiv asimilacije treba da znamo, da se borimo za jedan viši ideal ljudstva, za jedan život dostojan čovjeka, za načelo ravnopravnosti svih naroda, za slobodu djela i misli i napokon za sporazum između ljudi i naroda.

Borba naša treba da bude u skladu sa temeljnim načelima pravde i humaniteta, tako vođena da bude u interesu ekonomskih i kulturnih zahtjeva zemlje i ljudi za koje se borimo. Cilj naše politike treba da bude trajni mir koji će ljudima osigurati dostojan ljudski život i prosperitet zemlje. Sredstva naše borbe moraju biti uvijek udešena prema sretstvima neprijatelja, takova da svakoj neprijateljskoj navali budemo dorasli i napokon takva koja vode sigurnom cilju i uspjehu.

U vođenju naše politike u sadašnjosti treba da znamo da se politika vodi za sutra i ono što će doći iza sutra. U prošlosti možemo da tražimo pouke za budućnost, ali nemojmo iskustva prošlosti opet nikad precijenjivati. Nije rečeno da moramo vječno ići stopama prošlosti. Nije rečeno da će budućnost ići baš istim kanalima kojima je protekla prošlost.

Ne možemo i nesmijemo prepostavljati temeljnu promjenu jedne rasne duše ni u smislu kako to naglašava Mussolini, a ni u smislu, kako to tvrde njegovi protivnici. Cud i osjećaj jednoga naroda ne mijenjaju se preko dana ili u kratkom vremenskom razmaku, u životu jednog naroda, od pukih, 10 godina, ali stoji da će život ljudi prisiliti da revidiraju mnoge svoje misli, ublaže mnoge svoje osjećaje i uvide napokon stranputice po kojima su na putu svoga djelovanja lutali. Narodi će morati jednom uvidjeti da je nemoguće ikome između njih negirati pravo na slobodni opstanak i da je najbolje pružiti otvoren ruku na saradnju ne odrekavši se pritom ničega bitno svogega.

Rasne mržnje treba učažiti, uništiti koliko je god više moguće. Treba da prestaju slavopjevi o nekakvoj superiornosti rasa velikih naroda u ime koje treba male uništiti, jer treba znati da su one ugaoni kamen na kojima počiva ravnovesje velikih naroda, da su to isto one i za male narode, i još k tomu da su one ono što ustanovljuje psihološku granicu, koju do danas nije nigdje mogao uništiti, postavljenu pred ambicijama osvojitelja, i pred snovima o hegemoniji, koju bi neko htio ostvariti.

Pravi put može da bude samo put humaniteta, put snošljivosti, ljubavi i saradnje među narodima, nećemo li da jedan novi rat bací ljudе sa vrhunca evropske civilizacije u ponovno barbarstvo.

MATE DVORNICIC:

VAZMENSKA JAJA

— Antone, Antone, kokoš je znesla jaję,
Nosi ga Luci, da ga v crkvu nosi,
Boga za zdravlje i letinu prosi,
Antone, Antone, kokoš je znesla jaję!

Ovamo luka, pogače, peršuta,
terana vina s Učke gore naše,
Neka se pune glave, puške i čepe;
Ovamo luka, pogače, peršuta!

Naša su jaja obojena zlatom,
Kroz tanku koru piščenac van viri,
Svuda fijolica i jorgovan miri,
Naša su jaja obojena zlatom.

NIKOLA ŽIC:

POŽAR MRTVE RIJEČI

Kad je g. 1931. osnovano Društvo jugoslovenskih bibliotekara, imala se izvršiti statistika svih knjižnica u Jugoslaviji. Mjesto toga izradila je gdje Dr. Melita Pivec-Stele samo statistiku javnih knjižnica među Slovencima. O tome je objavila članak »Naše knjižnice u Glasniku muzejskoga društva za Slovenijo« (god. XIII., Ljubljana 1933.). U ovom statističkom pokusu opisane su sve javne knjižnice kod Slovenaca, naime naučne i stručne, srednjoškolske, pučke i društvene knjižnice u dravskoj banovini i na slovenskom narodnom području u Austriji i Italiji. Pregled obuhvata preko 400 knjižnica sa malne jednog milijonom svezaka. Jedna se trećina svezaka nalazi u 395 pučkih i društvenih knjižnica, petina u 51 srednjoškolskoj knjižnici i gotovo polovina u 61 naučnoj i stručnoj knjižnici. Među poslijednjima je najvažnija državna studijska (prije licejska) biblioteka u Ljubljani, koja je osnovana za vrijeme carice Marije Terezije g. 1774. Sada ima u njoj 50.000 knjiga (a svezaka oko 175.000). Prema ovoj sve su ostale male knjižnice novijega datuma.

No nas ovde pojedino zanimaju podaci o knjižnicama u slovenskom dijelu Julijanske Krajine. Ovamo spada u prvom redu Knjižnica Manjinskog instituta u Ljubljani, koja je osnovana g. 1925. Nalazi se u privatnoj kući Dvorzakove ulice br. 6, a njome upravlja g. Vinko Zorman. Imade do 1000 knjiga, nekoliko stotina geografskih karata, zbirku propagandnoga materijala i fotografija, sve inventirano u katalozima.

O knjižnicama u Julijanskoj Krajini vijesti su oskudnije. Medju stručnjima se spominju ove: Biblioteca dello stato e comunale u Gorici (Via Mameli 10), Biblioteca della R. Università degli studi economici e commerciali (Via dell' Università 10), Biblioteca civica (Piazza A. Hortis 4), Biblioteca del civico museo Revoltella (Via A. Diaz 27), Biblioteca della Società adriatica delle scienze naturali (Piazza A. Hortis 4), Biblioteca dell'Istituto nautico (Piazza A. Hortis), Biblioteca delle Piccole industrie (Via Ecomono), Biblioteca della R. Sozialprävention alle opere dell'antichità ed arte (Palazzo del Governo), Knjižnica škofijskoga konvikta, sve u Trstu, pa nadalje Knjižnica frančiškanskoga samostana u Kopru, Biblioteca del Consiglio provinciale u Poreču i Knjižnica Petra Stankovića (»važna po rokopisih, a neurejena in zanemarjena«) u Rovinju.

Srednješkolske knjižnice su sve likvidirane zajedno sa slovenskim srednjim školama, naime s gimnazijom u Gorici, s realkom u Idriji, s muškom i ženskom učiteljskom školom u Gorici, i s privatnom dvorazrednom trgovackom školom u Trstu, kao što su i slovenske knjižnice izginule zajedno sa slovenskim pučkim školama na cijelom području pod Italijom s reformom ministra Gentile g. 1923.

Još su gore prošle pučke i društvene knjižnice. U Gorici je Prosvetna Zvezda, ustanovljena g. 1922., imala centralnu knjižnicu i preko 100 knjižnica u svojim podružnicama po cijeloj pokrajini, no g. 1927. Zvezda je ukinuta i knjige su zaplijenjene. Ista je sudbina stigla takodjer Zvezdu prosvetnih družev, a što je s knjižnicom Slovenskoga muzejskoga društva u Gorici, ne zna se (o tom Koštić u »Vedi« g. 1913.). U Trstu je barbarski uništeno sve. Knjižnicu Ljudskega odra, u Ljudskem domu, oko 5000 svezaka, odnijeli su i većinom rasprodali fašisti, kad su g. 1922. zapalili Ljudski dom. Knjižnica Slavjanske čitalnice, oko 4000 svezaka, zapaljena je i uništena već prije, g. 1920., zajedno s Narodnim domom, u kojem se nalazila. Knjižnica Sentjakobske čitalnice, oko 3000 svezaka, propala je zajedno s raspustom toga društva g. 1927., a Knjižnica Delavskega potpornoga i bralnoga društva, oko 2000 svezaka, izgorjela je u Narodnom domu g. 1920. Knjižnica Citalnice u Škednju, oko 2000 svezaka zabranjena je g. 1927. Tada je zaplijenjena takodjer knjižnica (oko 800 svezaka), raspustenica Slovenskoga akademičkoga društva Balkan, kao i knjižnica (preko 5000 knjiga) društva Prosvete, koje bježe u pet godina svoga opstanka razdijelilo mnogo knjiga svojim mnogobrojnim (preko 100) filijalnim knjižnicama u okolini Trsta, na Krasu i u sjevernoj Istri, a iste godine 1927. zaplijenjena je i knjižnica ukinuta Zvezde mladih društava. Zbroj svezaka spomenutih uništenih knjižnica iznosi 20.000. Danas još postoje jedino knjižnice privatne srpske škole pravoslavne crkvene općine u Trstu, koja ima nekoliko tisuća knjiga, a medju njima u posljednjim godinama prilično raste broj slovenskih knjiga.

Nase pisane riječi u Italiji nestaje. Hoće li nestati i žive riječi? Tamo dolje u Apeninima na području nekadašnjega Napuljskoga kraljevstva živi nekoliko hiljada naših ljudi u tri sela već pet stoljeća. To su sela Kruč, Mundimitar i Stifilić u pokrajini Campobasso. U selu Kruč pred par-

JOŽA LIKOVIĆ:

KNJIGE SMO SAKRILI U GUDURE . . .

rastati od svojih dragih učenika. Hto im je reći nešto velikoga i zanosnoga, sada se je pal sve rasplinilo u ništa! Teško je sabrati nešto misli:

»Svaku večer ponavljajte glasno te riječi! Recite ih ocu, braći, sestrama, susjedima... Sada ste slobodni. Proživite lijepo uskrse blagdane, ne skitajte se po selu, pomažite ocu u polju, ne ljutite majke... Molimo!«

Skupine učenika su se pomakle, vrste poravne, srdčena molitva odzvanjala je iz svježih grla.

Kada su se dječaci razišli, otvorio je učitelj Česnik starinski ormari, u kojemu je bila pohranjena knjižnica osnovne škole. Knjiga nije bilo bog zna koliko, nije se blistao krasan uvez, niti hrptovi sa zlatnim slovima, niti crvenkaste korice. Na pretincima redale se omladinske knjižice, sitne pjesmarice, zbirka narodnih pripovijesti, u dolnjem pretincu čak i nekoliko stranih djela u prevodu. Sve je bilo skromno raspoređeno, sve je bilo sačuvano u najboljem redu. Koliko puta su se tiskali učenici oko tog ormara, koliko ruku je željno primilo te knjige, koliko je srdaca zadrhata kod zvonke domaće riječi i čudno opisanih prizora. Sada pak...

Ciril Česnik je bio još mlađi učitelj. Ta je škola bila njegovo prvo službeno mjesto Goričko. Učiteljište svršio je već pod novim prilikama kada se moalo pokazati mnogo volje i neustrašivosti pred tudijim osvajačkim nasiljem. Kada se je udomio u novom kraju, uzeo je k sebi staru sijedu majku. Njegov je otac već odavnina nastradio u nabrežinskim kamenolomima. Nastanili su se kod Faturjevih, kod prijazne obitelji, kojoj je manjkala skrbna materinska ruka. Tako je njegova majka gospodarila njima i sebi. Kada je prebrodio novčane neprilike počeo je lagano ostvarivati bolje uslove za uspješno djelovanje u školi. Pomoću seljana obojadisao je školsku zgradu, od zanemarenoga stvorio je uzorni voćnjak. I za knjižnicu stara se je pčelinjom marljivošću.

Cvrsti koraci odzvanjali su u školskoj veži. Došao je općinski načelnik Bastone, koji je nedavno reuzeo općinske poslove. Učionici zavonjalo je po namazanoj bradi, dva apjena oka promatrala su zamišljennog učitelja.

»Buon giorno! Gospodine učitelju, javljam vam da ćemo vas rasteretiti u školskom poslu. Zato naravno očekujemo da ćete se priključiti našem prosvjetnom radu. Dobri ćete naime učiteljicu, koja će preuzeti početni razred.«

Učitelj Česnik se je malo lečnuo. Nenadani dojazak načelnika uznemirio ga je, a i viest je bila sasvim nova i neugodna.

»Do sada sam lako sam obavljao«, počušao je učitelj saznavati za uzrok, koji je doveo vlasti do takove odluke.

»Sigurno vam je izbjegao moj poziv, da biste kasnije pomagali našemu društvu i upoznivali putanstvo sa novim načelima Zaparova. Vi uopće manjkate u našem društvu. Već sam pola godine ovdje, ali me još nište počastili kao predstojnika oblasti... slatko je govoriti načelnik Bastone.«

»Oprostite! U gostonu te zalažim«, rečao je učitelj i zatvaraо ormari.

Načelnik je namrgdrio celo radoznao pridržao vrataša ormara i prešao prstom po pretincu. Kušao je čitati ali mu se jezik pleo.

»Kakove knjige čuvate ovdje? Tko može poznati taj jezik?«, službeno je upitao Bastone.

»To je naša knjižnica« mirno je razjasnilo učitelj.

»Nadam se, da ću drugi put naći ovdje same one knjige, kojima dolikuje mjesto na ovako odličnom mjestu, kako je školska knjižnica. Sve ću drugo uništiti!«

»Gdje će stanovati nova učiteljica?«, pokušao se je Česnik užudno ugnuti.

»U školi ćemo prirediti malu sobicu na ugлу. Imat će udobno grijezdo, pogled na vrt, zdrav zrak. Ukratko, ugodnu tišinu, podesnu za lijepi seoski život. Nadam se, da ćete se dobro razumjeti sa novom kćelicom.«

Načelnik je napravio slatko lice, stisnuo učitelju ruku i otišao.

»Razumijem te! Svega nas hoćeš lišiti, sada su vam i nedužne knjige opasne«, prošaptalo je mlađi učitelj.

Zatvorio je školsku zgradu i uputio se prema kući.

Došao je čas Zdrave Marije. Ptice su umukle, oblacu su zašli za Brkine. Prve su se zvijezde zakrijesile nad Pivkom.

Mjesec se pojavio kao srebrena školjka. Borovi su bili mirni, same tu i tamo bi zaštitu.

Kod lokve našao je Jožu Faturjevoga, koji je napajao život. Dječak je veselo pievuckao i tjerao dosadne komarce, koji su grizli život.

»Jože! Večeras me pričekaj iza škole!

skoga vrtića. Pomoći ćeš mi nositi omot. Nitko te ne smije opaziti, nitko ne smije znati za tvoj put, niti kod kuće... Na Jamniku ćemo poći!«

»Drago volje, gospodine učitelju! Kada budem na mjestu tri puta ću zaživždati... Što ćemo nositi?«

»To ćeš sazнатi večeras. Samo šuti i pazi da te tko ne vidi.«

Na Zadušenci je već odzvanjao večernji zvon za vjerne duše. Tmurna jednoljnost proletinoga večera odzivala se, gušte zvijezde tonule su medju bijelim oblacima, koji su se počeli spuštati preko Sniježnika. Mladi mjesec je već svjetlio i srebrno tamnu sv. Ahace.

Ljudi su se rano izgubili po kućama. Kućanice su se pripravljale na veliki tjeđan, čistile posudje i prale stolice kod peći. Gospodarf su ostali kod kuće i redili gospodarsko oruđe. Kasni prosjek iskao je konačište i tražio milostinju. Šameo se Snoparove gostione čulo da tajansko pjevanje i mandolina. Uz zvukove violine plešali su razigrani inorodci, financi i poštice i tako proživljavali dosadne večeri u postu.

Učitelj Česnik sretno se je vratio u školu. Odahnuo je i obrasio oznojeno čelo. Digao je zastor i pomjivo odrinuo prozor. Jasna se je mjesecina spustila na tihu učionu, prazne klupe, ormari... Do sada je sve prošlo sretno. Majka ga nije pitala, kuda odlazi ovako kasno, u selu ga nije nitko sreća, neopaženo je došao u školu, izabrao najljepše knjige i savio ih u papir. Nekoje je posebice izabrao, da će ih odnesti kući. Samo neke neznačajne pustio je u ormaru. Još je jednaput pregleđao sve knjige, povezao ih je, zavio i strao u vreću. Onda se je naslonio na klapu, i zurio u tihu proljetnu noć. Modričasti sumrak zastirao je vrtni puteljak, roso lišće jablana čudno se blistalo, kao da je prevučeno srebrnom plenom. I učionu je bila mirna. Samo koji put bi zaškrpio drveni pod. Ili bi se začuo drvotoč u rasušenom ormaru. Nešto mrtvačkog se je prostrailo po raznim uglovima. Čekao je počastilo neugodno.

Na koncu je ipak tri puta zaživždalio Učitelj Česnik se sagnuo kroz prozor i pritajeno zapitao:

»Jože, jesu li ti?«

»Već čekam!« odgovorio mu je poznati glas.

»Dodatavamo pod prozor, pažljivo odnesi vreću. Kod naznačenog bora počekaj me.«

Jože je bez riječi podigao vreću na ramena te se izgubio medju drvećem. Negdje se je začulo lajanje pasa, a iza Cerića odzvanjalo je muklo od riječkog vlaka.

Učitelj je izšao iz školske zgrade kroz stražnu vrata izabran je na sajsigurni put i izgubio se u sjeni vrba, koje su se namgnule kači zamišljene, grbave starice. Končano je sretno prispij na dogovorenje mjesto. Kad se sa Jožom našao, otpočinili su malko. Cesta je bila opasna. Lako bi ju zapazio oko crnih ljudi, kasnih stržara, koji se vraćaju iz dnevnih patrola. radoznaće seljance...«

»Nisi nikoga sreća?« Još je uvjek zanimalo učitelja.

»Neopaženo sam došao ovamo, povjerljivo je šaputao Jože i čvrsto stiskao omot kćebi.

»Je li bilo teško? Uzeo sam naše knjige iz škole. Sakrit ćemo ih na Jamniku, da ih ne nadju tudjinci. Talijanska učiteljica će doći na našu školu...«

»Zašto?« začudio se je mladić.

»Ne pitaj, dragi Jože! Zaklinjem te da šutis i da ne govorиш jikome o noćašnjem pothvatu! Ako sazna podešat da smo sakrili knjige, nismo nikada više sigurni. A sad pak idimo.«

Na putu su još jednom otpočinili na Puževom rebru. Rezak zrak činio im je dobro. Mirisalo je po brinjevi, borovicama i kuhanoj smoli, koju su sinoć palili zagorski pastiri.

»Zar nije lijepa naša zemlja, Jože?« začudio se učitelj pun mladenačkoga ognja zanosa.

»Lijepa!« odgovorio čestveno i pripresto mladić te se otkrio.

Pod njima je ležala Pivka, sva osvijetljena jakom mesečinom. Dolina, Bač, groblje sv. Barbare, božja vrata kod sv. Pavla, Zagorje, niski brežuljci... Mučke su zakrenuli pod Gradište. Negdje se je splaćila nočna ptica i izgubila se medju prepletenim granjem.

Učitelj je ostavio Jožu radi sigurnosti pod Jamnikom. Napravio si vreću i krčio si put kroz divlja guštaru u rebro. Na vrhu je potražio u jednoj stijeni suhu šupljinu, spustio u nju vreću i zatrpan otvor kamenjem. Niko ne bi mogao opaziti nešto sumnjava. Kada je svršio sa poslom, pozvao je se živždokom Jožu. Pokazao mu sakrito mjesto i molio ga:

»Čuvaj ovu tajnu! Neka ti bude srećna zemlja!«

»Hoću!« spremno je obećao mladić, suze su se skliznule po njegovom licu. Mjesecina je ležala nad Nanosom. Nebo je bilo otvoreno, zvijezde su se odmakle u svemir. Javoriške planine bile su bijele, livade pod Mašunom bez sjene, borovi pod Trojicom zaliti srebrnim sjajem. Bog se je sklonio nad sirotinu krašku zemlju...«

Prevod sa slovenskoga iz knjige
»Prodane duše«

stotina godina rodio se od hrvatskih roditelja Nikola Neri, koji postade profesorom fiziologije na sveučili

VIKTOR CAR EMIN:

POSLJEDNJA KRSNA SLAVA

U OPATIJSKOJ „ZORI“

Još jedna Mala Gospa.

Valjda i posljednja: za nas, za našu »slavu«, za »Zoru« našu...

Sinoć se šaputalo, da su onkraj Učke rasturenja još neka društva: posljednji ostaci Nema sumnje, da su već i »Zori« odbrojeni dani — možda i trenuci.

Sunc, sunce, svud uokolo samo sunce.

Prvi godina u taj bi se dan naši plivači natjecali sa stranima i odnosili pobjede po-

praćene pljeskom i razdraganim klicanjem svih nas. Katkad bi se u isto vrijeme i s

raznih strana zgrnuli ovamo naši Sokoli,

upravo ovom cestom, kuda je sada ovako pokunjeno idem, stupali bi oni u stisnutim redovima ponosno, samosvjesno, oštros, s glazbom na čelu, sa zastavama, tako da se i more i kraj orio od njihove pjesme, njihovih poklaka i crvenilo od njihove snage i njihovih košulja slavnih.

A sada se sve crni: i pred očima i u duši. A uz to osjećate kao da vas još nešto i bode: dali su to pogledi, što ih na vas ustremaju zloradi tudinci, ili onaj njihov smješak, podmukao i prezir?

Idem oborenih očiju kao da nešto tra-

žim. I kad ih opet podignem, vidim, da sam pred njom, pred našom »Zorom«.

U drugim danima bivalo je u njoj vrlo

bučno — u ovaj je mah sve tih. A svijeta ima: eno kroz prozor vidi se sve glava do glave. I mene zazebe u dno srca:

— Da nije već došao kraj?

Nije još. Sveti je tih, jer ma oko srca

nije nešto u redu. Jednima se to vidi na

treptavu oku, drugima na licu, na nekim

čudnim kretnjama, a gotovo svima na bli-

jedu, samrtu osmijehu nijemom odrazu

neke pritajene strepnje.

Šapcu se vijeti najnovije. Neko da je

na telefonu uhvatio glas, da je već sve

spremeno: da će već danas... Nije isklju-

čeno, da ne dove i do nekih hapšenja...

»Crni« da o tome govore na sva usta.

Gospode su zaposlene oko posljednjih

priprema, ali i na njihovim je usnama onaj

ledeni osmijeh... Kleko bih ispred njih, ta-

ko su tužne! Nije njima toliko da sebe i

nas starijih, koliko da onih mlađih, naročito

onih najmanjih, koji su u ovom starom na-

rodnom domu nailazili na samu ljubav i

pažnju... Ko će njih odsada o Nikolinu da

daruje, o Božiću da oblači, da im prirede

lige igre i zabave; sve uz pjesmu i slatku

riječ našega miloga roda?

A djevojčice, kojima su žene bile i maj-

ke i sestre?

— Došli smo na pogreb... Šapnu mi

prijatelj i stane preda me, kao da bi htio da

u mene isprosjači riječ nade. Ne bi kori-

stilo, jer se upravo u taj mah desilo nešto,

što nas je sve potreslo, kao da nas je ne-

ko nečim hladnim udario posred srca.

Svjeća, što je iutros gorjela u kutu, na

desno od pozornice, pod likom kazanske

Bogorodice, nenadano se ugasio. I niko nije

umio da kaže kako...

Iako mnogi vele, da to ne sluti na do-

bro, ipak držim, da u drugim prilikama

jedno takvo, nenadano utruće ne bi proiz-

velo dubljeg utiska, štaviše: možda bi pro-

šlo i nezapaženo: ali danas ima u vazduhu

i u dušama toliko sumornih predosećaja,

da smo se svi u prvi mah kao odrvenili, a

onda kao nečim tajnim porukani zagledali

u vrata, kao da će oni sada, na, odanle da

banu...

Svjeća se opet zapalila, ali u dušama

je ostao i nadalje mrak.

I obred započe. Gotovo niko i ne diše,

a molitva se jedva čuje Drhtava je kao i

srača oko nje. U času, kad je došlo da

se sasjeće kolač, odjeknuše na harmonijumu

dva tri žalosna akorda, našto su djevoj-

ke i mladići okupljeni na pozornici zapje-

vali Parminu »Zdravu Mariju«.

Ta se je molitva pjevala i u ranijim

godinama, i uvijek je izazivala u srcu ne-

ko svećano, ali i mirno raspoloženje. Danas su tonovi te iste piesme zvučili nekako

drukcje: neko čudno kolebanje izvijalo se

gotovo iz svake note.

I svi oni zaplakani pogledi upriješe se o

zborovodu, kao da ga mole, da prosti...

A on sam nije ništa čuo...

Pa i tam u kutu, kod stola, pod slikom

Bogorodice, kao da nešto zapinje. Drugi

godina sjećanje je kolač išlo živo i gla-

tiko. Sad ni to ne ide nekako iz ruke. U ne-

ke se kolač prevrnu i umalo te se ne sko-

trija na tle I to se svrši.

Zaredala čestitanja, ali sve s onim vje-

čnim, sumrvtim osmijehom na usnama.

I pozornica se prazni, ali polako. Sve

se glave okreću, natrag, kao da bi svak

atio još jednom da vidi daske, na kojima

su toliki naraštaji igrali i pjevali.

Pozornica — a ipak — koško se tu-

žne zbilje odigravao u onaj mah na njoj!

Svejedno: hvalili smo Bogu, da smo i

to mogli nesmetano da izvršimo. Najviše

nam je bilo, da su djeca još jedanput vi-

djela i čula.

Njih su djevojke, kad su malo poslje

zaredale uokolo kolijevom i drugim poslasti-

cama, najviše i nudile.

— Bog zna, hoćemo li još kada? — kao

da su govorile lijepe oči njihove.

Nas se trojica, četvorica ispesmo u gornje

prostorije, da vidimo i odredimo, što

bi još trebalo da se ukloni, dok je vrijeme... Ja sam pri tome poslu ostao po-

slijednji. Nisam mogao da se otkinem od

onih požućelih, zgužvanih, u ladici starin-

skog stola porazbacanih papira. Bilo je tu

raznih poziva na neke davne sastanke i zabave, otrečanih fotografija pojedinih lica i grupa, pa dva tri rukopisa o staroj Opatiji i o putovanju jednog našeg starog kaptana oko svijeta, zatim neke isprave i pogodbe — i eno: jedan primjerak društvenih pravila s potpisima onih naših pomoraca, što su — već je tome blizu pola vijeka — sagradili ovaj dom, da bude, kako je jedan između njihgovog: — »kilom i bedrom protiv pangermanske najeze.« Nisu vjerovali »Nimcu« oni naši stari morski vuci... Eno im potpisa na onim pravilima: svi slični, kao da ih je jedna ruka pisala. I sve nekakvo okruglo, tanko, gotovo žensko pismo.

Pismo sitno, ali je misao što ga pokreće, teška kao olovo. To se vidi i iz pisma, što su ih pisali jedni drugima, iz jednoga kraja oceana u drugi, podjavljivajući se medjusobno na ostvarenje ovog obrambenog doma. Bilo je to u vrijeme, kad je jedro već znatno popustilo, ali one stare i vučine nisu marile za to: kula i bedem trebali su da se dignu, i digli se, bez obzira na žrtve.

Ne: ova stara pisma, ove otrečane, po-

derane lističe treba sačuvati, da nam barem to ne izgine.

I ja sam stao da ih trpam u žepove: iz-

nutra, izvana, svuda. Dolje u hodniku težak mir, sve opustjelo. I staklena vrata dvorane zatvorena. Ne mogu da odem prije negoli još jedan put ne zavirim unutra.

Naslonim čelo o staklo i gledam u svijetu, kako tužno drhturi, a s njome i sve stvari uokolo: slike, ogledala, stolice. Zatvorim li pak samo za tren oči, onim se drhtavim stvarima pridružuju i druge: oni stari lističi, što ih sada u žepu nervozno gnječim, ona imena pod njima, pa slike i grupe na njima prikazane i tolika druga lica, a napoljetku i onih sedam, osam kapetana neimara, osnivača »kuće«, u kojoj se već onda gajila zdrava hrvatska i sveslavenska misao uz lozinku: od Triglava do Carigrada, od Soče do Kančatke...

Navikli na neizmiernost neba i pučine, zadovjeni veličinom svega, što su u svijetu neku još crnju prijetnju...

ŽIB — :

ITALIJANSKI IREDENTIZEM

Znano je, kako se vse one države, ki ne morejo pozabiti svojih slavnih dob, stisnje- ne u meje, ki jih niso pričakovale, oboro- žajo in goje misel o osveti, Misel o osveti je postala tudi vodilna misel fašizma sploh.

Na čelo teh držav se je kot prva postavila Italija, ki pa ima pravzaprav najmanj povoda za to. Nacionalno združena se ne more vživeti v misel, da se ji v svetovni vojni niso uresničile vse njene pohlepne zahteve, do katerih pa ni moralno upravičena. Neglede na živilenske interese drugih narodov zahteva meje, ki bi stvorile za njih nekako gospodarsko celoto in strateško varno ozemlje. Nadoblast na Jadrantu je ena glavni- nih njihovih zahtev. Zato pa je treba imeti v rokah obalo Dalmacije, zavarovano od zaledja po vrhovih Dinarskih in drugih gora. Na severu in vzhodu tvorijo naravno mejo že itak Alpe same. Za to zahteva, oziroma za to svojo »sveto pravico« si je znala ustvariti v svojem, politično od ulice odvisnem ljudstvu, maso slepih vernikov. A tudi svet je znala o teh zahtevah spremno priprečiti: »Se all'Italia togliete l'Adriatico, essa morira di tisi«, — pravi uradna publikacija »Le giuste rivendicazioni dell'Italia«, iz 1. 1917 to je v času, ko je bila takozvana italijanska iridenta na višku in je pričakovala že prvih uspehov svojega dela — na- ravno mejo po Julijskih Alpah in dalje.

Početki italijanskega iridentizma segajo v drugo polovico prejšnjega stoletja in ga je za naše kraje ustvarila v prvi vrsti Avstrija, v času absolutizma, z zapori, konficijami, internacijami, procesi in izgoni Italijanov, zlasti iz Trsta. Naperjen je bil torej ta iridentizam sprva le proti Avstriji. Prvi »iridentisti«, ali bolje rečeno »separatisti«, ki so prišli, ali pa so bili izgnani iz Trsta v Italijo, so pričeli ustvarjati misel o deociptivi Trsta od Avstrije in o njegovih nečoljivosti od Italije. Eden prvi propagatorjev te misli je bil tržaški »izgnanec« Italijan Pacifico Valussi, ki je izdal l. 1861 tu- di takozvani »iridentistični manifest«. Ta manifest je izšel kmalu nato tudi v Parizu. V tem manifestu pa se je povzpel že do zahteve cele Julijanske Kraljevine, na podlagi nacionalnega prava, gospodarskih in vojaških potrebi Italije. Valussi, so bili Slovenci v Julijski Kraljini le »raztreseano ljudstvo, nezmožno življenu in razvoju in čigar edina želja je, njegovo lastno uništenje v smislu italijanstva.« Valussi je tako postal prvi apostol italijanskega »iridentizma«. Sledje mu še drugi, n. pr. Konstantin Resmann, Carlo Combi, Sigismondo Bonifiglio, ki smatra Slovence kot salmagam starih etnografskih usedlin, ki se morajo odslej smatrati kot del Italijanskega naroda.«

Italija sama je vse to gibanje gledala te- daj še zelo bladro. Saj je še manifest o zdržištvi Italije proklamiral kot mejo Sočo:

vidjeli, naši mornari nisu htjeli, da budu najmanji...

— Velika riba malu jede — a mi iako već nećemo da gutamo druge, ne dajmo ni drugima da nas progutaju... govorili su oni jednog dana čitajući onu Barčičevu poznatu kraljicu o kozačkom kopitu.

I meni se u to učini, kao da mi je iznenada u ušima zašumio njihov pljesak i urnebes, kojim su medju prvima pozdravili i hrvatski pokret od god. 1903 i pobjede srpske vojske na Balkanu...

Zato je Opatija i proglašena u početku velikoga rata »najcrnijim leglom veleždaj- nika«.

Ele, stari dome, naš časni bedeme, što si mogao, dao si... I ja sve više gnječim listeče u žepu i jače pritišem čelo o staklo i naprežem se, da ne otvorim oči, da mi se slika ne raspline. Ali oči se rasklopile, i ja vidje opet samo tužnu svijeću i njenu gotovo nepomično, sumorno svjetlo.

A vani sunce u svoj svojoj snazi. Zar- ko, punc. I sav život na njemu i oko mene

VIJESTI IZ JULIJSKE KRAJINE

NAŠI POLITIČKI KAZNJENCI V ITALIJI

Že precej let nisem čital jugoslovenskih časopisov — v laških ječah je to nemogoče — in mi ni znano če je kdo priobčil v njih bolj ali manj pregleden članek o stanju in žitju naših političnih jetnikov v Italiji, zato mislim, da bi bili umestno ako prispevam po svojih skromnih močeh in podam jugoslovenski javnosti vsaj medko sliko naših trpljev, ki počasi umirajo v ječah »kultурне« Italije le radi tega, ker niso hoteli izdati svojega naroda in jezik in so se raje uprli nasilju kot pa klonili.

Po mojih računih se nahaja v italijanskih ječah še okrog 200 naših ljudi, ki so bili obsojeni vsled političnih zločinov. Ce računam samo iridentiste jih je morda nekaj manj. Seveda niso všetki tu internirani in pa oni, ki so bili kaznovani od navadnih sodišč vsled manjših prestopkov politično-policjskega značaja, kod n. pr. prekoračenje meje, predvojaški tečaji itd.

Raztreseni so po vseh kazniličnah Italij. In teh za tako »kulturno« državo ni baš malo: preko petdeset. Redkokdaj pa sta prišla v prejšnjih letih v isti kaznilični Italiji jih pozna. V splošnem velja dejstvo, da vladava vsepovsod korupcija. Razširjena je med vodstvom in upravo, med pazniki in najnižimi kaznjenici, ki imajo kakšno zaposlenje pri upravi. Včasih pride preglednik, pregleda račune, knjige in registre in navadno ugotovi poneverbe in sleparije. Po pregledu se uvede disciplinarna preiskava, krivi se premestijo v druge kaznilične, na njih mesto pridejo novi ljudje in sistem se nadaljuje.

Omenim naj še, da poznam slučaj, ko je zdravnik varal in prekupeval zdravili namenjenimi za kaznjence, sedi, ki jo kdo izreče. Potom prerekanja in prepriki, tepeži in izsiljevanja, vse to vpliva poniževalno na človeka in ga moralno uničuje.

Leta 1932. so vodstva nekaterih kazniličnih dozna, da so politični kaznjenici v stikih s somišljeniki v zunanjem sveetu — in to s pomočjo stražnikov, ki radi sprejmejo podkupino, pa je radi tega tozadeno ministerstvo odredilo koncentracijo političnih »zločincev« v Civitavecchia, v Volterri itd. Prevažali so jih direktno — vse v celičnih vagonih — na nova mesta. Tam so jih strogo oddelili od navadnih zločincov in govorili, da so jih strogi notranji režim. Naj našli se sami en primer: z novim kazenskim reformom, ki pa se razlikuje od starega kazenskega pravilnika le v nekaterih podrobnostih, a v bistvu je stara pačem, je dovoljeno čitanje časopisov vsem kaznencem. V praksi pa jih smejo čitati navadni zločinci, a političnim jetnikom so časopisi prepovedani. Niti knjig ne morejo dobiti več od zumaj, še direktno iz založb ne, ker se jetniška uprava bojni nevidne pisave s katero bi lahko zunanji somišljeniki skušali stopiti v stike z kaznjencem. Pisma so podvržena zelo strogi cenzuri. Jaz sem moral mnogokrat k »raportu« radi dobljanja. Vsak stavek je pretehtan in prestudiran, če morda nima dvoumnega smisla.

Kazni so zelo priljubljene. Za košček svinčnika, ki ga dobe pri kaznjenu, ga kaznujejo s tremi dnevi tamnice, a včasih tudi več. Za večje prestopke pa lahko premišljuješ v samotni temnici tudi do 6 mesecev. Nenavadne preiskave se vrše najmanj dvakrat mesečno. Jetnik se svleče do golega, pretipljajo muvso uniformo in perilo, prevržejo mu posteljo, mnogi pazniki pa se hočejo prepričati in mu preščejo tudi telo. Tako postopanje učinkuje na politične kaznjenice zelo ponižajoče, a morajo se privaditi tudi temu.

Vsa oskrba kaznjencu je v rokah za-

sebnikov. V Kopru n. pr. dobi prevzemnik L. 2.80 dnevno za vsakega kaznjence. Če primerjamo dnevne cene živil in drugih potrebščin s tem zneskom moramo priti do zaključka, da jetnik ni nikdar sit, ako slučajno nima svojcev, da mu tu in tam pošle kakšno lira v »pekel življa«. In vendar sem ugotovil, da je izmed kaznilenic, ki sem jih obšel, ona v Kopru še ena izmed najboljših kar se tiče hrane in snage, kakor tudi zdravniške oskrbe.

Kakšna je hrana? Ob 9 h dopoldne 600 gr. kruha; opoldne: 160 gr. testenin ali riža, za 80 gr. zelenjave ali sočivja, 12 gr. zabele. Od nedeljah se obed spremeni v toliko, da dobi jetnik mesto navadne »menaže« juho s koščkom mesa. Kakovost hrane je navadno slabše vstre, ker prevzemnik pač skrb, da čim več izbrisne iz jetnika, če je poceni prevezel oskrbo. Dalje pokrajejo nekaj kuharji, tako, da jetnik navsezadnje ne dobi nikar svojega deleža.

Kontrola živil vrši zdravnik, ki pa se navadno zelo rad pusti podkupiti od prevzemnika. So nekatere izjemne in vse kaznjenici Italije jih pozna. V splošnem velja dejstvo, da vladava vsepovsod korupcija. Razširjena je med vodstvom in upravo, med pazniki in najnižimi kaznjenici, ki imajo kakšno zaposlenje pri upravi. Včasih pride preglednik, pregleda račune, knjige in registre in navadno ugotovi poneverbe in sleparije. Po pregledu se uvede disciplinarna preiskava, krivi se premestijo v druge kaznilične, na njih mesto pridejo novi ljudje in sistem se nadaljuje.

Omenim naj še, da poznam slučaj, ko je zdravnik varal in prekupeval zdravili namenjenimi za kaznjence, sedi, ki jo kdo izreče. Potom prerekanja in prepriki, tepeži in izsiljevanja, vse to vpliva poniževalno na človeka in ga moralno uničuje.

Nič čudnega, ni ako toliko kaznjenec zboli. V ječu pride človek zdrav, krepak in močan, v par letih pa že trpi na dveh ali tudi na več bolezni. Najnavadnejše je jetika potem pa razne želodčne bolezni. Sicer je zajetne dočlene posebna kaznilična — sanatorij na otoku Pianosa. Toda morali bi izpremeniti vsaj še pet ali šest kazniličev v sanatoriju, če bi hoteli ločiti jetične od še zdravih ljudi. Ker pa ima država mnogo stroškov (oboroževanje, fašist. propaganda itd.) pač ne more misliti na take malenkosti in tako bodo jetični še nadalje okuževali zdrave in — umrati.

Nesrečnik, ki pada v roke fašistični »pravici« pretrpi navadno poldrugo do dve leti preiskovalnega zapora v katem mora prenašati vsakovrstne šikanje, duševne in telesne muke, odide na to v samotne, nezdrave in nesnažne temnice v S. Stefano, Portolongone ali Voltara, ali kam drugam, da tam odresi 1/4 kazni pod večnimi grožnjami in poževanjem in če srečno prestane to samotno celico je dodeljen družbi zločincev, kjer mora paziti na vsako besedo, ki jo izgovori, mora uživati nezadostno in mnogokrat naravnost neužitno. Hrano in spati in živeti v trajnem smradu, ker v laških ječah ni stranišč. Lahko si je predstavljati kakšna je celica brez stranišča, celica v kateri se gnete 15, 20 do 30 ljudi. Človek, ki je obsojen, da mora v takem živeti mora imeti res jeklene živce in neomajno voljo in pogum, da ne obupa. V večini slučajev pa niti jekleni živci in se tak pogum ne pomagajo. Človek, ki je kaznovan na 10 letno ječo (in koliko je takih!) ali pa na še večje kazni kot dvajset do trideset let ječe, umre v njej, a če se kdaj vrne iz nje, se vrne telesno in duševno popolnoma uničen. — rob — (P. K.).

TRŽAŠKIM FAŠISTOM DIŠITA BOHINJ IN BLED

ZNAČILEN ČLANEK »PICCOLA« — NEODREŠENI DALMACIJI NAJ SE PRIDRUŽI SE »NEODREŠENA« GORENJSKA!

Dohro so predvidevali oni, ki so l. 1918 poudarjali potrebo, da Italija zasede ozki kranjskega ozemlja v dolini gorenje Save v podnožju Triglava in si tako zagotovi redne železniške zveze med Trstom in srednjim Evropo.

Te besede ja napisal tržaški »Piccolo« dne 22 marca, torej kmalu po objavi Mussolinijevega načrta za rešitev Evrope z diktaturom Štirih, ali pač za prav treh velenj, sporazumljenih z revizijo mirovnih pogodb. Sicer se je tržaški list nekoliko zmotil, ko je italijansko zabavo po jeseniško-ljubljanski poti pomaknil tja nazaj v leto 1918. Kajti ta italijanska zahteva se je pojavila tudi še v dobi rapalske pogobe, ob definitivni razmejitvi med Jugoslavijo in Italijo. Takrat iz tega ni bilo nič. A sedaj, ko je bil v Rimu beseda »revizija« sprejeta v nekak službeni program tržaških fašistov že stegajo prste po tem najlepšem kotonu našega ozemlja. Najboljši dokaz je to, kako si zamisljajo revizijo Italijani in Nemci. Nai je tusholnjev revizionizem še takoj zavil v tusholnjev revizionizem soglasnost, ko fašisti razkrivajo hote ali nehote v vsej go-

ISTARSKA KORIZMA

Tužna je za one naše ljudi v Istri, ki so vse drugo doba v godini. Žalosna je za to, što svaki njen petek, svaka nedelja včer je sa sobom uspomene na prošle, več tako daleke korizme, kad je našo zarobljeni bračni Ispovijed bila utjeha, a propovjednikova riječ sva nada i ufanje. Što je melem rani, to je srcima naših ljudi bilo slovo naših zajista vrijednih narodnih svećenika. Molitve Križnog puta po divnoj knjizi neumrljih Dobrile, pjevanje »Plač Matere Božje« — sve je to silazilo duboko u duše, ali ništa se nije tako dojmalо kao čitanje Muke Isukrstove s oltara onih starinskih hramova.

A propovjedi istarskih narodnih svećenika na Veliki Petak? U onim crkvama našim nje bi bilo oka, koje ne bi zaplakalo, nje bi bilo grla, što ne bi zajecalo!

A danas?

Sve se okrenulo! Ili se u crkvama onim uopće ne propovjeda ili ako se što govoriti, to biva jezikom narodu našem stranim, nerazumljivim. Nikakvo čudo: dobri su starci svećenici ili protjerani ili pomrli, a na njihova mesta postavljeni su tudij popovi, koji ne razumiju narod, a ni narod nih.

Ako koji od tih tudijih popova natuca koju u našem jeziku, onda stvar postaje još smiješnija. U Opatiji se još svaki sječali onog smušenog talijanskog popa, koji je svoju »propovjed« na Veliki Petak ovako završio:

»Pak su ga (Isusa) kalači s križa, stavili na tombu, a na tombu jednog grota, pak su ju sijilali...«

Razumije se da je svijet mjesto u plaćansnu u smijeh.

Ali to su još »rožice«, kaošto bi to oni naši ljudi rekli. Treba čuti Lovrance, kad oni počinju da pričaju o svome župniku — nekom Siciljancu! — To su stvari »za teatari«, kako oni vele, a ne za crkvu, kojoj jednom bio župnik jedan — Štrk, kasniji biskup krčki in trščanski.

A što da se tek kaže o onoj nekoj »ispovjedi«, što u Puljštini ide od usta do usta?

Došao pop k bolesnicu. On ne zna hravatski, a ona ne zna talijanski. U godini dana, što se nalazi u selu, pop je ipak naučio pet šest riječi u našem dijalektu, inače prekraja talijanske riječi na našu, onako, kako mu se svidi.

— Ste rubala? Ste a sas in allia? — pita bolesnicu. Ukučani, koji to slušaju, hvataju se za glavu, ali pop je negdje iz Abruka, pa takva pitanja u njegovim ustima ne zvuče kao neobična. Za ovima slijede druga pitanja, koja bolesnici dakako ne razumije. Potom će pop zapovjed Božju: Non fornicare! — pretvoriti u pitanje i unapređac okrenut će se k bolesnicu, da je

— A ste fornikalala?

Nesretnica mu odgovori več sva mučna i očajna:

— Nisam ja, gospodine, niš kolala, nego vas lepo molim i prosim, da me pustite umret u mire Božjem.

U prvih mah ovo izgleda kao neka žalosna šala, ali nije. Treba zaći u ona naša istarska sela, kojima je zulum nametnuo slične popove, pa da se vidi i čuje, što nile ni Bogu na čast, ni duši — za spas.

ISTARSKA POLJOPRIVREDA NA RUBU PROPASTI

Pula, aprila 1933. — U Puli je 27 marta odigrana glavna skupština istarskog fašističnog zadružnog saveza: »Cassa Centrale delle Casse Rurale«. Na toju su skupštini izneseni izvještaji o stanju Cassa Centrale, a isto tako i o prilikama u istarskoj poljoprivredi općenito. Iz tih izvještaja, koji su službene naravi i ublaženi, doznaže se ipak sasvim jasno, da je stanje zadružarstva v Istri očajno. A i općenito su očajne prilike našeg sela. Tajnik Cassa Rurale dr. Segnat reka je na primjer, da je 1926 godine ukupan prihod istarske poljoprivrede imao vrijednost od 180 milijuna lira, a godine 1932 čitav prihod vrijedio tek 75 milijuna lira. Dosta je da se ove dvije cifre u obzir, pa da se vidi, kako u Istri sve ide nago v punu propast. — Iz izvještaja dr. Segnana vidjelo se osim toga, da se seljački dugovi užasno porasli, da seljak ne more da plača ni dugove ni poreze, da se la rapidno propadaju.

Seljački dugovi u Istri iznosili su 1932 godine 108 milijuna lira. Broj dužnika je 10.964. Od tega su dugovi većinom veliki. 698 seljaka dugovalo je od 100—2000 lira, 3376 seljaka dugovalo je od 2000—5000 lira, a 6899 seljaka od 5000 lira na više. Samo za pokriče svojih finansijskih oba-

veza, za poreze, amortizaciju hipotekarnih dugova, kamate i dugove kod trgovaca morali su istarski seljaci platiti godine 1932 ukupno 46 milijuna lira! Kako su mogli da žive s onim, što im je ostalo? Da u Istri voda glad, matematski je, dakle, dozakano.

Pa ipak je »Corriere Istriano« donio nad izvještajem o toj skupštini Cassa Rurale veliki naslov, u kojem kaže, da Istra pod fašizmom koraca živim koracima napred.

OSAM TALIJANSKIH FAMILIJA IZ VENETA

doselilo se na kolonizacijski teren kod Altura

Pula, aprila 1933. — Kako javlja puliški »Corriere Istriano« od 1 aprila, u koloniju za naseljivanje bivših ratnih boraca kod Altura doselilo se osam familija iz Veneta. Dobili su kuće in zemljo, koje je 1 onako v Istri premalo. Njihova je zadača, da uz Alturu stvore posebno čisto talijansko selo. To je sve u skladu s programom fašističke assimilacije. Ti su kolonisti dočekani veoma svečano. A par dana prije na skupštini »Cassa Centrale« u Puli javno je rečeno, da je istarski seljak gladan kruha,

CRKVA I FAŠIZAM

BISKUP, KOJI SE DIVI MUSSOLINIJU

Trst, aprila 1933. U Forliju, rodnem mestu g. Mussolinija, izvršeno je ustoličenje novog biskupa monsignora Giuseppea Rolla. Po odredbama Konkordata biskup Rolla je položio zakletvu na vjernost kralju Italije. Tom prilikom on je održao govor u kome je između ostalog rekao:

— Polažem ovi zakletvu sa osjećajem dubokog poštovanja i odanosti prama kralju. Time dostojarstveno, uvjerljivo i svesno manifestujem svoju ljubav prema otadžbini koja je personifikovana u licu njenog suverena. Ljubav prema otadžbini nije samo dužnost, nego i odluka koju smo od Krista primili. Svoju ljubav prema otadžbini ispoljavam či širenjem i jačanjem moralnih i religioznih osjećanja. U ovom svečanom momentu izražavam duboko poštovanje i odanost presjedniku vlade Mussoliniju koji kao genijalni narodni vodja svoje napore i svoj veliki i svijetli um povećuje napretku i harmoničnom razvoju

svojih zdravih i plemenitih snaga naše otadžbine.

BISKUPSKI ADMINISTRATOR SIROTTI MOLI ZA ONE ZEMLJE, GDJE JE SPAZITELJ NAJVISE VRIJEDJAN

Gorica, aprila 1933. — Na prvi petak Svetе Godine, dne 6 aprila, u čitavoj Italiji bile su naredjene molitve u čast »Sveti ure«. I administrator goričke nadbiskupije Sirotti razglasio je župnicima okružnicu, u kojoj govori o tim molitvama. On je medjutim istaknuo, da se u njegovoj nadbiskupiji mora naročito moliti »za one zemlje, gde je ljubljena naš Spasitelj, naš Spasitelj najviše vrijedjan«. Možemo da mislimo, kamo je Sirotti ciljao, kad je ovo istaknuo. Ali u tom momentu čurno nije pomislio da je i u Julijskoj Krajini Spasitelju teško vrijedjan. I baš Sirotti i njegovi, svojim postupkom s našim narodom, najviše vrijedjuju Spasitelja!

KRIZA FAŠIZMA V JULIJSKI KRAJINI

K

FAŠIZEM TERORIZIRA

Rihemberk, dne 3. aprila.
Naši kraji postajajo čim dalje boli pu-

sti, prazni in žalostni — pomlad brez po-

mladi. Revščina pritiska. Ljudje so se po-

razgubili, doma so ostali skoro sami starci

in otroci.

Z vinsko kupčijo ne moremo nikam, ker nas še vedno ovira sicer že razveljavljeni zakon, s katerim je bilo zabranjeno točenje vina pod 9% alkohola. Lansko leto je bilo namreč vino izredno šibko radi elementarnih neprilik. Davke pa izterjelo kljub temu z največjo brezobzirnostjo, tako da poje buben dan za dnem svojo žalostno pesem. Živila so pretirano draga in še te je mogoče dobiti samo proti govorini. Prišli so nad nas časi, kakršnih še ne pomni slovenska zgodovina. Postali smo otožni, zaprti sami va se in stiskamo pesti. Mnogo naših ljudi je šlo pred leti v Južno Ameriko, nekaj časa so se počutili priljčno dobro, sedaj pa prihajajo od tam obupna pisma, radi bi se vrnili, a nimajo denarja.

Konsumna zadruga v Batujah je šla v konkurs, njena pasiva znašajo 100.000.— Lit. Kaj pomeni to za zavod, ki ima 90 članov, si ni težko predstavljati. Tako padajo zadnji stebri našega zadružništva.

Zivimo v splošni zmedenosti, ne vemo kaj se godi doma, ne v tujini, brez časopisov in knig, prebiramo vse kar dobimo v roke, pa če je še tako malo vredno. Nasi »priatelji« pa nam navzvajo vsemogoče laži: da je v Jugoslaviji revolucija, vsi duhovni so zaprti, cela država je preplavljena

(Rob)

ARETACIJA V BAZOVICI.

Bazovica pri Trstu, aprila 1933. — Pred par dnevi so karabinjerji v Bazovici aretrali Ivana Marca, posestnikovega sina p. d. »pri Filipovih«. Kaj je vzrok aretaciji ne ve nihče in vsem se zdi čudno z ozirom na to, da je Marc vseskozi miren in resen fant. Nahaja se v tržaških zaporih.

Bazovci, ki so slišali smrtonosne strele 6. sept. 1930, pač dobro vedo, da so sedanji časi hujši kot so bili oni v Benatkah za časa »bocca di leone«. — (rob)

PRED SODIŠČE ZARADI PREDVOJAŠ-

KIH TEČAJEV

Pred tednom dni so se skoraj po vsej deželi zaključili predvojaški tečaji. Povsod so se priredile zaključne vaje, defileji in parade, ki so se jih udeležili razni višji častniki fašistične milice in vojske. Predvojaški tečaj v Gorici, ki ga je absoluiralo okrog 650 fantov, se je zaključil s pohodom po mestu in z defilejem na vežbališču. Na vzoč je bil tudi fašistični general Bocchio, ki je imel ob tej priliki borben govor, v katerem je poveljeval Mussoliniju in poučeval, da se bo moral fašizmu všeč meri posvetiti vojaški vzgoji ljudstva, da se usposobi za veliko borbo, ki še čaka sicer obnovljeno Italijo za doseglo njenih nadaljnijih ciljev.

Pred kratkim smo potičali, da si je izmisli fašizem nova sredstva, da bi nadlegoval naše ljudi. Od kar velja v Italiji zakon o obveznosti predvojaških vaj, so v veljavni tudi zakonske sankcije proti onim, ki se tečajev ne udeležijo ali pa jih zanemarjajo. Drugor po Italiji se te sankcije ne izvajajo, rigorozno. V Julijski Krajini pa se zlasti Slovenci in Hrvati toliko bolj pogosto postavljajo pred sodišča in strogo kaznujejo. Pred sodiščem v Ajdovščini je bilo zaradi tega pred nekaj dnevi 22 slovenskih posestnikov iz Rihemberka, Št. Vida nad Vipavo, iz Lokavice in drugih krajev v območju sodišča, katerih sinovi niso redno zahajali k predvojaškim vajam, obsojenih na denarne globe po 50 lir.

OSUDE NAŠIH SUNARODNJAKA NA RIJEKI.

Rijeka, aprila 1933. — Na rječkom gradu izrečeno je jučer nekoliko oštirih kazni zbog pokušaja bijega preko granice iz Cresa, poznati naš seljak iz Cresa, ki je u svoje vrijeme bio konfiniran na samotne otroke, vratio se nedavno iz konfinacije.

TERORIZEM NA KRASU.

Tomaj na Krasu, aprila 1933. — Pretečeno nedeljo so domaći fantje priredili ples. Na ples so prišli tudi fašisti s svojim znanimnamenom, da bi naše ljudi izvali. Prišlo je do prerekanja. Ko so naši fantje hoteli kulturnosne divjake pomirili, so ti začeli dokazovati s palicami. Pri tej priliki, pa sa jo dobro izkupila dva domaća fanta in sicer Ivan Obersnel in Stanislav Ravbar, ki sta bila sicer popolnoma trezna, sta se vedla dostoожно in nista dala za napad nobenega povoda. Naši ljudje so vseh teh razmer do duše isti in danes šele prav razumejo kaj se to pravi »civilizacija in kultura«. — (rob).

ITALIJA SE SPREMA NA RAT!

VOJAŠTVO V TRSTU DOBILO NOVO OPREMO.

Trst aprila 1933. — Vsi trije pešpolki 12, 151 in 152, ki so nastanjeni v vojašnicah na Via Rossetti (Roco) so dobili polnoma nove puške in bajonete. Četam so bile izročene tudi plimske maske, ki jih dolej niso imeli. Prav tako je bilo pešpolkom dodeljenih nekaj novih topov za pešadijo (cannoni per fanteria). Obnovili so tudi nekaj, mitraljez »Fiate« in »Sia«.

Pri nas govori vse vprek samo o bližajoči se vojni. Govori kmet, ki živi pod težkim vtimom, ki ga napravljajo nani obširne obmeine vojaške naprave in utrdbe in govori meščan, ki vidi v vojni žalibog edino rešitev iz obupnih gospodarskih razmer. Posebno z ozirom na dobove nove opreme in orožja tržaškem vojaštvu se širijo po mestu vesti, da se v Furlaniji, bržkone v Ronkih, vadijo »Dalmatinici« in sicer se vadijo uporabljati najrazličnejše orožje, ker bodo oni tisti, ki bodo tvorili jedro napadnih oddelkov pri zavzetju Dalmacije. Po govoricah, ki med ljudstvom širijo in tvorijo predmet vsakdanjega razpravljanja,

nja, se sliši, da nameravajo naskočiti Dalmacijo 24. maja, to je na obletnico vojne napovedi Italiji. — (rob).

CESTA TRST—REKA STANE 18 MILIJONOV LIR.

Cestni inženjerji so ponosni na obnovljeno cesto iz Trsta na Reko, ki je zdaj po mnogih letih v glavnem dovršena. Nje najvišja nadmorska točka pod Staradom je zdaj 620 m in je nekoliko nižja od prejšnje. Med Pasjakom in Sapjanami bodo še naredili velikanski viadukt prek železničke proge. Cesta je stala doslej okroglo 18 milijonov lir. Izkopalo se je 20.000 m³ trdrega kraškega terena; delavskih dñin je bilo okroglo 230.000. Vsa cesta je asfaltirana. Vprašanje je seveda, ali se bo cesta izplačala. V kolikor ima gospodarski namen, bi morala povezati Trst in Reko v eno samo ogromno luko na severniji točki Jadrana. Ne Trstu ne Reki ne bo dosti pomagala, ker sta obe pristanišči še preobsežni za sedanji promet. Cesta ima v prvi vrsti drugi namen, ki je razviden iz dejstva, da pelje naravnost na mejo.

na s komunizmom in da je na celiem svetu razen v Italiji skrajno slabo.

Zadnji čas se je raznesla novica, da dobimo v gorisko nadškoftijo 150 laških duhovnikov. Torej ni dovolj da so pregnali naše redovnike iz Kostanjevice, Sv. Gore, Gorice in Sv. Križa? Ni dosti da so položili svoje umazane roke na škofo Mahniča, škofo Karolina, nadškofo Sedela in vlačili naše župnike po vseh mogočih zapornih med navadnimi zločinci, ampak se mora spraviti zadnjega župnika pod nadzorstvo. Mi pa naj te ljudi še redimo. Kar niso zmogli otroški vrtci, črne srajce, dopolavoristi, vsi pritepenci in ves drž. aparati, naj pa napravijo takozvani »božji namestniki«.

Neko posebno kasto ljudi tvorilo pri nas: učitelji, podestatje, karabinerji, občajniki in podobno. O teh ljudi znajo že naši otroci mnogo povedati, še več pa trgovci, kjer kupujejo na upanje in nič ne plačajo, ko se jim klub največji nevarnosti odpove kredit, jih oblasti prestavijo, da jim tako omogočijo še nadalje razisporno življenje na račun sestradanega ljudstva.

To je potrdil tudi vsevedni »Piccolo«, ki je zagnal svoj veliki iok, da asimilacija ne uspeva, ker vrla pošilja na Primorsko same najslabše ljudi, katere domačini sovražijo, jih prezirajo in se jim posmehujejo. Skrajni čas bi že bil, da zgrade v Trnovskem gozdu oni azil za tuberkulozne in vanj zapro vse Sottosantije, da ne bodo več našim otrokom pljuvali v usta.

(Rob)

Italije u Jugoslaviju. Tako je Marija Peruško z bogom pokušaja bijega u Jugoslaviju osudjena na 3 mjeseca strogog zatvora i 8000 dinara globe Marija Flego iz Poreča i Matko Lokosenja kažnjeni su svaki na 3 mjeseca zatvora i 8000 dinara globe, a Rudolf Miandrušić iz Pazina na 3 mjeseca zatvora i 8400 dinara globe. Osim toga izrečeno je nekoliko vrlo oštirih kazni protiv mlječarica iz Jugoslavije, koje se stalno maltretiraju i progone na Rijeci. Tako su osudljene Lucie Josipa, Kukuljan Franjica, Valič Dragica, Katki Jelisava, Giliša Danica, Zaretić Olga, Jardas Jelena, Ban Celestina i Ivanka Zaharija svaka na 1200 dinara globe, a Plečić Ana na 2400 dinara globe. Sve snomenute mlječarice su dilemično iz Grobinštine, a dilemično iz Kastavštine.

IZPRED FAŠISTIČNEGA TRIBUNALA

Trst, aprila 1933. Pred fašističnim tribunalom sta se te dni vršili dve razpravi proti protifašistom. V Milje pri Trstu prisotni Postogna je bil obsojen na 7 let ječe, ker je hotel ustanoviti protifašistično organizacijo. Drugi obtoženec, neki Montanelli iz Empolja, je dobil 3 leta in 3 meseca jer je zaradi protifašističnega rovarenja. Obema obsojenima so bili po zadnji amnestiji spregledana 3 leta kazni.

MARKO BUNIČIĆ VRATIO SE IZ KON-FINACIJE

Cres, aprila 1933. — Marko Buničić, poznati naš seljak iz Cresa, ki je u svoje vrijeme bio konfiniran na samotne otroke, vratio se nedavno iz konfinacije.

TERORIZEM NA KRASU.

Tomaj na Krasu, aprila 1933. — Pretečeno nedeljo so domaći fantje priredili ples. Na ples so prišli tudi fašisti s svojim znanimnamenom, da bi naše ljudi izvali. Prišlo je do prerekanja. Ko so naši fantje hoteli kulturnosne divjake pomirili, so ti začeli dokazovati s palicami. Pri tej priliki, pa sa jo dobro izkupila dva domaća fanta in sicer Ivan Obersnel in Stanislav Ravbar, ki sta bila sicer popolnoma trezna, sta se vedla dostoожно in nista dala za napad nobenega povoda. Naši ljudje so vseh teh razmer do duše isti in danes šele prav razumejo kaj se to pravi »civilizacija in kultura«. — (rob).

OTKRIVENA ANTIFASISTIČKA ORGANIZACIJA U BARIJU

Trst, aprila 1933. — Prema izvještaji

RIJEČKA LUKA I „ŽITNA BITKA“

Dobročudni Fiuman pokazuje engleskom turisti rezultate »žitne bitke« po riječkim gađovima...

KARAKTERISTIČNA APRILSKA ŠALA RJEČKE „VEDETTE“

Rijeka, aprila 1933. — Kao i mnogi drugi listovi v svijetu, tako je i riječka Vedeta d'Italia htjela za 1. aprila, da povuče za nos svoje čitatelje. U svom broju od prvog aprila javila je, da će toga dana doći u riječku luku jedan veći brod! I kako već odavna osim malih lo-

kalnih brodića ne dolaze u tu nekad sjajnu luku velike ladje, ova je vijest djelovala kao senzacija i doista u luku je nagnuto mnogo svijeta, da čeka brod. Ovakva aprilska šala u svoje vrijeme nije bila moguća! Vrlo karakteristično za prilike, u kojima se Rijeka i Riječani danas nalaze!

Tako je še v jeseni hotela neka stara ženica obiskati svoje otroke, ki so že več let naseljeni v Jugoslaviji. Obrnila se je s prošnjo, da ji uredi vse, kar je potrebno za potni list, na uradnico — domačinko, nameščeno v občinski pisarni. Ta jo je surovo odslovila. Starka je vsa žalostna in prepričana, da ne bo prejela potnega lista, da odsla domov. Čez nekaj dni pa ji sovaščanka pove, da je dobila potni list in pojde v kratkem na obisk v Jugoslavijo. Ponovno se je zglasila na obč. uradu i isto prošnjo kot prvič in ponovno je bila odslovljena. Tretjič je pa zahtevala od uradnice, da ji pove vsaj vzrok, radi katerega ne dobija potnega lista. Odgovor na prejela: ojunačila se, je, in izjavila uradnici, da se bo obmila na podeščata. Zadela je na prav! Po dolgem sprašavanju il je nevedla kaj vse nai si preskrbi in potem bo lahko vložila tozadjevno prošnjo. Ko je prosilka odhajala, ji je uradnica tudi povedala, zakaj je bilo njej nemogoče vložiti prošnjo za potni list. Naj navedemo interesanten vzrok:

Nekaj mesecev predno se je stara ženica zglasila na obč. uradu, je njena kćerka vložila prošnjo za potni list z vsemi prilogami in denarjem. Ko je pa predolgo ča-

kala, se je obrnila na reško kvesturo, kjer so ji izjavili, da niso še prejeli tozadjevno prošnje. Ko so jo vprašali kdaj je vložila prošnjo, kaj je priložila in koliko denarja je plačala, je ta, nič hudega sluča, navedla vse, tako kot je bilo. Uradnik jo je opozoril, da je izročila uradnici 20 lir preveč, ter da naj jo terja. Res, zahtevala je od obč. uradnice, da ji vrne preveč vplačani znesek. Užaljena uradnica se je vsled navedenega vzroka kasneje maščevala nad materjo.

Tako gospodijo po občinskih pisarnah. Vsak je svoj gospodar, vsak svoj gospod in iz našega kmeta pa zvija in molze kar hoče in kolikor mu je prav! (Agis).

TEŠKA KRIZA ISTARSKEGA FASIZMA

Pula, aprila 1933. — U vezi s ozbiljnom krizom, koju proživljava fašizam u Istri, o kojoj je več bilo govora na našem listu »Istra« — javljamo vam, da je sad poslije šef police Carusija, premješten i podšef, vicequestore dr. De France schi. On je bačen v Veronu. — Osim toga došlo je do novih velikih promjena u raznim općinama, pa je tako premješten: podšefat Fusco iz Grožnjana. Paolo de Petris imenovan je tajnikom općine v Marčigama. Tinjanski općinski tajnik Paoluzzi bačen je u staru Italiju, a isto tako i Brako iz Plomina. Buzetski općinski tajnik Rigarella stavljen je na rasploženje. U Buzetu će voditi tajnički poslove do novog imenovanja pazinski tajnik Colombo (Golob). U Tinjan je poslan za tajnika Antonijo Bernardon.

Ovaj je materijal pronadjen u jednom od lokal načala gdje su se oni sastajali. Lokal se nalazio na periferiji Barija, zvanoj Karasi. Morgese je ranije bio kontiniran na pet godina, ali poslije godinu data bilo mu je dopušteno da se vrati u Bari. Saznaje se, da je antifašistička organizacija, na čijem je čelu bio Morgese, radila na tome da se kod radničkog svijeta stvari pokret protiv današnjeg stanja u Italiji.

IZDAJICE IN DENUNCIJANTI

Tomaj, aprila 1933. — Naš bivši župan Vran Jože, se je tudi prodal za škarjotove srebrnike. On ovača brez razlike vse one naše ljudi, ki so ostali zvesti svoji zemlji in svojemu jeziku. Zadostuje nepremišljena ali neprevidna besedica našega kmeta in Jože Vran, ki je že zdavnaj zatajil svojo kri, denuncira pri obmejni miliciji, da preskrbi lašim ljudem ječo ali pa jih vsaj šikanira.

Zaljub živi tako propalica tudi v Krepjiah. To je kavalir Kompare Teodor, podeščat in tajnik faša v Tomaju in predsednik uprave kraškega vodovoda. Tudi ta je zatajil svojo slovensko mater in gleda na to kako bi našim ljudem škodoval. Na svojem zadnjem fašističnem shodu je povedal povabljenim slovenskim duhovnikom, da si je stavljal nalogi čimprej odpraviti iz cerkve slovensko besedo! — (rob).

PRIMORSKA AKADEMSKA OMLADINA

IV. REDNI OBČNI ZBOR KLUBA JUGOSLOVANSKIH PRIMORSKIH AKADEMIKOV

V Ljubljani 28 marca 1933

V petek, dne 24 t. m. je polagal odbor K. J. P. A. izvoljen 7 nov. m. l. članstvu račune o svojem delu v preteklem zimskem semestru. Občni zbor je otvoril tov. pred. Bidovec ob pol 9. zvečer v novih klubovih prostorih na Tyrševi 31. Po pozdravu predsedniku starešinske družine tov. dru Robertu Hlavatemu, je precítal takoj na svoje predsedniško poročilo. V glavnem je pojasneval, zakaj ni odbor izpolnil one naloge, katero je članstvo od njega pričakovalo. Klub je bil zopet skoraj ves čas brez preporebnega lokalja. Druga največja ovira našemu delovanju pa je bilo razburkan življenje na univerzi. V notranjem klubovem delovanju pa se je odbor omejil na par sestankov, na statistiko, intervencije za takse in šolnino za hranino in stanovanje, daljo tudi na preskrbo hrane in denarne podpore iz lastnih ter drugih virov.

Važnješe za preteklo zimsko dobo pa so vsekakor zunanje akcije kluba.

Bile so deloma pridobitne a večinoma propagandne in ideoškega značaja. S temi si je klub pridobil ime in pozicijo, ki mu gre na univerzi, v emigrantski zajednici in v javnosti.

Kot »zunanji ministar« kluba je poročal podpredsednik tov. Valentincič. K. J. P. A. kot akademski organizacija se je udeleževal tudi akademske politike na univerzi, kjer pa nismo zavzemali stališča s političnega, ampak zgolj iz strokovnega stališča. Trdno smo pa stali na braniku z vsemi ostalimi za neokrnjenost Aleksandrove univerze, ker smatramo, da je prav univerza v Ljubljani velikega pomena kot kulturno žarišče tuk ob meji, bodisi za nas Slovence v Jugoslaviji, še tem bolj pa za naše brate ob Soči in Dravi. Naša univerza mora biti tudi za vse Slovence, ki živijo v Italiji. Avstriji in Madžarski velika privlačna sila ter luč v luti borbi za narodni obstoj. Nadaljevalo se sodelovanje z bratskimi emigrantskimi akcijami, s katerimi stoljno neomaino za človečanske pravice našega naroda in s katerimi korakamo skupno proti cilju. Neprstano so prihajala na naš klub pisma, kjer so nas prosili naj jim oskrbimo predavanja in predavatelje.

Mi smo tem prošnjam ugodili in pravili 26 predavanj.

In tudi v tem oziru klub kratki poslovni dobi beležimo uspehe. Predavali so med drugimi: kol. Hrovatin, Ferjančič, Figar, Valentincič, Kramer in Ursič.

Iz skrbno in vzorno sestavljenega tajniškega poročila,

ki ga je podal tov. Mrmolj a posnemam le v glavnem nekatere važne in lepe uspehe. Uvodoma se je zahvalil vsem, ki so pripomogli v minuli poslovni dobi k zadovoljivemu rezultatu, posebej se je zahvalil uredništvu »Slovenca« in »Po hoda«, ki sta redno dajala brezplačno naše novice. Tov. tajnik je povdarijal, da ne bi smelo biti časopis v Jugoslaviji, ki ne bi podpiral naše emigrantske težnje. V upravnem oziru je bilo delovanje kluba dokaj živaljno. Imeli smo 22 sej, na katerih so se rešavale vse klubove zadeve. Sestankov je bilo spričo razburkanih univ. razmer razumljivo malo. Na vseh pa so predaval sami aktivni člani kluba in sicer: Valentincič o Rapallu, Bufon D.: Kultura kot glavni faktor za obstanek naroda, znova Valentincič: Polozaj cerkve v Julijski Krajini in odstop nadškofa Sedeja, ob kateri priliki smo tudi zglasovali protestno resolucijo ter jo poleg Vatikanu odposlali tudi ostalim merodajnim činiteljem; Božič Lado o gospodarskem razvoju v Julijski Krajini in o gospodarskem propadu v Julijski Krajini, na zadnjem sestanku pa smo obravnavali izključno klubove zadeve. — Poročal je tudi o porastu članstva, ki ga je dosegel odbor. Vendar pa so nezdrave razmere na univerzi krive, da v klubu ni toliko primorskega dijašta, kot bi ga bilo želeti. Klub temu, da je naš program emigrantsko-identističen in da smo se tega programa dosledno držali moramo obžalovati, da je v našem klubu odstotek tkzv. katoliškega študentstva minimalen. Različna prepričanja so se v klubu omilila in vedno smo bili ter smo še danes za politiko skupnega dela samo zato, da bi se moglo vršiti čim složnejše delo za naše svete, nadstrankarske ideale. Prešel je na to k glavnim uspehom odbora. Živa manifestacija in slijajna propaganda, ki jo je klub izvedel, je bil

»Primorski večer« v ljubljanskem radiju.

Iz vseh strani smo dobivali priznanja, dobili pa se je tudi kako društvo, ki je izjavljalo, da ni bil večer na oni višini, na kateri bi moral biti. Vendar pa vsakdo, ki pozna prilike v katerih se je večer vršil, si bo značil razlagati zakaj ni bilo drugače in boljše. Poleg notranjih neprilik, smo imeli še »zunanje«. Neki sosedni državi nih šel »Primorski večer« v račun! Zato so motili skoro ves program zlasti govor. Med samim izvajanjem je klical radio-studio celo telefon iz Bohinjske Bistre, kjer so javljali vodstvu postaje, da je vsako poslušanje programa izključeno. Sitnosti radio oddaje je imela celo sama Radio-Ljubljana. Klub vsem tem zaprekam pa se je večer vršil v redu. Sokolska društva so napomnila po vsej naši Jugoslaviji svoje telovadnice s članstvom, ki je ob zvočnikih v duhu bilo z našimi pod Italijo. Isto so storila mnoge naše emigrantske organizacije. Sokol v Hrastniku pa je celo svojo telovadnico okrasil z zastavami in zelenjem ter tako ob polni dvoranji dokumentiral

svojo zvestobo do trpežnih bratov in sester. Druga večja propaganda, ki jo je klub izvršil je bila

Izdaja znamke »Julijška Krajina«.

Klub je izdal 50.000 propagandnih kolkov z našim ozemljem. Prvi nam, starešine SKJ g. Engelbert Gangl nam je šel pri tem zelo na roko in je celo lastnoročno priporočil na naši okrožnici vsem Sokolskim društvom odkup kolkov. Zato je ne mala njevova zasluga, da je mogel danes klub znova izdati novih 50.000 kolkov, ker smo prvo izdajo popolnoma razpolasili. Osnutek za drugo izdajo je napravil tov. tehnik Lavrenčič Rudi. Zanimiva je ugotovitev, da so se najbolj odzvala poleg obmernih Sokolskih društv na naši Dalmaciji. Vidi se kje narod najbolj razume nacionalno propagando!

Na dan Rapalla je odbor organiziral odpoved vseh prireditiv, kinopredstav, in godb po vseh kavarnah.

Pa ne samo v Ljubljani, tem več tudi v Celju in Mariboru smo posredovali, da se nekateri hrupne priredebiti odpovedale. V dobi burnih dni, ki so nastopili radi neštevilnih kamenitih trogloditskih levov je naš klub napravil tudi vse potrebno, da se je vršilo protestno zboranje na univerzi. Istočno stejemo tudi prihod bratov Koroščev, kateri je naš klub sprejel v velikem številu na kolodvoru in prisostvovali smo tudi njihovemu koncertu v Unionu. Pred temi svetovno važnimi dogodki pa je bil neki drugi, za nas ne dosti manjši, to je bilo odigranje

»prijetljiske« tekme ASK Primorja v Trstu s fašisti.

Pri tem so izšli proti ASK Primorju letaki, kateri je sprejela vsa nacionalna javnost z zadovoljstvom na znanje. Za naše odločno postopanje v tem vprašanju smo dobivali dnevno priznalna pisma, izmed katerih so najbolj onemče vredna od

»Istre«—Novi Sad, Sk Istra—Novi Sad ter »Istre« iz Zagreba. Postopanje ASK Primorja je tudi ostro obsolil Klub Koroških Slovencev v Ljubljani, Mariboru, Celju, Prevajah, Trbovljah in Beogradu. Vsem tem lepim uspehom pa je prišel po več kot dvomesečnem odmoru glas, ki nas napada, da smo izdali letak anonimno! Kje je anonimnost? Letak so izdali člani klubu in so ga še predno je šel v tiskarno nesli državnem tožilstvu. Tam so tudi imena podpisnikov! Kdo se torej skriva?

Najnovejši uspeh, katerega žanje klub pa je velika knjižna akcija, katera je prinesla do sedaj že nad 20.000 knjig za Slovence v tudini...

Tov. Lahnar je kot referent za klubove prireditiv poročal v glavnem o II. družbenem večeru.

Izrazil je zahvalo vsem gosprom gg. starešin, ki so nam pomagale pri celotni organizaciji družbenega večera.

Nad vse vestni in agilni tov. Lavrenčič je kot

blagajnik

Redovita semestralna glavna skupščina Istarskog akademskog klubu održana je u subotu 1 aprila. Skupščina je otvorila predsednik klubu Srećko Dobrila. U svom pozdravnem govoru pokazao je na neke važne momente u životu kluba, istakao važnost kluba koju on ima u našem emigrantskom životu kao žarište mlađe istarske inteligencije, te dao neke perspektive za rad u idućem semestru. Iza toga poslan je sa skupštine brzjavni pozdrav predsedniku Saveza dru I. M. Coku.

U izvještajima koje su podnijeli skupštini društveni tajnik, arhivar i blagajnik zrcali se sav rad kluba. U prvom redu u vezi sa promjenom uredbe o univerzitetiskim društvinama morao je klub donekle mijenjati i društvena pravila, ispuštiti iz redovitog članstva studente Ekonomsko-komercijalne visoke škole i Umjetničke akademije, te ih registrirati kao goste, ispuštiti starješine kluba i izvanredne članove. S obzirom na razna politička strujanja na univerzitetu donesen je zaključak da se klub neće mijenjati u takve prilike na univerzitetu, nego će svu svoju energiju koncentrirati u propagandi za našu emigrantski stvar i u borbi za slobožedom naše zemlje.

Prigodom proslave desete godišnjice društva »Istre« u Zagrebu istakao se klub naročito time što su članovi kluba, dilettanti, prikazivali u Narodnem kazalištu dramu »Za našu grudu« od Gorickoga. Dramu su uvježbali sami članovi i davali je prije toga s velikim uspehom u Krku i Aleksandrovu. Komad je doživio potpuni uspeh što dokazuje dvaput rasprodana kuća, a još više sva zagrebačka kritika koja se povoljno izrazila o izvedbi i pohvalila našo stanje istarskih akademikara. To je bila ujedno in najjača afirmacija Istarskog akademskog kluba u Zagrebu. Koliko su koristili akademikari tim nastupom emigrantski stvari pokazuje najbolje interes nekih društava iz provincije za ovu dramu. Tako se Sokolsko društvo iz Du-

poročal z največim zadovoljstvom o materialnem uspehu kluba. Po poročilih se je razvila življna debata v katero so posegli mnogi tovariši, na kar je podal revizorsko poročilo tov. Z. Bačić ter je predlagal razrešnico odboru posebej s pohvalo tov. Mrmolj in Lavrenčiču.

Pri samostojnih predlogih je važen predlog tov. Lah Z. glede ustanovitve tako potrebine knjižnice.

Pri volitvah je bil izvoljen za predsednika tov. Černigoj.

v ostali odbor: Koršič, Mrmolj, Lavrenčič, Benova, Kodrič, Lah Z., Bufon D., Novak; revizorjem pa so bili izvoljeni tov. Z. Bačić, Bidovec in Velentinčić.

Pri slučajnostih se je najprej oglasil k besedi tov. predsednik starešinske družine kluba g. dr. Hlavaty, ki je pojavil delo odbora in želel novemu odboru čimveč uspeh. V imenu »Tabora« je pozdravila tov. Lenarjeva. Res lepo uspeli občni zbor je bil zaključen pozno v noč. Prisustvovalo pa je do sedaj rekordno število članstva.

O današnji akademski mladini se dajejo zelo slabe ocene. Običajno se govori, da je ona brez idealov, kateri naj bi povezali vse mladinske moći za obči narodni blagor. Potem, da je tudi v moralnem propadanju, da želi samo zadovoljiti svoje osebne interese v nastali težki borbi za obstanek in da v tem smotru ne izbira sredstev, da pride do lažega in večjega uspeha.

Mi, primorski akademiki, moramo vse te ocene kljub vsem pomislekom vzeti na znanje in razmišljati. Kakšni smo? Ali smo stvarno zašli v stranpot in gremo sedaj bližnji bodočnosti v propast, ali smo šli po pravi poti, katera nas bo povedala do naših idealov, tako, da nas bo naša bodočnost našla pripravljene in močne, da prevzamemo težke naloge in da privedemo našo domovino v boljšo usodo.

Mi nismo mladina brez idealov!

Naš ideal je velik in vzboden. Nočemo pustiti, a tudi ne priznavamo, da bi se našla med nami kaka izmena, ki bi težila za tem, da zadovolji samo svoje osobne ambicije. Zato naj se vsak prim. akademik zaveda, da na občinem narodnem polju ni iskusi koristi počedinca, nego samo vse skupnosti — naroda. Zato kdor, želi, da v delu za narod, žanje lavorike ali koristi, ta naj ne hodi in našo sredo! Nam so potrebni iskreni delavci, kateri so ob vsakih prilika pripravljeni dati za našo sveto stvar vse svoje razpoložljive moći brez ozira, kako bono prišli do uspehov, ali po trnjevi poti ali po poti slave.

Novi odbor bo čakala velika naloga. Brez ozira na politična prepričanja bodo morali posamezniki sprejeti enake težave. Primorska mladina je dolžna, da svojo vrednost dokaže z deli in izvrši velike naloge, da svoje prijetelje uverimo, da smo sposobni, polni idealov in vedno pripravljeni, da nesrečno delamo za naš narod v Julijski Krajini!

(s. f.)

ISTARSKI AKADEMSKI KLUB U ZAGREBU

U PROŠLOM SEMESTRU SVOGA RADA — GLAVNA SKUPSTINA ISTARSKEGA AKADEMSKEGA KLUBA — NOVI ODBOR

Redovita semestralna glavna skupščina Istarskog akademskog klubu održana je u subotu 1 aprila. Skupščina je otvorila predsednik klubu Srećko Dobrila. U svom pozdravnem govoru pokazao je na neke važne momente u životu kluba, istakao važnost kluba koju on ima u našem emigrantskem životu kao žarište mlađe istarske inteligencije, te dao neke perspektive za rad u idućem semestru. Iza toga poslan je sa skupštine brzjavni pozdrav predsedniku Saveza dru I. M. Coku.

U izvještajima koje su podnijeli skupštini društveni tajnik, arhivar i blagajnik zrcali se sav rad kluba. U prvom redu u vezi sa promjenom uredbe o univerzitetiskim društvinama morao je klub donekle mijenjati i društvena pravila, ispuštiti iz redovitog članstva studente Ekonomsko-komercijalne visoke škole i Umjetničke akademije, te ih registrirati kao goste, ispuštiti starješine kluba i izvanredne članove. S obzirom na razna politička strujanja na univerzitetu donesen je zaključak da se klub neće mijenjati u takve prilike na univerzitetu, nego će svu svoju energiju koncentrirati u propagandi za našu emigrantski stvar i u borbi za slobožedom naše zemlje.

Prigodom proslave desete godišnjice društva »Istre« u Zagrebu istakao se klub naročito time što su članovi kluba, dilettanti, prikazivali u Narodnem kazalištu dramu »Za našu grudu« od Gorickoga. Dramu su uvježbali sami članovi i davali je prije toga s velikim uspehom u Krku i Aleksandrovu. Komad je doživio potpuni uspeh što dokazuje dvaput rasprodana kuća, a još više sva zagrebačka kritika koja se povoljno izrazila o izvedbi i pohvalila našo stanje istarskih akademikara. To je bila ujedno in najjača afirmacija Istarskog akademskog kluba u Zagrebu. Koliko su koristili akademikari tim nastupom emigrantski stvari pokazuje najbolje interes nekih društava iz provincije za ovu dramu. Tako se Sokolsko društvo iz Du-

brovnik obratilo na akademski klub da mu pošalje jedan primjerak drame za prikazivanje. Isto tako tražila je i Jadranška straža iz Siska jedan primjerak drame, a Jadranška straža u Bjelovaru vodila je pregovore s klubom o izvedbi drame u Bjelovaru. Međutim zbog tehničkih poteškoša izvedba u Bjelovaru i u Sisku je izostala.

Veza kluba sa drugim društvinama —

kako akademskim, tako i emigrantskim i drugim bila je uvijek živa. Narodno se mora istaknuti pažnja »Kola srpskih sestara« Beograd, koju ono posvećuje istarskom akademskom klubu.

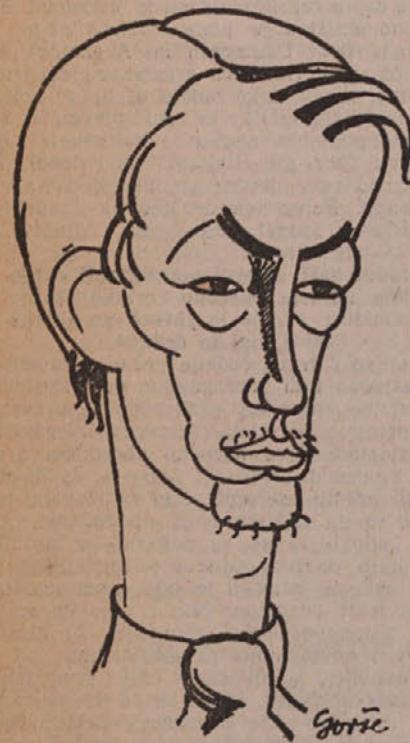
Prigodom odlučnog istupa u parlamentu za vrijeme žestokih napadaja talijanski štampe na našu državu poslao je klub brzjavne pozdrave onim narodnim poslancima i senatorima koji su se najjače založili za našu zemlju.

Na članskim sastancima kluba predavali su članovi: Srećko Dobrila, O Istri sedamdesetih godina i Našo Složi, Bratulić »O Nacionalizmu«, g. dr. Kajin o Zadrugarstvu, član Bekar o temi »Da li je naša dosadašnja propaganda bila ispravna«. Dušan Jakac govorio je u Omladinskoj sekciji »Istre« o značenju Rapalskog ugovora. Tako je i u ovom smjeru L. A. K. pokazao dovoljnu aktivnost.

Iza svih izvještaja podijeljen je statom odboru apsolutori.

U novi odbor su izabrani: predsednik Grakalić Ivan, cand. fil., potpredsednik Gržetić Milan, cand.

CIRIL KOSMAČ:

Ciril Kosmač

Ob beli Soči, ob modri Idriji, ob Tolminski deroči in ob peneči se Bači, ob vseh velikih, bridko šumečih tolminskih potokih, v grapanih globelih pojočih, čez polje mimo njiv ob vrzelih deročih, so se zganile vrbe, bele in črne vrbe, krhke in sočne vrbe. Bele vrbe noben tolminski otrok ne išče za piščalko, prekrhko je ljubje; po črni seže z roko. — Mačice so zlezle na mladike, zlezle in obstale tam krepko priraščene na oči. Smejejo se v jutru zori in z drobnimi, sivimi dlačicama sekajo jutranjo zdramarijo, ki pada s cerkvá pomešana s pesmijo rovnic zvenečih v lažih, z mukanjem volov na njivi upognjeni pod težkim plugi, z vriskom pastirjev veselih na dobravi. — Krepko so priraščene mačice na oči. Še otrokom je bridko pri srcu, kadar na paši majivo piščalko in jih morajo odtrgati z lubja.

Velikanoč. Velika nedelja prihaja.

V jutrih ni več slame morilke na polju, rosa širokokaplja leži na travnikih.

In vrbe, bele in črne, krhke in sočne vrbe, obložene s težkim mačicami, se klanjajo nad vodami.

Velikanoč. Velika nedelja prihaja.

Vse je že zdavnaj pozaspalo in umrlo. Vladimir pa je še bedel. Oči so se mu izbulile v temo. Iskale so nekaj svetlega na čimer bi lahko obstale vsai za trenutek. Pa niso našle ničesar. Nobenoga, niti najmanjšega sonca nji bilo nikjer, nobenega meseca, drobne zvezde nikjer nobene. Nič svetlega se ni izgubilo v ta zapuščeni kraj. Povsod sama nepregledna tema. Vladimir pa je ležal nekje v sredi te teme in te praznотe sam, na mrzlem cementu, na tenki deski s svojo suknjo odet.

Pričakoval je in ni pričakoval. Da bi zanj lahko še kaj prišlo in nad tem je skoro obupal. Sanjati. Da bi sanjal. Sanjati pa ga je bilo sram samim pred sabo. Saj je bil star že osemnajst let. Da, osemnajst let. In vendar ni nikoli v tistih dneh svoje prve leče pomislil na zadnje mesece, na zadnje leto svojega razburkanega dijaškega življenja. Pozabil je skoro na tisto življenje, na skrivne sestanke, na vse govorje, na vsa nočna potovanja, na vse preposedano časopisje. Še na dekleta se ni spomnil več, zelo poredkoma. Ves nekdanji kinetski otrok se je zbudil v njem. Spomin mu je uhajal mimo dijaškega življenja, mimo potovanj po Italiji in mimo prve ljubezni, daleč nazaj, tja do otroških let, do pašnikov, do piščalki, do ljudske šole, do samih svetlih oljčnih nedeli. Tudi tisto noč se je nekam zamislil. Zeblo ga je in dolgo ni mogel zaspasti. Šele ko je ura udarila dvanaest in je polnoč odjadrala po dolgovreznimi cesti noči, je zaspal.

Zbudili so ga iz sani. Ali se je zbudil sam? Vladimir sam ni prav dobro vedel tega. Sanjal je. Bil je doma. Komaj dvanajst let mu je bilo. Za Vrtačno je pasel krave, zagnal jih je proti Rejcovim lazom, sam pa je šel k mlinu, ki je klopotal ob potoku Skopičniku. Vsedel se je na ograjo, vzel je iz žepa krivač in odrezal debelo vrbo. Potrgal je mačice in si omajil piščalko. Piščalka pa ni hotela zapeti. Najbrže je bila kje zarezana. Poskusil je ponovno: dal je vso sapo: nič. V Ročah je bilo polosmih. čas je za šolo. Zjezel se je nad piščalko, vzel krivač in zamahnih. Udaril pa je previsoko; zadelo je roko. Zabolelo ga je. Zavpil je in odprl oči. Poleg njega je stal ječar in ukazoval:

— Alzatevi, alzatevi!

VELIKA NEDELJA

Vladimir se je začudil. Tedaj ni vedel ali sanja ali bedi. Kako? Kje je? Zavedel se je hitno, ko je ugledal poleg sebe prednje ječarjeve oči, in skoro ga je bil sram svojih otroških sanj. Vstal je in pogledal krog sebe. Šele tedaj je zapazil, da ni še dan, da gori in celici luč.

— Kam pa ob tej uri, je vprašal.

— Hitro, hitro, se je oglasil ječar in zaključil. — Vzemite vse svoje stvari.

Z naglico je zbiral Vladimir svoje premoženje, knjige, papirje, obleko in spravljal v sveženj. Sam ni vedel kdaj je zbral vse in sam ni vedel, kdaj se je porodilo v njem čudno, neverjetno predzrno upanje: kdo ve, morda gre pa domov? Sicer ob tako zgodnjem uru ponavadi ne spuščajo jetnikov, saj še zore ni. Kdo ve, njega mogoče le izpustijo. Pa prav zdaj za velikonočne praznike, se je razveseli, in že je bil doma. Hodil je ob Idriji in majil piščalk. Vrbe so se sklanjale nad vodo, natrgal je šop mačic in nesel jih na materin grob, in potem doma...

Sam bogekam bi se bil še zamislil, pa je že stopil na hodišč. Na vratih ječarjeve pisarne sta slonela dva detektiva. Spoznal ju je. Vprašala sta ječarja, če je jetnik vse svoje stvari in potom prijela Vladimira pod pazduho:

— Andiamo!

Stopili so v noč, Vladimirjeve misli je trgalio tisoče vprašanj in odgovorov: morda me peljejo h kakij konfrontaciji. Ah to ne. Ali me peljejo v Idrijo? Kdo pa je tam od naših? Zorko! Da, Zorko. Ne, ne, tja me ne peljejo tako zgodaj. Morda pa v Gorico? V Gorico, v lečo, ga je pretreslo. Iz ječe v ječo. Iz Tolmina v Gorico, daleč od doma. — Pa se je potolažil: Morda pa grem samo k sodniku in me potem izpustijo. Ne, ne, je takoj udarilo vanj. K sodniku ob tej uri, kam?

Pripeljalj so ga skozi dvoriščna vrata V drevoredu je čakal avto. Vstopili so, in na platneno strelio avtomobila je padlo par debelih kapelj rose. Drugače je vladala smrtna tišina. Zazdelo se mu je, da mora nekje umirati ob tej uri. In skoro vesel je bil, ko je avto zabrnjal in se zganil. Hitro je odločil v sebi: če zavijemo proti Zalogu, grem domov ali... ali pa k Sv. Luciji na vlek, se je takoj užalostil. Če zavijamo proti Volčam... zbogom... gremo na jug... v Gorico.

Misli in dejstva, ki so drle mimo, so se strnile v eno vprašanje:

— Kam? Je vprašal.

— Na počitnice za Velikonoč, se je oglasil detektiv in se pogreznil v trdovraten molk. Tudi Vladimir je obmoknil in ko je avto zavil proti Volčam, je v duhu nekako zamahnih z roko: Saj je vseeno. Čemu pa upam na nekaj neverjetnega. — Bližal se je dan in on se je zamaknil skozi meglene šipe v sivino. Zdrvelj so skozi Vočje na Čiginskem polju in od tam skozi Ušnik do Soče. Pod Avčami se je zagledal v Sočo, ki se je penila med skalovjem. Ob bregu su rasle vrbe. Na mačicah so visile težke kaple, da so bile mladike globoko upognjene. Ob cesti so coetele breskve in že trta je poginala za Velikonoč.

Od Dolge njive pa do Solkana, se je Vladimir spet potopil v svojo usodo in mislil na življenje, ki ga čaka v Gorici. Malo pred mestom se je zdrznil in se jezil sam nad seboj, češ, kakor bo pa bo. Ko pa je avto zdrvel skozi mesto in se ni nikjer ustavil, se je znova spraševal: kam pa? Za božjo voljo le kam? Stežka se je otrezel črni misli. Vprašujoče je pogledal detektiva, ki pa sta trdovratno molčala. Potem se je zgubil na travnikih in njivah, ki so mirno čakali prihajajočega sonca. Mimo njega so leteli gmajne, bežali vinogradi, že vsi zeleneci. V rano jutro so se izgubljali kmetje. Tu pa tam se je kdo ustavil in pogledal za avtomobilom. Cvetale so breskve in mandeljni, zrak pa je bil čist in hladen. Vladimir je močal v delad pokrajino, ki je umirala in živila brez konca.

Zamislil se je in ni videl ne hiš ne ulic v Trstu. Šele, ko se je avto ustavil na pomolu, in je zagledal morje pred sabo, se je zelenil, ko je istopil. Znova je zrasel pred njim veliki: K a m?

Vstopili so na obrežno ladjo »Andrea Doria«. Sirena je zatulila, mostič se je dvignil. Ladja je zaplula na valovih. Ni več rešitve. Vladimir je viden pred sabo ječo: Kaznilnico Koper.

»Andrea Doria« je pristala. Malo se je zamajala. Sirena je zatulila glasno, pretresljivo. Mornar na bregu je klel:

— Per diavolo, getta bene, — ker ni dosegel vrvi. Vrgli so mu jo še enkrat in on je potegnil. Spustili so mostovž, ljudje so izstopali. Istranke so se vräcale iz Trsta s praznimi jerbišči, s košarami in nakupljnim blagom. Poskakale so na pohlevne oščice, ki so jih čakali na bregu in prepevajo izginile med vinogradi.

Vladimir se ni zmenil za živžav. Slone je od ograj in bil zamaknen v morje. To pot se je vozil prvič po morju. In kljub svojemu žalostnemu položaju, v katerem se je nahajal, je užival. Užival nekako podzavestno. Vse je bilo sivo, morje sivkasto. Gore in dalje brezbrežne in Trst sam zadaj. Vsa ta sivina, ki je objela in

pregrnila, kakor neotipljiva plast žalosti in bridkosti to pokrajino, se je bila izlila iz Vladimirovih plavih oči. Vladimir je mislil. Čas je primerjal temu sivemu morju, prazen sod, ki se je spenjal na valovih, pa je bil on sam.

Okrenil se je in hotel stopiti proti izhodu. Detektiva pa sta ga prijela in rekla:

— Aspettate ancora!

Počakal je in ko je bila ladja že čisto prazna, sta ga prijela pod pazduho in rekla:

— Avanti, andiamo!

Stopili so čez mostovž na suho.

V dalje so se za morjem izgubljali vrhovi. Prostor pred ladjo je bil skoro prazen. Vladimir ni videl nobenega znanca. Nenkrat pa sta se poleg njega zasmehala izpravovalni sodnik in zapisnikar.

— E, ci siamo, je dejal sodnik.

— Siete venuto nel regne dei cieli. E proprio per la Pasqua!

— Conducetelo nel paradiso! — je dejal sodnik, in še dodal obrnjen proti Vladimirju: — Vedremo se qui ci dirà la verità, birbante!

Sodnik se je okrenul. Detektiva pa sta prijela Vladimira. Šli so navzgor po kameniti cesti, Vladimir je srečaval čudne kamenite hiše.

Sam pa ni vedel kdaj so stopili na ozko dvorišče in kdaj so zaločili za njim težka železna vrata...

— Figliulo, ci siamo, je dejal stari nadzornik s čudnim posladkanim, a brezbriznim glasom in se zavil v naslonjač.

Z malimi črnimi in rabrzdanimi očmi, je pogledal Vladimira, ki je stal pred njim majhen in neboglien, kakor otrok, ki mu je umrla mati, razkuštran v bled, z malo culo, v srajco zavezano na rokah. Plave oči so bile nekam čudno vodene in prazne, pod njimi se je vlekla široka plava senca. Gledale so v nadzornika. V njegovo plavo uniformo. V hrastov list, ki je bil z zlatom nitjo našit na ovratniku. Nadzornik je bil star. Vzel je kos papirja in vprašal:

— Odkod?

— Iz Tolmina.

— Ime?

— Vladimir Hribar.

— Stari?

— Osemnajst bom imel v jeseni.

— Oče?

— France.

— Mati?

— Marija.

— Poklic?

— Dijak.

— Posebna znamenja?

— To, je dejal Vladimir, in pokazal zasejeno rano na placu lece roke.

Nadzornik je zapisal potom pa se naslonil in dejal:

— Tako, tako daleč ste prišli s svojo nepokorščino. Namesto, da bi praznovali Velikonoč v krogu svojih dragih, jo boste praznovali pri nas. Ali se vam uboga mati nič ne smili?

Vladimirja je sprejetel mraz, ko je rekel :

— Matere nimam.

— Imate očeta?

— Imam.

— No vidite, pa oče se vam ne smili. Da, da, tako je. Že otroci so trdi v teh krajinah. Nič jim ni do očeta in matere. Primitivni so, barbarski narod, balkanci, je godnjal nadzornik nekako sam zase. Potem se je dvignil in pozvonil. Vstopila sta dva stražnika. Nadzornik se je obrnil do Vladimira in dejal:

— Sli so čez dvorišče, proti velikim vratom. Nad vratih je visele nezaslišano velik križ. Na njem je bil razpet velik Krust. Nečo je bil ta Krist pozlačen, zdaj pa je bil od časa ves zarjavel. Deževne kaple, ki so leta in leta kapale nanj, so obvisele tam, kakor podolgovate srage krvi. Pod tem križem so visele Dantejevi verzi:

— Lasciate ogni speranza voi che entrate!

Ob tem pogledu se je Vladimir pretresel. Pomisli je nehote na velikega Krista, človeka in Boga, usmiljenja polnega, ki je zarjavel. Tako žalostno in neusmiljeno je zarjavel in Vladimir ni mogel verjeti več vanj. In pod tem Kristom niso napisali obljube za nebeško kraljestvo, obljubo pekla so napisali.

V vratih je zaškrial ključ. Vstopili so na mračen hodnik. Od sten je zaudarjalo po plesnobi. Pod težkim sivim kamenitum obokom so umirala okna.

Vladimir je sledil nadzorniku. Za njim so hodili ječarji. Vodili so ga po dolgih hodnikih na desno in levo, po kamenitih stopnicah navzgor in navzdol, tako, da na vsezdaj Vladimir ni vedel kje se nahaja. Ustavili so se na dolgem hodniku, kjer je pred vratih vsake celice stal žandar z načito puško.

Vladimira so pohnili v celico št. 39. Nadzornik in ječarji so stopili za njim. Ukažali so mu naj se sleče. Ko je stal v sami srajci pred njimi, se je porodila v njem neka otroška sramežljivost. Pogledal je ječarja ta pa je zavbil:

— Toglietevi tutto!

Slekel je še srajco in stal pred njimi vesel in tenek. Roke so mu visele ob strani, kakor bi bile mrtve. Nadzornik sam je pre-

tresel in pogledal sleherni košček njegove obleke in jo metal na posteljo. Pogledali so mu še v lase, med noge in pod pazduho in odšli.

Vrata so zaločila zaločila za njimi. * * *

Vladimir je obstal sredi celice. Bila je velika in samotna, podobna že zdavnaj zapuščeni grajski dvorani. Obok je bil neznanško visoko. Vladimirju se je zdel kakor samo nebo pred nevito. Daleč nekje pod obokom je visela majhna lina, ki je sipala v polum-ak ozek pramen dnevne luči. Sredi celice na kamenitem tlaku je bila železna postelja. Vladimir se je oblekel, se vseže, nanjo in sklonil glavo.

Njegov pogled se je zatopil v kamnit tlak...

Dolgo je tako sedel in se je prestrašil, ok so ga poklicali:

— Fuori!

Zopet so ga vlačili po stopnicah navzgor in navzdol, po hodnikih sem in tja. Nazadnje so ga pahnili č

križi se je v pomladanskem vetrju majala vrba žalujka. Zazdelo mu je neverjetno lepo in zaželet si je, da bi ga nosili tako celo večnost.

V drugem nadstropiu so ga stisnili k zidu. Ukažali so mu, naj obrne pogled v steno. Navzdol po stopnicah so nesli nekoga Vladimira se ni mogel premagati, pogledal je. Človek, ki so ga iečari nesli, je bil mlad, dolg in tanek. Na čelu so se mu leplili kostanjevi lasje, na ustnicah mu je ležala krv. Vladimir je bil skoro zapvilen:

— Dreja kam te nesejo!

In takor nalašč sta iečaria, ki sta ga nesla spregovorila med sabo.

— Questo se ne andra fra poco, je rekel prvi.

— Tisico, je razsodil drugi.

V celico so ga vrgli na posteljo, dali mu hleb kruha in odšli. Vladimir se je zavadel počasi.

— Kakšen dan je danes, je pomisil — Najbrže je velikonočni pondeljek, je zaključil čez čas.

Skozi lino je sijalo sonce. Na podu, na razmetanih kammih je ležala široka rumena razsekana končna lisa. Vladimir je vstal s postelje, poiskal vode in si umil obraz. Potem je poiskal svoj robec. Bil je krvav. Spral ga je, ampak krvi ni mogel sprati. Ovil ga je dobro in ga potem razgrnil po kamnu na sončni lisi. Trenutek je postal, potem pa se je vlegel na posteljo. Oči je upri v robec in se je skoro nasmehnil bleščim rožam, na sončni lisi:

— Velikonočne rože, mačice, piruhi... je misil.

Zavonili so zvonovi.

— Zvoni, je dejal. Velikanoč je že odšla.

Zvonovi so zvonili, sonce je umiralo. Na lino so prišli golobi. Grulili so v večer, ki je prihajal grulili žalostno in točeče, kakor bi se nekje na dvorišču zvijal človek pod težkimi udarci.

Ob tem glasus se je stresel. In ko je pomisil na Dreja, se mu je zarezovalo v srce. Prisluhnil je, a ni mogel razločiti. Morda grulijo samo golobi, morda pa... ne... ne. Andrej ne bo jokal...

Na ves njegov namir se je zalila noč, noč in lakota. Že dolgo ni zaužil ničesar. Na tleh poleg postelje je ležal hleb kruha. Pobral ga je in ugriznil. Zobje so ga zaboleli od prijetih udarcev. Padel je vznak na trdo blazino in onemel...

Zbudil se je proti jutru. Lina je bila svetla. Visela je pod stropom in se smejala. Vladimir se je spomnil na dom. Prosil bo in bo pisal četudi po praznikih. Ko je zazvonilo je vstal in udaril po vratih. Prišel je iečar odpril vratca in vprašal:

— Eee...

— Desidero scrivere a casa.

— Di qui non si scrive, je dejal iečar in zapotutnil vratca.

Vladimir je ostromel. Napravil je par omahujočih korakov po celici, se sklonil nad robcem in ga pobral. Razgrnil ga je proti luči, in krog usten se mu je zarasil žalosten smehljaj, ko je rekel:

sem z rožami nastlal

— Očetu pa ne morem pišati, ga je prevzelo čez hip. In tako rad bi mu pisal. Vse bi mu napisal kako je hudo in kako se upa. Da je veliki petek in velika nedelja, da veliki petek mora priti pred veliko nedeljo. Pisal bi, naj zanj poljubijo Krista za veliki petek, saj vedo dobro, tistega Krista, ki je položen na tleh pred obhajilno mizo v cerkvi v Ročah. On sicer malo verjamame ne more verjeti več. Saj na dnu srca še nekaj gori, ampak po vsem tem kar delajo ž njim. Tcs zanj ui nikjer nobenega Krista več. Kako bi, saj ga vendar mučijo in obsojajo pred Kristom samim, ki pa se ne gane. O pa saj ni Krist krov. On Vladimir sploh ne ve, ne more več misli. In še bi pisal, naj sestra Dragica, ker mame n... več — zjutraj na Velikonočko bo rezala blagoslovijen kruh za vse, odreže košček tudi zanj, v njegovo soko na mizo naj mu ga dá, kadar se bo povrnih, se bo že sklonil nad njim. On se sicer še ne bo vrnil za to Velikonoč, ker njegova velika nedelja ni od tega leta. Enkrat pa se povrne za gotovo...

Malo pred poldne pa so se zopet odprla vrata. Vladimir se je že ustrašil, posmisil je na sodnika.

— Kaj pa je, je vprašal.

— Vino je dejal iečar.

Vladimir se je začudil. Stopil je k vratom in je vprašal:

— Čemu pa?

— Velika nedelja je, se je zasmajal stražnik ponizevalno.

— Ve — li — ka — ne — de — lia, je zlogoval Vladimir.

— Danes, vsemi, piš je ukazal iečar.

Vladimir je vrtel pločevinasti kozarec. Roka se mu je tresla. Kozarec se mu je zdel težek neverjetno težek. Črno istrsko vino se je penilo v njem.

— Morda pa je stup — ga je prešinilo, ampak samo za hip.

— Piš, vraga, je vzrojil iečar.

Vladimir je dvignil kozarec. Ko se je dotaknil ustnic, ga je zazebio. Nagnil je. Vino je bilo kislo. Skrčil je ustnice. Pred očmi se mu je zameglilo.

— Velika nedelja, je zašepetal.

Nastlonil se je na steno. Počasi se je sedel. Roka je izpustila kozarec, ki je zavzel na kamenitem pragu.

Velika nedelja prihaja. In vrbe hele in crne, brhke in sočne vrbe s težkim mačicami obložene, se sklanjajo nad vodami...

DORA GRUDNOVA:

SIVA PESEM

(Iz zbirke »Rdeče kamelije«.)

ko se jim burja v vrhove zapleta;
enkral med njimi ujeta,
težko se spet jim izvije;
in kakor molitev, v sinjino kipeča,
so divje nje melodijs.

Kot burja vjeta med boravce,
jaz ujeta v pesem sivo sem
kamenja rodnega;
molitev njena divja je, hrumeča,
od neba milosti roteča
za bedno grudo kraško;
molitev moja tajna je in nema:
za njo najgloblja v srcu je bolest.

POMLAD V BRDIH

Sedaj je pomlad in je Velika noč. V mladih sрtih zažari nemir in hrepnenje prihajajočega življenja.

Ali trpka je pomlad, komur je ostal le pomin nanjo.

Sedaj so briški griči že v cvetju. Med zelenimi oljkami trepetata breskvin cvet, obrezana trta se solzi, v dolinah leži preorana zemlja in čaka spočetja kakor deviška novesta.

Opoka se drobi pod korakom mladiča. Na ustih smeh, z ognjem v očeh se ustavi ob ograj:

»Nuna Marjanova, ki djelate?«

Nuna je v brajdi. Roke so ji prekrizane na prsih, pogled ji je zastrl v daljno daljo. Kako je Francu? Odpeljali so ga bili in ni ga nazaj. Ali kje počiva v neblagoslovjeni zemlji, ali misli na daljnih otokih na domače gubanice in pince? Tako je bil še mlad! Napol otrok. Kad hodi Karlo? Ali je srečno prehodil brinjevo pot do meje in čez? Kako so ga sprejeli, ljubezni lačneg? In Nuta! Kaj je z Nuto? Odšla je gorečih oči. Kaj je storila Aleksandrija z ognjem v njenih očeh?

»Nuna, ki djelate?«

Razorano lice nune Marjane se nabere v snehljaj. Kaj naj odgovori mladiču, ki mu srce prečipera pomlad? Sreči ji tiseč vesel odgovor, pa ga ne najde.

Molč se okrene in oddrsa proti hiši, da zaklene duri za sabo.

Trpka je pomlad, komur je ostal le pomin nanjo.

JOSIP RIBIČIĆ.

Tu stojim na višini,
sama z borovci pojočimi
v jasnino zimskega dne;
pretresa burja telo mi kljubajoče,
a duša prisluškuje pesmi Krasa.
ki mrka je, in medla vsa in trudna,
ki še pod solnecem siva vsa
je pesem Krasa.

Siva je pesem Krasa:
v jekih zvenečih bieh jo burja
do mojih ušes razbolelih;
iz delavnic in kannolomov
trga ječe se in z burjo zaganja
v borovce pojoči:
dleo ob kamen —
enakomerno, udar na udar
dleo ob kamen —
in težke ročke,
trudno srce.

Tu stojim na višini
sama z britkostjo svojo:
ta svet pod mano,
takò ubog ves in neploden,
mi rodna zemlja je —
o, zemlja ne, pac kamen trd takò,
da se solzé britkosti ne popije;
in siv takò,
da sive so nad njim daljine,
in siva vso pokrajina —
o, nad njo se solnce osivi,
še solnce posivi...

A nad mano v vrhovih
borovci pojó:
njih spev je veličasten
(kot orgel bučanje v katedrali),

ZA VELIKONOČNE PRAZNIKE KAJ POTREBUJETE?

ČEVLJE:

moški polčevljii z usnjencim podplatom	Din 75.—
moški visoki čevlji z gumijastim pod platom	Din 79.—
moški polčevljii z gumijastim podplatom rjav ali črni	Din 89.—
ženski čevlji trpežni iz prvovrstnega usnja, rjav ali črni	Din 60.—
ženski čevlji v moderni kombinaciji	Din 95.—
otroški čevlji iz finega platna, rjavega ali črnega usnja	Din 20.—
deški od št. 30—35	Din 45.—
deški od št. 36—39	Din 60.—
za otroke praktična, moderna oblika iz prvovrstnega usnja	Din 52.—

NOGAVICE:

Damske nogavice Din 3.—, 6.50, 7.50, 9.—, 10.—, 13.—, 15.—.
Damske nogavice svilene Din 20.—
Moške nogavice Din 3.—, 4.—, 5.—, 6.—, 9.—, 14.—
Otroške nogavice črne od Din 3.— dalje.
Otroške nogavice v barvah od Din 4.— dalje.

ROKAVICE:

damske Din 16.—, 20.—, 22.—,
moške Din 18.—, 22.—, 24.—.

PERILO:

svilene hlače damske Din 16.—
damske srajce dnevne Din 26.—
damske svilene kombinaze Din 30.—
moške srajce Din 29.—, 30.—, 35.—, 55.—, 58.—
moške spodnje hlače barvaste Din 25.—
moške spodnje hlače bele Din 32.—
ovratniki moški, trdi Din 4.50—
ovratniki iz gume Din 10.—

PLETENINE:

Poletni jumerjeri s kratkimi rokavi Din 75.—
z dolgimi rokavi Din 85.—

DRUGE POTREBSCINE:

kravate Din 9.—, 10.—, 13.—
moške naramnice Din 12.—
predpasniki ženski Din 15.—
predpasniki ženski iz gume Din 35.—
damske barete Din 12.—, 21.—, 24.—
čepice moške Din 17.—

KONFEKCIJA:

bluze Din 58.—
krila Din 58.—, 68.—
obleke Din 98.—
plašči sportni Din 195.—
otroške irhaste hlače Din 65.—
otroški tankeri Din 85.—

TRGOVINSKA HIŠA

ANT. KRISPER LJUBLJANA,

Mestni trg 26 Stritarjeva ul. 1-3

Monumentalni velefilmi

Zadnji dani Pompeja

počam od 13. ov. mj.

preko Uskrsa

Kino Music Hall

VZGLEDI VLEČEJO

Grafovovo, marca 1933. Kristina Lanjanje, uradnica na tukajšnji občini in sestra višjega uradnika na Italijanski konzulatu v Pragi, ki je znana zaradi špionажe je ukradla, najbrže po zgledu svojega šefa podeščata Buonassisi, tritočev lir iz občinske blagajne.

Grafovski občini so dosedanji podeščati naredili že nad 100.000 lir dolga. Zadnji slovenski župan Florjančič je pustil blagajno aktivno še za nekaj tisočev lir. Za njim je prišel prvi italijanski podešča Dettori, ki je bil kolikor toliko pošten in pravičen ter priljubljen ljudstvu. Goriški prefekt pa ga je odstavil, ker je bil osumljen, da »drži« s Slovenci. Temu podeščatu je sledil Graziani, ki je naredil že na občini v Renčah, kjer je prej služboval, 250.000 lir dolga. Tudi pri nas se je kmalu izkazal in zadolžil našo občino za 50.000 lir. Kot rečeno, znaša danes skupen dolg naše občine nad 100.000 lir. Tako se bližamo boljšim časom! (X)

PRAVO DARILO!

Zlato polnilo pero
od Din 50.— dalje,
dijaška peresa
od Din 35.— dalje.

Popravlja peresa
vseh znamk:

A. PRELOG

LJUBLJANA — MARIJIN TRG
(vogal Wolfsova)</

SLAVA:

NAŠI KULTURNI DELAVCI

Obrnila sem se na pisatelja Bogomira Magajno naj mi pove, v koliko je še živa beseda, ki obravnava življenje našega ljudstva onkraj meje. Razgovor se je razvijal tako:

— Povej mi, ali beseda v romanu, v povišti, v noveli, v pesmi, lahko upliva tudi tendenčno, čeprav skuša obdržati strogo umetniško merilo? V kolikem odnosu so dela, ki se bavijo s vprašanjem Primorja, do tendenčnosti?

Bogomir Magajna

Tole vprašanje ti bom pojasnil najlažje takole: Irski pisatelj Sheehan je napisal roman »Dolina krvi« (Glenanaar). Kdor ga je prečital, ne bo mogel zanikati umetnine v njem. In vendar popisuje ta roman strašno preganjanje Ircev po Anglezih, podobno preganjanju, ki so mi izpostavljeni sedaj naši ljudje onkraj meje. Roman je zbudil silno zanimanje v vsem kulturnem svetu in je bil preveden skoraj na vse evropske kulturne jezike. Tisoče bralecov je ostromelo nad dejanji, ki so

— O Srečku Kosovelu ne bom govoril. Poznaš ga dobro. V nobeni liriki se ni žaloigra preganjanega ljudstva to-

cali iz njih. In zakoprnilo nazaj k tisti Čargo, Sirk, Pilon, Pirnat, Čermelj, Gaberšek, zgodovinar Milk Kos itd. Toda, to je že iz okvira tvojega vprašanja.

— Citala sem tvoje »Primorske novehe«, »Bratje in sestre« in druge podo-

Ivan Pregelj

liko zrcalila kot v njegovi, ki je radi bolečine izkravela. Kolikoga pomena so njegove pesmi, vedo vsi. Pa Kosovel nam ni pridigoval. Slikal nam je žive podobe, ki nas pretresajo vse. Tudi Gruden je doživel žaloigro. Kar je napisal, ni laž, je resnica, kljub temu, da zazveni nekatera njegova pesem za ljudi, ki ne vedo kako je v resnici, nekoliko neverjetno. Ni pa tako prepričevalna kot Kosovelova tam kjer hoče biti tendenčna — tam kjer riše živo, zagrabi človeka do

Narte Velikonja

dna in priklice pred oči bolečino naše zemlje. Stano Kosovel nam je tudi podal v pesmi marsikatero živo podobo našega človeka. Nekateri njegovi socialni motivi nas pretresajo v dno duše. Gradnik nam jih je podal mnogo.

Igo Gruden

se dogajala na zelenem otoku. Roman je dosegel več kot stotine članakov, ki bi bili spisani. Održal pa je klub temu popolen značaj umetnine, kajti v dovršeni obliki je popisoval resnično življenje Irsko. Ta umetnina je bila torej brez pridig s samim slikanjem propaganonega pomena. Isto bi ti lahko rekel o Turgenejevovi »Lovec v zapiskih«, v čisti umetnosti, ki je risala življenje zasuznjenskih kmetov in povedala strmeči Rusiji, da imajo tudi kmetje živo dušo in živo srce, kijun temu, da so jih prodajali kot živino. Ta knjiga je zelo pripomogla k osvoboditvi ruskih kmetov. Danes so tudi »Lovec v zapiskih« prevedeni skoraj na vse kulturne jezike. Takih primerov bi ti lahko mnogo navedel. Da, čimborj čista umetnina, čimborj resnica in življenska, tem bolj lahko zgrabi človeka, tem večji socialni pomen ima poleg estetskega, tem bolj upliva. In ali mi lažemo o velikih žaloigrah, ki se dogajajo onkraj meje? Pač pa je naša beseda še premalo živa. Ne razumem pa tistega, ki se boji slikati to strašno preganjanje v strahu, da bi delo ne bilo tendenčno. Dotični potem ni pravi pisatelj Primorja — mogoče niti pisatelj ni, kajti drugače bi gotovo doživil to veliko žaloigro v sebi in jo smatral vredno oblikovanja.

— Kako je zaživeli Primorje v dušah naših pisateljev?

Citamo in smo naenkrat zopet v Primorju. Brda, vinske gorice, naš človek, naše sonce pa tudi naša žaloigra se zr-

— Joža Lovrenčič nam je napisal mnogo pesmi pa tudi črtic in zgodovinskih povesti iz Primorja. Sedva ne opева vse sedanje žaloigre, vendar zbude v bralcu velik interes in ljubezen do naše zemlje. Najlepše stvari nam je napisal v baladni formi. Obiskal sem Karelja Široka. Izdal je dosedaj par zbirk, in človek ob njih čitanju ne more drugače, kakor, da se z dušo povrne nazaj domov. Ima v rokopisu pesmi, ki objekujejo smrt naših žrtv v živi, resnični besedi, a tudi njegov brat Albert Širok ne moči. Dasi ne piše mnogo, je vendar v kulturnem delu priden in neutrudljiv kot čebela. Pregelj nam je napisal »Božje mejnike«, ki nam prikažejo poleg lepoti bridko resnico Istre. V »Umreti n oči« nas je povedel na zasušnjeno Koroško, drugače je poklical v dušo v mnogih umetninah pokrajino in ljudi Tolminske. Letos nas je povedel za dvajset let naprej in nam prikazah v »Dom in svetu« bridkost, ki nas bo zajela takrat, ko bodo vladali bolni italijanski duhovniki nad našo zemljo, ko naših več ne bo. Ali je novela »Usahla setev obup, ali je opomin? — A beri, kako nas je povedel Narte Velikonja v marsikaterem svojem spisu k morju. Dolga

Karel Širok

be, v katerih človek zaživi s Primorjem. Ali delaš sedaj kako novo sliko o našem življenju?

— Napisal sem povest »Graničarje«, ki bo izšla šele drugo leto. Obravnavam življenje ljudi na meji. V ozadju stoji žaloigra Bazoviških žrtv. Sedaj ni mogoče povedati še vsega in zato povest ne bo mogla biti roman, ki bi obravnaval vse osebe. Bralec bo drvel z Gavranom in Jasno skozi grozo in skozi življenje našega časa. Citala boš v tej povesti o idealizmu in o grehu, o našem obupu pa tudi o našem nezmagljivem upanju. Zaživel boš v njej lepoto naših pokrajin in naših ljudi. V »Vigredi« izhaja povest »Klara Legiševa«, ki se dogaja na Krasu, v Trstu in na morju. Bogate laške družine najemajo kraška dekleta, da bi se nihovih sinov ne nalezli sifile po bor-

Joža Lovrenčič

je vrsta njegovih del. On je med tistimi, ki najbolj poznajo našo dušo. — Ne more pozabiti svoje doline Ivo Grahov. Z marsikatero besedo — »Mati«, »Attentator« in z drugimi — nam je dal našo živo zemljo in žive ljudi pred oči. On ne klone nikdar in povedal nam bo še mnogo. Prepotoval je po Evropi, videl marsikaj in ni molčal nikdar. Tako ne more pozabiti te naše zemlje Ciril Kosmač, ki je narisal par pretresljivih podob in misli opisati, kadar bo mogoče, življenje in zadnjo pot Bazoviških žrtv, ki jih je spremljal od začetka do konca. Pa Joža Pahor tudi ni hotel molčati. Nenavzem zakaj molči Lojze Remec, ki je včasih tako živo živel v svojih delih z nami. Pa jih je še nekaj drugih, ki se ne boje povedati kot Ivan Matičič, Likovič Joža, Grudnova, Samsova in dr. A veš, da pričakuje-

Josip Ribičič

Citamo in smo naenkrat zopet v Primorju. Brda, vinske gorice, naš človek, naše sonce pa tudi naša žaloigra se zr-

Albert Širok

mo od našega Vilka Ukmara, ki se je nedavno povrnil iz Dunaja, da nam bo dvignul godbo in pesem v silno višino. Pa Bravničar je tudi iz Primorja. Kaj će bi te povedel med primorske pevce, igralce, slikarje, delavce na značvenem polju? — Rijavec, Šimenc, Delak, Podgorská,

Vilko Ukmár

delih. Poleg socialnega orisa Trsta lahko spremišča življenje nesrečne bedne Julci in uporno življenje Klare, dekleta, ki se silno upre nečloveškemu izkoriščanju in prikaže strmecim tujem lepoto naše duše. Skušal bom doseči, da bi izšla povest potem v knjigi. Radi razmer časa sem prisiljen preložiti v duši začrtan roman Kalvarije našega življenja, na poznejši čas.

— Ali naj bodo dela naših avtorjev obrnjena v pretežni večini v Primorje?

— V toliko kolikor so doživel žaloigro in v kolikor jim veleva vest. Hotel bi pri tem vprašanju povedati tole. Mi nismo samo Primorci, ampak tudi emigranti. Mi ne živimo doma in vendar živimo med svojim narodom. Ne bodimo temu narodu v oviro in spotiko, ampak pomagajmo tukaj graditi gradbo kulture in življenja. Zato ne prikazujmo tukaj samo življenje Primorja, ampak pomagajmo obogatiti življenje tudi tostran meje. Čim bogatejše in silnejše bo življenje tostran meje, tem večje bo tudi upanje, da se nekoč prerodi življenje onstran. Naše prireditve naj bodo žive in popolne in ne samo propagandne — zato naj bo glavni cilj najprej z delom in poštencem očistiti sami sebe, da bomo lahko svetili tudi drugim, in potem graditi.. Zdi se mi, da je v tem oziru vse pre-

mało storjenega. Naše prireditve so se vedno povprečne čitalniške in ne zgrabijo poslušalcev. V vsem je še pre malo pridnosti in preveč skepse. Dviga

Ivo Grahov

jo se le nekateri posamezniki, mesto, da bi se dvignula celota. Nasproti temu pa glej, koliko je naredila Mladinska matica, ki posilja toliko in toliko tisoč knjig letno otrokom tostrom meje. Naš rod, ki ga urejeuje mladinski pisatelj Ribičič, se širi v dvajset tisoč izvodih med mladino. In vendar ni to vzeto iz zraka, ampak je potrebno za to ogromnega dela nekaterih ljudi. Potem se ozri na tiste Primorce, ki delajo na znanstvenem polju. Ko bi delali vsi tako! Eden naj zgrabi rovinico, drugi lopato, tretji kladivoče hočemo zgraditi tukaj in se naučiti da bomo pozneje gradili zgradbo iz polnih ruševin onkraj, kar je naš cilj.

Ferdo Delak

Pregelj, Gradnik, Širok in drugi — nikdar naj se ne pojavi utrujenost — polnimo revije in časopise tu in kolikor mogoče v inozemstvu, prikazujmo življenje tako kot je. Mnogo odgovornosti leži na našim ramah in ne skušajmo oresti se je. Drugi naj delajo v gledališčih — saj so prav naši pokazali nekaj talentov. Naj rode se nove! Tretji: naj gred v društva in jih dvignejo do največje višine, četrtri naj se bore za hrano tistim, ki nimajo kaj jesti. Kdor lahko opravi dvojno delo, naj ga opravi. Nihče nima pravico izgovarjati se, kajti cilj pred nami je velik in svet — naš cilj je zapreti pot smrti, ki grozi uniciti nad pol milijona ljudi. D'Annunzio je rekel: »Kričati in vedno kričati mora tisti, ki hoče zmagati. Nam pa naj bo pravilo: »Delati in neprestano delati!«

Ni upanja, da bi tisti, ki nas preganjajo strgali kopreno s svojih oči in doumeli v plemenitost slovenske duše. V nas ni bilo sovraštva — toda oni so skušali pogaziti lepoto in srce, kakor bi pozabili, da so prav sinovi njihovega naroda: Dante, Leonardo, Raffaello, Mazzini, Vico, Pellico in vrsta drugih oznanjali in pridigovali o lepoti, o kulturi srca in o pravičnosti vsemu svetu. Cudili smo se. Danes se ne čudimo več. Verujmo sebi, drugim ne!

Skozi okno je bilo videti pokrajino — na eni strani dolgo vrsto Karavank — ena meja — na drugi strani se je na obzoru modril Nanos — druga meja. Med njima se je širila prelepa slovenska pokrajina — pa tudi onkraj obeh meja se je širila — gledal je tudi skozi visoke gore in jo videl. V njegovih očeh je ležala skrita žalost, toda ustnice so se mu smejaše na široko.

»Kolikokrat so navalili na to deželo! V bojih s Turki je poginulo polovico naroda, a nas je bilo vedno več in vedno več nas bo. Huni, Madjari, Benečani, Nemci so si polomili zobe od teh gorah. Mogoče, da, prav mogoče, da si ih počomi tudi kdo drugi!«

Proštampavanje Goršetovih crtež za branjeno

P. J.:

STARODAVNOST NAŠIH IMEN

II.*)

V božični številki »Istre« smo navedli precejšnjo vrsto naših primkov iz tržaškega mesta v 15 stoletju; posneli smo ona izvorno slovenska rodbinska imena po zgodovinarju don Jac. Cavalliju, ki je izčrno opisal življenje in trgovino Trsta v zadnjem stoletju srednjega veka po starih listinah one dobe. Ti pristno naši priimki jasno pričajo, kako važen činitelj je bil domači slavenski živelj za obstanek in razvoj tržaške občine že v davni in zlasti v onih butnih časih, ko je ta znamenita luka posebno trpela pod pritiskom sosednih Benetek, ki so jo polagoma pripravile prav na rob propasti.

Bilo je to pred 500 in več leti, ko se je znaš Trst, obdan z debelim obrambenim zidovjem na ozkem obsegu današnjega starega mesta, vstrajno in pogumno boriti za svojo svobodo kot samostalna občina prej, a kasneje za avtonomijo in za svojo pravico do svobodnega trgovanja po morju proti mnogočnemu sosedu, ki si je skušal osvojiti celo vstočno jadransko obalo, da zagnodi sam nad morjem.

Preko 3 stoletij je trajala le z kratkimi presledki ta huda borba na življenje in smrt dokler ni Trst popolnoma podlegel. Prvkrat je zavzet dož. Arrigo Dandolo tržaško mesto leta 1202 in sicer s pomočjo — križarjev, ki so bili pač namenjeni v sveto deželo, a so si spomina takoj zaslužili še prevozno, s prva menda do Zadra a tam dalje do Carigrada; Tržačani so se rešili tedaj sicer kmalu svojih zatralcev z odkupnino kakor so se kasneje še večkrat osvobodili beneškega leva z pomočjo avstrijskih vojvod, ogleških patrijarhov, goriških grofov in z posredovanjem papeža, toda pri tem so zgubili sčasoma ono, kar jim je bilo najglavnije, nameč svojo pomorsko trgovino! A poleg vsega so se vrstile z vojnami zaporedoma kuge in lakte. Vmes pa so ogrožali nesrečno mesto še navalni Turkov, Genovežev, kobilic, leta 1441 silen požar in 26 marca 1511 hud potres — kaj čudo, če so tolika goria nazadnje spravila Trst do popolnega razsula.

Posebno podučni za to dobo od 13 do 16 stoletja so zgodovinski podatki, ki jih je zbral zstatističar Pietro Montanelli v svoji knjigi o gibanju tržaškega prebivalstva v minolosti. On dokazuje, da je Trst začel propadati s koncem svoje neodvisnosti, ko je nameč po 14-letnem boju z Benečani moral se predati leta 1382 pod zaščito avstrijskih vojvod; tedaj je mesto štelo do 10.000 ljudi, ki so se bavili z trgovino, plovbo na morju, ribarstvom, poljedelstvom in z pridelovanjem soli. Potem ko je ugotovil, da so zanesli Benečani prvo epidemijo kuge leta 1427 v Trst nadaljuje Montanelli doslovno: »Možje sposobni za borbo so padali v boju in v obrambi mesta proti napadom Benečanov. Plovba na Jadranu je bila po njih onemogočena in zabranjena, a avstrijski vojvođe brez vojnega brodovja niso mogli ščititi mesta proti nasiljem republike, ki je tudi na kopnem vničila tržaško trgovino z istrskimi tržiči in celo prepovedala Tržačanom pridelovanje soli.«

Dalej omenja Cavalli kako so Tržačani tudi leta 1463 junaško izdržali 130 dni ljute bitke z Benečani na kopnem dokler niso moralni prepustiti sovražniku svoje obmejne utrdbo Podgrad, Mukov grad (Moco) in Sacerb, kar je le stopnjevalo osiromašenje tržaške občine do skrajnosti. A ko je kasneje Maksimilijan leta 1515 iskal pomoč proti Benečanom, ker so se tudi njemu nemškemu cesarju zoperstavili, ko je hotel potovati za svoje kronanje v Rim, sporočili so mu tržaški odposlanci: »Če Bog ne bi čuval mesta, zaman ga bi čuval Tržačani, ker ihi je tako malo.« Montanelli omenja, da je bilo takrat vse mesto v ruševinah, brez učitelja, brez zdravnika in brez javne ure; on ugotavlja za leto 1514, da je Trst štel komaj 1000 prebivalcev! Torej tekom sto let se je skrčilo prebivalstvo na eno desetino!

Ti zanesljivi podatki o groznom propaganju Trsta, in seveda vse ostale dežele, žejmo so za nas posebno podučni in važni, očito razkrivajo ne le prave vzroke takega osodnega zgodovinskega pojava, ampak tudi jasno osvetljujejo ves pomen in vso važnost, ki pripada oni stotini tržaških rodbin, ki je bila po Cavallievih listinah slovenskega priimka in brez dvoma tudi slovenske krvi, a je tvorila vsaj tretjino onega skrčenega tržaškega prebivalstva ob začetku 16 stoletja. Tudi ni dvoma, da je mesto tržaško v tej kritični dobi moglo še vstrajati in polagoma zopet oživljati le po zaslugu svojih širših oblasti, ki so bile torej velikim delom slovenske in po svežem pritoku čisto slovenskega zaledja, kar se je takrat vršilo gotovo povsem naravno brez kakih političnih ali nacionalnih zavesti.

Tako se nam pokazuje tudi glede Trsta isti zanimivi pojav, ki ga je lepo razjasnil prof. Nikola Žič v svojem predavanju o Istri, da so nameč le Slovani širok cele Primorske izpolnjevali vse vrzeli, kar so jih provzročili razni osodepolni dogodki minolosti.

A prav isto nam potrjuje tudi Pietro Montanelli dovolj jasno, tega v obliki, ki je za nas pa žalostna ko zaključuje

svoja opazovanja o zopetnem množenju prebivalstva v Trstu tekom 17 stoletja:

»...vredno je omenjati dejstvo, da navzlc tolikim zaprekam, ki so oviralno pomnoževanje tržaškega ljudstva, se je isto deloma po lastni vrlini, deloma po ugodenem zemljepisnem položaju, ki pospešuje promet, zopet kmalu okreplilo vsled asimilacije priseljenega elementa iz bližnjih pokrajin čim je odnehalo ona kriza, ki je hotela decimirati prebivalstvo in je celo ogrožala obstanek tržaškega mesta.«

Italijanski pisatelj in statistik Montanelli po točnem in vsestrem pregledu tržaške zgodovine pač ni mogel jasneje razložiti: 1) kje in kdo so bili nasprotniki Trsta in njegove okoline in kje in kdo njih prijatelji, 2) kakšno ulogo je imelo pri obnovi mesta njegovo slovensko zaledje in 3) zakaj ni prišel oživljajoči in rešilni slovenski živelj do svoje pravice.

Pač premalo znana in gotovo še premalo proučena po resnih strokovnjakih je to politično usušenje naše obale, katero je imelo najglobljih posledic ne le političke in gospodarske naravi, ampak tudi socialnega in moralnega značaja, da je naše ljudstvo to zgodovinsko nesrečo prav britko čutilo in je še čutti prav do danšnjega dne v vsakem obziru, kljub temu da tvori od pamтивeka pretežno večino v deželi, ki ima po vrhu vsaj dozdevno tudi ugodno zemljepisno lego.

To spoznanje nam mora služiti v svarilen podnik posebno sedaj, ko je Trst in žnim še vsa takozvana Julijska Krajina popolnoma odrezana in sicer tako kakor še nikdar poprej z svojega prirodnega zaledja, ki edino in samo daje potrebne pogoje za nadaljnji napredek in procvit v vsakem obziru.

In neutajno dejstvo je da je prav jugoslovanski element v vseh 3 panogah bil tisti, ki je z svojimi lastnostmi in vrlinami izdržal vsa gorja nemilosti, prenašal z ogromnimi žrtvami turski in benečanski jarci in dvignil znova vso deželo na kulturno stopinjo, da nas lahko z ponosom navaja zavest, da je bil prav naš rod tudi varenčnič v srcu Evrope!

Naše kulturne zgodovinarje čaka torej hvaljena naloga, da objektivno ugotovijo in vsestremo ocenijo ves veliki prispevek za clovštvo, kar so ga doprinesli, če tudi nezavestno, naši predniki za časa vladanja Sv. Marka. Iz takih razlogov pa so nam tržaški slovenski priimki iz srednjega veka ne le dragoceni ostanki naše starine, ampak postajajo najčestljiviji glasniki iz davnine, ko je bila borba za obstanek gotovo še huja nego dandanašnji; a vspršiče te častne preteklosti kako sramotno in nizko se nam pokazuje početje laških oblasti, ko sedaj kakor v zasmeh pravici kulturi in moralizacijo in uničujejo te sijajne značke naše svete dedičine, starodavne naše priimke!

Ne bo odveč, ako objavimo še sezname posestnikov nekaterih tržaških vasij v gornji okolici, ki jih je našel Montanelli v mestnem arhivu in priobčil kot dragocen dodatek svoje zanimive knjige, izdana leta 1905. Po nalogu tržaške občine je izvršil notar Just Ranž in uredno merjenje zemljišč in zabeležil v latinski listini oktobra 1525 sledče posestnike bivajoče na Prosek: Blasius Siginia, Jacobus Peronel, Ant. Caletz, Urb. Sigol, Paul Ban, Hellar Scuch, Hilarius Ščuka, Golobich, Lucas Barbot, Pea, Scherl, G. Peterius, Pet. Jug, Gregor Sbochel, Mat. Basiach, Aniza filia gm. Justi Mulich, Leon Golub, Georg Rupe, Greg. Sagine And. Rauber, Ant. Sullich, Thomas Petelin, Thometz Colez, Andr. Gerb, Maur Bordon, Joh. Rabulizza, Math. Versa, Mat. Bertolič — vse kakor danes še: Šeginia, Parovel, Kalc, Žigon it d.

Dolje u Šv. Križu teden kasneje merjeno in zabeleženo: Ant. Bogatez, Hellar Bogatez, Sirich (Sirk), Mih. Tanze, Blas Stephanich, Hellar Magagna, Crismenus Tretiach, Jernej Sulich, Mat. Bordon, Gaspar Furlanus, Lour. Setmach, Bartolom Sulcich, Blas. Gamber, Mathias Mernez in Ecclesia Sti Primosi (!) A na Kontovelu oktobra — novembra 1525: Georgius Cligna, Daniel, Valent. Grignonez, Maur. Sonze, A. Charchne (Krhač), Blas. Ceresgnan, Mathew Starez, Joanez Furlanus, Matthias Sterez, Ant. Prosel, Georg Brischia, Thometz Pernel, Mihail Reia.

Prav tako podučni so v isti knjigi dolgi sezname iz leta 1647, ki vsebujujo zopet izključno le naše domače posestnike z slovenskimi priimki, kakor so nahajajo in živijo še danes vsi po tržaških vasenih in so prav značilni za dotični kralj, ker jih le redkokdaj zasledijo je kje drugje.

Na Prosek je bilo leta 1647 merjeno 56 posestnikov: navajamo le ona imena, ki niso omenjena že leta 1525: Cozianich, Slavez, Musina, Luxa, Pischianez, Sancho, Cibez, Pertrut, Dolegnez, Vram.

Na Kontovelu so novi priimki izmed 56 posestnikov leta 1647: Prasel, Chergnez (Černič), Chnes (Knez), Cragnez, Daneu, Regent, Tabalos, Primošich.

A v Šv. Križu je bilo leta 1647 izmed 75 posestnikov razven gori imenovanih še sledenih: Cossutta, Barbich, Miller, Cheglovich, Slovez, Urich, Blosich, Cral, Pechiv.

Lesiza, Sivez, Verginella, Chinch, daže Margreta Sirchovizza našega imena zbrane: Bočo, Jurio, Loure, Macor.

Na Općinah je bilo takrat le 31 posestnikov, vse le našega priimka: Vremec, Sossich, Pischianez, Crovatin, Chizzar (Hizar), Jercho, Scharlovai, Daneu, Malalan, Ursich, Crelk, Sugosa in Furich.

Na Banah, ki je bilo takrat še imenovane Bušel (Busello) je naveden le Mathia Bam.

V Trebčah so 1647 našeli 20 gospodarjev po imenu: Crol, Cral, Louricha,

Helena ved Sussevizza, Jurio Sossich, Cussol, Saffar, Melich, Abram Musina, Lucia ved Creiliza (!) Cocoravez, Cussolich in Marina ved Cussolizza — torej skoraj vse kakor še danes narod govori in imenuje.

V Padričah je bilo tedaj 4 posestnikov Gherich in eden Bracihanz.

V Gropadi 13 posestnikov: Hellena Suabiza (!) Goiza, Musina, Milcho, Colez, Gherich, Martincich, in Penhiar.

V Bazovici 41 posestnikov: Marez, Crismenich, Sacher, Borovino, Slavez, Micula, Jurzich, Crimen, in Valenzich.

V Lipici je bil gospodar Andrej Tauzer.

V Lonjeru 6 posestnikov z imenom Zoch, 2 Zaffaren in še M. ved. Ruderza.

Dovolj zanimivosti za ono dobo, 300 let nazaj! Ker Montanelli ne navaš drugih imen je tudi o tem zadosten dokaz, da je tržaška okolica bila od nekdaj le slovenska! In če je kdaj kak drugorodec se priselil je kot prava isjema se kmalu poslovenih in je s tem le potrdil to pravilo.

V dolnjih okolicah blizu mesta kakor vse kaže ni bilo v onih časih znaten vasi, one današnje so nastale kasneje in sicer večinoma iz posestev tržaške gospode, ki so jih pridini slovenski najemniki in poljedci odkupil.

Starodavnost, stalnost in množica naših priimkov dokazuje, kako čvrsto je vkorjenjeno slovensko pleme tudi na Tržaškem. Upati smemo, da nove vihre ne uničijo zaslužne pionirje iz ludih časov!

ZA NAŠU DJECU:

MORU POD UČKOM

More moje, draga more,
Što si tako sjetno,
Dok nad tobom zrizezd gore
I sunce proljetno?

Jednom si mi sretno toli
I veselo bilo;
Što te muči, što te boli,
Moje more milo?

Pod gorom ti lice vedro
Smiješilo se suncu
I po tebi bijelo jedro
S trakom na vrhuncu.

A sad si mi izoran
I osuto pjenom
Pa see tužiš zaplakan
Pod gorom zelenom.

Il je tebi naša vila
Opustjela dvore,
Pa te tako ostavila,
Moje draga more?

Dr STANKO LAPAJNE:

PRAVNA PODLAGA

ZA ZAŠČITO NAŠIH MANJŠIN V ITALIJI

Zelo je razširjeno pri nas napačno mnenje, da naše jezikovne manjšine pod Italijo niso pravno zaščitene, ker se Italija ni, kakor se je več drugih evropskih držav, zavezala k zaščiti manjšin z mednarodno pogodbo. Druge države so to storile, kakor znano, z mirovnimi in s posebnimi minoritetnimi pogodbami (prim. jgsl. zak. z dne 10. V. 1920 Sl. Nov. br. 133a). Zgolj za zaščito jgsl. manjšin na Reki imamo mednarodno pogodbeno zavezite Italije in sicer v čl. 9 rimskega sporazuma z dne 27. I. 1924 Sl. Nov. br. 65. Ta zaščita je po vsebin enaka oni, ki jo uživajo italijanske manjšine v Dalmaciji na podlagi rapalske pogodbe z dne 12. XI. 1920 Sl. Nov. br. 273 (oz. na podlagi XV. pogl. sporazuma, sklenjenega za izvršitev rapalske pogodbe br. 42 Sl. Nov. iz 1. 1923). Iz okolnosti, da nimamo analogne pogodbeno zaščitne zavezite Italije na naše primorske manjšine, se napravlja uvedoma omenjeni prenaglijeni sklep.

Viri manjšinskega, kakor vsakega eksternodržavnega prava, so dvojni: internacionalni in nacionalni. K prvim spadajo zlasti mednarodne pogodbe, za katere smo več zgledov pravkar spoznali. K drugim virom spada v prvi vrsti avtonomna zakonodaja z manjšinami obremenjene države. Države morejo, ne da bi prevzele mednarodno zavezeto, iz lastne iniciative in uvidevnosti zaščititi svoje manjšine s svojo avtonomno zakonodajo, in sicer ne le jezikovno, tudi versko in drugo. Evropa nudi polno zgledov, ko je bilo za zaščito jezikovnih manjšin poskrbljeno avtonomno, ne internacionalno. Švica n. pr. ščiti italijanske manjšine, ne da bi se bilo kdaj čulo, da se je k temu zavezala proti italijanski kraljevini ali komu drugemu. Tudi stara Avstrija je začela uzakonjevati svoje jezikovno pravo z avtonomimi zakoni. Predmet mednarodnih pogodb je zaščita jezikovnih manjšin postala sele izza svetovne vojne.

Izmed obeh pravnih virov manjšinskega prava, internacionalnih pogodb in avtonomne zakonodaje, bi dal zadnji celo prednost pred prvimi kot umestnejši i. učinkovitejši. Jezikovna zaščita manjšin se smatra, preden se izvede pravno, za kulturni postulat. Cudno se sliši, da si dajo kulturne države pravno zaščito svojih kulturnih dobrin šele diktirati od druge države oz. da se pogajajo z njo, ali bi jo dale ali ne. Zaščita manjšin dalje ni namenjena tujim državljanom, temveč (ali vsaj v prvi vrsti) lastnim državljanom drugega, ne večinskoga jezika. Zopet se čuje čudno, da se mora zaščito jezikovnih pravic lastnih državljanov truditi tuja (konacionalna) država. Končno ni dvoma, da morejo avtonomne zakonodaje s svojimi konkretnimi in podrobnnimi določbami sciiti jezikovne manjšine neprimerno uspešne nego mednarodne pogodbe s svojimi zelo abstraktimi, skoro le načelimi odredbami. O tem se preprimo najbolje na zgledu naših manjšin na Koroškem. Te manjšine so zaščitene mednarodno, a njih zaščita bo ostala neučinkovita, dokler se mednarodna (senžermenska) pogodba ne izgradi in dopolni z avtonomno avstrijsko (koroško) zakonodajo.

Kdor trdi, da ni pravne podlage za zaščito naših primorskih manjšin, prezre dvoje: da obstoji poleg mednarodnih pogodb kot drugi vir manjšinskega prava avtonomna zakonodaja, in drugič, da je Italija obljubila, da bo zaščitila naše manjšine s pomočjo tega drugega pravnega vira. Potreba je v tej zvezi ugotovitev tistih izjav predstavitev Italijanske države, s katerimi je bila obljubljena avtonomna zaščita naših ondotnih manjšin, in tistih slovenskih prilik, ob katerih so bile dane te obljube. Prepricali se bomo, da je Italija prav takrat, ko so se drugim državam nalagale mednarodne zaščitne zaveze, hitela izjavljati, da bo skrbela za zaščito njej vtelesenih jezikovnih manjšin iz lastne iniciative, iz lastne uvidevnosti in politične modrosti, in da je prav z ozirom na te svoje zaščitne pogodbe bila dispenzionirana od mednarodne zaščitne zaveze.

Predmetne obljube, ki jih mora vsak Jugosloven obdržati v spominu, dokler ne bodo izpolnjene, so bile dane:

Predvsem o bokupaciji z našimi sonarodnjaki naseljenega starovrstnskega ozemlja, v novembra 1918. Teda je dal od vrhovnega vojaškega poveljstva imenovan gubernator okupiranega ozemlja nabiti po Gorici in goriški deželi velike lepake sledče vsebine: »Slovenci! Italija premogčna država velike svobode. Vam bo dala iste državljanske pravice kakor svojim lastnim

podložnikom. Dala Vam bo šole v Vašem jeziku in to v večjem številu, kakor ste jih imeli pod Avstrijo. Vaša vera bo spoštovana, ker je katoliška vera vera vse Italije. Slovenci, bodite prepričani, da bo mogočna in zmagovalna Italija skrbela za svoje državljanje, naj bodo katerokoli narodnost!«

Ko so se v l. 1919. sklepale mirovne in minoritetne pogodbe, in so se male države, zlasti zmagovalne, branile, da bi se manjšinska zaščita naptiti samo njim, ne generalno vsem državam, v katerih ozemlje preidejo jezikovne manjšine, je izjavil senator Tittoni, ki je zastopal Italijo na mirovni konferenci, v seji italijanske poslanicke zbornice dne 27. oktobra 1919: »Naroduje narodnost, ki pridejo pod naš zakon, naj vedo, da nam je misel tlačenja in raznaranodovanja absolutno tuja, da bodo respektirani njih jezik in kulturne institucije, da bodo njih upravni uradniki uživali vse predpravice svobodnih in demokratičnih zakonov.« Malo pred to izjavo je bila Nemška Avstrija proti zveznim in pridruženim silam izrazila svojo skrb za nemške manjšine na južnem Tirolskem in je dobila od njih sledič zagotovitev: »Kakor izhaja iz jasnih izjav, podanih od italijanskega ministarskega predsednika (Nitti), v rimskem parlamentu, se namerava italijanska vlada držati širokogradne in svobodomislene politike v pogledu jezika, institucij in ekonomskih interesov svojih novih državljanov.«

V razpravi o odobritvi rapalske pogodbe, 26. novembra 1920, je izjavil vnašnji minister grof Sforza v rimskem parlamentu: »Končno moramo imeti pogum, da izjavimo, da ljubezen do naše domovine ne sme pomenjati preziranja čustv drugega plemena, dasi je to plemeno mlado in nima slavne zgodovine... Morali smo sprejeti v svojo sredo tudi stotisočje Slovencev... in tem Slovencem hočemo zagotoviti najširšo svobodo jezika in kulture. To bo za nas častna obveza in čin politične modrosti.«

Na isti seji rimskega parlamenta je predlagal posl. Luzzatti resolucijo vsebine, »da bodo narodnostne skupine, ki so ostale izven svojih narodnih držav, deležne v Italiji vseh iskrenih jamstev za kar najsvobodnejšo gojitev svojega jezika, kulture in globokega spoštovanja, ki je zahteva njihov posebni položaj.« Ministrski predsednik Giolitti je to resolucijo sprejal in opravičeval dejstvo, da zaščita slovenskih manjšin ni bila garantirana pogodbeno, s tem, da so sedanje države vedele, »da Italija, ki je vselej tako radodarno priznavala pravice tujcem, ne bo mogla drugače, nego da veste sporočuje pravice in svobodo lastnih sodržavljanov, naj so kakršenkoli narodnost. Na iste stališču kakor prednik Nitti in Giolitti je stal kasnejši ministrski predsednik Bonomi.

Italijanski kralj sam je izjavil v prestolnem govoru 1. decembra 1919: »Novoanektirana ozemlja pomenijo za nas nove probleme. Naše svobodoljubne tradicije nam bodo pokazale smernice, kako naj rešimo te probleme ob najskrbnejšem varovanju lokalnih institucij, samouprave in lokalnih šeg.«

Končno naj opozorim na resolucijo, ki je bila sklenjena v plenarni seji Lige narodov 21. septembra 1922. V tej resoluciji izraža plenarna skupščina Lige narodov upanje, »da se bodo tudi tiste države, ki proti Ligi narodov niso vezane po pravni obligaciji, držale v postopanju s svojimi plemenskimi, verskimi in jezikovnimi manjšinami vsaj iste višine pravičnosti in tolerance, katero zahtvajo pogodbe in stalna praksa sveta.«

Zato resolucijo, torej še v jeseni 1. 1922. je glasoval tudi zastopnik Italije.

Iz navedenih izjav vidimo, da so bile italijanske zaščitne obljube dane: od monarha, parlementa, ministarskih predsednikov, vrnjnih ministrov in odposlanca na plenumu Lige narodov, ob polno najvažnejših orlikah (okupaciji, aneksiji in ob ratifikaciji tiste pogodbe, s katero so prešle manjšine pod Italijansko vrhovnost), končno, da so bile zaščitne obljube adresirane ali neposredno na ondotne manjšine ali na tiste države, ki so se bile zavezale za manjšinsko zaščito in ki fungirajo kot protikontrahenti o minoritetnih pogodbah. Po svoji vsebinai napovedujejo italijanske obljube zadovoljivo zaščito naših manjšin: nameč preko mere starovrstnske zaščite in ne pod mero minoritetnih pogodb.

Ali te kvalificirane in ponovne obljube vežejo kraljevino Italijo samo moralno, ne pa tudi pravno? Vsačka obljuba dela dolg. Razlika med Italijo in onimi državami, ki so podpisale minoritetne pogodbe, je le v tem, da se

Italija v pogledu izpolnjevanja obljubljene avtonomne zaščite ni podvrgla pod vrhovno nadzorstvo Lige narodov, pod katerim je izpolnjevanje manjšinske zaščite iz minoritetnih pogodb.

Da italijanske obljube niso le resno sprejete od naše in naših zaveznikov strani, ampak da so bile tudi resno mišljene od Italijanov in v skladu z njihovo tedanje miselnostjo, dokazujejo naslednja zgodovinska dejstva:

Italija sama je nastala na narodnostenem načelu, in se je v svetovni vojni borila za to, da se vsi kompaktno naseljeni Italijani združijo v skupnih državnih mejah. Ko je januarja meseca 1918 pisal Wilson, da se bo poprava italijanskih mej izvršila po narodnostenem načelu, mu je ogovoril italijanska vlada: »Italijanske revendikacije so navdahnjene take pravičnosti, zakonitosti in zmernosti, da se skladajo povsem z Wilsonovimi načeli.« Italija je doseglj, kakor vemo, mnogo več, poleg združenja svojih kompaktno naseljenih sonarodnjakov v skupnih državnih mejah vključenje znatenih tujezičnih manjšin v iste meje. Narod, ki zahteva za svoje sonarodnjake lastno politično življenje, ne more braniti tujezičnim manjšinam gole etničke eksistence. Tudi Italijani imajo jezikovne manjšine po tujih državah (Franciji, Afriki, Ameriki in drugod) in so jih imeli v stari Avstriji. Znano nam je vsem, kako živahno so se od nekdaj prizadevali in se že prizadevajo za čim integralnejše očuvanje teh svojih manjšin. Zato je naravno, da nam ne morejo oponašati, ako sočutujemo in se zanimamo za usodo svojih manjšin pod njih državno vrhovnostjo iz enakih konacionalnih čutov. Sicer pa pojem tujezičnih manjšin italijanski kraljevini sami ni bil nikdar tuj. Od nekdaj je bivala pod Italijo francoska manjšina, in najstarejša ustava (Albertina) je dopuščala francoščino celo kot parlamentarni jezik. Konferenca odpoljanec zatiranih avstrijskih narodov, ki se je vrnila od 8. do 10. aprila 1918. v Rimu s sodelovanjem odličnih italijanskih domoljubov, je končala s sklenitvijo tzv. rimskega pakta; čl. 7 tega pakta predvideva zaščito jezikovnih manjšin s sledičimi besedami: »Delom enega naroda, ki bi morali ostati v temenj v mejah drugega, se bo priznavala in garantirala pravica, da se spoštujejo njih jezik, njih kultura in njih moralni in gospodarski interesi.« Tudi po zmagovalni dovršeni svetovni vojni so se prva leta oglašala posamezna italijanska društva, patriotski možje in časopisi, ki so terjali zaščito anektiranih jezikovnih manjšin. Na Kongresu »Unione Italiana« n. pr. je izjavil bivši minister Leonid Bissolati ob splošnem odobravanju: »Za jadranske pokrajine sem trdil vedno, da bi bilo brezpogojno treba, spoštovati ne samo italijansko narodnost, temveč tudi druge narodnosti in to, dasi smo zmagali, baš radi tega, ker smo zmagali. Kajti bojevali smo se za načelo, da ne sme noben narod delati preoblastno, temveč da mora narod in njegove spore vladati čut pravičnosti... Slovani morajo videti, da se spoštujejo njih narodnostna pravica v onih ozemljih, v katerih je narodnost slovenska.«

Naj se... dajo jamstva manjšinam italijanskega jezika, kakor jih dovoljujemo mi onim slovenskim manjšinam, ki bodo znotraj naših mejnikov.« V rimskem parlamentu so se za zaščito jezikovnih manjšin potegovali zlasti socialisti Celli, ki je n. pr. grajal, da rapalska pogodba ne vsebuje reciprocitete garancije za očuvanje slovenskih manjšin pod Italijo; dalje socialni demokrat Lazzari, ki je poudarjal, da je vzajemno priznavanje pravic državljanom tuje narodnosti podlaga za ustaljenje mednarodnih mirovnih odnosov; dalje poslanec Nava, ki je izjavil, da ležijo jamstva za jezikovne manjšine, vključene v italijansko državo, v italijanskih tradicijah in zakonih. — Izmed italijanskih časopisov so stali našim manjšinam ob strani zlasti »Il Tempo«, ki je predstavljal najblžje mnenje Giolittijevu, in »L'Emancipazione«, ki je klicala v dneh razlikuje med pravili sovražniki Italije: Nemci in Madžari in med svojimi prijatelji: Čehi, Jugosloveni in Rumuni.

Sem ob koncu svojih izvajanj; iz njih sledi dvoje: a) pravna podlaga za zaščito naših manjšin pod Italijo je podana in izhaja iz lastnih zaščitnih obljub zakonitih predstaviteljev italijanske države ob ponovnih, politično najvažnejših prilikah; b) obljubljeno zaščito je Italija dolžna izvesti avtonomno, in sicer najmanj v meri minoritetnih pogodb. S tem, da bo izdala za svoje jezikovne manjšine avtonomen jezikovni zakon, se bo prvnila na ono pravno podlago, ki je za zaščito manjšin sama ustvarila.

je doživel osem letnikov. Za prevode novoizdanih zakonov in odredb na slovenski jezik je vlada sama ustanovila slovenski »Uradni Vestnik«, ki je izhajal od meseca januarja 1921 do meseca januarja 1922. Na nove pokrajine razširjena italijanski k. z. in k. pr. sta tudi bila še uradoma prevedena na slovenski jezik. Hitro pa se je izvršilo poitalijanje slovenskih krajevnih imen, dočim so rodbinska in krstna ostala nedotaknjena do zadnjih let. Od javnega napisov in oglasov v tujem jeziku se plačuje v Italiji petkrat višja pristojbina nego od domačih. Ko so začele neke občine s to petkratno pristojbino obremenjevati slovenske in hrvatske napis, jih je ministerstvo z okrožnico z dne 11. februarja 1932, št. 352 poučilo, da teh jezikov ni smatrati za tuje jezike. — Kar se tiče kulturnih organizacij, je minister Federzoni že 1. 1924., ko so nižje instance zahtevale od 32 naših društev prošnjo za priznanje, to zahtevo razveljavljal. Več let se je držala tudi raba slovenskega in hrvatskega jezika na sodiščih. L. 1921. je podtajnik v pravosodnem ministru na interpelacijo posl. Wilfana zagotovil, »da se ni izdala nobena odredba, ki bi branila narodnim manjšinam, vključenim v nove meje kraljevine, rabiti svoj jezik pred sodišči.« Kar je moral po odredbi pritožbene instance biti v civilni pravdi sprejet slovenski odgovor na italijansko tožbo za temeljivo, »da je bilo doslej strankam dovoljeno, vlagati spise v slovenskem jeziku, katero dovoljenje je izrečeno potrebno naredba kr. gubernatorja za Julijsko Krajino z dne 5. marca 1919, št. 1774.« Ko so začetkom istega leta 1922. sodišča iz lastne samoblasti sklenila, da od 1. maja 1922 v Trstu, Kopru in Piranu ne bodo več sprejemala spisov v slovenskem in hrvatskem jeziku, je nekaj dni pred 1. majem 1922 prišel iz Rimskega ukazu, ki je ta sklep razveljavil in odredil, da mora ostati v jezikovnem pogledu vse pri starem, dokler se jezikovno vprašanje ne reši zakonitom potom. Ta rešitev se je izvršila 1. 1925, kakor znamo, v najbolj neugodnem smislu za naše manjšine.

Iz teh dejstev izhaja, da so bile naše manjšine od kraljevine Italije v prvih letih ne le priznane, ampak v neki meri tudi upoštevane in ščitene. Ko je praksa nižjih državnih organov vedno bolj prilepla pritiskev manjšine in so se v manjšinskih novinah pojavile ostre kritike takega postopanja, je pri nekem tiskovnem procesu v Trstu državni pravdnik z ogorčenjem izjavil: »Ta naša draga in ljuba Italija, ki ima najbolj proste in svodoljubne naprave na svetu, se slike kot sovražnica slovenskih sol, slovenskih sodnikov, slovenskih učiteljev in slovenskega jezika. To je velika krivica in silna laž.«

Danes je, kakor znamo, položaj tak, da so odpravljene vse slovenske šole, odpoklicani slovenski sodniki, slovenski učitelji in da je zabranjeno vsako kolektivno slovensko jezikovno udejstvovanje. Dne 3. marca 1928 je italijanska vlada, utemeljujoč svoje ukrepe, izjavila, da jo zagotovitve prejšnjih italijanskih vlad ne vežejo. Ta izjava je izvajala v Evropi živahno diskusijo in lord Cecil je v angleškem parlamentu opozoril, da je Italija dobila nove province od razpravljalcih sil na mirovni konferenci le proti zagotovitvi, da bo vodila v pogledu jezika, kulture in gospodarskih vprašanj manjšin širokopotezno in svodoljubno politiko. Lord Parmoor je na isti seji angleškega parlamenta poklical v spomin obvezne izjave Tittonia, Giolittija in Bonomija. Takrat se je znova citiral tudi govor današnjega predsednika Mussolinija, ki je koncem junija 1918 v milanskem filodramskem gledališču poudarjal »veliko napako, da je Italija ob izbruhu vojne metalna vse narodnosti avstro-ogrške monarhije kot sovražnike v en lonec, namesto da strogo razlikuje med pravili sovražniki Italije: Nemci in Madžari in med svojimi prijatelji: Čehi, Jugosloveni in Rumuni.«

Sem ob koncu svojih izvajanj; iz njih sledi dvoje: a) pravna podlaga za zaščito naših manjšin pod Italijo je podana in izhaja iz lastnih zaščitnih obljub zakonitih predstaviteljev italijanske države ob ponovnih, politično najvažnejših prilikah; b) obljubljeno zaščito je Italija dolžna izvesti avtonomno, in sicer najmanj v meri minoritetnih

O SLIKARSKIM RADOVIMA A. MOTIKE

JEDNO AUTORITATIVNO MIŠLJENJE POVODOM NJEGOVE IZLOŽBE

G. A. Motika

U na ovijim broju »Hrvatske Revije«, koja izlazi u reprezentativnoj opremi u Zagrebu, g. Ljuba Babić, poznati maestro i profesor slikarske akademije napisao je o slikarskim radovima mladog istarskog slikara g. Antuna Motike zanimljiv i autoritativan članak, kojega prenosimo u cijelosti:

»Rijetko je tko od mlađih slikara kod svog prvog nastupa toliko iznenadio i tako pozitivnog u pravom slikarskom smislu pokazao, kao što je to u posljednje vrijeme na svojoj prvoj izložbi kod Utricha pokazao A. Motika. Stoga je svakako potrebno posvetiti naročitu pažnju njegovu radu i njegovu daljnjem razvitku. Te pažnje, na žalost, nije bilo prigodom njegova prvog nastupa.

A. Motika je nesumnjivo rođeni slikarski talent, i već svojom današnjom spremom i rezultatima pokazuje sve mogućnosti za dalji razvitak. Motika je po svojoj naravi povučen i skroman, po tom mu je i strani svaki bučni nastup. Takvi su mu i radovi, i takova mu je prva izložena kolekcija slika i akvarela. Spoznавši dobro, da je slikarski kvalitet primarni postulat za svakog ozbiljnog umjetnika slikara, Motika je predano učio i radio, da taj potrebiti kvalitet osvoji. Nije se zanosio za bilo kakve parole, koje se često samo zbog toga naglašavaju, da prikriju manjkavosti slikarskog kvaliteta. Nije ni mario za one u biti reakcionarne parole, koje su spola navodno napredne, a koje silom hoće dokazati i uvjeriti, da i najgrublji diletački posao spada u ozbiljnu izložbu samo ako je na »pravoj liniji« iako je ideološki ispravan. Ovakva stanovišta logično daju apsolutorij svakom diletačizmu, te cijeli naš likovni razvitak upravo bacaju unatrag, a ne pomiču ga naprijed. Naravno, za takva reakcionarna i retrogradna mišljenja znači traženje kvaliteta malogradjanskog besmislicu ili, blago rečeno, larpurlartizam.

No upravo je obratno istina, koja se ne da sakriti: da je slikarski kvalitet pravna osnovica, a da se svaki diletačizam sam po sebi isključuje, uza sve ispravne ili neispravne ideologije. Isto tako je istina, da nije sadržaj sve a forma ništa, i da prava umjetnička realizacija nastaje tek onda, kad je sadržaju primijenjena adekvatna forma. Cini se da je A. Motika izbjegavao iznosti sadržaj bez valjane forme. Njegov se cijeli rad kretao u tom smjeru, da postigne slikarsku razinu i kvalitet. Njegovi

BOG MAŠČEVANJA U PREVODU KARLA KOIJANCICA

Mariborsko kazalište prikazalo je dramu »Bog maščevanja« od židovskog pisača Schaloma Ascha. Drama je preveo naš književnik Karlo Kocijančić.

NAŠI V SLOVENSKI MLADINSKI LITERATURI

Izšla je peta številka »Našega roda«, v redakciji Josipa Ribičića. V tem zvezku se nadaljuje Hudalesova povest »Med vulkani in Atoli« z Jakičevimi ilustracijami. Bogomir Magajna je prispeval prozo »Rak« — razbojnik. Franc Bevk pravljico »Cudne živali in čudežna palica«, Vlado Klemenčič pravljico »Kralj Matjaž reši svojo nevesto«. Albert Širok je prispeval interview s Selškarjem. D. Volavšek piše o Sarajevu (z ilustracijami A. Širk). Krajsi prispevki so iz peresa M. Bekarija-Esenca. † Fr. Milčinskega, Cvetka Kristana i dr.

KRITIKA O ALOJZU GRADNIKU

Medju brojnim kritikama, koje su izšile o pjesničkom stvaranju Alojzija Gradnika u povodu njegove antologije »Svetle samote«, najznačajnija je ona, koju je u zagrebačkom »Novostima« napisao poznati književnik i sveučilišni profesor dr. Fran Ilešić.

TUMINA RASPRAVA O BENEŠKI SLOVENIJI

U četvrtog broju »Planinskega vestnika« počela je izlaziti dulja rasprava o Beneškoj Sloveniji iz pera dra Henrika Tume, koji problem Beneške Slovenije odlično pozna.

MAGAJNA U »MLADIKI«

U martovskom broju literarne revije »Mladika« objavio je Bogomir Magajna jaku socijalnu novelu »Pod mostom«.

like su riječi, što ih golet došaptava svojoj djeti. Te riječi imaju magičnu moć. Zato: »mnogo se hoće junaštva i snage za bijeg iz domovine.«

O kako je teško da se otkineš od zemlje u kojoj imas svoje korenje; i od kamena turda i mrlja, što ti je srastao sa živim srcem, i od stabla prikućnoga, što te drži već od dječjih dana u zagrljaju svojih grana.

Sitni dočići, vratče, ponikve i ublovi; čuperi šuma, makje i vječno zeleni bor; oskudna paša ovaca i koza; aromatični herbarij zemlje Sirotice; teški i sumorni jamb Nazorova »sunčeva pjevača«; pjesma koja nostalgički plače; misticizam Veloga Jože; ljubavne boli Kumičićevih pastirica; gvozdeni lanci »pustoga ognjišta«; dani i noći, nebo i zemlja — sve to ima svoje glasove, svoj naročiti govor i svoju neodoljivu moć.

Dukić je prisluškivao te glasove, i oni se čuju i osjećaju u njegovim stihovima. Javljuju se s onom karakterističnom elegičnom notom zemlje Sirotice. U tom kraju golom i ubogom, a u siromaštu svojemu tako bogatom, sve ga nešto iznutra diže. I u ljubavi za tu mukotrpnu rodjenu grudu polaze zavjet:

A ja bih i kosti svoje dao da ih u zemlju zaorem; i oči svoje, da ih zasijem u njivu, da iz njih nikne cvijeće novo; i krv svoju, da zalijavem njome cvijeće ovo u orištu svome: da srdcano zamiriš drevna djedina i svaka njen ledina, što kroz vječkove duge ležaš pusta.

Pejzaž zemlje Istre na mnogim je mjestima slikovito i dražesno ocrtan. Jednako je sretno pogodjena intonacija i kolorit, U starim danima dvostruko je teško sje-

značiti: vrlo dobro čuva svoju plošninu, da je ne pocijepa ovakvom neslikarskim modelacijama. Sigurno je Piančić bio i jači i razvijeniji kao slikar, nego što je to Motika danas. U poredbi Motika je sasvim drugačiji, a možda njegov manji i nerazvijeniji talenat ima više mogućnosti za osebujni rast. Njegovi mostarski pejsaži bi možda već danas mogli dokazati ovu hipotezu.

Kao čist kolorist sasvim ispravno ne modelira, već moduluira, živi u boji, ali svačak pretjerava, kad zaboravlja crtež ili kad nesmotreno barata njim. Kod Motike često je naći mjesto poleta lakomislenost, a mjesto direktnog opažanja obične prihvate nesuvrlosti koje se prebacuju u slatko. Njegove sirove boje u svijetlom skladu često postaju sasvim blije, gube se u bijelilo, koje podsjeća na sadru, tako da njegova težnja za suptilnim svršava u bezbojno.

Do danas su mu najuspjeliša ona platna, u kojima je Motika uhvatio pogled iz interieura u prirodi. Dvojaka osvjetljenja, ma da su opasna, dražila su ga slikarski. Neki gouachi su u našim relacijama postigli upravo zamjernu razinu, a opravdavaju najbolje nade i želje za dalji bujniji i bogatiji razvitak ovog mladog skromnog našeg talenta. Svi predvjeti u njemu samom za dalji razvitak postoje, a sve su prilike okolo njega kao protiv toga razvijatka. Njegov prvi nastup nije ni Društvo umjetnosti »Strosmajer« uzelo do znanja. Ovo društvo, po vlastitim neprestanim izjavama, brine se naročito za sve umjetnike bez razlike, no ono valjda nije moglo nastup jednog mladog osebujnog talenta uzeti do znanja, jer je suviše okupirano: ono naime zida već četvrtu godinu novi umjetnički paviljon!

SE O DELU POK. ANTONA BIANCHIA

K članku g. Josipa Jurce u štev. 62 »Jutra« z dne 14 marca (preneseno u »Istru«) »Smrt Antona Bianchija, Erjavčevega učenca« g. Josip Kenda, notar na Brdu nečak pokojnega, javlja še naslednje zanimive pripombe:

Bianchi ni odkril samo enega novoga hrošča, temveč dva, in ne ove vrste, kakor navaja g. Jurca, temveč dva jamska hrošča, ki sta bila po njem imenovana: 1) Anemadus Bianchii, od katerega je bilo vsaj do leta 1926 znanih le 9 eksemplarjev na svetu in 2) Bathyscia Bianchii, od katerega eksistirata le 2 eksemplarja. Vse te eksemplarje je on razposlal različnim zbirkam in znanstvenikom po svetu; zato in zaradi njegove obilne znanstvene korespondence je bilo njegovo ime med temi na zelo dobrem glasu. Vem tudi, da je kot zaseben učenjak obvladal latinski jezik. Toliko za danes, ker njegovo delovanje tudi v drugih področjih zaslubi obširnejšega življenjepisa, zlasti kot znanstvenika v »Slov. biografskem leksiku« in kot enega prvih lovcev na Gorilskem v »Lovecu«. Z Bianchijem je preminil vsekakor mož, ki je bil sicer tih, a izrazit slovenski kulturni delavec.

RUPEL JEDAN OD NAJBOLJIH JUGOSLAVENSKIH VIOLINISTA

U ljubljanskem »Jutru« napisao je zagrebački muzički saradnik toga lista, komponista Žiga Hiršler, kritiku Rupelovog koncerta u Zagrebu. Kritičar govori o našem mladom zemljaku veoma pothvalno, pa kaže medju ostalim i ovo: »Svi znaci kažu, da možemo Rupla mirne duše da uvrstimo medju najbolje jugoslovenske vijoliniste.«

tako da stihovi nose miris one drage zemlje. Sjetite se predvečerja u našem selu, kada se marni rabotnici odmaraju pred svojim kućama, a žene spremaju siromašnu večeru; kada iščezavaju posljedne duge sjene i prvi se mrak spušta na zemlju. Poleg blago preživa, kadšto zabreca zvonce u potjati, i po koji pas zalaje tamo daleko; inače svuda naokolo mir dočekuje san mlake noći koja se približava. Sjetite se toga, i pročitajte ove stihove:

Cim u selu prve luči sinu, u zvoniku drevnom škrtnu brave, i ruke neke uz konop se svinu. da kovine mrtve zapjevaju Ave. Zvono zvoní i milo romoni.

A koliko misla ima Dukić za istarsku prirodu, i kako umije da vlada stihom, neka počake ova strofa iz pjesme »Nov put«:

Pod nogom tvrd lučenac i zemlja crvena, a uz put sivi kamen i trava zelena; zgrene skupine guste kupine, diraka i crni glog, Gdjekoži stručak majčine dušice, kuša i smilja, i još koji čučavi smrekuljak i kržljavi grmuličak; a nad svima, gord i smion, kao neka vlast, diže se čvoran hrast, kržljav i on.

I oltar, na kojemu hoće da se žrtvuje, gradit od domaće stijene, a na to »kamenje tvrd, kremenito polaže bilje i crvene istarsko, da u mirisu i plamenu njegovu sagori. Nosi grane suhe omorike, nosi favor, drvo opjevano, i kladu junačkoga bora, što i mrtav znoji mirisnu smolu.

Mirisnost i milotu majčine dušice i sinje kadulje;

brinje nosim plavo i jagode sladulje,

i drobnu mažurani;

i još kitu rožmarina, bosilja i smilja,

ZA NAŠE SKUPNE AKCIJE

Razvoj naših emigrantskih društava, bodoši po njih številu, bodisi po intenzivnosti delovanja, je vsekakor razveseljivo. Vsa društva, skoro brez izjeme, so poglobila v posljednjem času svoje delo in dosezajo vidne uspjehe. Ker verujemo, da pojde u tem oziru razvoj le naprej do novih ciljev in novih uspehov, bi rad na tem mestu opozoril na dva nedostatka v delu naših organizacija. Sta to nedostatka ki imala svoj vzrok v splošnih prilikah v emigrantskem problemu, zato tudi ne nosilo organizacije kake »krivde« za to. To pa nas ne sme odvraćati od poskusa, da bi skušali v interesu naše skupne stvari odpraviti ta nedostatka.

Pa preidimo kar k stvari.

Vse naše organizacije posebno pa tiste v većjih centrih in v obmjenjem pasu lažajo trpljenje in bedo beguncem, ki prinesajo večkrat preko meje le svoje golo življenje; edino, česar niso mogli Italijani še uničiti. Vsi ti reveži pričakujejo od naših organizacija dobre besede, koščke kruha in malo strehe. Z ogromnimi žrtvami, z idealnim trudem se je posrečilo mnogim organizacijam, da so to tudi našim emigrantom nudile in še nudijo. Zato pa morajo biti vse sile društvenih delavcev koncentrirane na tem humanitarnem delu, ki je vsekakor hvaljeno vredno, potrebitno in se mora za vsako ceno nadaljevati.

Zal pa je baš ta okupacija vseh sil v tem pravcu zakrivila, da so naše organizacije močno zanemarile ali pa celo popolnoma opustile prvi in glavni smoter naše organizirane emigracije. Vse premalo napravijo naša društva v političnem delu našega programa. V trpljenju obupnih in izčrpanih emigrantov, ki trkajo na naša vratia, ki jih vidimo pred seboj ginevati in umirati, pozabimo na stotisoča naših mater in očetov, naših bratov in sestra, naših otročičev, ki trpe iz dneva v dan, iz meseca v mesec, iz leta v leto po istarskih bajtah, po kraskih hišah in po tolminske kocah. In vendar je glavni naš smoter da se borimo za to naše ljudstvo, ki umira na domaći grudi, da pripravljamo s svojim delom dan osvojenja naših domov. Temu delu morajo vse naša društva posvetiti več pažnje in več skrbi. Poiskati je treba načina, da se izrabiti vse naše sile, da se bo razvил tudi politični del našega programa v vso globino brez škode za socijalno delo naših društev, ki se seveda ne sme opustiti.

Drugi nedostatek izvira iz prvega, ima pa še posebne vzroke. Zdi se mi, da vlada med posameznimi društvi se nekaj ljubo-sumnja in nek »lokalni patriotizem«, ki je v toliko nezdrav, da onemogoča kako večjo skupno akcijo.

Savez tudi ni še od posameznih organizacij tako upoštevan, kakor bi moral biti. Mogče leži krivda za to neupoštevanje v tem, da so skoro vse organizacije starejše od Saveza in imajo nekatere celo »tradicije«; mislim pa, da bi Savez z intenzivnejšimi zveznimi s svojim članicami vendar dosegel, da bi članice računale z višjim forumom, ki ga predstavlja naš Savez.

Mnoge večje akcije propagandnega značaja, rešitev raznih socijalnih problemov in še marsikaj bi se dalo izvesti le ob sodelovanju vseh organizacija, ki so včlanjene v Savezu. Dokler Savez in njegovi odseki ne bodo mogli računati s tem sodelovanjem, bo vse delo le polovičarsko in dvomljivega uspeha. Zato pa bi morale vse organizacije v tem revidirati svoje stališča in krepko podpreti Savezne inicijative, posebno pa delo organizatorično-propagandnega ter tiskovnega odseka.

Otrezimo se ozkorčnosti, združimo vse naše sile v skupno fronto, saj nam je tudi cilj vsem eden in skupen. D. M.

mirsavog bilja. Čanje na izgubljenu domovinu, i uspomene iz mladosti vezuju se sa bolom, kada nema povratku u rodni kraj i pod očinski krov. A tamo daleko u jednoj »božjoj« njivi zapisano je osam očica pjesnikove djece. Četiri hrastova križa istrunuše davno, ali je uspomena i nakon punih četrdeset godina živa i bolna.

Oj rožice moje lijepo, oj, tiči moji, mili i topli, otkida se uzduh naših na istarsku narodnicu, kojom pjesnik jednako žali i sebe i dječu svoju.

Sve su ove pjesme, u kojima se oživljava prošlost, prožete tihom tugom. Dukić daje u njima oduška svome bolu za izgubljenom zemljom Siroticom.

One su značajan prilog našoj emigrantskoj literaturi.

* * *

Ne kanimo ovde iznositi ocjenu Dukićevih stihova, jer za izvodjenje konačnog i opšeg suda o zbirci »Od osvita do sutočne morali bi podvrži podrobnoj analizi sve pjesme ove zbirke. A zadatak ovoga prikaza ograničen je na tome, da istakne samo ona mesta, na kojima se Dukić afirmao kao — pjesnik Istre.

O Dukićevim pjesmama mnogo se pisalo, jer su one pobndile zasluženu pažnju i kod nas i na strani. Uostalom to je i savim razumljivo, jer je to prva i vrlo uspješna autorova zbirka pjesama, a izšla je prigodom

KNEZOŠKOF KARLIN

Dne 6 aprila je umrl levantinski vladika knezoškof dr. Andrej Karlin. Pokojni vladika je bolehal že dalje čase, vendar mu je zdravniška veda ohranala življenje še vedno dalje preko kritičnih ur. Pokojnik se je rodil 15. novembra 1857. Prvotno je bil námenjen domačemu gospodarstvu, vendar je odšel sprico svoje ukaljubnosti v sole in bil 1. 1880 posvečen v mašnika. Sledila so leta kaplanovanja v raznih kranjskih župnjah, nakar je bil poslan v Rim, kjer je bil 1. 1892 promoviran za doktora cerkvenega in civilnega prava. Po vrtniti v domovino je bil profesor verouka na ljubljanski gimnaziji do 1. 1900, ko je nastopil mesto kanonika v ljubljanskem kapitiju. Od 1. 1905 do 1910 je bil ravnatelj ljubljanske Alojzijeviča. V tej dobi svoje življenje se je mnogo udejstvoval kot kulturni in javni delavec ter cerkveni pisatelj in zgodovinar.

Leta 1910 je bil imenovan za školo tržaško-kopske škofije, katero je moral po prevratu prepustiti.

Kot škof v Trstu je imel že od začetka dokaj težko stališče. Vse težave pa je premagoval s svojo mirnosjo in ljubezni in, če je bilo treba, tudi z energijo. Slovenskemu življu je bil tudi v najtežjih časih

† MARICA RODIĆ RODIĆ LADAVAC.

Dne 4 aprila umrla je u Tijesnu kod Šibenika, u tridesetoj godini života, vrijeđna nastavnica osnovne škole gosp. Marica Rodić rodić Ladavac. Pored supruga, kćerke i starice majke, čitavo Tijesno oplakuje ovu preranu smrt ove vrstne odgojiteljice djece. Pred 9 godinama skupa sa suprugom morala je da ostavi našu Istru pred zatornom silom najgorega dušmanina našega roda. Ideal, koji ju je odveo u preparandiju da svoje sile posveti istarskoj sirotinji, nije joj se tamo mogao ispuniti, ali smo je zato videli ovde na onom djelu koji je bio namenjen Istri. Poput brata svoga pokojnog učitelja Ladavca, koji je u bratskoj Šumadiji radj svoje vrsnoće, samopričegora i skromnosti ostavio u ondješnjem narodu neizbrisivu spomenu i pokojnica se je isto tako odlikovala najodabranijim svojstvima pučke odgojiteljice. Divota je bilo pogledati u njezin razred i njezinu diečicu, kojim je odusevljjenjem i samopričegorom ona njima tumačila, bez obzira da je vrijeđne obuke već odmaklo. Zato je i bilo napretka. A naivše je svakoga zadivila njezina požrtvovnost i samozataja kad je, dok je bila u boljem zdravlju, sakupljala svetu diečicu u dvorištu svoje kuće u vremenu školskih praznika, da ih tu uči i odgaja. To su oni učitelji od rase puni idealja i samopričegora, koje iže Istra u naponu narodnog osvješćenja odgajala. Cilje je mjesto sudjelovalo spravdu, a na grobu se je u ime učiteljstva i svih prisutnih oprostio s pokojnicom g. učitelj Oto Kolar ganutljivim govorom uz suze njezine diečice i svih prisutnih. Neka je rodbini utjeha da je dala ovu pravu žrtvu, koja je, zanesena lijepim pozivom svoga zvanja u najvećem poletu upravo sagorjela na onom žrtveniku od kuda naš narod čeka svjetla uljubde napretka u svakom dobru.

A tebi Istro, hvala što si nam u najcrnijim svojim danima poklonila ono što si najboljeg imala, živu diecu svoju, da ih čuvamo, da nam koriste, da nas opremlene. Kad će i tebi da sine sunce slobode, da ti uvratimo milo za dragog?

Dobra i vrijedna naša pokojnica! Istarska gruda ne pokriva svoje smrtne ostanke, ali je zato isto tvoja zanosna duša mirna, jer ih je primila i čuva ili ova slobodna

NAŠ ŠPORT

USPJEŠI ŠPORTSKOG KLUBA »ISTRÀ« U NOVOM SADU

Poslije zimske pauze, naš športski klub »Istra« u Novom Sadu otočeo je opet svojim nastupima i več u početku pokazao ostalim drugorazrednim klubovima novosadskog Podsveta da imaju računati sa ozbiljnim i jakim protivnikom. Prvi susret na ovogodišnjim proljetnim prvenstvenim utakmicama Podsveta je bio 19. marta o. g. sa novosadskim »Rapidom«, koga »Istra« tuče sa 3:0 i otimlje mu dva boda a 26. marta susreće se sa S. K. »Željezničarom«, svojim najjačim i najopasnijim protivnikom i favoritom za prelaz u I. razred, a koga »Istra«, poslije odlične i vrlo lijepie igre pobijeduje sa 5:0 i dobiva time dalja 2 boda. Ova pobeda nad »Željezničarima« je ujedno revanš za poraz u lanjskim jesenjim utakmicama, te je kod športske publike ova neočekivana pobeda izazvala senzaciju tim više, što je »Istra« sa »Željezničarima« imala uvihek »smolu«. Poraženom »Željezničaru« nije preostalo drugo, več da »Istra«, čestita na tako lijepoj pobedi i odličnoj igri. Ova pobeda imala je odjeka i u provinciji, jer su mnogi klubovi pozvali »Istru« na gostovanje. Tako je za 2. aprila utančena utakmica sa »Odžačkim športskim klubom« u Odžacima, a 9. aprila sa »Radničkim« u Kuli. Vode se pregovori sa klubovima iz Velikog Bečkereka i ostalih mesta.

Tako će »Istra« i ove sezone uspješno voditi propagandu za našu stvar i nastupiti u mjestima gdje se o Istri do danas nije mnogo čulo. Ovo ljetu će dakle novosadska »Istra«, toč jače poručiti na ideji koju zastupa.

Ovaj veliki uspjeh »Istre« naišao je na simpatični prijem svih športskih krugova te njezin napredak danas mnogima leži na srcu, samo nažalost ne svima onima, čija bi to dužnost bila, a koji danas i pored tolikih uspjeha »Istre«, gledaju u nju sa nepovjerenjem. To su nekoj naši Istrani, kojima je valjda ispod častiigrati za drugorazredni klub, već im više imponira igrati za jedan anacionalni, madjarski i židovski klub, samo da je »prvorazredni« i prvi u tabeli. No to nas nimalo ne smeta, jer smo mi od naših igrača koji nisu Istrani, a koji u Klubu imade veliki broj, načinili bolje Istrane i borce za našu ideju od onih Istrana, koji danas mjesto za svoj Klub, nastupaju za tudi. Iznijeti ovu istinu nas ni malo ne ženira, već naprotiv mi se sa našim dvostrukim radom i dvostrukim uspjesima ponosimo, jer pored uspjeha na športskom polju, mi smo postigli i drugi, mnogo teži a tim veći uspjeh, jer u ovdašnjoj omladini koja se nalazi u našim redovima vidimo neustrašivog nosioca one uživljene ideje, za koju je pao neumrli Gortan, za koju je došlo do krvave Bazovice. Nama se širi srce od ponosa, kad publika odusevljeno klječe: »Napred Istra«, »Živila Istra«, i pitamo se, kako je onim Istranim pri srcu, koji igrajući kao protivnik »Istre« slušaju te oduševljene poklike.

24. III održana je odborska siedница S. K. »Istre«, na kojoj je u principu prihvaten predlog, da se u okviru kluba osnove boksačka sekcija. Pripreme su već u toku te će prijatelji i ljubitelji našeg športa u dogledno vrijeme biti detaljno izvješteni.

Barba Lujo.

Novi Sad, 28. III. 1932.

NAŠA PROPAGANDA

DACI KRČKE GIMNAZIJE DOLAZE U ZAGREB

U Zagrebu priredit će koncerat

Za vrijeme uskrsnih praznika posjetit će Zagreb učenici i učenice gimnazije u Krku, koje će voditi njihov direktor gosp. Nakić-Vojnović. Doći će da vide i upoznaju Zagreb i to većina njih po prvi put. Medju njima ima takodjera mnogo Istrana, koji se nalaze u tamošnjem internatu. Da bi podmirili svoje putne troškove, održat će oni u četvrtak dne 20. o. m. u 8 sati u veče koncerat. Glde dvorane gdje će biti održan koncert bit će javljeno u dnevnoj štampi. Dolazi ih oko 70, a gotovo svi pjevaju u pjevačkom zboru, koga vodi prof. g. Gruber. Program koncerta je vrlo lijep i interesantan. Oko dočeka njihovog i organizacije koncerta brinu se u Zagrebu Društvo »Istra«, »Društvo Primoraca« i »Istarski Akademski Klub«. Uspjeh toga izleta u uskoj je vezi sa uspjehom koncerta, budući da im je dobitak od koncerta glavni prihod za putne troškove. Vjerujemo da će Istrani i drugi prijatelji posjetiti taj koncerat da čuju pjesmu mladih istarskih djaka.

USPJEŠNA PRIREDBA JUGOSLAVENSKE MATICE U BAŠKI

Podružnica Jugoslavenske Matice u Baški priredila je zabavu, koja je — hvala nacionalnoj svijesti Baščana — nada sve uspjela. Priredba je otvorena govorom predstavnika podružnice Jugoslavenske Matice, koji je ukratko izložio zadatac Jugoslavenske Matice i teško stanje zarobljene braće, — pozvavši prisutne, da braču ne zaborave. Uz poklik »Živjela Jugoslavenska Istra«, završio je svoj lijepi govor, što je publika burno prihvatala i aplaudirala.

Prisutne su najviše dirnule deklamacije dvoje djece osnovne škole: Mala Franka Mihalić deklamirala je »Molj Istri« od R. K. Jeretova, a mali Vlatko Bonefačić »Mali Čič« od Vl. Nazora. — Dieca gradjanske škole i učenice ženske stručne škole otpjevale su nekoliko rodoljubnih pjesama. Dvorana pak bila je u tu svrhu posebno dekorirana. Pozornica je bila sva u jugoslavenskim zastavama, a u sredini se isticala velika crna geografska karta Juliske Krajine, sa grbom Istre i natpisom »Uvijek na Te mislimo«, koju je narisao vrijedni naš učitelj Maštrović. Na prednjoj strani pozornice na velikom stolu, prekritom narodnim sagom, bili su porezani zgodići lutrije, koja se te večeri održala. Zgodici su bili većinom ručni radovi izradjeni od učenica mjesne ženske stručne škole. Kostimirani ples, koji se te večeri održao, bio

NALOGE SOCIJALNEGA DELOVANJA

Svoj čas je objavila »Istra« članek u kojem je bilo navedenih nekaj praktičnih nalog, ki naj bi jih skušale rešiti naše organizacije na socijalnem polju. Ker je bila obravnavana snov velike aktuelne važnosti, je otvorilo uredništvo o tem tudi javno razpravljanje, ki je pa ostalo, žal, brez većega odziva. Po temu sodeč, bi človek mislio, da naše organizacije sploh ne pojme kakšne važnosti je za nas to vprašanje, ki nam ga narekuje duh sedanjega časa in to navzlic temu, da nekatera naša društva delujejo izključeno na socijalno-karitativen poprištu.

Eden izmed glavnih predmetov številnih mednarodnih konferenc in razprav je ravno razpravljanje o nad vse težkem in zpletetem mednarodnem gospodarskem stanju. V povojni dobi so nastali popolnoma drugačni časi in druge razmere, katerim se moramo prilagoditi tudi mi. Saj vidimo, da konservativne stranke, organizacije, institucije itd., ki niso znače, ali ki ne maranji vplivati na potek našega delovanja, vsporedno z duhom časa, izgubljajo dan za dan svoje postojanke v korist onih, ki znajo delovati v skladu z obstoječimi okoliščinami. Iz tega sledi, da mora vsak program kakršnoki stranke, pokreta ali režima, naj si bo kulturnega, socijalnega ali nacionalnega značaja, odgovarjati duhu časa, ker je v nasprotnem slučaju že ob rojstvu zapisan smrti.

Osnova delovanja naše emigracije, ki jo tvorijo v pretežni večini le bedni emigranti, je iridentizem. V prvem početku našega emigrantsko-iridentističnega pokreta se ni računalo še s socijalnimi vprašanji, kot činjenicami, ki bi utegnile več ali maj vplivati na potek našega delovanja. Pokret se je razvijal še v dobi, ki ni bila zajeta po svetovni gospodarski krizi. Napočno bi bilo torej izvajati program danes na prvotni podlagi, ki ni vseboval v fundamentalu reševanje socijalnega vprašanja naše emigracije, kar pa je postal danes odločilem faktor za dosege naših teženj. V tem slučaju bi prav gotovo naleteli v širih plasteh bednih brezdomcev na zaprake. Uspeh naše propagande bi začel pomagati, kajti človek, ki nima zagotovljene življenske obstoja, je težko dovezeti za čut narodnih dolžnosti, odnosno mu isti, v kolikor ga ima začne hirati. Vsled tega se tudi ne smemo preveč čuditi, ako naši ljudje uhajajo na povsem kriva in napačna idejna pota, ki ne gredo vsporedno z našimi. Zato je tudi potreben osnovni našega pokreta privesek socijalnega udejstvovanja, ki naj skupno z iridentizmom pomaga reševati našo nalogu.

Nikjer drugdje ne najdemo tolike razdrapanosti, nesoglasja in neumevanja v naših društvenih kakor ravno na socijalnem po-

je veoma živ. Bile su zastupane narodne nošnje svih naših krajeva. U bufetu su posluživale gospodje i djevojke u narodnom odijelu pod vodstvom gdje Vuković Marije, učiteljice ženske stručne škole, koja se sada kao i uvijek mnogo založila, da priredba što bolje uspije. Švirala je mjesna glazba i tradicionalne »sopile«. Nije falio ni »šoto«, koji osobito stariji Baščani vole da plešu.

Cisti prihod od Din 540,50 otpremila je podružnica Oblasnom Odboru Jugoslavenske Matice u Splitu.

Neka ova uspjela zabava bude na podstrek priredivačkom odooru podružnice za daljnji rad za širenje ljubavi i vriere našim onima, koji stradaju, čvrsto vjerujući, da će i nad onim, danas tužnim krajevima Domovine naše, zasjati sunce zlatne slobode. — Baščanin

PROPAGANDNO DELO DRUŠTVA »KRN« V ČERNOMLJU

V zimi so se združili Primorci in si ustavili emigrantsko društvo »Krn« za srez Černomeli-Metlika. Nadeli so si nalogo da prvič javno nastopi z drama »Za našo grudo«. 25. t. m. smo imeli priliko, da smo v prostornem školskem domu prisustvovali prireditvi i v duhu obudili sestovanje do naših zatiranih bratov. V začetku je g. Golmajer pozdravil mnogoč in temperamentno objasnil namen novo ustavljenega društva. Za uvodnem govorom je sledila pesem »Oj Dobrodo«. Pričela je igra. Igra je bila dobro paštuirana in vloga srečno razdeljene. Marsikatero oko je orselo, ko je videlo žalosten konec.

Presenečeni smo bili, da je društvo takoj rešilo svojo nalogo. Černomeli je, brez razlike političnega načiranja pokazal svoje čustvovanje napram bezpravni raji. Napolnjena dvorana je bila videna dokaz pravega pojmovanja naše ideje. Naše priprosto ljudstvo in inteligenco je s svojo udeležbo moralno in materijalno podprla mlađe agilno društvo. Agilnem društvu pa kličemo, da gre tako naprej po začrtani poti.

Drama »Za našo grudo« je bila uprizorena v Černomliju, v Semicu in Gradacu.

ISTARSKO VEĆE SOKOLA U KRAPINI

Sokolsko društvo u Krapini intenzivno sprema »Istarsko veće«, na kome će biti proslavljenja obljetnica rođenja i smrti istarskog preporoditelja biskupa Dobrile.

PREDAVANJA LJUBLJANSKE »SOČE«

Preprešo subote održao je u ljubljanskoj »Soči« predavanje senator dr. Valentin Rožić. Govorio je o temi: »Zanimivo poglavje iz novejše jugoslovenske zgodovine.«

Idealna rešitev tega problema, bi bila, da bi se naše organizacije sploh odpovedale socijalnemu delu, ki naj bi ga odstopile zamenjeni centralni instituciji. Čeprav bi bila v drugem slučaju taka centralna ustanova na eni strani precej pomanjkljiva, ker bi ne mogla s takim uspehom poglabljati med emigrantmi čut vzajemne solidarnosti, kakor ga zamore poglobiti društvo med svojimi člani, verdar bi bila korist na drugi strani toliko večja. Organizacijam bi namreč odpadlo ogromno podrobno karitativeno delo, ki bi šlo v korist iridentistične propagande, kar je v pogledu naših teženj, gotovo velike važnosti.

Seveda, bi moralno biti za dosege tega smotrenega delovanja več samozatajevanja, požrtvovalnosti in umevanja med pojedincimi društvji in saveznimi odseki. S.

Boleslav Trpin

specijalna trgovina
sadja ter sadnih in zelenjavnih pridelkov in izdelkov.

Ljubljana

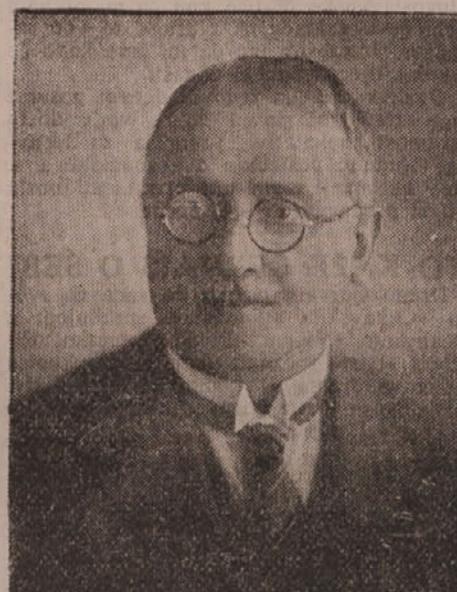
Pasaža Nebotičnika

NAŠI PISCI I NAŠE KNJIGE

POSLIJERATNA KNJIŽEVNA PRODUKCIJA O ISTRI

ISTARSKI KULTURNI I KNJIŽEVNI RADNICI O NAŠOJ EMIGRACIJI, O SEBI, O DOSADAŠNJEM SVOJEM RADU I NAMJERAMA U BUDUĆNOSTI

IZ RAZGOVORA I PISAMA

Viktor Cara-Emin

Svjetski rat je u Istri prekinuo svako kulturno djelovanje. Prilike odmah poslijere prisile su mnoge naše istaknutije ljudi da se izsele iz Istre, da napuste domaći kraj. S vremenom kako su se prilike sve više i više pogoršavale, emigracija postala jača i brojnija, rastao je i broj naših kulturnih radnika koji su se našli u Jugoslaviji, zajedno sa desetcima hiljada Hrvata i Slovenaca iz Julijske Krajine. Time je književna i kulturna afirmacija našega naroda pod Italijom, silom prilika koja je uvjetuju u Julijskoj krajini svedena na minimalne rezultate, jer je malen broj onih kojih bi je mogli promicati, a prilike za to neobično nepovoljne.

Znatan se broj naših kulturnih radnika nalazi danas u Jugoslaviji. Ovdje žive pod boljim ili gorim uslovima kakve emigracija već sobom donosi njima kao i svima nama ostalima, bore se najprije za život i prvo time potrebe i rade, produciraju, koliko im prilike dopuštaju i vremena, većini izvan njihovog službenog rada za to preostaje. Već odmah poslijere rata bio je njihov broj lijep, a danas, kada je u Julijskoj Krajini ostao tek minimalan, neznatni broj, znatno se povećao. Književna i kulturna snaga našega naroda pod Italijom, dolazi danas do izražaja u najvećem dijelu u Jugoslaviji, presadjena je na drugo podneblje, izvan svoga prirodnog mjeseta, u emigraciju.

Nije nezatnata niti u širem narodnom pogledu, a kamo li tek u užem našem emigrantskom mjerilu, aktivnost koju razvijaju naši kulturni radnici u emigraciji, naši zemljaci iz Istre i iz slovenskog Primorja, na književno-kulturnom i umjetničkom području. Uspjeli i priznani su ih pojedinci između njih zasluženo, u više prilika doživjeli bilježi »Istra« na svojim stranicama u »Kulturnoj kronici«. Kroz ono nekoliko redaka često se moglo mnogo toga razabrat i primjetiti. Uspjesi pojedinaca — priznanje je ne samo njima, dokaz je kulturne i stvaralačke snage naše sredine, priznanje našem krajdu odakle smo potekli, afirmacija naših težnja.

Stvaralački genije našega naroda pod Italijom dao je u prošlosti, onoj davnjoj, kao i najnovijoj, dokaza svoje kulturne snage. U novije doba, kada su prilike za to bile osobito teške, također se nije ustalo, a to se ne čini niti danas, kraj svih neprilikama koje su zavladale svijetom i tegoba koje muče pojedince.

Da informiramo našu javnost o tome što su dosada uradili istarski kulturni radnici posljednjih godina, da upozorimo na njihove uspjehe i da zabilježimo ono što za buduće spremaju, obratili smo se na nekolicinu njih u Zagrebu i izvan Zagreba da nam daju podatke koji su od interesa: podatke o sebi, o svojim djelima da se i na taj način makar i u zbijenoj formi, koja, razumljivo je u ovakvom slučaju, i ne može biti potpuna, osjeti koliko je dosada učinjeno, na što je bila usredotočena njihova pažnja, što još preostaje da se uradi i kako, za još dostačniju našu kulturnu afirmaciju i uspješnu nacionalno-kulturnu propagandu.

Pozitili smo Antu Dukića, razgovarali smo sa Vladimiroom Nazorom, Dr. Tentrom i prof. Žicom, bili kod Frana Barbuća i Ernesta Radetića, pismo se obratili na Katalinića i Cara-Emina, Josipa Kraljića, Gervaisa, Dra Dvorničića i Peruška zvan Zagreba.

Razgovor se kretao oko već spomenutih pitanja. Priznajem već u početku da sam do podataka o njima samima najteže dolazio. Našim ljudima, općenito, ne da se o sebi mnogo govoriti i više puta trebalo je dosta uvjerenja da sam barem nešto o njima od njih samih čuo. A opet dosta stvari što sam ih čuo, moram preusjeti jer me veže obećana riječ.

Najradije ne bih štio, pogotovo tamo gdje je to od mene izričito zatraženo. Jer redovno je najinteresantnije znati i pričati ono o čemu se mora čuvati tajnu.

NAJPLODNIJI ISTARSKI PISAC.

Prije rata imali smo u Istri politički trolist: Laginja, Spinčić, Mandić. Postoja je da upotrebimo Spinčićevu izreku, i književni trolist: Nazor-Katalinić-Car, sa slijedištem u Opatiji, kroz nekoliko godina. Od političkog trolista danas je još na životu prof. Vjekoslav Spinčić. Poslijere rata se na neki način »razišao«, silom prilika i književni »tercer«; Nazor je u Zagrebu, Katalinić živi u Splitu, a Car djeluje na Sušaku.

Prije par godina prešao je šezdesetu. Autor »Pustog ognjišta«, »Zimskog sunca«, »Usahlog vrela«, »Iza plime« i drugih romanu i pričevi, radi i danas živo na kulturnom i književnom polju moguće još većom snagom i zauzimanjem.

Ne čemo, govoreći o Caru, iznositi njezin predratni rad, a i poslijeratni iznjeti, samo u glavnim konturama, jer bi

NAŠ BARBA RIKE

Nije nam se javio, a obratili smo se i na njega u Split. Poslao je redakciji svoju »obligatnu« saradnju. Svi znamo da barba Rike i danas nije sustao. Doduše on nije više onako produktivan kao prije rata, kada je zauzimao i kao lirik, a još više po svojim pjesmama u prozi, vidljivo i priznato mjesto u hrvatskoj književnosti, ali se njegovo ime susreće kroz sve vrijeme iz rata često u novinama (i u našoj »Istri«) pa u splitskoj »Jadranskoj straži« i u nekim književnim revijama; čuje se njegov glas osobito onda kada treba da se čuje — kao odgovor s istočne obale Jadrana u ime Istre, Splita, Dalmacije, Jadrana. Katalinić je u svojim pjesmama, osobito u onim koje su izazvane u raznim prigodama žalosnim i herojskim trenucima, glasnik i budni čuvar naših prava. Jednom se javlja odvažno i muški, kada ustreba a ako koji put ironizira — to je zato, jer ne može drukčije odgovoriti — nego ironijom i s posmehom. Tome se čovек ne može oteti kad čuje .. preražne želje, sanje »onih onkraj mora«.

Htjeli smo u ovoj zgodici da čujemo od njega samoga što je dao i što sprema kako živi nasmiješeni i ozbiljni barba Rike, (oni je i predsjednik Jugoslavenske Matice!) — ali, on je to izbjegao, naprsto se nije javio — pa mirna Bosna.

Rikard Katalinić-Jeretov.

Poslijere rata izdao je Katalinić (godine 1923) zajedno sa Lujom Dorčićem »Priče za djece« i »Iz podjarmiljenih krajeva«. Njegove brojne pjesme iz rata objelodanjene po raznim novinama i revijama, bilo bi vrijedno sakupiti. Od velikog njihovog broja mogla bi se sastaviti lijepa zbirka boljih stihova.

VLADIMIR NAZOR I ISTRA

Potražio sam Vladimira Nazora.

Vladimir Nazor je Dalmatinac, sa otoka Brača, ali ga mi Istrani rado ubrajamo među Istrane, među naše književnike. Živio je medju nama u Istri, kao profesor pazinske gimnazije, zatim preparandile u Kopru i najdužije kao profesor i ravnatelj učiteljske škole u Kastvu. Obišao je istarska selja i gradove, upoznao je život istarskog seljaka, uironio u istarsku prošlost i dao o tome niz soneta i pripovijedaka prvorazredne umjetničke vrijednosti.

U razgovoru uputio me na dvije svoje knjige o Istri, dvije fino ukoričene zelenkaste knjige, kakvih od Nazora ima već čitavu kolekciju u izložima zagrebačkog Nazorovog nakladnika Vasića: »Istarski gradovi« i »Istarski bolovi«.

Opsežno je Nazorovo dosadašnje književno djelo i kraj toga velika je i danas njegova produktivnost kao u rijetko kojeg jugoslavenskog književnika.

Dovoljan je i letimčićem pogled u »Istarske gradove« i »Istarske bolove«, prelistati samo obje knjige i nešto više zaustaviti se na njihovim predgovorima, da se vidi odnos: Nazor i Istra, da se osjeti kako je u ovim dvjema knjigama predratna Istra, koju Nazor opisuje, istinski i pročućeno iznešena a današnja njenja stvarnost, koju Nazor nije mogao da osjeti i proživi vjeronu učenja.

»Istarske gradove« posvetio je Nazor drugu Dinku Trinalistiću. Nastali su još godine 1904., a niz ovih soneta bio je štampan još godine 1906. Izdajući ih sada ponovno, radio je Nazor opet na njima, ali i sada, kako sam ističe u posveti Trinalistiću, ostale su ove pjesme ono što su i bile. Nazor se čuvalo da u njih uplete »ma i kolo novo mjesto ili kraj u kome se u ove dane vrši nadalje sudbina naših ljudi, pa bilo to i krvničko polje pokraj Bazovice, gdje se

Vladimir Nazor

mladi Bidovec, vezan o stolicu mučenika, okrenuo u posljednji trenutak da ne primi olovu u ledja, no ravno u prsa.«

Ali i pored toga što »Istarski gradovi« po svojem postanku sežu gotovo trideset godina unatrag, »... stare pjesme o stvarima koje nam prilaze to bliže što vrijeme više odmiče...«, ta će knjiga još dugo ostati aktuelna, jer je u njoj Istra onako kakva ostaje.

Prije Velog Jože, Boškarine i Divičin grada (to je druga pjesnikova knjiga o Istri: »Istarski bolovi«), Nazor je već bio dao balade »Krvava košulja« i roman »Krvavi dani«. Ali kako u predgovoru »Istarskim bolovima« spominje, osjetio je da to nije — ono pravo. »Čemu sam u onome romanu i u onim baladama pričao o nekim romantičnim zgodama u starim zamcima i dvorovima, kad se, baš u ono doba, u seoskim kućicama i pojatama, počimala stvarati duša Onoga, koji nije još sam progovorio i o kojem još nitko nije znao što reći?... Uvidjeh napokon da mi je o nici mu pisati.«

Nastalo je za Nazora novo traženje.

Tražio je svoga istarskog junaka, Našao ga je: Velog Jožu, kmeta-orijaša, buntovnika i bijegunci.

»Gledao sam ga u prošlosti pod motovunskim zidom i na Proglavčevu brdu, s legendarnim banom Dragonjem daleko na planini... i s galeotom Ilijom u galiji na obližnjem moru, jer ga nisam još mogao vidjeti u jednoj od idućih njegovih preobrazbi — u liku mladoga mučenika Vladimira Gortana.«

U Kopru 1907 nastao je »Veli Jože«.

Pošto toga nastala je »Boškarina« priča o kravici seljaka Kumpar Zuana.

Novijeg datuma su u toj knjizi: Pjesme istarskog prognanika (1920) — zaglavni stihovi: Noya Istra (1930) — snažni i bolni zaključni akord Nazorovog istarskog književnog djela.

Trebalo bi danas biti u blizini istarskog zbivanja, moći proživjeti, osjetiti da našnu stvarnost u Istri i vidjeti kako danas Veli Jože snaša svoj teret. Vjerujte, volio bih to, kad bi mi bilo moguće, pričao nam je Nazor, jer i ako nisam Istrani, moja ljubav do Istre nije ni danas ništa manja nego nekada, kad sam je na licu mjesta upoznavao, proputovao njezine staze i dolazio u uski dodir sa ljudima i za volio je.

Spremate li još stogod u vezi sa Istrom?

Moglo bi se — odgovorio je Nazor — danas možda pisati reminiscence na ljudе i prilike, ali pravo današnje djelo o Istri moglo bi nastati jedino na licu mjesta — životom dodiru sa stvarnosti.

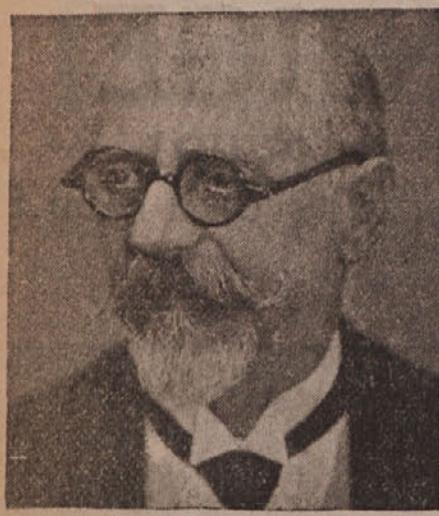
RAZGOVOR SA DUKIĆEM

To je bio razgovor — ali ne za novine. U pogledu svoga dosadašnjeg rada i pogleda na naše istarske prilike i potrebe koje nam se nameću gosp. Dukić bio je do kraja rezerviran i ostao dosljedan da mi ne kaže o tome niti riječi za »Istru«. Morao sam se zadovoljiti njegovim obećanjem da će mi o svojem književnom radu govoriti drugom zgodom, kasnije — kad opet »žive« t. j. kad se oporavi.

Premoren sam i potpuno iznemogao radeći prošle godine dan i noć (više noću) na knjizi pjesama »Od osvita do sutona« koja je moralna na vrijeme izići — pa kud puklo da puklo.

— Htio bi da odem iz Zagreba, nastavio je gosp. Dukić da se malo oporavim, jer mi je to od velike potrebe.

— Za sada književno ne radim ništa, ne mogu, potpuno ništa reći niti o sebi niti o svojim djelima... razgovarati možemo, ali za javnost ništa... vi me razumijete, a kasnije jednom bit će za to opet prilike i mogućnosti...

Ante Dukić

Razgovor se nevezano vodio o nekim pitanjima iz naše blike prošlosti, o općim nekim zasadama, o kojima iškustvo Dukićevu i njegova ostra zapažanja mogu da izreknu sud na oko paradoksan, ali i točan.

I tako preostaje nam da o Dukiću iznemo, ono što je o njemu već poznato i napisano. A napisano je dosta toga u posljedne vrijeme o ovom našem originalnom književniku. Originalnom i po tome što je malo pred šezdesetom godinom ušao u redove poznatih književnika romanom: »Iz dnevnika jednog magarca« (god. 1925). Godine 1929 izšli su njegovi »Pogledi na život i svijet«. »Pogledi« je nagradila Srpska kraljevska akademija. I jedno i drugo djelo prevedeno je na evropske jezike: prva knjiga na engleski i slovački (u rukopisu još i na talijanski i poljski) a »Pogledi« izšli su u drugom izdanju čirilicom u Beogradu; pojedini odlomci prevedeni su na slovački, češki, poljski, nječački i engleski, a u rukopisu prevedeni su potpuno na poljski i engleski.

Pjesme »Od osvita do sutona« izdao je Dukić na svoju 65-godišnjicu posvetivši ih uspomeni biskupa Dobrile povodom 120-godišnjice rođenja.

Dukić je književno radio i prije nego što je izdao »Iz dnevnika jednog magarca«, još negdje u početku svoga učiteljevanja u »Našoj Slozi« u »Balkanu« i »Hrvatskoj« pjesmama i novelama. Lijepu književnost je tada za dugo vremena napustio, pa je samo po nekad surajdavao u listu »starskih učitelja« »Narodna prosvjeta«, u »Mladom Istranimu« i »Našoj Slozi« i dr.

Zagrebačka »Binoza« preuzeala je raspačavanje knjiga »Iz dnevnika jednog magarca« i »Od osvita do sutona« i svojim preplatnicima, nudi obje knjige zajedno uz cijenu od 50 dinara (knjižarska im je cijena 72 dinara). Preplatnici »Istre« mogu takodjer da nabave obje knjige uz označenu cijenu ako i nisu preplaćeni na Binozinu izdanju.

Suradniku Binozine revije »15. dana« izjavio je Dukić u jednom razgovoru na pitanje kako živi:

— Od galgenhumora grijavim se, žderem se, stradavam u pothvatima u koje se od nevolje bacam, borim se da uzdržim glavu povrh vode i zlu vremenu u prkos izdajem još i knjige.

Posljednja njegova knjiga pjesama predstavlja Dukićevu duševnu biografiju, životnu iskovost, zaključno poglavie u njegovom dosadašnjem stvaranju, ali ne i konačnu riječ.

Vjerujemo, sad je nastupila pauza, koja će potrajati kraće, ili malo dulje vremena, a poslije toga Dukić će »od nevolje« i »zlu vremenu uprkos« ponovo — sigurni smo — izreći svoju zrelu i muževnu riječ jer on još ima što da kaže.

POPULARNI OMLADINSKI PJESENICKI

Josip A. Kraljić

Josip A. Kraljić je poznati omladinski pjesnik i pisac. Rodom je iz Dubašnice na otoku Krku. Svršio je učiteljsku školu u Kopru i poslije toga služio je u nekoliko istarskih mesta, najviše na Družbinoj školi u Malom Lošinju. Poslije rata služio je u Krku i Aleksandrovu, premješten je zatim u Split, a danas živi u Crikvenici kao ravnatelj dječjeg doma.

Još kao preparandista počeo je surajdavati u omladinskim listovima, pišući pjesme i priče za djecu kao i za odrasle.

— Kako je došlo do »Mladog Istrana«?

— Godine 1904 prešao sam od javnih pučkih škola u službu »Družbe Sv. Ćirila i Metoda«, jer sam želio da budem slobodniji i neovisniji u radu. Došao sam u Mali Lošinj. Osnovao sam večernju školu za odrasle, školu za šegrete, tamburaški zbor, pučku knjižnicu, u Velenju Lošinju školu za analfabete. Škola Družbina je cvala. Talijanima je to bilo zazorno, ali mene to nije smetalo. Naprotiv. Sa 1. januara 1906 pokrenuo sam omladinski list »Mladi Istrani« (prije list ove vrsti u Istri). Talijani su osjetili da se listić stampa u Lošinju. Ništa zato. Stampao sam ga u Laginjinoj tiskari u Puli. Listić se ubrzo proširio, izlazio je u 3000 primjeraka. — Uz to sam se bavio i drugim radom, među ostalim izdavao sam kalendar za mladež »Jorgovan«. Prije mog odlaska u Ameriku predao sam list Viktoru Caru, koji ga je dalje izdavao i uredjivao zajedno sa Katalinićem, neko vrijeme uz suradnju Nazorovu pod malko promjenjenim naslovom »Mladi Istrani«, a kasnije »Mladi Hrvat«.

— Što ste dosada izdali?

— Zbirku priča i pjesama za mladež »Sokolke« (1927), »Istranke« (1920 - dva izdanja) i »Suze Istre« (1931) — takodjer dva izdanja.

Do sada je surajdavao odnosno surajduje u preko dvadeset listova, omladinskih, književnih i dr. Piše opširniji prikaz otoka Krka. Baš ovih dana — javlja nam — učiće u štampu njegova knjižica pjesama za mladež »Za našu djecu«.

— U rukopisu imam dvije zbirke priča za djecu, a pored toga zasnovao sam jednu veću pripovijest o našoj Istri. Hoće li kada biti gotova?

— Što držite o potrebi naše propagande?

— Naša je akcija u Jugoslaviji uostalom vrlo lijepa, ako i nije još dovoljna. Vrlo je utješljivo što imamo toliko mladih sposobnih sila... u jednom smo još ipak zaostali: istarska stvar širi se uglavnom medju samim Istranima, a morali bismo da poradimo više tamo gdje je Istra kod mnogih još »terra incognita«. Tamo treba okrenuti srčiku našega rada. Uvedimo istarski dane koji nek se proslavljaju u svakom našem seocu predavanjima i drugim priredbama... Glavni će nam stozher biti škole, učitelji. Otvorimo širom prozore da nas čuju — našu pjesmu i našu riječ!

ERNEST RADETIĆ

Ernest Radetić

Dukić je iz Kastavštine, Nazor je Dalmatinac, Car Opatijac, Kraljić i Dvorničić su Krčani. Ernest Radetić je iz zapadne Istre, iz Baderne kod Poreča. Oni su bili poznati još prije rata. Radetić je počeo pisati iza rata.

Kao i mnogi naši ljudi prije njega — a i poslije njega — i on je započeo svoj rad na stranicama naših listova u Trstu. Jaylao se pripovijetkama i novelama u podlistku »Istarske riječi« u Trstu na istarskom dijalektu, a kasnije (1928) je sve pripovijesti, dodavši i neke nove, izdao u Zagrebu na književnom jeziku u zbirici pod naslovom »Kad se užge mlada krv« sa predgovorom Rikarda Katalinića. Kasnije je surajdavao u »Obzoru« i drugim zagrebačkim listovima. Prije pet godina počeo je uredjivati »Istru« koja je onda izlazila jednom mjesечно, a zatim i tri put. Kad je »Istra« pretvorena u tjednik Radetić više nije bio u redakciji. Tada je već izdavao »Mali Istrani« list za djecu, koji izlazi već četvrtu godinu. Pokrenuo je u Zagrebu prije dvije godine »Istarsku knjižnicu« pa je kao prvi svezak izdao »Suze Istre«, Kraljićevu zbirku pjesama i pripovijesti za mladež.

U razgovoru pokazuje mi snop papira, bilježaka svojih i tudiških koje čuva pohranjene kod sebe. Ima tu pjesama, pripovijesti, nacrta za neke prikaze o Istri. A ima i ledna, u rukopisu gotovo već sasvim dovršena stvar — drama u tri čina s epilogom iz savremenog istarskog života.

Prelazi se na razgovor o »Malom Istranu« listu koji je u prvom redu namijenjen istarskoj djeci. »Vi ste oni na kojima leži sudbina one naše divne zemlje, njezina sretinja i ljepeša budućnost!« — apostrofirao ih urednik »Mladog Istrana«, na jednom mjestu a zatim i ostaloj jugoslavenskoj mladeži.

— Kako ide s »Malim Istranom?«

— Sasvim dobro. Štampan ga u nakladi od skoro nekih 5000 primjeraka. Nema govor o škole u t. zv. prečanskim krajevima gdje djeca ne bi list dobivala. Surajdjem u niem skoro sasvim sam. Naši: Katalinić i Kraljić sjeti me se takodjer svojim suradnjom. Po koje dijete javi mi se sa kakovim prilogom. List najviše šire ovdješnji učitelji, mnoga sokolska društva preplaćena su na list u više primjeraka.

— Izdali ste i »Vilinsko kolo«...

— Mislite moj dječji igrokaz; moram priznati da me iznenadio odaziv. Opet su tu sokolska društva, ogranci Jadranse straže, i Jugoslavenske Matice koji su mi otkupili cijeli prvu nakladu. A i druga se već raspaćava. Interesira me da mi jave kako će se stvar djeci i publici dopasti.

— Ovakav rad, uz redovni dnevni posao i brige traži još poređ dobre voje dosta uštarnosti, inicijative i smisla za aktivnost. Radetić posjeduje ove značajke, a k tome ne manjka mu niti predanosti poslu koji si preduzme da ga izvede.

ŠTO KAŽE GERVAIS O SEBI

Drago Gervais, poznat do sada po svojim »Čakavskim stihovima«, surajdajući u tršćanskem »Našem glasu«, »Istarskoj Riječi« i »Istri« (poznat nam je u rukopisu i njegova drama »Tri slike iz Istre«) živi u Blelovaru. Prije toga, boravio je neko vrijeme u Bakru.

prikaz »Jugoslavenska književnost u Istri«. Sav taj rad rukovodjen je željom — povezati Istru i hrvatsko primorje u jednu cjelinu i prikazati je.

Dr. M. Dvorničić

Dr. Dvorničić ostao je tome i danas vjeran, evo dijelova njegova odgovora koji nam to potvrđuje:

— Za koji mjesec izlazim sa zbirkom novela sa otoka Krka i Hrv. Primorja pod naslovom »Kroz Kiriju i Boduliju« te sa zbirkom pjesama sa naslovom »Ludi časovi«, da se narugam životu koji je sa toliko briga više nego lud, pa da bude obrnuti sliku...

— Već nekoliko godina radim na kriminalogiji i spremam djelo »Krivično-pravna nauka«... neki dijelovi otisnuti su u sušačkoj bivšoj »Našoj složi«.

... Pozvan na suradnju za sušački almanak »Ca smo i kadi smo« — odabran sam radnju — »Kriminalna etologija Istrana i Hrv. Primorce«.

— Ne zapuštam književnosti. Prikaz »Jugoslavenska književnost u Istri« (Obzor 1918 i 1919) nadopunjujem onamo da pojedine veće naše pisece prikazuju u oduljim studijama, starje kao i mladje. Nedavno sam u »Obzoru« prikazao Dragu Godru, a uskršnji broj »Obzora«, donest će moj prikaz o našem Kastavcu Mirku Jelušiću.

— Oko Božića dobio sam pismo od mlađe studentice filozofije na sveučilištu u Skoplju Vere Kozarac, koja je uzela da obradi za tezu moju malenkost... I tako će jedna Srpskinja sa Kosova iz Prištine obraditi jednog Bodula iz Vrbnika. Njezin prikaz bit će predgovor mojim djelima.

— Prikazom naših ljudi iz Hrvatskog Primorja nastojim da pokažem kako je čakavski dio našeg naroda rodio velike ljudi, koliko ništa ne zaostaju za drugima iz ostalih dijelova.

TONE PERUSKO

Tone Perusko

Tone Perusko je iz Premanture kraj Pule. Surajdjavao je u »Našem glasu« (Trst) a pisao je često u Splitskim novinama. Prije pet godina izdao je zbirku felitonu — »Sumraci pod Učkom«.

Mlad je kao i Gervais. U dodiru sa novim prilikama u Istri, nije čudo da je i njegovo gledanje i pisanje nosilo značajke mladenačkog bunda.

Sada živi kao učitelj u Dugopolju, kraj Splita. Nije više aktivan onako kao i prije, daleko je od ostalih emigranata.

— Nemaš s kime — pisao nam je — izmjeniti misli. Ne možeš ovdje (u Dugopolju) ništa, nego gojiti perad, sijati povrće i čitati. Citati uvijek ili misliti. Pronalaziti knjige, jer kupiti ih ne možeš, a kada nadješ dobru knjigu, čitati je s uživanjem — Itleti je pročitati na dušak, a čuvati odolomak po odlomak za kasnije, kao ono brodolomci vodu. Jer ne znaš kad ćeš opet doći do dobre knjige...

Obratili smo se na njega, slično kao i na ostale.

— Možda ste to učinili zato — odgovara — što sam pred pet godina izdao onu knjižicu o Istri (»Sumraci pod Učkom«) ali ja se danas odričem... odobre njezine onoga što sam onda pisao. Jer onda su mi bili u glavi druge »ari... u nekakvoj četvrtosmasoškoj pa etici. A u ne godinu ne čovjek malo staloži. To ne znači da ja mislim Istrani onoliko koliko prije. Možda bi sada bio kadar da više žrtvujem nego onda. Ali to sve gledam pod drugim kutom.

Perusko javlja se i danas, doduše rедиže ali ipak. O tom nam međutim nije ništa pisao. Ali je zato opširnije se osvrnuo na pitanja u vezi s našom emigracijom.

— Ovdje nemam s kime o tome da govorim. Tim više mogu da mislim. Pa sam

o tome stvorio svoje mišljenje, možda i pogrešno. Tješim se da nije, jer sam vido u »Istri« nekoliko odličnih članaka o tome... I meni se čini da se to naše pitanje može rješiti jedino sa ostalim evropskim pitanjima. Problem manjina mislim da je jedan od glavnih problema, ako ne — za sada — i najglavniji... Jer ova buka, sada prigodom Mussolinijevog plana o reviziji ugovora, nije ništa drugo nego pitanje manjina za nekoje narode... A u toj buci — u koliko sam mogao opaziti — skoro je potpuno zatajio glas manjina. Ne samo naše, već i ostalih. Možda zato što manjine nemaju čvrste veze — i jedinstvene poglede na stvar.

U opširnom pismu Peruško nam je nacbio neke svoje — dosta interesante — poglede obzirom na zajedničku akciju svih manjina koju bi one vodile slobodno, rukovodeći se isključivo principom manjinskih interesova i njihovom sporazumnoj suradnjom sa grupama koje mogu posještiti ostvarenje manjinskih ciljeva.

Dužnost manjinske, dakako i naše, emigracije, formulira Peruško u ove tri točke: propagande tih (prije spomenutih) i sličnih načela, osobito bi to morali činiti intelektualni radnici;

akcija među emigrantima štampom, organizovanjem, predavanjima i socijalna briga o emigrantima. Nas u Jugoslaviji na pr. imade na desetke hiljada koji imamo osiguran život. Netko bolje, netko gore. Zašto ne bi, oni koji mogu redovito, svakog mjeseca, davali u neku zajedničku blagajnu neku svotu koju sami odredi... Time bi se stvorio lijep kapital za taj socijalni rad.

To ne bi — zavišava Peruško — bila žrtva, već pravična, i većini ugodna, dužnost. A radi toga bi trebalo da nijedan emigrant ne bude izgubljen za organizaciju...

LINGVIST DR. MATE TENTOR

U zagrebačkoj Sveučilišnoj biblioteci postigli smo dva naša kulturna radnika dru Matu Tentora i profesora Nikolu Žicu.

Dr. Tentor je Cresanin, kao profesor služio je u Dubrovniku, Zadru i Splitu, zatim u Kastvu i na općinskoj realnoj gimnaziji u Opatiji. Sada je ravnatelj Sveučilišne biblioteke.

Njegova je domena filologija, lingvistika. Napisao je raspravu o Creskom dijalektu a bavio se proučavanjem glagolice, o čemu je u »Vjesniku staroslovenske akademije« u Krku priopćio dvije rasprave. Suradjavao

— Onda su se iznosili momenti lingvistike, etnografije historije kao glavni kod određivanja granica. Ali su se ovi dokazi, izlaže nam dr. Tentor, uzimali dvojako, za određivanje granice kod pobijedjenih vodilo se o njima računa, dok se tamo gdje se radovalo o pobjednicima povukla granica po sasvim drugim, strateškim, kriterijama, da je tako učinjeno i u slučaju Istre, na našu štetu.

Danas se medju nama u emigraciji opaža izvjesno gibanje, želja da se naš rad na svim područjima povede određenim pravcem da bude na visini, kako to traže potrebe od nas u emigraciji i interes Istre. U tom radu od važnosti je broj naših radnika, još više pak vršnoča i sprema njihova. Dr. Tentor je jedan od takvih koji bi radom za Istru u svom području mogao istarskoj stvari neobično koristiti.

NIKOLA ŽIC

Profesor Nikola Žic nile iz Istre u užem smislu. On je rođen u Aleksandrovu na Krku, ali je kao profesor prije rata pet godina boravio u Pazinu. Poslije rata bio je ravnatelj gimnazije u Daruvaru i u Požegi, a sada živi u Zagrebu.

Prof. Nikola Žic

Dok je bio Pazinu, marljivo je proučavao geografiju, geologiju, i antropogeografiu Istre. Dao je o tom nekoliko dobrih rasprava. Vrijedna je njegova radnja: »Prošlost pazinskog potoka«, geološko-geografski prikaz. Suradjavao je u »Narodnoj prosvjeti« u kojoj je objelodano rezultate svojih studija. Tu je izašla i njegova radnja »Prirodni opis Istre«, koju je kasnije preradio i proširio i poslao prof. Vjekoslavu Spinčiću, koji ju je imao izdati zajedno sa prilozima ostalih pisaca u jednoj većoj knjizi.

Budući da do te knjige nije došlo, to sam svoj rukopis povukao i predao na drugo mjesto za štampanje i govorim nam prof. Žic.

— Vaš rad, gosp. profesore, po svemu je istarskog karaktera.

— Imao sam na početku moje profesorske službe u Istri namjeru da u tančine upoznam i proučim sav kraj, da dadem prirodnji opis zemlje i njezinih ljudi. Danas smo odrezani od te zemlje, presaćeni van nje, na drugo tlo, teže je ili uopće i nije moguće u današnjim prilikama nastaviti na ono što smo mislili nekada ostvariti...

U već citiranoj »Spomenici istarskih Jugoslavena« prof. Žic je objavio tri priloga: Podatke iz geografije i geologije istarske, podatke iz istarske povijesti i statistiku na rodnotu u Istri godine 1910.

U spomenutim disciplinama prof. Žic posjeduje spremu kašišu od nijedan od naših ljudi.

Godine 1911 otkrio sam zaslugom Dra Zuccona u Poreču rukopis glasovitog Moščeničkog statuta, prepisao ga i publicirao u programu Pazinske gimnazije. Mislio sam ga i naučno obraditi i ispitati, ali me je u tom pretekao sposobniji od mene češki akademik prof. Kadlec.

Karakter Žicovog rada je u jednom pravcu kako se vidi historijsko-geografski, u drugom kulturno-nacionalni. Nedavno je prof. Žic u zagrebačkom Pučkom sveučilištu predavao »O slavenskom karakteru Istre«, (predavanje je »Istra« gotovo u cijelosti donjela) a isto predavanje održao je i u Petrinji.

U posljednje vrijeme Žic objavljuje svoje priloge u nekim zagrebačkim dnevnicima, u »Nastavnom vjesniku« i u »Napretku« (glasili hrv. kult. društva »Napredak«), a znatna je takodjer njegova suradnja u našem listu, gdje prof. Žic i u ovom broju objavljuje dva zanimljiva članka iz naše kulturne historije.

KOD G. BARBALIĆA

Statistika suhe brojke točni podaci, logični izvodi glavni su elementi u Barbalićevom radu koji svaki od nas poznaje — ili bi morao poznati, osobito poslije njegove, laniske godine objelodanjene knjige: »Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici«. (Izdanie Društva Sv. Jeronima). To mi je dolazilo na pamet onda kada sam išao stubama jugoslavenske akademije na Zrinićevu, a još više u času kada sam se, nakon kratkog razgovora oprostio od gosp. Barbalića.

Fran Barbalić je dosada napisao i izdao ove svoje rade: »Pučke škole u Istri« (Pula 1918), »Jugoslavni i školsko pitanje na Rijeci« (Sušak 1922) zatim »Hrvatske i slovenske škole u Istri« i »Rijeka« (Hrvatski učitelj, Zagreb 1925) sa kartom: Groblje hrvatskih i slovenskih škola u Istri. Na

Fran Barbalić.

taj je način Barbalić dao potpuni prikaz o negašnjem stanju našeg školstva u Istri. Poslije toga Barbalić je jednako temeljito obradio crkvene i vjerske prilike Hrvata i Slovenaca u Julijskoj Krajini. Materijal vjerno iznešen u toj knjizi u znaku poznate Barbalićeve solidnosti proizveo je snažan utisak: knjiga jest i ostaje dokument, riječi i brojke u njoj govorje i optužuju. Nedavno, ovih dana opet izašla je Barbalićeva radnja pod naslovom »Peroj — srpsko selo u Istri« (bilješke i uspomene). A spreman je i radi na tome — kako nam je izjavio — da svoju »Vjersku slobodu...« izda prevedenu na francuski jezik.

Ali...

... »Vjerska sloboda« — najbolja naša propagandna i dokumentarna knjiga o našima u Julijskoj Krajini, pozdravljena i ocijenjena jednodušnim priznanjem (pisale su o njoj i češke novine), nije našla onakav prijem, što se kupnje tiče, kako ga zaslužuje. Naklada njezina nije bila velika (štampana je bila u 2000 primjeraka) pa ni takva naklada nije niti iz daleka iscrpljena, što je prilično... neugodno konstatirati. Trebalo bi malo pogledati i vidjeti imaju li naše škole i ustanove, osobito one na Primorju, u Kastavštini i na otoku Krku, (barem one!) po koji primjerak »Vjersku slobodu...« i sličnih knjiga u svojim ormariima? Uz njih i ostala naša društva, ako već pojedinci ne mogu da nabave knjigu.

Uz knjigu dodana je i pregledna, ponovo izradjena karta mjesta u kojima se naš jezik upotrebljava u crkvama i s tom kartom štampanom u 10.000 izvoda, htjelo se više, nego što je faktično uspijeo učiniti, zbog okolnosti koje i ako sasvim ne ometaju, on barem ne pogoduju inicijativu u takvom i sličnom radu.

— Da smo malo aktivniji, i da luna kod nas više smisla (kod nas i u užem smislu), barem ouolkiko koliko se voli isticati mogli bismo danas već imati prilično jaku biblioteku o Istri, ovako imamo malo ili vrlo malo...

Fran Barbalić, rođeo se u Baški na otoku Krku. Učiteljsku školu svršio je u Kopru; služio je kao učitelj u raznim mjestima Istre, kasnije kao kotarski školski nadzornik u Puli. Poslije rata bio je učitelj na Sušaku, a sada je poslovodja u pisarni Jugoslavenske akademije. Njegova sprema i ljubav do stvari doprinijet će da će Barbalić i u buduće dati vrijednih i korisnih radova o Istri.

Posjetili smo i sveuč. profesora Dra Srećka Zuglja, ali zbog neke nenadane okolnosti nije Dr. Zugli uspijeo, iako nam je već bio obećao, da nam dade podatke, o sebi i svojem radu, pravno-historijskog karaktera, koji je rad takodjer u vezi sa Istrom, dakle za nas od interesa. Dr. Zuglia održao je prije tri godine dva predavanja o pravno-povjesnim spomenicima u Istri, pa je i po tome jasno da i ovo područje rada pruža zanimljiv materijal vrijedan pažnji.

Time završavamo. Nismo spomenuli sigurno sve one naše ljudi o kojima bi se takodjer dalo govoriti. Kod onih koje smo spomenuli, nismo iscrpljili sve ono što bi se još moglo iznijeti. Htjeli smo samo informirati, nabrojiti one naše Istrane koji danas u Jugoslaviji promiču interese Istru na kulturno-književnom polju. Da se za njih znađe, da upoznamo naše šire slojeve sa njihovim radom, s onim što su do sada učinili, i što će još u bližoj budućnosti iznijeti. To je danas važno da znademo, da imamo pred očima bilancu toga rada. Ovakvo u jedno sakupljena imena još više govore o tome što se kod nas radi — i što je istarska sredina poslije rata u nepovoljnijim prilikama na kulturnom području dala. Kakva je ta bilanca — nije teško odatle zaključiti. Ako nam u bližoj budućnosti uspije sve to koordinirati, svesti u bolji sistem i bolje se time poslužiti — taj dio naše narodne i kulturne snage bit će još jači faktor u našoj sadašnjosti, a donest će bolje plodove i u budućnosti.

Ante Rojnić.

DR. IVO MOGOROVIĆ:

MISLI

I.

O autoritetu.

Puni, neokrnjeni autoritet pretstavnika vlasti svetovne (ili duhovne) sastoji se iz kolektivnog jednodušnog mišljenja, uverenja i priznanja zainteresovanoga građanstva (ili pastve), da su pretstavnici vlasti svestrano i potpuno dorasli javnim položajima, funkcijama i zadacima pada niže od stepena neokrnjenog autoriteta, utoliko je njihov autoritet i manji i slabiji.

Ukoliko rezultanta heterogenih mišljenja, uverenja i priznanja zainteresovane ljudske zajednice (države ili crkve) o dorsnosti pretstavnika vlasti njihovim javnim položajima, funkcijama i zadacima pada niže od stepena neokrnjenog autoriteta, utoliko je njihov autoritet i manji i slabiji.

Puni autoritet pretstavnika vlasti sam po sebi nameće građanstvu (pastvu) povjerenje i poštovanje kako prema nosiocima i izvršiocima takovog autoriteta lično, tako i prema vlasti, čiji su oni pretstavnici, i prema svemu onome, što oni u njoj imaju preduzimljivo. Slab autoritet pretstavnika vlasti, naprotiv, izaziva kod građanstva (pastve) sumnje, nepoverenje, nepoštovanje, nespokojstvo, revolt i otpor kako prema nosiocima i izvršiocima slabog autoriteta lično, tako i prema vlasti, koju oni predstavljaju, i prema svima merama koje oni u njoj imaju preduzimljivo.

Od ikona je tako bilo i do u beskončnost će ostati tako: da svaka ustanova vredi samo onoliko, koliko vrede oni, u čijim je rukama kormilo njeni sudbine; da spokojstvo, puna organizacija mira, odgovornosti, reda, porekla, bezbednosti, stabilnosti i pravde, zatim zakonitost, sloboda, blagostanje, moral i opšti napredak jednog naroda počivaju na jakom autoritetu pretstavnika vlasti (državne i crkvene); kao i da srozavanje njihovog autoriteta vodi ceo taj narod u orkan nemaštine, nespokojstva, nesigurnosti, strahovanja reakcije, bezačonja, samovolje, nasilja, nemoralu uzajamnog nepoverenja, haosa i najzad zlone anarhije, koja znači najgori kolektivno zlo koje čovečanstvo može da snadi.

O pozivu i misiji.

Svako se radia sa svojim određenim pozivom i svojom određenom misijom: isto onako, kao što je i svemu ostalom u vasioni, što se radia i što umire, određena izvrsna služba Dobrome Cilju i Izvesna plemenita misija.

Da bi čovek mogao tražiti i naći svoj poziv i izvršiti svoju misiju, datij su mu zdrav razum, naklonost, sposobnosti i slobodna volja.

Nadjite li svoj pravi poziv, čovek mora u svom životu da uspe i da svoju misiju izvrši do kraja. To zato, što je pravi poziv onaj jedini, sigurni i direktni put, koji čovek prevaleže dobrom voljom, skoncentrisanim snagama i sposobnostima, plemenitom ambicijom nesebičnom ljubavlju i čvrstom vezom u uspjeh: što je pravi poziv onaj jedini put, na kom ne nijedan napor nije suviše težak, nijedna prepreka nesavladljiva i nijedna žrtva suviše velika: na kom svaki učinjeni korak donosi blagoslov i utoliko više samopouzdanja, spokojstva, zadovoljstva i sreće, ukoliko je mučnije bio učinjen: i na kom svako napredovanje znači nesamo izvor novog poleta, nove snage, nove radosti i nove sreće, nego i izvor sve čišće savesti i sve čvršće vere u neumitno dostignuće krajnjeg cilja životne misije.

Naprotiv, ko ne uspe da nadje svoga pravog poziva, taj ne može da izvrši ni svoje misije ni u celini, ni delimično. On je osudjen da celoga svoga veka besciljno luta kao brod bez kormila i kompasa na uzburkanom moru i da kao očajnik srlja iz neuspela u neuspeli, nemajući ni tračak nade da bi ikada mogao stići cilju, koji mu je određen, ali koga on ne vidi i koji za njega kao i da ne postoji.

MAZZINI

Vam, rojenim u Italiji, je odkazal Bog, kakor da vas je izbral pred vsemi drugimi, najjasnije omeđeno domovino u Evropi. V drugih deželah, ozučenih z boli negotovim i pretrganim mejama se lehko pojavilo vprašanje, ki jih bo nekega dne rešilo miroljubno glasovanje vseh, ki so pa vendar stala in bodo morda še stala solza in krije, vasi pa ne. Bog je potegnil okoli vas vzvise in utesnile meje: na eni strani najvišje gore Evrope, Alpe, na drugi strani more, neskončno more. Odprite šestilo: postavite eno korico na sever, Italije, na Parmo; ubodite drugo na izliv Vara in opisite z njo v smeri proti Alpam, polukrog: tista konica, ki po opisanem polukrogu pada na izliv Soče, bo začrtala mejo, ki vam je Bog dal. Do tiste mele se govor. se razume vaš jezik: oreko niste nimate pravic.

Prognanstvo! Kdor je prvi iznašel to kazneni ni imel ne matere, ne očeta, ne prijatelja, ne ljubice. Hotel se le maščevati nad drugimi in je delal ljudem, svojim bratom: bodite prokleti od sreće: bodite sirote: smrt na vašim dušah: jaz vam vzamem mater očeta, ljubico, domovino — vse razen diba življenja, da se boste klatili po svetu kako Kajn, z željnim obupu v prsih. (Dolžnost človeka).

Jajnine
zlato naših hranil

CEKA:

HODIL PO ZEMLJI SEM NAŠI...

Hodil po zemlji sem naši
in pil nje prelesti;
hodil po zemlji sem naši
in pil nje bolesti.

(Zupančič)

Vinogradi in zeleneče njive
in beli pokoj hišic kraj Vipave...
ko so še gole Trstelja dobrave,
cveto tu breskeve, mandeljni in slike.

(A. Gradnik)

Na Vipavskem sem!

O tudi Vipavci so svoje vrste ljudje, tudi vipsavska zemlja ima svoj poseben duh. Hodim po dolini, tih, široki, nekam v neznano daljo zamaknjeni, vsi pogreznjeni. Tam nekje na koncu, kako daleč in vendar tako silno blizu, stoe mrki in budni stražarji, stari junaški očetje: Nanos, Čaven, Kuceli. Stoe neuklonljivi in branijo to zemljo pred lačnimi nenasitnimi tuji. To so vrhovi, to so straže.

Po sredini doline se vije Vipava. Nič peska in kamenja ni v njeni strugi. Samo med sočno, rumeno zemljo se zvija vijugasta, kakor kača. Nekam čudno tiba je ta Vipava. Nikoli se ne oglesi z glasnim šumem. In tudi kadar je povoden, kadar naraste in se zlige čez sočna polja, se prav nič ne oglesi; morda se, ampak prav malo. Tako nekam s pritajenim hrumenjem seže čez polja in včasih doseže tudi žrtev. Ta Vipava je fatalist, nekako bitje, gre po poti, katero ji je začrtala usoda, in ne vpije nič. Tudi kadar se kdo pogreznje v njej in oblezí mrtev ob bregu pod vrbami, se nič ne šopri. Rahli valovi samo nekam pritajajo šumljajo ob večerih. In tisto šumljanje pravi: usoda, usoda, usoda. !

In Vipavci?

Vipavci so tudi svoje vrste ljudje. Veliko delajo. Glóboko režejo in na široko razmetavajo ilovnato zemljo pozimi, da bo čez leto bolje obrodila. Snega je malo in tako lahko režejo vso zimo. Nič jih ne moti če piha s Čavno. Nekje v razoru počiva buča belega da se človek ogreje... zvečer. Ali kaj bi! Zvečer pa se ogrejejo za ognjiščem.

Pomladni pa so tam tako lepe. Kmetje orjejo in sadijo. Gologlavci so in bosi. Rokave imajo privihane čez lakti. Z dolgimi in trdnimi koraki stopajo za plugom po odgonu. In zemlja za njimi puhti. In v sladki voni te zemlje seje selavec. Siroki so zamahi njegov roke in na široko pada seme. Pada in vzklijel.

Tako je na njivi!

Po brajdak pa prepevajo, z bekami vežejo trte. V sadcnjakih cveto breskeve, z malimi drobnimi, rdečkastimi cveti...

Čez poletje so potem na njivi delajo in se potijo. Pot curkoma kaplja v suho zemljo. In sonce sije ves dan, ves dan. Vozi se čez nebo in seje luč, luč v te teške dni.

Potem pa pride jesen. V jeseni je trgat. Bendima je. Oj, in takrat je veselo. Na ramah škrpljejo brentaci. Dekletom žarijo obrazzi. Tu pa tam zaplove pesem, sladka in strastna pesem mladost v sočnih dneh. Sonce se vozi zmerom niže. In kadar je mrak, pade dekletu rdeče-pisana ruta na rjav tilnik in v goste lase, svetle in črne se zakopljajo fantova roka. Oj, fantova roka in ustina se bližajo, bližajo, tam za brajdaimi, oblitima z mesečino.

Pozimi. Za ognjiščem. Buča vina rom na roke v roko. In če le preveč kdo nagnе, če je le preveč radoveden kakšno je dno, ima po strani klobuk in srce pripravljeno na vrisk. V duši moji je radost, pozbavljenje in pojem z njimi, z njimi vso noč.

Po kotlini hodim. Vse je neznansko, ozko in tesno. Hodim po ozkih grabah in poslušam. Stisnem roko čremu možakarju, ki se je ravnoka vrnil izpod zemlja s svečnikom v rokah, upognjen in ves sključen. Zahrepem po čistem zraku. Na Rake grem in poslušam pomenke v zategli govorici. Zvečer pa se vrnem. Nekam sem povabljen na dobro večerjo. K prijatelju na — zlizko.

O ti ljudje!

Vračam se in odhajam ob zvonku krampov ob prešinjajočem glasu sirene, ki mi prebači srce.

Odhajam kdovkam in še vedno mislim na Idrijo.

V Brda grem.

Grič pri griču. Na njih vasi z visokimi zvoniki. Te vasi so kakor bele golobice, ki so posedle tu pa tam, kakor jih je ljudi Bog poslal. In tam so brajde. Hodim med — Hodil po zemlji sem naši... — brajdami in vidim našo zemljo. Iz brajd se reže razori. Kakor rane so ti razori. Vsa ta zemlja krvavi.

Hodim s koloni. Potroštam jih in jim govorim o dobri letini, da bo rebule dosti, jim pravim, in da bo sladka, sladka. Saj sam vem, da je težko. Vse leto delati, vse leto se pretegovati in se potiti. Da samo v jeseni je malo veselja. Ob novi rebuli in pečenih maronih ob hreščeci harmoniki in gromkem basu, zapojem z njimi pesem o trti in c ljubezni, ki se nikdar ne konča in še zaplešem junaško — divje drobljeno polko.

Lepi so tam jesenski večeri:
— okrog ognjišča zbrana je družina,
dva roženkranci so že odžebrali,

že dogoreva glavnja: iz kamina
se vrača dim; vsi so že polzaspali.
Na sredi hiše v krogu pa mladina
koruzo lička, poje in se šali
in si podaja polno bučo vina. —

(A. Gradnik)

Ampak danes skoro ni več tako. Vse je bolj žalostno. Koruzo ličko je in moš ſe prešajo, a poje skoro več nič. Samo tu pa tam se še oglaši ko sprutuhnjene pesmi. V vseh srcih je nezaupanje, v vseh dušah bridkost, v mislih bratje in sestre, ki se potepajo sam boge kje.

Zvečer se vračam skozi brajde.

V dalji poje zvon iz Števerjana,
Kozane, Vipolž? v sobi ziblje mati
in poje vnuku: nina, nana — nana! —

(A. Gradnik)

Vračam se in mislim kaj bo z vnukom, s slovenskim vnukom, ki mu poje še slovenska starja mati.

Vračam se skozi brajde in občutim, da je vsaka trta žila odvodnica matere zemlje in da je vse vino kri. To zemljo imamo vsi tako radi. Beg ne daj da bi kdaj popolnoma izkravela.

Noč je razlita nad vso pokrajino.

Hodim od Kalvariji. Bil sem že na pokopališču v Oslaviji. Sedaj sem tu. Ne mislim več Grem po Grojni in se samo časni ozrem po spomeniku.

Nekje na sredi pobočja spi med ciprersami Scipio Slataper. Bil je slovenske tržaške matere sin. Pa karkoli naj že bo. Bog mu daj mir.

Stojim ob Soči. Na mostu sem, ki pelje v Pečno. Zamaknjen sem v bele valove in vem, da je Soča še pred nedavno valila krvave zublje, da je bila napolnjena s krvjo, vse tam daleč od Krna, od Mengor, izpod Sel, da je bila prepojena s Sabotina in s Sv. Gore. Valentina in Gabrijela. Vse to vem in vem tudi čemu, in vendar se vprašujem:

— Čemu vse to?

Čemu je to. Clovek se tolaži: Vse bo boljše. Vse bo čas pozdravil. In vendar pozabiti se ne da.

Hodim po Gorici. Na Kostanjevici pomislim na stare Burbone. Tu nekje spe Skoro sem vse pozabil in zarez ne vem, ali so prišli sem miru iskat in tudi tu v miru umrli, ali pa jih je boj ustavil tu sredi osvajalne poti. Ce so iskali, niso ga našli; če so padli sredi boja, tudi boja še ni konca.

Se mislim. Potrkal bi na samostanska vrata. »Popotnik sem«, bi dejal. »Daleč iz tujine sem prišel pa bi se rad ogrel in noč prespal.«

Da sem popotnik? To vem. V mislih sem se vrnil domov, ne kakor tujec, kakor sin domačije in vendar sem tuj in na samostanska vrata ne bom potrkal. Zakaj menih, ki mi bo odpri. — Če: »Figliuolo, che cosa desideri, dondri?«

— No, non desidero niente. Volevo soltant vedere un sorriso di un padre. — Ah, kaj bi, saj ne morem več strepti, ko se spomnim, da bi se iza vrat lahko namenil pater Škrabeč, ki je odkril valtajne domače govorice v teh celicah.

Hodim po bleščecem Travniku v opoldanskem soncu. Iščem nekoga. Stanuje na številki 15. Našel sem številko ampak Travnika ne. Piazza Vittoria, je bilo napisano.

Vstavljam se pred stebrom, ki je posvečen tolminskim puntarjem. Že ves je od časa zarjavel in osivel, a vseeno je še živa priča nekdajnje upornih dni. In zadevo se mi je, da sivi steler vabi, vabi in težko čaka novega in še silnejšega (kakor je trpljenje silnejše) upora tolminskega ljudi. In kakor sem jaz prepričan, tako je prepričan sleherni kamen, da bo nekoč napočil ta dan.

Odhajam. Še enkrat se czrem po razvalinah gradu in mislim na groze in na pojedine. Mislim, in nekje izza šuma se oglasi žalostno. A vendar uporno pismo Ivana Gradiča. Gradič bere na glas svoje pismo. In kadar ga bodo shišali vsi, kadar bo vsem do mozga prodrl njegov glas, takrat, da takrat...

Grem ob Ljubljani.

Vedno nazgor ob bredu. Skozi Solkan. Ozrem se še enkrat po Sv. Gori in nekote pomislim na Mater Božjo in Krista.

Grem ob Soči.

Tako mi se silno nekam mudri. Plave, Kanal. Vedno boli se globi Soča. Mudim mi se. Saj res Saj grem vendar domov. A vče. Grem skozi sotesko. Soča šumi nizko med skalovjem...

Domov...

Ob hrumenju se mi odpre nov svet. Skozi Ušnik in mimo Čiginja sem se čez Kozaršče spustil na Modrejce.

Nov svet.

Sv. Lucija ob Soči.
Tolminsko.

Tolminsko!

Ta zemlja ima zame svoj poseben duh. Morda vleče bolj na gorenko, trpko stran kakor so grenke tolminske trde tepke, a jaz jo imam vseeno rad. Še rajši, saj to je vendar to je moja rodna zemlja.

Majhna je Tolminsko. Majhna in vendar velika. Vzemimo pot pod noge. Začnimo pod Krnom. Gremo po vrhovih in planinah Skrbina, Crna prst, med vriskajočimi pastirji, med pohlevno živino in med malimi planinskim kočami. Gremo pri Podbrdu čez Bačo in že smo v cerkljanskih vrhovih. Koča, Porezen. Tu se včasih ozremo po ludeh, ki žive na svobodi. Zavijemo v Cerkno, čez Stražo, nato v Jagaršče, Krnico. Oblakov vrh in Pisnice v Gori, Trebušo, potem čez Vrata in dalje pod Lokavcem in Lomom k Sv. Luceji, na Kosmerice, na Selo, po Čiginski ravnnini v Volče in od tam tja mimo Kamna, Idrskega vse do Kobarida.

Kosijo. Vse do močnega sonca šviga po rosni travi. Potem pridejo grablje in kosci se vležejo v senco. Kosijo dolgo, po ves mesec. Na koncu pa je likof. Hej, in takrat na skedeni pobje in čeče! Harmočka, bas pa škant, to je muzika, lepa od orkestrov, simfonij, boli divja od jazza. Jabolčnik pa epkov mošt, to je pijača, slajša in močnejša od Šampanca.

O, pa naj to ni konec. Likof to je samo praznik Drugi dan pa je delavnik. Zjutraj je treba vstati na novo delo. Treba je orati za ajdo in repo. Treba je delati, delati do konca.

In potem je jesen. Vse dozoreva. Vsa Tolminsko je pregrnjena z belimi riuhami. Ajda cvete. Po nji brenče čebele in nabirajo sladko medico za zimski čas.

Rahli vetri pihajo, ko se otava kosi in žanje ajdo, polomi še sirk in potem obere sadje in spreša mošt. Kaj pa je še sedaj? No še malo listja za steljo. Listje že pada z dreves. Gozdovi rumenjeni. S planin se vračajo pastirji. Pojo zamolkle pesni.

Potem pa zapiha veter. Dež je. Jesenske povodnje se bližajo. Približajo se in se razpenijo.

V gorah je že belo. In sakača jutri je vse belo pregrnjeno. Zima je. Po dolini se vozi veter, z goru drsi in izginja zopet za gor. Tolminci so vsi doma. V izbah so na gorkem. Ah, te izbe! V kotu je križ. Po stenah visijo nabožne slike, spominji prvega sv. obhajajo, spominji na birmo. Na vrtilih je nabita staro znana »Goriška pratika«. Na stenah poleg »zdiča« tiktaka urala. Pri oknu je mizarska klop, na sredi, obdana od klopi, bela javorjeva miza. Najlepša stvar pa je v tolminski izbi peč. Taka velika in lepa peč, na kateri se v zimskih večerih zbere celo družina. Oče v zapeček, mati v drugačega, otroci pa na peč. Oj, kako lepi so zimski večeri. Vsa družina je lepo zbrana, čita stare knjige, zakaj novili dandasne ni več. Pravilo si pravljice. Děđje pripovedujejo o grozah, o vedomcu, o jezeru, ki je bil nekoč na Tolminskem. Pripovedujejo o Zeleni babi, ki se je raskorila z Lomanom Selo in pregrevla z veliko plevnico sotesko, po kateri je odteklo jezero in po kateri se dandanašnji teče Soča.

**Če hočeš dobro musko imet'
kupuj pri „RADIO DOBERLET!“**

družba z. o. z.

LJUBLJANA, ALEKSANDROVA c. 7

Tolminci so red puntarjev. Malo zaučljivi in nekaj pokljiv. Tolminci ne pokljiv, rajši potri. On ni petoliznik. Puntar je. Časih celo preveč. Sami med sabo se še dobro razumejo. Samo tu pa tam se malo pokrekajo med sabo, takole med vasmi.

Časih se Tolminci malo pokregajo, tudi čes deželane, tako namreč pravijo vsem od Ušnika naprej proti Gorici, ker jih ti zmerajo z »zarakanimi gorjanimi«. Ampak marsikater tolminski očanc ponosno prisne na čiko in pljune na goriškem trgu.

Tolminci su ponosni na svoj punt. Bili so sicer premagani, nekateri ubiti. Upor pa ni bil ubit. Upor je še danes živ v Tolminci. Oni vedo, da je tolminski punt naša največja narodna epeopeja in pričakujejo še večje epeopeje.

Ni na Tolminskem konec sveta, ni tam konec naše zemlje. Truden sem že in vendar grem lahko še naprej ob Soči do Kobarida.

— Kraj kjer pradedov naših stara vera, bila najdaljše čase je češčena, kjer je molila lipa je zelena in v lesu žuboreča voda vira. —

(A. Gradnik)

Tam se začne pravi planinski raj. Pustujem po dolinah in soteskah, silim na vse strani. Drežnica, Bragini, Livek in Smast. JAKOB FLIGL DEDIČI stavbni in galerijski klepar, vodovodni inštalater, krovčev lesocementnih strel, kritje zvonikov ter napeljava strelovodov LJUBLJANA

Rimska cesta 2 — Gregorčičeva ul. 5
Telegrams: Fligl Liubljana. Tel. 33-53

Vedno naprej, naprej do Bovca, do Trente Tam pod Triglavom sem v lepi trentarski gostilni. Sedim ob oknu na verandini in gledam v peneče se valove Soče, gledam v strmo navpično steno Triglava. Žrem v ta čudovit planinski raj in mislim na Zlatoroga na bele Žalik-žene in pravljice. Glei, in tamah se mi zazdi, da rasto povsem triglaskem skaloviu krvavordeče triglavsko rože. Mislim in vidim, da je valovje priplavilo mimo mene mladega triglavskega lovca s šopom triglavskih rož v mrzlih mrtvih rokah.

Mrač, se. Nekam grem čez Predil v visoko Kanalsko dolino, k Materi na sv. Višarje. Skoro nič več ne vidim. Samo zamolkla prerokba Trentarskega študenta raste iz noči za nov dan.

Zbogom.

Poromali smo malo po naši zemlji. Povsod smo se malo ustawili. Povsod se malo ogledali. Oh, saj veste, rad bi vam govoril veselo in smehljače se, pa ne morem. Kvečemu vam lahko rečem z jazo v očeh, a z upanjem svetim in mladim v srcu, kakor je rekel sivolasec glavarju vojske:

— Kaj bo selira tvoja in tvoj križ,
kjer so še tisočere korenine!

In kaj pomaga ti, da vir mašiš,
ki ril bo zdaj še globlje globočine,

da večjo silo še drugod priteče.

Pozdravljeni vsi. Pozdravljeni tudi oni, ki so doma ki nosijo verige na rokah in nogah s'cu in duši. Saj njih vkovane roke so naše roke, njih duša v boli molčača, njih srce ranjene zveri, je naše. na, sega preko meja. Vsi pa imamo tam očeta, drugi matere, brate in sestre, in zopet fante in dekleta — Hubzen je močna, sega preka meja. Vsi pa imamo tam dede in pradeče, ki spe v zaslužnici zemlji. V brdkih grobovih sre, mrzle roke iztezajo k nam in šepečejo o božji in človeški pravici.

Pa je Primorska Krajina od ene strani s puškami obdana, od druge z verigo je-kleno, s tretje z morjem solză.

Primorska!

Doline in polja in nizve so samo meso, sama strnjena kri. Griči, gore in brda in gmajne iz samih kosti, iz samih koščenih teles, iz samih lobanj, ki zro z votlim očim na vzhod.

Primorska!

Primorska je črn trikot s peterimi krovavorečimi kriji posejan.

Prvi sred istrskih goličav.

Drugi sred kraških gmajn.

Tretji med brajdami na Brdih.

Cetrti v višavskih dolech.

Peti v tolminskih gorah.

Dom!

Mi vsi smo brezdomci. Ptički brez zvezda? Ne! Levi v verigah ukovani smo, tigri v kletkah icklennih; tigri in levi, ki ziremo v puščavo tigri in levi hrepeneči po dnevnu soncu, svobodi.

Pet križev na črni zemlji. Noč? Ne! Še bo sonce.

Ah, in takrat bomo šli mi vti, vi vti. Gradnik pravi:

Pel Triglav, pel bodo vti vrhovi,

kjerkoli pasejo se naše érede,

vse njive, gaji vrtne grede,

potoki, reke, viri in slapovi.

In nem peli bodo še grobovi

in duh rojen iz naše srčne srede,

obnavljat bo navade in obrede,

ki bodo bitja našega sledovi.

In duh budil iz dna grobov bo mrtve;

— dovolj trpljenja je, dovolj je žrtve,

vstanite, prišla ura je osvet!

OPERNA KLET

Ljubljana, Gledališka ulica 2

Priljubljena restavracija in znana za svoja najbolša

DALMATINSKA

in Štajerska vina. Za praznike posebne specijalitete dezertnih

vin iz suhega grozdja. - Izborna Domača in primorska kuhinja.

Dnevna izbira svežih morskih rib.

Cene zelo nizke.

Solnčni vrt Solnčni vrt

Se priporoča

M. LOZIĆ

Ig. Breznikar

Trgovina kave in caja. — Vlastita elektroprizna in elektromlin za mljevenje

ZAGREB ILLICA BROJ 65

Telefon 7657

PESMI Alojza Gradnika

V TUJINI

O kako daleč, daleč si Medana,
ti moja tiba, draga rojstna vas!

Ko mislim nate, skrivam svoj obraz

in vem takrat, kako je solza slana.

Na holmu, v vinogradih razsejana,
pred tabo v solncu - morje, sivi Kras,
ravan furlanska, Soče zlati pas
in daleč za teboj dva velikana,

Triglav in Krn, še dalje Dolomiti:
tako te vidim in kroz tebe Brda
in iščem zate sladkih besedi.

Najslajša je beseda mi pretrda
in jezik je ne more raztopiti
in kakor kamen v srcu mi leži.

MOLITEV

O blagoslov Bog nam naša trda,
opočna tla, naš up, naš trud in znoj,
krvi nemire in grobišč pokoj —
o blagoslov Bog nam naša Brda!

O blagoslov hiše krov in hleva
in latnike pred hišo, črešenj sad
in breskev cvel in pôlni sod in kad,
ko breme trt jeseni dozoreva.

In blagoslov nam, o blagoslov,
očvrsti z vedno slajšimi sokovi,
drevo besede naše osamelo.

In kjer odpade z njega list, o daj,
da ko se v solncu spet povrne maj,
stotero novih listov bo brstelo.

DEVIN

Ob brodu tu je stala lepa Vida
in je brodov iskala v megli sled,
ko jo je k sebi vabil daljni svet,
kot nekdaj Argonavte je Kolhida.

Koralde, marmor, žaneti in ūda
mamili so jo in tujine cvet:
ni vedela, da stup je tudi med
in da gradove le v oblake ūda.

Tujina tudi nji ni dala sreče.
Grenak njen kruh je, cveti so v nji trni,
in solze biseri, palače ječe,

ko daljni krov te tožno kliče: »Vrni,
o vrni sele in samo misli jata
boječe trka na domača vrata.

ISTRSKA VAS

Kup sivočemih hiš na pustem bregu,
ko jata črnih ptic so, ki na begu
so dolgem trudne, gladne odpočile.

Ker vse jim dala je, kar more dati
ta bedna, suha gruda kakor vzame
za dete jed iz ust si dobra mati,
je niso mogle več pustiti same.

(Iz zbirke »Tihe samote«)

PREČUDNA PESEM

Na Krasu se rodi prečudna pesem,
pôlna kakor kamen odzveneva
in v prsih tisočerih nam odmeva...
Pomlad je.

Zemlja, kdo ti je rodil to pesem?
Trikrat že je legla jesen za Triglavom,
trikrat padle name so koprene upa
kot podrto latje.

Vzpela se do ust je čaša strupa,
ure so postale težke in krvave.
Misel romu.

A od težkih ur ločitve in slovesa
želje so vse trudne in prečudne.
Ena misel se iz njih poraja,
zemlje čutim krik iz dna potresa:
Da svoboden enkrat bi jo še objemal,
da bi enkrat še bili kot bratje.

Vijesti iz Julisce Krajine

NOVE POTUJČEVALNICE

Škocjan pri Divači, aprila 1933.
Vse dosedanje metode potujčevanja naših ljudi, niso dosegli pravega uspeha. Zato prosvetne oblasti polagajo čim dalej večjo pazljivost na ljudskošolsko mladino. V naši vasi nameravajo zgraditi veliko šolsko poslopje, ki bo bilo približno 80.000 lir. Kod nekako predpripravo te nove šole, so ustanovili otroške vrte in šole v Danah in Kačičah. Ker nimajo primernih stavb, so jih namestili v privatnih hišah. — Bomo videli, če bodo dosegli kakšen poseben uspeh! (Agis)

GRADNJE NA KRASU.

Divača, aprila 1933. Cesta Trst—Lokev—Divača—Vreme—Bistrica, katero prepravljajo že precej časa, ne bo še tako hitro regulirana. Od Trsta do Lokve je v glavnem zdelana in asfaltirana. Veliko zaprek jih dela strmi klanci pri Famlijah. Čeprav so tu cesto že popravili in deloma zmanjšali klanci, še vedno ne odgovarja njihovi zamisi. Zato bodo cesto izpeljali v nekaki serpentini okoli vasi Goriče. S tem bo zelo zmanjšana strmina, toda ovinka ne bodo mogli odpraviti. Vendar pa bo zelo velik, in ne bo prav niš škodoval prometu. S tem bo del dosedanje glavne ceste Lokev—Škocjan—Škofije—Famlej polnomna zgubil svoj pomen. Seveda je ta cesta temu primerno zanemarjena, čeprav je spadala prej med glavne ceste na Krasu; ima pa ovinke in klance, ki se tehnično ne dajo urediti tako, da bi odgovarjali današnjemu cestnemu prometu brez izredno velikih investicij.

V zvezi z novo ureditvijo ceste, so pri zadeti mnogi kmetje, katerim so odvzeli ali pa drugače uničili borne kraske ograje, seveda brez odškodnine.

Popravili so tudi cesto Sežana—Divača, zlasti do Povirja in ji uredili vse večje ovinke

(Agis)

DOVAŽANJE VOJNEGA MATERIALA.

Postojna, v aprilu 1933. Na vrhove med Javornikom in Snežnikom so, odkar je skopel sneg, pričeli spet dovažati vojni material. S težkimi traktorji prevažajo topove največjega kalibra. Prevažanje se vrši počasi, kar zelo ovira cestni promet in povzroča ljudem veliko strahu. — (Agis)

NOVA PODMORNICA.

V Reki so pred kratkim spustili v morje novodograjeni podmornico »Rubino«, tipa Squallo. Dolga je 60 m in široka 6.75 m. Nov primer razoroževanja! — (Agis)

IZ BANIJSKE PLANOTE.

Banjšice, v aprilu 1933. Tukajšnji »Dopolavor« je priredil ples v gostilni g. Sedevčiča. Skušali so sicer ta ples dobro organizirati a kljub temu je bil obiskan zelo slabo. Prišle so povečini učiteljice in drugi državni uredniki, ki so bili primorani ter nekaj domačinov. S takimi plesi, ki naj se redno prirejajo, hočejo Italijani pospešiti in ublažiti stike med domačini in med italijanskimi priseljenci. — (Agis)

ZASLUŽNI FAŠIST.

Renče, v aprilu 1933. Pred par meseci smo poročali, da je bil na čuden način ranjen v bližini naše vasi Alfredo Stefan (prej Stepančič), ko se je vrazil od neke fašistične prireditve. Sedaj kroži govorica, da mu hočejo fašistični stolčarji v Goriciodeliti stalno službo v mestu. To veliko naklonjenost si je pridobil zaradi omenjene obstrelitve, ki ga je postavila v vrsto onih, ki so se žrtvovali za fašistične ideje in tako postali »martiri dell'idea«. Hitro po obstrelitvi je dobival tudi več podpor do 350 do 700 lir na račun svojega mučenštva. — (Agis)

ZA POVZDIGO TUJSKEGA PROMETA

V TRSTU.

Po vzgledu italijanskih mest pireja tudi Trst vsako leto razne proslave, razstave in druge prireditve. »Giugno Triestino« tako se imenuje vrsta prireditve razstav in vesele, ki se bodo vrstile letos in juniju. Tako je na sporedu: odkritje podstavka na glavnem trgu za zastavo, razstava ženskih portretov, razstava sadja in rož, teniške tekme, državni kongres za raziskovanje jam, svečana razsvetljjava Škocjanske Jame, ravninske dirke pomorska razstava itd.

Tudi Reka je hotela na ta način obrniti pozornost na se. Vzdržala je nekaj let, a končno ustila, ker ni dosegla nikakršnega uspeha, pač pa je stal na poskus italijansko državo par težkih milijončkov. Dvomimo da bi te napovedane prireditve dvignite tujski promet Trsta, ali da bi prinesle Trstu kakšno posebno korist. (Agis)

DA JIH BO 60 MILIJONOV!

Tajništvo trgovskih korporacij v Trstu bo razdelilo dvajset nagrad po 500 "na najmajšim ubožnim novoporočencem" bodo tekom enega leta imeli vsaj enega otroka. Vse za povzdig italijanskega prebivalstva in da se čimprej doseže 60 milijonov Ata Mussolini že ve kaj dela! (Agis)

200· DIN METER

stane pri nas najboljše sukno za elegantno obliko.

VELIKA IZBIRA 600 najlepših vzorcev, ki enačijo po kvaliteti in lepoti najboljšim inozemskim.

Domača industrija volnenih izdelkov

Vlada Teokarović & Ko Paračin

PRODAJALNA LJUBLJANA, GRA-

DIŠČE ŠT. 4.

RAD JUGOSLOVENSKE MATICE

U prva tri mjeseca ove god, došlo je k Jugoslovenskoj Matici u Zagrebu, da traže moralne i materijalne potpore, iz naše Istre, Trsta i ostalih otetih nam krajeva 25 novin emigranata, a 65 emigranata, koji su otprije u Jugoslaviju, došlo je iz drugih krajeva Jugoslavije u Zagreb u istu svrhu.

Kroz to doba podijelila je 72 novčane prijedloge, a izdala je 296 raznih pismenih uvjerenja za boravak i druge svrhe, preporuka za upoznajanje i slično. Uz to je Banovinski odbor Jugoslovenske Matice preuzeo mnogo ličnih intervencija za upoznajanje ili ublaženje biledi istarske bace. Teška je kriza, ali je ipak u mnogo slučeva uspjela.

Iza zadnjeg našeg izvještaja sjetili su se Jugoslovenske Matice za ublaženje biledi istarskih patnika, svojim priložinama:

Jugoslovenska Matica Podružnica, Sl. Požeška 1000 Din, gg. Dr. Fran Brnčić, Zagreb.

OVAJ BROJ NAŠEGA LISTA

Izdaš smo na 40 stranica. Za dvije le stranice već od božićnjeg, a i kvalitativno sadržajem ustanovili smo da Vam za Uskrs pružimo dobar list, pun dobro i korisnog sadržaja. Nadamo se, da smo uspjeli i da će naši čitatelji znati da cijene ovaj naš napor. Vjerujemo, da će naši čitatelji uvidjeti, da za našu stvar činimo maksimum, da smo našu štampu digli na dostojni vlasnik, da smo uspjeli okupiti oko ove naše skupine elitu naših kulturnih radnika i publicista. Danas list »Istra« znači veliku, najveću moralnu snagu naše emigracije. Malo više od godinu dana trebalo je, otkako je ist reorganizovan, da postignemo ovoliko, smislim, radom, s jednim jedinim ciljem, mi ćemo u budućnosti još više postići.

Ali treba da nas podupri svaki oni, koji moraju. List mora imati čvrstu materijalnu osnovu, želimo li, da akciju i borbu s uspihom provodimo. Tako naša emigracija mora da najboljnije shvatiti akciju našega Saveza u pogledu raširenja lista »Istra« i u pogledu sakupljanja novih pretplatnika. A pretplatnici neka budu savjesni. Oni su osnova, na kojoj počiva naša »Istra« i ako

PREDAVANJE V DRUŠTVU SOČA — MATICA V LJUBLJANI.

V soboto 1. t. m. je ob številni prisotnosti članstva predaval g. univerzitetni profesor dr. L. Böhm o temi »Državni socijalizm«. Izvajanjem gospoda predavatelja je članstvo sledilo z izrednim zanimanjem in klub temu, da se je predavanje samo precej zavleklo, se je vsem zdelo, da je g. predavatelj zaključil prehitro. Dotaknil se je predvsem važnejših perečih vprašanj časa, ki so poleg izredno zanimivega in živoga načina podajanja, lastnega same g. predavatelja, pritegnila vse članstvo. Predavatelj je nastopil v krogu »Soče« že devetič, vedno z najaktualnejšimi temami. Že iz tega je razvidno kako je priljubljen. Članstvo ga je nagradilo z burnim odobravanjem.

G. Štigljoj, steber društva, je napovedal za prihodnjo soboto novo predavanje in obenem zaključek letošnje predavateljske sezone.

(Agis)

U FOND „ISTRE“

Ova rubrika nastavlja se i ove godine pod devizom:

»Da bi »Istra« izlazila svakog tjedna redovito u normalnom formatu.«

Bilježimo ova nova imena plemenitih darovača:

Rešetka Franjo, Sušak	D 25.—
Vrdoljak Stipan, Split	> 39.—
Dujmović Blagoje, Beograd, za rasprodane blokove	> 108.—
Krišman Sime, Mrkonjić grad	> 10.—
Berlot Josip, Preko	> 25.—
B. J.	> 100.—
Zerjal Frane, Beograd	> 10.—
Klub jug. prim. akad. Ljubljana, za rasprodane blokove	> 45.—
Prosv. i pot. društvo »Istra«, Brod n. S., za rasprodane blokove	> 77.—
Perina Toma, župnik, Tijesno, u počast uspomene pok. Marije Rodić	> 20.—
Matejčan Andeo, župnik, u počast uspom. pok. Marije Rodić	> 20.—
Razni, Tijesno, u počast uspomene pok. Marije Rodić	> 60.—
U prošlom broju objavljeno	> 17.167.—
UKUPNO D	17.706.—

UKUPNO D 17.706.—

VESELE VELIKONOČNE PRAZNIKE

želi svojim cenjenim odjemalcem tvrtku

S. JURČIĆ, Ljubljana, Tyrševa c. 7

USODA NAŠIH JETNIKOV.

Šempola j. 4. aprila 1933. Pred kakim tremi tedni se je vrnil iz zapora Andrej Gruden, po domaćem Žbrenčev. Imovan je bil aretiran v maju 1931. z več drugimi sovaščani, ki so vsi že odsedeli odkazano kazen. Obtoženi so bili radi anti-fašističnih zastav, ki so bile baje obešene med Nabrežino in Slivnem.

Gruden Andrej je moral v zapori zelo mnogo pretrpeti, tako da so ga morali že po par tednih zapora poslati v bolnico. Pretepal so ga zlasti po glavi; posledice se mu poznaajo še danes, in najbrže jih bo moral nositi celo življene. Za delo je do malo nesposoben. (Agis)

STROKOVNI IZPIT

iz glasbe je položil v Beogradu dne 30. pr. meseca naš rojak g. Karl Pahor, suplent glasbe na drž. učiteljišču v Mariboru. Rojaku Pahoriu, ki je prvi položil izpit iz te stroke, čestitamo! (Agis)

Za veliko noč

je prispeva večja izbira modernih ženskih čevljev semiš, naco itd. pravovrste kvalitete. Prodajejo se po zelo nizkih cenah. Istotako velika izbira moških, kakor tudi otročjih čevljev po zmernih cenah.

V zalogi že tudi letne sandale (opanke).

Se priporoča za obisk znana trgovina s čevljii

ALEKS. OBLAT, LJUBLJANA
SV. PETRA CESTA 18.

Svojim cenjenim gostom želi vesele pirhe

Automat-buffet

D A J - D A M
VLjubljani, na Aleksandrovi 4

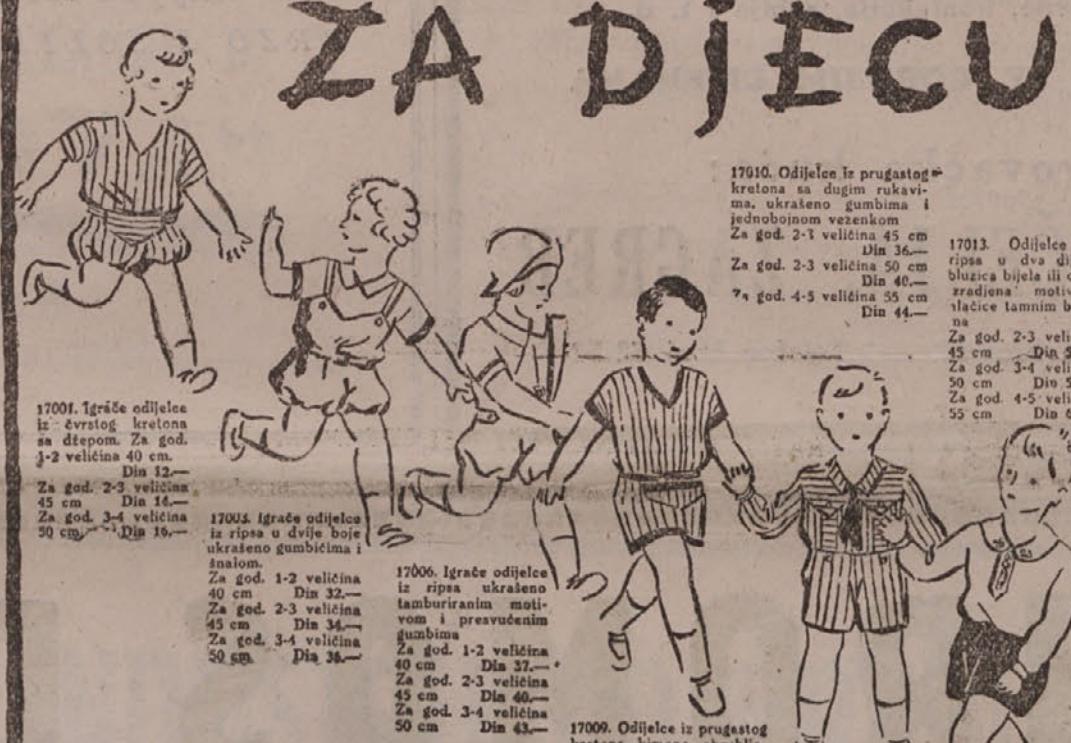
Postrežemo tudi na dom!

Kličite telefon
2308

PROMOCIJA

V petek dne 7. t. m. je promoviral na ljubljanski univerzi za doktorja prava Joža Wilfan. Našemu rojaku iskreno čestitamo! (Agis)

ZA DJECU

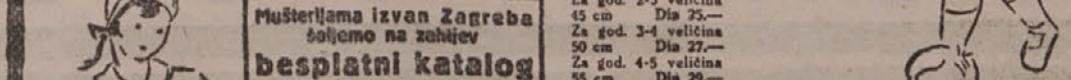
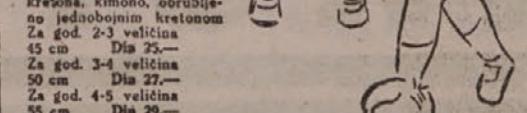

17010. Odijelje iz prugastog kretona sa dugim rukavima, ukrašeno gumbicima i jednobojnom vezenkom
Za god. 2-1 veličina 45 cm
Din 36.—
Za god. 2-3 veličina 50 cm
Din 40.—
Za god. 4-5 veličina 55 cm
Din 44.—

17013. Odijelje iz ripisa u dva dijela, bluzica bijela ili drap zadrivena motivom, slatice tamnim bojama
Za god. 2-3 veličina 45 cm
Din 52.—
Za god. 3-4 veličina 50 cm
Din 56.—
Za god. 4-5 veličina 55 cm
Din 60.—

17009. Odijelje iz prugastog kretona, kimono, obrubljeno jednobojnim kretonom
Za god. 2-3 veličina 45 cm
Din 35.—
Za god. 3-4 veličina 50 cm
Din 37.—
Za god. 4-5 veličina 55 cm
Din 39.—

17008. Igrajući odijelje iz ripisa u dvije boje ukraseno gumbicima i živim
Za god. 1-2 veličina 40 cm
Din 32.—
Za god. 2-3 veličina 45 cm
Din 34.—
Za god. 3-4 veličina 50 cm
Din 36.—

17006. Igrajući odijelje iz ripisa ukraseno tamburiranim motivom i presvuđenim gumbicima
Za god. 1-2 veličina 40 cm
Din 37.—
Za god. 2-3 veličina 45 cm
Din 40.—
Za god. 3-4 veličina 50 cm
Din 43.—

17005. Igrajući odijelje iz ripisa ukraseno tamburiranim motivom i presvuđenim gumbicima
Za god. 1-2 veličina 40 cm
Din 35.—
Za god. 2-3 veličina 45 cm
Din 37.—
Za god. 3-4 veličina 50 cm
Din 39.—

17007. Ljepa haljinica za male djevojčice iz deniranog poludelenog
Za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
Za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
Za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17301. Pletena pamučna haljinica za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za 1 god. stoje Din 17.—
za 2 god. stoje Din 19.—

17302. Igrajući odijelje za male djevojčice iz ripisa u dvije boje za prati, sa naravnim motivom. U lijepim bojama
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17303. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17304. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17305. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17306. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17307. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17308. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17309. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17310. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17311. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17312. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17313. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17314. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17315. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17316. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17317. Igrajući odijelje za male djevojčice u rozi i sv. plavoj boji
za god. 1-2 vel. 40 cm
Din 32.—
za god. 2-3 vel. 45 cm
Din 34.—
za god. 3-4 vel. 50 cm
Din 36.—

17318. Igrajući odijelje za male djevoj

DA IZIDJEMO U SUSRET NAŠIM CIJENJENIM MUŠTE-
RIJAMA U OVOJ KRIZI, PONOVNO SMO SNIZILI
CIJENE ZA PREDSTOJEĆU SEZONU:

Hlače od štofa	Din 39—
Hlače končane	„ 35—
Proljetni ogrtač	„ 350—
Šport odijelo	„ 260—
Šeširi	„ 29—
Čarape muške	„ 250
Čarape ženske	„ 5—
Košulje	„ 20—
Dječji kostimi	„ 80—

Cipele ručni rad

Polucipele muške	Din 90—
Polucipe ženske	„ 75—
Dječje cipele	„ 19—

Za proljeće i ljeto prispio ogroman izbor štofova muških, damske, svile, konfekcije, rublja i t. d.

KORISTITE SE GORNJIM CIJENAMA

Trgovačka kuća:

R. MARČELJA, ZAGREB

Petrinjska ulica broj 67 — Telefon broj 62-52

POZOR

OBRTNICI
TRGOVCI I
PRIVATNICI!

*KATALOGE, POSLOVNE
KARTE I CJENIKE,
LISTOVNE PAPIRE,
KUVERTE, OBJAVE,
POSJETNICE I SVE
OSTALE TISKANICE ZA
TRGOV. I PRIVATNU
UPORABU IZRADIT CE
VAM NAJJEFTINIE.
BRZO I SOLIDNO*

JUGOSLOVENSKA
ŠTAMPA D. D.
ZAGREB, Masarykova 28a

TELEFON: 66-46, 66-47 i 66-48

CHROMOS D. D.

tvornica grafičkih boja, firnisa,
mase za valjke i drvenog namje-
štaja za tiskare. - Specijalni zavod
za kompletno uredjivanje tiskara,
knjigovežnica, litografija, cinkogra-
fija i offset - tiskara

ZAGREB, FRANKOPANSKA UL. 12
TVORNICA: Samobor kraj Zagreba
Telefon broj 59-55 i 35-33

VANREDNA
PERMANENTNA PRODAJA

odličnih i vrijednih književnih djela uz posve jeftine cijene

Izvrsna domaća zabavna i poučna djela i odbarani prevodi čuvenih stranih pisaca.

Izbor valjanih omladinskih i dječjih knjiga.

Zakoni Kraljevine Jugoslavije i pravna literatura.

Znanstvena i stručna djela.

Udžbenici za osnovne, srednje i visoke škole našega izdanja.

NA ZAHTJEV ŠALJEMO NAŠE POPISE BADAVA I FRANKO!

JUGOSLAVENSKO NAKLADNO D. D.
„OBNOVA“

ZAGREB

MASARYKOVA UL. 28

TELEFON 66-46, 66-48

Štedionica
Savske banovine
u Zagrebu

Osnovana na temelju Uredbe Bana Savske Banovine od 4. oktobra 1930. broj 20.267/I. 1930.

SREDIŠNICA ZAGREB
Trg Stjepana Radića br. 6
Telefon 32-56

PODRUŽNICA OSIJEK
Županijska ulica broj 4
Telefon 6-07

Ulošci na uložnim knjižicama **Din 37,000.000.-**

Ulošci na tekućem računu **Din 47,000.000.-**

Prima uloške na uložnice i tekuće račune.
Podjeljuje vjeresije općinama, gradovima, zemljiskim zajednicama, imovnim općinama, zatim Hrvatskim seljačkim i Srpskim zemljoradničkim zadružama.

Savska banovina preuzima čitavom svojom imovinom i prihodima neograničeno i neopozivo jamstvo za sve obvezne Štedionice Savske banovine u Zagrebu a napose za uloške i njihovo ukamčenje.

ŠUMSKO INDUSTRIJSKO PREDUZEĆE
DOBRLIN-DRVAR A. D.

STRUGARE U DOBRLJINU I DRVARU, DIREKCIJA ŽELJEZNICA U DRVARU, DIREKCIJA ŠUMSKIH RADOVA U OŠTRELJU I EKSPORTNA STOVARIŠTA U ŠIBENIKU I SUŠAKU.
CENTRALNA UPRAVA U SARAJEVU

Proizvodi: Sve vrste jelove, smrčeve i bukove rezane gradje, burad za pakovanje, gradjevni materijal, drvenu vunu itd.

Eksportuje: Sve vrste produkata po celom svetu. Godišnja prerada oko 300.000 m³ oblog drveta. — Sopstvena željeznička mreža od 352 km spaja Prijedor—Jajce—Knin i služi javnom saobraćaju — Dužina šumske pruge iznosi oko 300 km.

Telefoni br. 63-55 i 63-57 — Brzojavi: LEFENIKS, ZAGREB

„FENIKS“

DRUŠTVO ZA OSIGURANJE ŽIVOTA

**Filijalna direkcija:
ZAGREB, JELAČIĆEV TRG BR. 4**

Garantna sredstva proračunato u dinarima 3,020.800.000—

Stanje osiguranja koncem 1930 god. u dinarima preko . . . 20,464.000.000—

U god. 1930 isplaćeno je u životnoj grani osigurnine dinara . . 284.350.000—

Prihodi na premiji u životnoj grani 1930 god. iznose u din. . 1,041.409.824—

GRANE OSIGURANJA:

Život, osiguranje miraza, rente, požar, provalna kradja, auto, nesretni slučajevi i zakonske dužnosti jamstva

Novo uvedeno štedno osiguranje bez liječničkog pregleda!

Za dva dinara dnevno isplaćujemo . . Din 17.500—

Za tri dinara dnevno isplaćujemo . . . Din 26.250—

Za četiri dinara dnevno isplaćujemo . . Din 35.000—

U slučaju smrti uslijed nezgode načinite pogodnosti.

Tražite prospakte!

Vrsnim zastupnicima pruža se dobra zarada!

Sve upute daje najpripravnije

„FENIKS“

Društvo za osiguranje života, filijalna direkcija Zagreb, Jelačićev trg 4

Osnovano 1858.

Ukupna aktiva Din 820.000.000

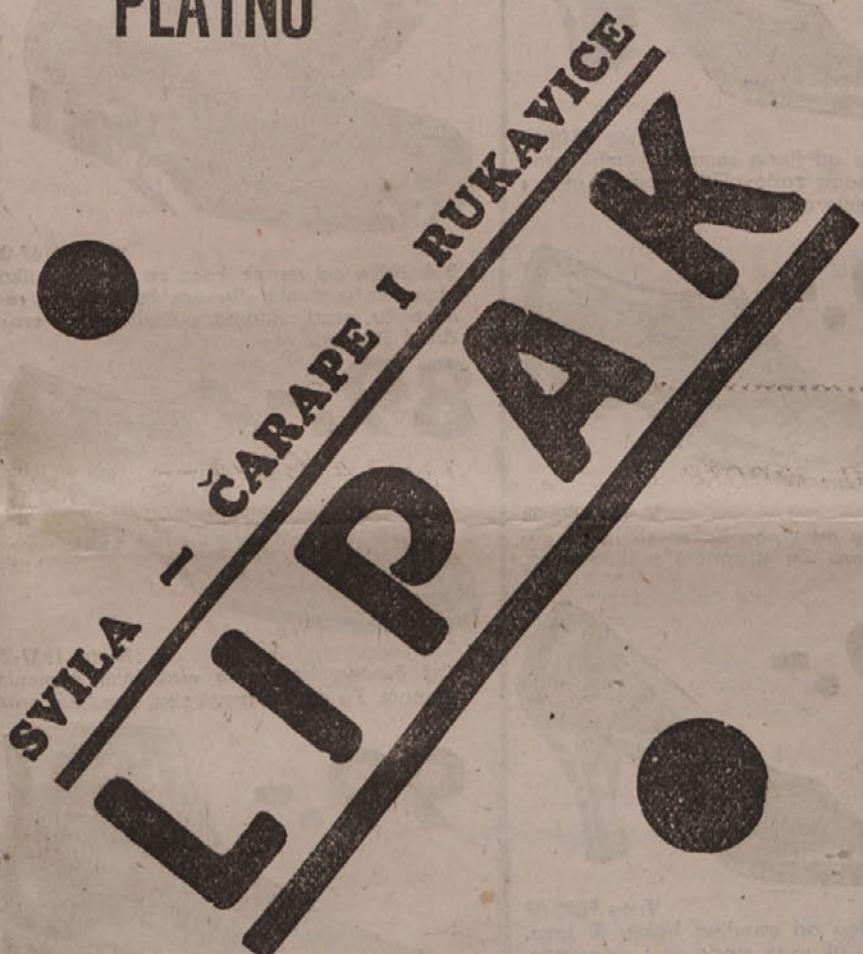

ZAGREB

Preradovićev trg 5.

Telefon 62-75

**ČIPKE – ZASTORI
PLATNO**

Radićeva (Duga) ulica broj 10
Ilica 73

Jadranska Plovidba d. d. - Sušak

vrši redovitu parobrodsku službu sa 47 pruga po **Jadranskom moru**

**Turistička putovanja: 10 dana za Dalmaciju i Grčku
6 dana za Dalmaciju**

uz vrlo umjerene cijene. — Podržava redovitu službu sa **Albanijom i Grčkom, te sa Italijom**

Prvoklasni putnički parobrodi sa svim komforom. — Odlična kuhinja — Dobra posluga.

Upute daje: Jadranska Plovidba d. d. u Sušaku, te svi važniji putnički uredi u tu- i inozemstvu.

Kod
Reumatizma

Kostobolje — Probadanja
Išiisa — Zubobolje — Glavobolje
preporuča se masaža
za masažu je

ALGA

(Reg. br. 18.117/32)

1 boca „ALGA“ Din 14.-

Najljepši dar za Uskrs

**EDISON BELL gramofon
sa pločama**

Gramofoni od Din 650.- na više

Ploče od Din 25.- na više

Prodaja na dugoročnu otplatu

BOGATI IZBOR

NACIONALNIH,
UMJETNIČKIH,
PLESNIH KAO I
TONFILMSKIH
PLOČA

Upozorujemo na specijalne snimke
starih Primorskih pjesama sa sopecima

Prodavaona: ZAGREB, Ilica br. 5, (Oktogon)

EDISON BELL Penkala Ltd.

DJECI:

19.-

Br: 20-26 Vrsta 4531-00
Lagana dječja cipelica za dnevnu upotrebu. Vrh od engleskog platna, gumeni djon.
Br: 27-34 Din. 25.-

35.-

Dječja sandala sa kožnim djonom samo Din. 35.-. Jamčimo za svaki par. Muške Din. 49.-

35.-

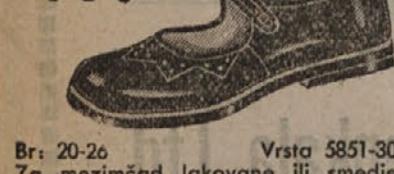
Br: 19-27 Vrsta 3661-00
Dječaci ljepe proljetna visoka cipelica od žutog boksa sa djonom od krupona.

35.-

ZA SPORT. Idealna i najjeftinija cipela za sve vrste sporta, za turizam i za razne igre.

49.-

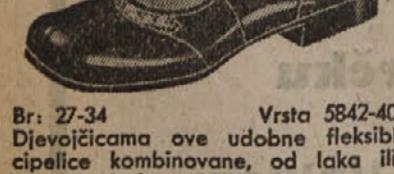
Br: 20-26 Vrsta 5851-30
Za međimčad lakovane ili smedje kombinovane cipelice. Vrlo ljepe i užukne.

59.-

Br: 27-34 Vrsta 3922-00
Od boksa za nestasne dječake. Jaki krušinski djon, vrlo izdržljive.
Br: 35-38 Din. 69.-

69.-

Br: 27-34 Vrsta 5842-40
Djevojčicama ove udobne fleksibilne cipelice kombinovane, od laka ili smedjeg boksa.

Vezice, par Din. 1.-

Ža Uskrs

Jednom je u godini Uskrs-blagdan proljeća, veselja i ljubavi. Dočekajte ga u našim novim cipelama. Sa novim cijenama omogućili smo svakome da može ove godine kupiti jeftine i dobre cipele.

ŽENAMA:

49.-

Vrsta 3335-10
Zenske sive platnene polucipele sa gumenim djonom. Za ljepe sunčane dane.

59.-

Vrsta 9375-03
Lagana i elegantna cipelica od lastina sa visokom ukusnom potpeticom.

59.-

Vrsta 9815-03
Ukusna dekolte cipelica od finog somota ili lastina. Ne može izostati iz garderobe ni jedne praktične dame.

69.-

Vrsta 3945-05
Udobna cipelica od crnog boksa sa gumenim djonom. Izdržljiva za svaki šrapac. Za dnevnu upotrebu nenadoknadljiva.

89.-

Vrsta 2945-11
Cipele od žutog boksa. Praktične i elegantne. Iste ovake od laka za nedelju i blagdan za cijenu Din. 99.-

129.-

Vrsta 2605-16
Ukusna cipelica uz športsko odjelo. Izradjena od tamno smedjeg boksa.

69.-

Vrsta 1845-52
Ove cipelice od finog somota, kombinirane sa lakovom, mogu zadovoljiti i najfiniji ukus i zamenući cipele od jelenske kože.

69.-

Vrsta 3925-03
Cvreste cipele od crnog boksa sa jakim gumenim djonom. Za šrapac i svakodnevno nošenje.

99.-

Vrsta 9805-07
Pumps cipelica od srednjeg boksa ili laka. Jednostavna, ali uvek moderna i elegantna.

129.-

Vrsta 9675-38
Elegantna cipelica od srednjeg boksa ili crnog laka sa kombinacijom zmijske kože.

UZ SVAKI PAR CIPELA IZABERITE ODGOVARAJUĆE ČARAPE.

VELIKI IZBOR U SVIM MODNIM BOJAMA I DESENIMA.

ŽENSKE ČARAPE:

svilene Bemberg	Din. 29.-
svilene viskoza	Din. 25.-
svilene Din. 19.-, flor la	Din. 19.-
pamučne Amerika	Din. 15.-
pamučne normal	Din. 9.-
sport, končane	Din. 10.-

DJEČJE ČARAPE:

visoke pamučne	Din. 8.-, 10., 12.-
kratke končane	Din. 7.-, 9.-
sport	Din. 10.-, 12.-

MUŠKE ČARAPE:

končane i polusvilene	Din. 15.-
egipatski pamuk desenirane	Din. 10.-
polusvilene	Din. 7.-, jake pamučne	Din. 6.-

Rata

MUŽEVIMA:

39.-

Vrsta 4538-00
U proljetnim danima najudobnija cipela za lagani hod. Od sivog platna sa gum. dionom.

49.-

Vrsta 2947
Za ljepe sunčane dane svakako Vam je potrebna ova laka i udobna sandala sa kožnim djonom.

79.-

Vrsta 0167-00
Bakandže od masne kože sa čvrstim vulkaniziranim gumenim djonom. Podesne za rad na polju, gradjevinama, putevima i za svaki drugi šrapac.

89.-

Vrsta 1937-29
Od čvrstog boksa sa elastičnim gumenim djonom. Za dnevnu upotrebu, smedje ili crne.

99.-

Vrsta 1977-22
Visoke cipele od finog crnog telećeg boksa sa elastičnim gumenim djonom. Odlična za one, koji polazu naročito zahtjev na trajnost obuće.

99.-

Vrsta 3967-22
Od čvrstog boksa širokog udobnog oblika sa jakim gum. djonom. Naročito izdržljiva.

149

Vrsta 1637-21
Od prima telećeg boksa smedje ili crne. Od laka za istu cijenu. Vrlo praktične i udobne.